

TÂHİRÜLMEVLEVÎ'NİN TARİH RİSALELERİ
ÜZERİNE BİR İNCELEME

Emel BAL

Yüksek Lisans Tezi

TARİH ANABİLİM DALI

Dr. Öğr. Üyesi Mahmut Recep Keleş

2019

T.C.

TEKİRDAĞ NAMIK KEMAL ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TARİH ANABİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TÂHİRÜLMEVLEVÎ'NİN TARİH RİSALELERİ ÜZERİNE BİR İNCELEME

Emel BAL

TARİH ANABİLİM DALI

DANIŞMAN: DR. ÖĞR. ÜYESİ MAHMUT RECEP KELEŞ

TEKİRDAĞ-2019
Her hakkı saklıdır.

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ

Hazırladığım Yüksek Lisans Tezinin bütün aşamalarında bilimsel etiğe ve akademik kurallara riayet ettiğimi, çalışmada doğrudan veya dolaylı olarak kullandığım her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, yazımda enstitü yazım kılavuzuna uygun davranıldığını taahhüt ederim.

08/10 / 2019

ÖZET

Kurum, Enstitü	: Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü
ABD	: Tarih Bölümü Anabilim Dalı
Tez Başlığı	: Tâhirülmevlevî'nin Tarih Risaleleri Üzerine Bir İnceleme
Tez Yazarı	: Emel Bal
Tez Danışmanı	: Dr. Öğr. Üyesi Mahmut Recep Keleş
Tez Türü, Yılı	: Yüksek Lisans Tezi 2019
Sayfa Sayısı	: 144

Tâhirülmevlevî, 1877 yılında İstanbul'da doğmuş bütün hayatını İstanbul'da geçirmiş ve 1951'de vefat etmiştir. Çok yönlü aydın bir kişiliğe sahip olan Tâhirülmevlevî, ailesinin de desteği ile çocukluk yaşlarından itibaren iyi bir eğitim almıştır. Aile çevresinden dolayı Mevleviliğe küçük yaşlarda ilgi duymaya başlamış; zamanla Mevlevîlik, manevi hayatında en belirleyici unsur olmuştur. Kendisini dil konusunda geliştirerek zamanla Arapça ve Farsçada devrinin en iyi çevirmenlerinden biri olmuştur. Edebiyat alanında öne çıkmış, bunun yanında özellikle İslâm tarihçiliği alanında sayısız eserler vermiştir. Uzun yıllar Darüşşafaka, Kuleli Askeri Lisesi ve Maltepe Askeri Lisesinde öğretmenlik yapmıştır. Hayatı boyunca kendini ilmî açıdan sürekli geliştirmiştir ve öğrendiklerini başkalarına aktarmayı düstur edinmiştir. Tarihçilik alanındaki çalışmalarında, Hz. Muhammed dönemi olayları açıkça öne çıkmaktadır. Hz. Muhammed'in getirdiği dinin insanlık için ne kadar büyük bir kıymete haiz olduğunu göstermek için Arap toplumunun cahiliye dönemindeki inanışlarını, ibadetlerini; insanlığa, akla ve vicdana aykırı uygulamalarını ayrıntılı bir şekilde ele almıştır. I. Dünya Savaşı ve Kurtuluş Savaşında, güçlü kalem ile halka ve askere moral olmuş; işgalci devletlere karşı ağır ifadelerle tepkisini göstermiştir. Tâhirülmevlevî, yaptığı çalışmaları ve örnek şahsiyeti ile kendi döneminde önemli bir boşluğu doldurmuştur.

Anahtar Kelimeler: **Tâhirülmevlevî, İslâm Tarihçiliği, Mevlevîlik, Hz. Peygamber (S.A.S)'in Hayatı.**

ABSTRACT

Institution, Institute : Tekirdağ Namık Kemal University, Institute of Social Sciences

Department : Department Of History

Title : An Examination On The Historical Trackte Of Tâhirülmevlevî

Author : Emel Bal

Adviser : Assistant Professor Mahmut Recep Keleş

Type of Thesis Year : MA Thesis, 2019

Total Number of Pages: 144

Tâhirülmevlevî, was born in 1877 in Istanbul and spent his whole life in Istanbul and passed away in 1951. Tâhirülmevlevî, who has a multi-faceted intellectual personality, received a good education from his childhood with the support of his family. He became interested in Mevlevî at a young age because of his family environment; In time, Mevlevî became the most determining factor in his spiritual life. He developed himself in language and became one of the best translators of his time in Arabic and Persian. He has come to the forefront in literatüre and hasgiven numerous Works especially in the field of Islamic historiography. He taught at Darüşşafaka, Kuleli Military High School and Maltepe Military High School for many years. Throughout his life, he has continuously developed himself in scientific terms and has adopted the motto of transferring what he has learned to others. In the field of historiography, Hz. The events of the period of Muhammad clearly stand out. Hz. In order to Show how great the value of the religion brought by Myhammad to humanity, the beliefs and worship of Arap society during the period of ignorance; humanity, reason and conscience practices in detail has been discussed. During the First World War and the War of Independence, the public and the soldier became morale with his strong pen; it showed heavy reaction against the occupying states. Tâhirülmevlevî has filled an important gap in his own period with his Works and exemplary personality.

Key Words: **Tâhirülmevlevî, Islamic Historiography, Mevlevi, The Life of the Prophet (S.A.S)**

ÖNSÖZ

Tâhirülmevlevî, yakın tarihimizin önemli isimlerinden ve kendi döneminin tanınmış şahsiyetlerinden biri olmakla beraber, günümüzde neredeyse ismi bile hatırlanmamaktadır. Edebiyat, tarih, tasavvuf alanlarında sayısız eserler vererek ilim camiası ve okuyucu kitlesi için tartışmasız değerli ilim adamlarından biri kabul edilmiştir. Özellikle dîvan edebiyatının son temsilcilerinden biri olması, Mesnevîyi şerh etmesi, İstanbul Süleymâniye ve Lâleli camilerinde uzun yıllar yaptığı Mesnevî dersleri, Mahfil dergisinde yayınlayıp tüm yurda ulaştırmaya çalıştığı tarihi, dini ve edebi makaleleriyle tanınmış ve sevilmiştir. Ayrıca onu değerli kılan özelliklerinden biri yıllarca Maltepe ve Kuleli Askeri Liselerinde edebiyat öğretmenliği yapmasıdır. Zira çok sevilen ve öğrencileri tarafından vefatına kadar sık sık ziyaret edilen bir öğretmendir.

Bu tez çalışmasında Osmanlı Devleti'nin son dönem aydınlarından Tâhirülmevlevî'nin tarihle ilgili farklı dergilerde yayınladığı makaleleri ele alınmıştır. Çok yönlü bir kişiliğe sahip olan Tâhirülmevlevî'nin hayatından, kişiliğinden ve çalışmalarından kısaca bahsedilmiştir. Tâhirülmevlevî'nin çalışmalarında, Mesnevî şerhinin ve edebi eserlerin büyük ağırlığı olsa da tarih alanında da çok önemli çalışmaları olmuştur. Özellikle İslâm tarihi, Tâhirülmevlevî'nin ayrıntılı bir şekilde araştırdığı ve eserler verdiği bir alan olmuştur. Bu alanda yapmış olduğu çeviri eserleri ve yazmış olduğu makaleleri geniş bir okuyucu kitlesine ulaştırmıştır. Tâhirülmevlevî, Osmanlı Devleti'nde II. Abdülhamit, Mehmet Reşad, Vahidettin dönemlerine; yeni kurulmuş olan Türkiye Cumhuriyeti'nde ise Mustafa Kemal Atatürk, İsmet İnönü, Celal Bayar dönemlerine şahit olmuştur. Yeni nesillere İslâmî hakikatleri, Hz. Muhammed'i ve sahabeleri anlatmaya büyük önem vermiştir. Bununla ilgili olarak, İslâm dini ile pek çok araştırma yapmış ve ana kaynaklardan yararlanarak çok sayıda kitap ve makale yayınlamıştır. Yaptığı çalışmalarda Arapça ve Farsça dillerine iyi düzeyde hâkim olması, yazdığı eserlerin ilmî açıdan değerini arttırmıştır. Ayrıca bu durum onun ana kaynaklardan daha fazla istifade etmesini ve az bilinen tarihi olayları okuyucuyla

buluşturmasını sağlamıştır. Tarihle ilgili eserlerinin çok önemli bir kısmı İşlm tarihi ile ilgilidir. Medresede İşlm tarihi ğretmeni olarak görevlendirildiğinde öğrencilere okutacak doğru düzgün bir eser bulamamış ve bu konu ile ilgili eserler yazmaya başlamıştır. Dergilerde yayınladığı makalelerinin büyük bir bölümü kitap ve çevirilerinden oluşmaktadır. Bazen kitaplarını bölümler halinde yayınlamış, bazen de yayınlamış olduğu makalelerini kitap haline getirmiştir. Yazdığı eserler her kesimden büyük beğeni ile okunmuştur. Bu da bize Thirlmevlevi'nin özellikle İşlm tarihçiliği alanında önemli bir boşluğu doldurduğunu göstermektedir.

Tez alışması sırasındaki desteklerinden dolayı danışman hocam Dr. Öğr. Üyesi Recep Mahmut Keleş'e, belgelerin doğru bir şekilde okunması hususundaki yardımlarından dolayı Nazif Arıman'a ve maddi manevi destekleri için aileme teşekkür ediyorum.

Emel BAL

Ekim 2019, Tekirdağ

İÇİNDEKİLER

BİLİMSEL ETİK BEYANI	II
TEZ ONAY SAYFASI	III
ÖZET	IV
ABSTRACT	V
ÖNSÖZ	VI
İÇİNDEKİLER	VIII
KISALTIMA LİSTESİ	X
GİRİŞ	XII

I. BÖLÜM

1. TAHİRÜLMEVLEVÎ'NİN HAYATI ve TARİHÇİLİĞİ	1
1.1. Tahirülmevlevî'nin Çocukluğu, Ailesi ve Öğrenim Hayatı.....	1
1.2. Tâhirülmevlevî'nin Tasavvufi Yönü.....	6
1.3. Tâhirülmevlevî'nin Memuriyet ve Basın Hayatı	11
1.4. Tâhirülmevlevî'nin Son Yılları, Vefatı	21
1.5. Tâhirülmevlevî'nin Kişiliği.....	22
1.6. Tâhirülmevlevî'nin Tarihçilik Anlayışı.....	24

II. BÖLÜM

2. TÂHİRÜLMEVLEVÎ'NİN DERGİLERDE YAYINLANMIŞ BAZI MAKALELERİNİN TARİHÇİLİK AÇISINDAN İNCELENMESİ	50
3.1. Tarih-i İslâm Sehâifinden “İslâm'ın İlk Âlemi ve İlk Alemdârı”	51

3.2. Tarih-i İslâm Sehâifinden “ Ecdâd-ı Kirâm Peygamberî’den Hâşim b. Abdimenâf ”	57
3.3. Tarih-i İslâm Sahâifinden “Hafr-i Zemzem”	61
3.4. Tarih-i İslâm Sahâifinden ‘Evlad-ı Abdülmuttâlib 1’	64
3.5. Tarih-i İslâm Sahâifinden, ‘Evlad-ı Abdülmuttâlib 2’	69
3.6. Mu’te ve Girid.....	71
3.7. Vak’a-i Fil	77
3.8. Türk Hakanının Tahta Çıktığı Gün.....	82
3.9. Tarih-i İslâm Sehâifinden Şam Fütûhâtı “Feth-i Kinnesrin”	84
3.10. Eğer Tarih Tekerrürden İbaret İse.....	86
3.11. İslâm Askerine “İslâm Tarihinden Bazı Bahisler”	91
3.12. İslâm Askerine, ‘İslâm Tarihinden Bazı Bahisler, Bedir Muharebesi’	98
3.13. Tarih-i İslâm Sahâifinden “Mısır’ın Fethi”	106
3.14. Büyüklerimizden (II)“Musab b. Umeyr Radıyallahu anh”	108
3.15. Büyüklerimizden Ebû Zer el-Gıfârî Radıyallahu Anh.....	114
3.16. Tarihî Bir Mukayese.....	123
3.17. Abdullah bin Cahş.....	125
3.18. Ca’fer b. Ebî Tâlib.....	129
3.19. Mîmâr Sinan’a Dair	132
3.20. Ümmü Umâre	134
SONUÇ.....	138
KAYNAKÇA.....	144

KISALTMALAR LİSTESİ

a.g.e. : Adı geçen eser

a.g.m. :Adı geçen makale

Bin, b. : Muhammed b. Abdullah: Abdullah oğlu Muhammed.

Bas. : Bas.

Bkz. : Bakınız

bsk : Baskı

c : Cild

Ens. :Enstitü

Fak : Fakülte

Haz : Hazırlayan

N : Nüsha

Neşr. : Neşriyat

Nr. : numara

s : Sayfa

S.A.S : Sallallahu Aleyhi vesellem

sy : Sayı

Üni : Üniversite

Yay : Yayınevi

SDÜFD: Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi

SÜİFD: Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi

UÜİFD: Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi

Ö.:Ölümü

D.:Doğumu

OTAM: Osmanlı Tarihi Araştırmaları ve Uygulama Merkezi Dergisi

Çev.: Çeviren

AÜDTCFD: Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi

AÜİFD: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi

Benî: Oğlu

H.: Hicrî

M.; Miladî

İst.: İstanbul

GİRİŞ

Tâhirülmevlevî'nin yaşadığı dönem Osmanlı Devleti'nin son çeyreği ve Cumhuriyetin ilk yarısıdır. Bu dönemde Osmanlı Devleti sosyal ve kültürel alanlarda önemli değişiklikler yaşamıştır. Yaşanan değişikliklerde Fransız İhtilali ve Sanayi İnkılabının önemli etkisi olmuştur. Sanayi İnkılabı ve ardından sömürgecilik faaliyetleri ile çok hızlı güçlenen Avrupa karşısında, Osmanlı Devleti, bariz bir şekilde geride kalmıştır. Osmanlı Devleti, eski gücüne kavuşmak için, öncelikle askeri ve teknik alanda Avrupa'yı örnek almaya başlamıştır. Örnek alma sürecine, sosyo-kültürel alandaki etkileşimler ve değişimler dâhil olmaya başlayınca klasik Osmanlı toplum yapısında farklılıklar ortaya çıkmıştır. Çok milletli olup; tarım ve zanaata dayalı ekonomiyi temel alan klasik Osmanlı devlet sisteminin temelleri, XX. asrın şartları içerisinde sarsıntı yaşamıştır. Savaşlar, toprak ve can kayıplarına; Sanayi İnkılabı Osmanlı Devletinin açık pazara dönüşmesine, milliyetçilik akımı ise ayrılıkçı isyanlara sebep olmuştur.

Cumhuriyetin ilanından sonra devam eden Türk toplumundaki yenileşme çabaları daha çok şehirlerde hissedilmiş, köylere kadar yayılması zaman almıştır. Bu durumun temelinde, endüstrileşme sürecinin Osmanlı Devleti'nde Avrupaya göre çok daha geç ve yavaş gelişmesi olarak gösterilebilir. Deney ve gözlemi esas alan pozitif düşüncenin bir ürünü olan Sanayi İnkılabı ve yaşandığı ülkeye olan büyük ekonomik katkısı; Osmanlı Devleti'nde maddeyi, görüneni, deney ve gözlemi, insan aklını öne çıkaran fikri cereyanlara sempati ile yaklaşan bir zümre ortaya çıkarmıştır. Bu kesimler genellikle Osmanlı Devleti'nin geri kalmasını, İslam dininin öğretilerinde aramıştır. Buna karşın Osmanlı Devleti'nin son dönemleri adına İslam dininin, yeterince ve doğru tanıtılmadığını ve yaşanmadığını ileri süren; İslamın bilim ve teknolojiyi desteklediğini savunan zümre çoğunluktadır. Fikrî alanda yaşanan bu ikilik; II. Mahmut döneminde farklı tarzdaki okulların hayata geçmesi ile daha da belirginleşmiştir. Türkiye Cumhuriyetinde batıyı örnek almak önemsense de; milli ve bağımsız bir kimlik ortaya çıkarmak çok daha önemli görülmüştür.

Söz konusu dönemlerde savaşların ve göçlerin yoğun olarak yaşanması, halkın ve aydın kesimin psikolojisi ve olaylara bakışını üzerinde etkili olmuştur. Bu

durum edebiyattan sanata ve tarihe kadar her alanda verilen eserlere yansımıştır. Devleti kurtarma adına ortaya atılan fikir akımları doğrultusunda, farklı bakış açılarına sahip eserler, II. Meşrutiyet döneminden itibaren çok daha rahat bir şekilde yayınlanmaya başlamıştır.

Tâhirülmelevî, geleneği savunan ve İslami kimliği ile tanınan bir aydın olmakla beraber Avrupa'nın teknolojik anlamda örnek alınmasına karşı değildir. O ilmi açıdan ilerlemeyi ülkesi için zaruri görmektedir. Yazılarında rivayetçi ve eleştiriden uzak bir tarihçilik yerine seçmeci ve tenkitçi bir yaklaşım sergileyerek dönemin ihtiyacı olan konulara temas ederek faydacı tarihçilik doğrultusunda eserler vermiştir.

Tâhirülmelevî'nin tarihle ilgili çalışmalarının önemli bir kısmı, Hz. Peygamber (S.A.S) ve Dört Halife dönemini içeren İslâm tarihi alanındaki kitap ve risaleleridir. Farklı dergilerde yüzlerce makale yayınlamak Hz. Peygamber'in hayatını, gazvelerini, Ebu Zer el-Gıfarî, Mus'âb b. Umeyr, Nesibe Binti Hâris gibi öne çıkan sahabeleri ayrıntılı bir şekilde ele almıştır. Özellikle Birinci Dünya Savaşı yıllarında cephedeki Osmanlı askerine cesaret vermek için yazdığı risaleler büyük beğeni toplamıştır. Tâhirülmelevî, İslâm tarihiyle ilgili çalışmalarında gerçeği yansıtmaya çalışmış, az bilinen bazı konuları araştırıp okuyucuyla buluşturmuş, ancak Dört Halife Döneminden sonraki dönemler hakkındaki çalışmaları yetersiz kalmıştır. Örneğin büyük bir medeniyet ortaya koyan Endülüs Emevi Devleti hakkında ya da Türk İslâm tarihi hakkında çalışmaları neredeyse yok denecek kadar azdır. İslâm tarihi alanındaki çalışmalarının belli dönemlerle sınırlı tutulmasında edebiyat alanındaki çalışmalarının çok yoğun olması, bir taraftan memurluk ve öğretmenlik hayatının devam etmesi ve uzun yıllar devam eden Mesnevî şerhi çalışmaları etkili olmuştur denilebilir. Kendisi özellikle Hz. Muhammed ve ashabının doğru bir şekilde tanıtılması ve sevdirmesine çok önem vermiştir. Namaz, hâc, oruç, zekât gibi İslâm dininde farz olarak kabul edilen ibadetlerin tarihçesini, çok eski devirlere ve önceki peygamberlere giden bir süreç içerisinde araştırıp yazmıştır. İslâm dininin tahrif edilmesi ve ya da yanlış anlaşılması endişesi onun yazılarında oldukça ayrıntılı ve ikna edici bir üslup olarak ortaya çıkmaktadır. Tâhirülmelevî,

bazı yazarların İslâmiyet aleyhindeki makale ve kitaplarına tenkid ve cevap niteliğinde uzun sayılabilecek yazı dizileri yayınlamıştır. Beyanülhâk, Sebilürreşâd, Cerîde-i Sufiyye, Sırât-ı Müstakîm dergilerinde ve özellikle kendisine ait olan Mahfil dergisinde bu yönde pek çok makale yayınlarak İslâmın yanlış düşünce ve akımlara karşı en safi şekilde anlaşılması için mücadele vermiştir. Bu bağlamda ortaya atılan bazı sapık mezheb ve düşünceleri çürütmek onun en ehemmiyetli vazifelerinden biri haline gelmiştir.

Tâhirülmevlevî'nin yazdığı tarihi eserlerin az bir kısmı ise Genel Türk tarihi alanında vermiş olduğu eserlerdir. Örneğin *Cengiz Han ve Hülâgü Mezalimi* adlı çalışmasında, Moğolların özellikle Cengiz Han liderliğinde İslâm dünyasında yapmış olduğu yıkım ve zulümleri anlatmıştır. Bu kitabı yazmasında, yaşamış olduğu dönemde Türkiye'de Cengiz Han'a karşı duyulan büyük saygı ve sevgiden duyduğu rahatsızlık etkili olmuştur. Bu bağlamda Cengiz Han'ın yaptığı zulümleri, tarihi kaynaklara dayanarak ortaya koymak ve bir yanlış düzeltmek istemiştir. Ayrıca Bulgar ve Kazan Türklerinin yakın tarihine ışık tutan *Telfiku'l -Ahbar ve Telkîhu'l-Âsar fî Vak'â-i Kazan ve Bulgar ve Mulûku'l-Tatar* adlı eserin çevirisini yaparak bu alanda oluşan boşluğu doldurmak istemiştir. Zira Avrupalı tarihçilerin, Bulgar ve Kazan Türkleri hakkında Türkler tarafından yazılan bir eserin olmaması eleştirilerinden rahatsız olmuştur.

Tâhirülmevlevî, yaşadığı dönemde dîvan edebiyatının en önemli temsilcisi olmakla; Cumhuriyet dönemi öncesi edebiyatı adına birikimlerini çevresindeki kişilere aktarmıştır. Diğer taraftan Arapça ve Farsçada devrinin en iyi çevirmeni olarak kabul edilmektedir. *Emir Abdurrahman Han, Kudemâ-yı Mevleviye, Şukûfe-i Bahâristan* gibi doğu kültürüne ait eserlerin tanıtılmasında, ayrıca İslâm tarihiyle ilgili Arapça yazılmış ana kaynaklara ulaşarak İslâm dinine ait az bilinen kişi ve olayların ortaya çıkarılmasında önemli bir role sahiptir. Mevlevîliğin doğru anlaşılmasında büyük gayret sarfeden Tâhirülmevlevî, bu yönüyle İslâm tasavvuf dünyasının en seçkin isimlerinden Mevlânâ Celalaeddin-i Rumi'nin eserlerinin ve fikirlerinin zihinlerde canlı kalmasını sağlamıştır. Bu tez çalışmasında sunulmuş olan makalelerle, Tâhirülmevlevî'nin ana kaynaklardan yararlanarak yapmış olduğu

araştırmaların penceresinden İslâm tarihi ve diğer konulardaki görüşleri verilmeye çalışılmıştır. Tâhirülmevlevî'nin yaşadığı dönem çok köklü değişikliklere sahne olduğundan kendi döneminde yayınlama imkanı bulamadığı hatıraları, Cumhuriyetin ilk yılları hakkında çok önemli ipuçları vermektedir. Tâhirülmevlevî, bu yönüyle de tanınmayı hak eden önemli bir aydın şahsiyettir. Daha geniş bir perspektiften bakıldığında Tâhirülmevlevî, Tanzimat fermanı ile beraber başlayıp Cumhuriyet döneminde devam eden batılılaşma eğilimine karşı muhafazakâr kesimi temsil eden ve gelenekseli savunan önde gelen aydınlardan biridir.

Bu tez çalışmasında öncelikle Tâhirülmevlevî'nin hatıratından, tarihle ilgili yazmış olduğu kitaplarından, İsam'da kayıtlı bulunan makalelerinden, İslamcı Dergiler Projesi kapsamında yayınlanmış olan makalelerinden, Hakan Öztürk'ün *Cumhuriyet Dönemi İslâm Tarihi Çalışmalarında Hz. Muhammed Tasavvuru (1923–1938)* isimli doktora tezinden, Zekeriyya Güngör'ün *Tâhir'ül-Mevlevî (Olgun) Hayatı, Eserleri ve Dini Edebiyatla İlgili Şiirleri* isimli yüksek Lisans tezinden, Ahmet Atilla Şentürk'ün *Tâhir'ül-Mevlevî Hayatı ve Eserleri* isimli Üniversite bitirme tezinden, *DİA*'daki Tâhirülmevlevî maddesinden, Zekeriye Kantaş'ın Yüksek Lisans Tezi olarak hazırladığı *Mahfil Dergisi (İnceleme-Tahlil-Fihrist)* ve Ömer Göksal'ın *Tâhir'ül-Mevlevî ve İslam Tarihçiliği* isimli Yüksek Lisans tez çalışmalarından ve Şefik Can ile yapılan röportajlardan yararlanılmıştır. Tâhirülmevlevî'nin bazı eserlerine ulaşmakta sıkıntı yaşanmaktadır. Bunun bir sebebi evinin bir yangın geçirmiş olması diğer bir sebebi ise polis tarafında evinin defalarca aranması, bazı eserlerine zaman zaman el konulmuş olmasıdır.

Bu çalışmada Tâhirülmevlevî'nin tarihle ilgilifarklı dergilerde yayınlanmış olan makalelerinden örnekler verilerek onun tarihçilik yönünü ortaya konmaya çalışılmıştır. Yüzlerce makale yazmış olan Tâhirülmevlevî'nin, özellikle ağırlıklı olarak çalıştığı Hz. Muhammed ve ecdadı ile ilgili makaleleri öne çıkarılmıştır. Daha az düzeyde çalışmış olduğu Türk tarihi ve Osmanlı tarihinden örnek olması açısından birer makale seçilmiştir.

I. BÖLÜM

1. TÂHİRÜLMEVLEVÎ'NİN HAYATI ve TARİHÇİLİĞİ

1.1. Tâhirülmevlevî'nin Çocukluğu, Ailesi ve Öğrenim Hayatı

Tâhirülmevlevî, 13 Eylül 1877'de İstanbul'un Taşkasap semtinde doğmuştur.¹ Şair, müderris, gazeteci, Mevlevî dedesi, yazar ve Mesnevî şarihi olan Tâhirülmevlevî'nin asıl adı Mehmet Tâhir'dir. Babası Elhâc Mustafa Saffet Bey İstanbullu ve annesi Emine Emsal Hanım Kafkasyalı'dır. Yetmiş dört yıllık hayatı boyunca çok yönlü kişiliğini sayısız eserleriyle süslemiştir. Her kesimden insana hitap edecek yazılar kaleme alarak İslâmî hakikatleri anlatmayı birinci vazifesi görmüştür. Osmanlı Devleti'nin son dönemi ile Cumhuriyet döneminde yaşamış aydın zümresinin son ve en önemli temsilcilerindendir.² Annesinden gelen saray terbiyesi ve baba tarafından gelen Mevlevîlik adap ve ahlakı Tâhirülmevlevî'nin şahsında; ince düşünceli, hassas, hürmetkâr, ilme düşkün bir karakter olarak tecessüm etmiştir.³ Osmanlı sarayına cariye olarak alınacak bayanların ve bir padişahın kendisine yazı hocası olarak seçeceği kişinin ne kadar titizlikle alındığı düşünülürse; Tâhirülmevlevî'nin hem anne hem de baba tarafından yüksek karakterli kişilerden oluşan bir ailede doğup büyüdüğü tahmin edilebilir.⁴ Hem bu aileden gelen saray terbiyesi hem de Mevlevîlikle beraber oluşan İslâm ahlakının izleri Tâhirülmevlevî'nin, ileriki yıllarda vereceği eserlerinde de görülecektir.⁵

¹ Alim Kahraman. Tâhirülmevlevî, DİA, c. XXXIX, İstanbul 2010, s. 407.

² Tâhirülmevlevî'nin annesi olan Emine Emsal Hanım, Sultan Abdülaziz'in kızı Nazime Sultanın dadılığını yapmıştır. Tâhirülmevlevî de sonraları bir süre Nazime Sultanın yanında sarayın alım satım işlerine bakmak anlamında vekilharçlık yapmıştır. (Zülfikar Güngör, *ag.e.*, s. 29; M. Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, c. III, s. 586; Tâhirülmevlevî, *Dîvan-ı Tâhir'ül Mevlevî (1352) Hal Tercümesi Kısmı*, Üniversite Kütüphanesi, TY 9387 VR 2'a 7'a 119 a.)

³ Tâhirülmevlevî'nin anne tarafından dedesi olan Seyyid Hâcî Mehmed Tâhir Efendi (ö.1846) ise, Hattat Mahmud Celaleddin Efendi'nin öğrencisidir. Ayrıca Sultan Abdülmecid'in yazı hocası olarak vazifelendirilmiştir. (Atilla Şentürk, *ag.e.*, s. 2).

⁴ İbnül Emin Mahmut Kemal İnal, *Son Hattatlar*, İst. 1955, sy. 420

⁵ Mahir İz, *Yılların İzi*, s. 234.

Tâhirülmevlevî, babasını küçük yaşlarında kaybetmiştir.⁶ Babasından Mahfil dergisinde yayınladığı *1341 Şevvaline (Mayıs 1923) Mahsus Nüsha* isimli makalesinde çok az bahsetmiştir.⁷ Bu makalede “*Babamı sikkeli olarak hiç görmedim. Şu kadar ki Cenab-ı Pire fevkalade hürmetkâr idi ve lisan-ı Mesnevî’yi bir parça anlardı. Hatta ben çocukken bana Pend-i Attâr mukaddimesinden birkaç beyit ezberletmişti. Ne demek olduğunu bilemediğim lakinaheng-dar bulunduğunu pek ala idrak etdiğim o sözleri ben tekrar ederken o da hazin hazin ağlardı*”. Şeklinde babası ile ilgili hatırladıklarından kısaca bahsetmiştir. Onun Afife Gülistan Hanım ve Fatma Aliye Hanım isimlerinde iki kız kardeşi vardır. Babasının vefatından sonra annesi kısa süren bir evlilik yapmış, üvey babası ölünce Tâhirülmevlevî tekrar annesiyle yaşamaya devam etmiştir. Annesini 1928’de kırk bir yaşında kaybeden Tâhirülmevlevî, kendi çocuğu gibi benimseyip sevdiği yeğeni Fatma Vediatullah’ın ve arkasından senelerce evlerinde hizmet etmiş olan Kafiye Hanımın da vefatları ile yalnız kalmıştır. Bundan sonra bütün ömrünü ilim öğrenmeye ve öğretmeye adanmış ve hiç evlenmemiştir.⁸

Tâhirülmevlevî, ilk eğitim gördüğü okul Hekimbaşı Ömer Efendi Mekteb-i İbtidaîsidir.⁹ Günümüzdeki ilkokulun karşılığı olan bu okul sürecinde aile çevresinden yakın ilgi görmüştür. Tâhirülmevlevî’nin büyükannesinin, Osmanlı bilgilerinden Ahmed Şiranî’ye, medreselerin daha verimli eğitim vermesi için bir mektup göndermesi ailenin eğitim konusunda ne kadar duyarlı olduğunu göstermektedir. Büyükannesinin çalıştırması ile Kuran-ı Kerîm okumayı öğrenmiş ve Kur’an-ı Kerîm’i hatmetmiştir. Henüz sekiz dokuz yaşlarında gösterdiği bu başarı, Tâhirülmevlevî’nin hafızasının çok iyi olduğunu aynı zamanda çalışkan bir

⁶ Tâhirülmevlevî, Gülhane Askeri Rüşdiyesi’nde okuduğu dönemde, 1307 Şaban ayında (Nisan 1890) babasını kaybetmiştir. Bu yıllarına ait hatıralarında çok az yer vermiştir. (Atilla Şentürk, *a.g.e.*, s. 5; Tâhirülmevlevî, *Dîvan-ı Tâhir’ül Mevlevî*, 1352/1922, vr. 2’a.).

⁷ Atilla Şentürk, *a.g.e.*, s. 5; Tâhirülmevlevî, “*Hayatım*”, vr. 1 a.

⁸ Tâhirülmevlevî babasını kaybettikten sonra annesi ikinci bir evlilik yapmıştır. Kahvecibaşı Mustafa Efendi adındaki üvey babasından yazılarında hiç bahsetmemiştir. (Dr. Atilla Şentürk, “*Tâhirülmevlevî Hayatı ve Eserleri*”, Nehir Yayınları, Yeşilköy 1981, s. 6.).

⁹ Eğitim Sistemi Meşrutiyet döneminde ikiye ayrılmıştır. Bir kısmı “mekatib-i Sıbyaniye” ve “Mekatib-i İbtidaiye” dir. Tanzimat Dönemi devlet adamlarının eskiyi kaldırmadan yenilerini kurmak politikaları doğrultusunda; 1863’lü yıllarda sıbyan mekteplerine alternatif daha modern mektepler olmak üzere ibtidai mektepleri açılmıştır. (Bayram Kodaman, *Abdülhamit Devri Eğitim Sistemi*, TTK, İst. 1999; Zülfikar Güngör, *a.g.e.*, s. 26; Atilla Şentürk, *a.g.e.*, s. 4).

kişiliğe sahip olduğunu göstermektedir. Ayrıca yine *Ahmediye*¹⁰, *Muhammediye*¹¹, *Envar'ül-aşıkıyn*¹² ve *Battal Gazi*¹³ gibi eserleri bu yaşlarda okumaya başlamıştır.¹⁴ Tâhirülmevlevî, erken yaşta başladığı bu okuma çalışmalarını hiç aralıksız devam ettirmiştir. Okumak, yazmak ve öğrendiklerini aktarmak hayatının vazgeçilmez bir meşgalesi olmuştur. İlkokuldaki hocası Tâhirülmevlevî'nin İslâmî ilimlere olan ilgisini ve hızlı öğrendiğini görünce kendisine Arapça okutmaya başlamıştır. Emsile kitabından Arapça derslerine başlayan Tâhirülmevlevî, geleceğin en başarılı tercüme eserlerine imza atacağıın işaretlerini çocukluğunda vermeye başlamıştır.¹⁵

¹⁰ Ahmediye: Diyarbakirli Ahmed Mürşidi Efendi'nin eser Hz. Peygamber (S.A.S)'in hayatından bahsetmektedir. Manzum olarak kaleme alınmıştır. Nasihat verir tarzda yazılmıştır. Hz. Muhammed'in isimlerinden biri olduğu için onun hayatını ve nasihatlerini konu edinen manzum eserlere Ahmediye denmiştir. (Zehra Öztürk, Osmanlı Döneminde Kıraat Meclislerinde Okunan Halk Kitapları, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, 5(9), 2007, s.405).

¹¹ Muhammediye: Hazreti Peygamberin hayatından bahseden manzum nasihat kitaplarına Ahmediye ya da Muhamediye denmiştir. En tanınmış olan on beşinci yüzyılda Gelibolu'da yaşamış olan Hâcî Bayram'ın yolundan giden Yazıcızade Mehmet'in eseri olan Ahmediyedir. (Mustafa Uzun, *DİA*, c. XXX, İst. 2005, s. 586-587.)

¹² Envârü'l-âşıkîn adlı eser, Ahmed Bican'a aittir. Beş ana bölümden oluşmuştur. Her bölüme bab adı verilmiştir. Bablar fasıllara, bazı fasıllar da "meb 'as" adı verilen alt bölüme ayrılmıştır. Birinci babda mevcûdatın nizamı, yerdeki ve gökteki varlıklar, bunların yaratılışındaki ilâhî hikmet ve sırlar anlatılmıştır. Eserin en uzun bölümü olan ikinci babda Hz. Âdem'den Hz. Muhammed'e kadar, bütün Peygamberlerin, vahiy sırları, mucizeleri, yaşadıkları sıkıntılar, önemli hadiseler anlatılmıştır. Meselâ Hz. İbrâhim'den bahsederken Kâbe, Hz. Süleyman bahsederken Beytülmuqaddes ve Belkıs hakkında bilgi verilmiştir. Hz. Peygamber (S.A.S)'in siyerine geniş yer verilmiştir. Hz. Muhammed'in hayatı, miraç hadisesi, ahlakı, vefatı, Hz. Fatıma, Hz. Hasan, Hz. Hüseyin ve Dört Halife ayrıntılı olarak ele alınmıştır. İkinci bölüm ayrıca bir kitap olacak kadar kapsamlı bir şekilde hazırlanmıştır. Üçüncü babda, büyük melekler, Kirâmen Kâtibîn ve diğer melekler anlatılarak bunlarla ilgili geniş bilgi verilmiştir. Dördüncü bab kıyamet günü ile ilgili bilgileri içermektedir. Ayrıca ibadetler, ilim ve cehalet, emir bi'l-ma'rûf nehiy ani'l-münker, Allah için savaşmak, İslam dininde önemli geceler, itikadi meseleler, duanın önemi, Allah'ı zikir, tesbih, tövbe ve istiğfar konuları kapsamlıca ele alınmıştır. Eserin beşinci babında cennetten bahsedilmiştir. Ahmet Bican, "Hâtîme" başlığını taşıyan bölümü 850'de (1446) yazmış ve eserini 855 Muharreminde (Şubat 1451) tamamlamıştır. (Mustafa Uzun, *DİA*, c. XI, s. 258-260).

¹³ Battal Gazi: Battal Gazi Anadolu'nun Türkleşmesi ve İslâmlaşmasında büyük kahramanlıklar göstermiş biri olarak destanlarda yerini almıştır. Bu bağlamda hakkında pek çok hikâyeye halkın diline yerleşmiştir. (Mehmet Emin Bars, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Şubat 2015, c. VIII, sy. 36, s.1307-9581).

¹⁴ Dr. Atilla Şentürk, "Tâhirülmevlevî Hayatı ve Eserleri", Nehir Yayınları, Yeşilköy 1981, s. 6.

¹⁵ Atilla Şentürk, *a.g.e.*, s. 7. Emsile Kitabı: Emsile bir gramer kitabıdır. Arapça'da bir fiilin alabileceği 24 kipi inceler. Osmanlıda medrese öğretiminde ve günümüzde klasik sistemle öğretim yapan bazı kurumlarda, Arapça derslerinde öğrencilere ilk olarak okutulan eserdir.. Bu kitabı bitiren öğrenci Binâ'(ü'l-ef'âl) ve el-Mağşûd ile İzzeddin ez-Zencânî'nin el-'İzzî ve Ahmed b. Ali b. Mes'ûd'un Merâh(u'l-ervâh) adlı kitapları bitirmek durumundadır. Osmanlı medrese kültüründe bu beş esere "sarf cümlesi" denmektedir. En kolaydan zora doğru öğrenciye kelime bilgisi vermektir. Bu husus medrese çevrelerince tekerleme şeklinde şöyle ifade edilmiştir: "Emsile evlek evlek / Binâ' yağlı börek / Mağşûd karış kuruş / 'İzzî'de kırıldı kiriş / Yiğitsen Merâh'a giriş." (İsmail Durmuş, *DİA*, c. XI, s.166-167).

Tâhirülmevlevî, ilk mektepten sonra Gülhane Askeri Rüşdiyesi'nde eğitimine devam etmiştir.¹⁶ Bu okulda okurken, babasını kaybetmiş ancak annesinin saray ile olan bağı dolayısı ile aile dışından ilgi ve himaye görmüştür. Gülhane Askerî Rüştiyesi'nden sonra iki yıllık eğitim veren Menşe-i Küttâb-ı Askerî'ye girmiştir. Babı Seraskerî'ye kâtip yetiştirmek için açılan bu okul, Tâhirülmevlevî'nin uzun yıllar severek yapacağı basım yayın hayatı için oldukça yerinde bir tecrübe olmuştur. Bu okuldan mezun olunca henüz on beş yaşında iken Bâb-ı Askerî'de ilk memuriyetine başlamıştır. İlk memuriyeti Piyade Dairesi 3. Jurnal Kısmı Mülazımlığıdır.¹⁷

Tâhirülmevlevî, bu yıllarında ünlü hat ustası Hattat Yahya Hilmi Efendi'nin kendisini evladı gibi sevdiğini ve kendisinin de evladlık hissi ile Hattat Hilmî Yahya Efendi'ye bağlandığını ifade etmiştir.¹⁸ Nesih yazısında Hattat Yahya Hilmi Efendi'nin üslubunu takip etmiştir. Bir taraftan Bâb-ı Seraskerî'de memurluk vazifesini ifa ederken bir taraftan da Fatih Medresesi müderrislerinden Filibeli Mehmed Râsim Efendi ve Mesnevî-han Mehmed Es'ad Dede'nin derslerini takip etmeye başlamıştır.¹⁹ Dersleri daha iyi anlamak için bu yıllarda Farsça öğrenmeye çok ciddi gayret eden Tâhirülmevlevî, bu çabasını büyük bir özveri ve disiplin içinde devam ettirerek zamanla devrinin Farsçadan Türkçeye tercüme çalışmalarında en başarılı ismi haline gelmiştir. Mesnevîhan Es'ad Dede'nin derslerini düzenli bir şekilde 1892 Ramazan ayından itibaren almaya başlamıştır. Hafız'dan manzum olarak tercüme ettiği bir eserini Mesnevîhan Es'ad Dede'ye göstermiş, ardından Mesnevîhan Es'ad Dede, Tâhirülmevlevî'ye pek çok iltifatta bulunmuştur.²⁰ Hocası,

¹⁶ Alim Kahraman, a.g.m., s. 407.

¹⁷ Atilla Şentürk, *a.g.e.*, s. 6; İbnül Emin Mahmud Kemal İnal, *Son Asır türk Şairleri*, İst. 1940, c. X, s. 1857.

¹⁸ Hattat Yahya Efendi sülüs ve nesih yazınlarda, döneminin en önemli hattatlarından biridir. Sanat dünyamıza yirmi beş mushaf, ecza-yı şerife, delail'ül-hayrat, evrat,hilye ve pek çok levha bırakmıştır. Şeyh Hamdullah'ın eksik bıraktığı Mushaf-ı Şerif'i tamamlamıştır. (İbnülemin Mahmut Kemal İnal, *Son Hattatlar*, İst. 1970, s. 463).

¹⁹ Bab-ı Seraskerî, Osmanlı Devleti'nin bütün askeri işlerinin yürütüldüğü dairedir. Serasker yani ordunun en büyük kumandanı bu makamda bulunur. Tanzimattan sonra bu dairede doğrudan Serasker paşaya bağlı yeni bürolar oluşturulmuştur. Tâhirülmevlevî mektubi, yoklama, jurnal, nizamîye, muhabere ve vezne gibi isimlerle çalışan bu dairelerden jurnal kısmında çalışmıştır. (Abdülkadir Özcan, *DİA*, c. IV, İst. 1991, s. 364).

²⁰ Hâfiz-ı Şirazi, XIV. yüzyılda yaşamış ünlü İran şairidir. 1315'te doğmuş ve 1390'da vefat etmiştir. Hâfiz dîvanı, Türkiye'de Meşnevî ve Gülistân'dan sonra en çok okunan Farsça metinlerin başında

Hâfız'ın gazelindeki beyitleri tek tek okuyup kendisine açıklamalarda bulunmuş; derslere devam etmesi için onu teşvik etmiştir.²¹ Tâhirülmevlevî, ertesi gün bir Mesnevî-i Şerîf alıp düzenli olarak derslere başlamıştır. Es'ad Dede onu haftada iki gün Hafız dîvanından çalıştırmaya başlamış ve onun edebi eserlerinin temellerini atmıştır.²²

Es'ad Dede'nin derslerini bir müddet takip edip başarılı bulunan Tâhirülmevlevî, Es'ad Dede tarafından “*kari-i Mesnevî*” tayin edilmiştir.²³ Tâhirülmevlevî, kâri-i Mesnevî tayin edildiğinde henüz on altı yaşındadır. Böylesine önemli bir eseri bu yaşta kurallarına uygun okuması, Tâhirülmevlevî'nin yaşlılarına göre ilmî açıdan önde olduğunu göstermektedir. O, 1893 yılının sonlarında Es'ad Dede'den icâzet almıştır. Es'ad Dede, İcazetnamesinde kendisini “*Şemseddin*” ünvanı ile taltif edilmiştir.²⁴ Tâhirülmevlevî, bir taraftan memurluğu, bir taraftan Mesnevî okumalarını ve aynı zamanda da Arapça ve Farsça dillerini ileri düzeyde öğrenme çabalarını devam ettirmiştir. Şiir yazma denemelerine lise yıllarında başlamış, öncelikle Farsçadan tercüme faaliyetlerinde bulunmuştur.²⁵ Hâfız'ın

gelir. Hem Fars dilinin hem de belâgat konularının öğretiminde ezberletilen şiirler arasında Hâfız'ın şiirlerinin önemli yeri vardır. Hâfız'ın Türk dîvan şiirine de geniş ve sürekli etkisi olmuştur. Şiirlerinde gerçeküstü öğeler bulunmaktadır. Adını öğrenim gördüğü sırada “Kur'an-ı Kerim'i” ezberlemesinden aldığı bilinmektedir. Hafız, iyi bir medrese eğitimi almıştır. Hadis, fıkıh, kelam ve tasavvuf okuduğu da bilinmektedir. (Tahsin Yazıcı, *DİA*, c. XV, Ankara 1996, s. 103-106)

²¹ “Karşısında diz çöktüm. Taltif ve teşviki havi bazı kelimattan sonra o gazeli beyit beyit okuyup izah etti. Ve derse devamım hakkında tergebatta bulundu. Ertesi Gün Hind basması bir Mesnevî-i Şerif alıp cami-i şerife gitdim. (...) O sene ramazanında derse muntazaman devam ettim ve çok müstefid oldum. Bayram ziyaretine gittiğimde fakirhanenin nerede olduğunu sordu ve Molla Güranide olduğunu öğrenince haftada iki gün Davut Paşa Mektebinde dersi olduğunu oraya giderken eve uğrayıp bana HâfızDîvanı okutacağını tebşir etti. (Tâhirülmevlevî, *Mahfil Dergisi*, sy. 39, s. 49-50; Atilla Şentürk, *a.g.e.*, s. 8).

²² Tâhirülmevlevî, *a.g.e.*, s. 409.

²³ Tâhirülmevlevî, kâri-i Mesnevîliği şöyle tarif etmiştir:

“Kari-i Mesnevîlik tarik-i Mevleviyye'de bir vazifedir. Eskiden Mesnevî-han olanlar Şeyh İsmail Ankaravi Hazretlerinin Şerh-i Mesnevîde beyanı veçhiyle Hâfız-ı Mesnevî olduklarından takrir esnasında ellerinde kitap bulundurmazlar imiş. Yanılmaları ihtimaline binaen, yanlarında bir kari bulunur, şayet Mesnevî-han bir beyitte tereddüt ederse kari elindeki kitap vasıtasıyla o tereddütü izale edermiş. Hatta bazı Mevlevihanelerde yanyana iki kürsü olmasının sebebi bu imiş. (Tâhirülmevlevî, “Esad Dede Efendi Merhum Hakkında”, *Mahfil Dergisi*, sy. 41, s. 89).

²⁴ Tâhirülmevlevî, “Esad Dede Efendi Merhum Hakkında”, *Mahfil Dergisi*, sy. 41, s. 89.

²⁵ Tâhir'ül Mevlevî o günleri hatıralarında şu şekilde kaydetmektedir: “Bulduğum mekteplerde Farisi öğrenmeye fazla gayret eder ve Ramazan'da Fırsat buldukça Fatih Camiine Esad Dede Merhumun derslerine gider, sade fakat pek müessir olan o taktiri anlamaya çalışırdım”. (...) Bir tarafta kaleme gidiyor, bir taraftan da Fatih Camii-i Şerifinde-şimdiki imam-ı evvel Filibeli Mehmet Râsim Efendi Hazretlerinin dersine müdavemetle (Avamil Şerhi Adalı) okuyor, mamafih kendi kendime farisiye çalışıyor ve ufak tefek bazı ibaratın tefhiminden farisi biliyor vehmine düşüyordum.

şairlerini tercüme ederken şiirin ve edebiyatın inceliklerine vakıf olmaya başlamış ve şiir yazmanın ciddi bir birikim gerektirdiğini idrak etmiştir.²⁶ Hocası Mehmet Es'ad Dede ile Hafız Dîvanı ve Mesnevî üzerine yaptıkları ilmî sohbetler, onda ömrünün sonuna değin sürecek olan edebi çalışmaları için çok önemli bir kazanım olmuştur.²⁷ Bu yaşlara ait olan bazı şiir denemeleri, ileriki yıllarda vereceği eserler için önemli ipucu değerindedir. Örneğin Nureddin Abdurrahman Cami'nin gazeline yazdığı nazire ile hocasının övgüsüne mazhar olmuştur.²⁸

1.2. Tâhirülmevlevî'nin Tasavvufî Yönü

Tâhirülmevlevî, hayatı boyunca İslâmî kimliğini korumaya, Kur'an'ı Kerim'e ve Hz. Peygamber'in sünnetine uygun bir şekilde yaşamaya büyük önem vermiştir. Şahsi hayatında bu hususa dikkat ettiği gibi yazılarıyla da İslâm dininin doğru anlaşılması için yüzlerce makale ve kitap yazmıştır. Tâhirülmevlevî, yetişmiş olduğu aile çevresinin etkisiyle küçük yaşlardan itibaren Mevlevîliğe ilgi duymuş, ileriki yıllarda Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî'nin eserleri, onun hayatında en önemli yere sahip olmuştur. Babası Hacı Saffet Bey, Mevlevî tarikatına gönülden bağlı bir kişidir.²⁹ Tâhirülmevlevî, hatıralarında henüz küçük bir çocukken her akşam babasına Feridüddin Attar'ın *Pendnâmesinden* bölümler okuduğunu ve babasının kendisini ağılayarak dinlediğini yazmaktadır. Babaanesi Afife Şefika Hanım, Yenikapı Mevlevîhanesi Şeyhlerinden Osman Salahüddin Dede Efendi'nin sütkardeşidir. Ayrıca babaanesi Afife Şefika Hanım'ın babası, ünlü bir hattat ve Mevlevîdir.³⁰ Aile fertlerinin yakın ilgisiyle sekiz-dokuz yaşlarında Kur'an'ı hatmetmiş ve Arapça öğrenmeye bu yaşlarında başlamıştır.³¹ On dört yaşında

O sırada elime bir (Hâfız Dîvanı) geçti. Alelekser sahifelerini karıştırıyor, ötesini berisini anlamak zannında bulunuyor- "söylemesi kötülük" diye bir ta'bir vardırki burası tam yeridir- onları nazmen tercümeyle kalkışıyordum. (Atilla Şentürk, *a.g.e.*, s. 7).

²⁶ Atilla Şentürk, *a.g.e.*, s. 9.

²⁷ Mehmed Tâhir, *Osmanlı Müellifleri*, c. II, s. 87; İbn'ül Emin, *Son Asır Türk Şairleri*, c. II, İst. 1931, s. 326-329.

²⁸ Molla Câmî'nin tam adı Nureddin Abdurrahman Câmî'dir. İranlı İslâm âlimi ve şairi. XV. yüzyılında en iyi İranlı ve en son önemli Sûfî şairlerindendir. Arap edebiyatında ve felsefede ilmini arttırmış; İran'ın en büyük alimlerinden biri oldu. Tasavvuf felsefesi alanında otorite sayılan isimlerdendir. (Ömür Okumuş, Câmî Abdurrahman, c. VII, s. 94-99, 1993, İst.)

²⁹ Tâhirülmevlevî, "Es'ad Dede Merhum Hakkında", *Mahfil Dergisi*, sy. 36, s. 184.

³⁰ Zülfikar Güngör, *a.g.m.*, s. 21; Mehmet Süreyya, *Sicilli Osmanî*, İst. 1317, c. III, s. 247.

³¹ *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, Dergâh Yayınları, c. VII, İst. 1990, s. 118.

babasını kaybettiğinden erken yaşta meslek sahibi olmak amacıyla memur olmuş, bir taraftan da Fatih cami imamı Filibeli Mehmed Râsim Efendi'nin derslerine devam etmiştir.³² Ramazan aylarında Mevlevî Şeyhi Es'ad Dede Efendi'nin derslerine devam etmiş; bu derslerde Mesnevî ve Hâfız dîvanı okumaya başlamıştır.³³ Yaklaşık üç sene memurluğunun yanında devam eden bu süreç sonunda, Es'ad Dede'den icâzetname almış ve Kâri-i Mesnevî tayin edilmiştir. İcazet almakla Mesnevîhan ünvanını almış, böylece Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî'nin en önemli eseri olan Mesnevîyi okuyup anlayarak halka vaaz verebilecek olgunluğa ulaştığı düşünülmüştür.³⁴ Tâhirülmevlevî'nin fikirlerini olgunlaştırma aşamasında Mehmed Akif Ersoy'dan da etkilendiği bilinmektedir.³⁵ Şiirlerinde zaman zaman tasavvufî kavramlara yer veren Mehmet Akif'in *Muallakat-ı Seb'a* isimli şiir kitabından ve özellikle sosyal içerikli şiirlerinden etkilenmiştir.³⁶

Tâhirülmevlevî, 1894 Kasım ayında hocası Es'ad Dede ile hacca gitmiş ve hocasıyla yaşadığı bu beraberlik kendisine manevî anlamda büyük katkıda bulunmuştur.³⁷ Medîne'de bulunduğu sırada, Rıfâî ve Kadirî tarikatlarının şeyhlerinden de icâzet almış ve iltifat görmüştür. Mekke'ye giderek, Ramazan ayını Esad Dede ile ibadet, zikir ve ilimle dolu bir şekilde geçmiştir. Henüz on yedi yaşında yaptığı hac yolculuğu, onda derin tesirler bırakmış, İstanbul'a döndüğünde tasavvuf alanında ilerlemek için memuriyetten istifa etmiştir.³⁸ Karamanlı Halid Dede Efendi'den sema meşk etmeyi öğrenerek semazen unvanını almıştır.³⁹ Devrinin en tanınmış semazenlerinden biri haline gelen Tâhirülmevlevî, genç yaşta

³² Tâhirülmevlevî, *Matbuat Âlemindeki Hayatım ve İstiklâl Mahkemeleri*, İst. 2012, s. 19.

³³ Tâhirülmevlevî, "Es'ad Dede Merhum Hakkında", *Mahfil Dergisi*, sy. 39, s.49-50.

³⁴ Zülfikar Güngör, *a.g.m.*, s. 60.

³⁵ Tâhirülmevlevî, "Akif'i Nasıl Tanıdım, Nasıl Görüştüm ve Nasıl Gördüm", *Bilgi Yurdu*, Yıl. 2, sy. 6, s. 568.

³⁶ Tâhir Olgun, "Akif'i Nasıl Tanıdım Nasıl görüşüm Nasıl gördüm?", *Bilgi Yurdu*, Yıl. 2, sy. 6, s.567; Atilla Şentürk, *a.g.e.*, s. 23.

³⁷ Tâhirülmevlevî, "Merhum Esad Dede Hakkında", *Mahfil*, sy. 41, s. 90.

³⁸ Tâhirülmevlevî, *a.g.e.*, s. 20.

³⁹ "Sema Çıkartmak: Mevlevîlikte Semazenbaşı ilk defa sema yapacak olan dervişe ki onlar birbirlerine can derler, sema meşk etmeyi öğretir. Dervişe Semayı öğretmek için meşk tahtası denilen ve ortasında bir çivi bulunan dört köşe bir tahta kullanılırdı." (Bkz. Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, c. III, s. 166.)

mutasavvıf kimliği ile tanınmaya başlamıştır.⁴⁰ 14 Ocak 1896 ile 1 Aralık 1903 tarihleri arasında memuriyet hayatına ara veren Tâhirülmevlevî, bu dönemin ilk üç yılında çile çıkarmış ve Dede ünvanını almıştır.⁴¹ Bu dönemde, çile çıkarmayı çok isteyip babasından izin alamadığı için bir türlü çileye başlayamayan arkadaşı Remzi Akyürek ile sürekli olarak mektuplaşmıştır. Bu mektuplar, onun çile hayatındaki ruh halini ve manevî yönünü yansıtmaları açısından önemlidir. Söz konusu mektuplar *Mevlevî Çilesi* adıyla Cemal Kurnaz ve Gülgün Yazıcı tarafından kitap haline getirilip yayınlanmıştır.⁴²

Tâhirülmevlevî, çile yıllarında Şeyh Mustafa Tunisi'nin *Fütuhât-ı Mekkiye* derslerine devam etmiştir.⁴³ Muhyiddin-i Arabî'nin tasavvufla ilgili görüşlerini kapsamlı bir şekilde ele aldığı bu eser; Tâhirülmevlevî'nin tasavvufî hayatının gelişmesinde önemli bir yere sahiptir.⁴⁴ Tâhirülmevlevî, aynı dönemde *Hilye-i Hazret-i Mevlâna* isimli manzum bir eser yazarak, Mevlânâ Celaleddîn-i Rumî'nin fiziksel özelliklerini edebi bir dille anlatmıştır. Bu çalışma onun Mevlânâyâ duyduğu sevgiyi açıkça göstermektedir. Ayrıca *Kur'an ve Mağz-ı Kur'an* isimli eseri Farsçadan tercüme etmiştir. Çile hayatının sona ermesinden sonra Şeyh Cemâleddin Efendi'den izin alarak Hüdâvendigar köylerini gezmek için yola çıkmıştır.⁴⁵ İlk olarak Eskişehir, Karahisar ve oradan Konya'ya gitmiş Mevlânâ Celâleddin Rûmî'nin türbesini ziyaret etmiştir.⁴⁶ Uşak, İzmir yolu ile de geri dönmüştür. Tâhirülmevlevî, Konya dönüşünde yine Yenikapı'daki Mevlevîhane'ye dönmüş ancak ekmeğini kendisi kazanmak istediğinden buradan ayrılmış; birkütüphaneye açarak Mevlevîliğe ait eserleri bastırıştır.⁴⁷ Kitapçılık yaptığı sırada Resimli Gazete adıyla başarısız bir gazetecilik deneyimi olmuş ardından Nazime Sultan'ın

⁴⁰ Hüseyin Vassaf, *Sefîne-i Evliya*, c. I, s. 335; Atilla Şentürk, *Tâhirü'l-Mevlevî'nin Hayatı ve Eserleri*, İst. 1991, s. 14; Saadeddîn Nüzhet Ergun, İst. 1943, *Türk Musiki Antolojisi*, c. II, s. 672; *Dîvan-ı Tâhirülmevlevî*, vr. 3a.

⁴¹ Hüseyin Vassaf, *Sefîne-i Evliya*, c. I, s. 333.

⁴² Tâhir Olgun, Haz. Cemal Kurnaz, Gülgün Yazıcı, "Çilehane Mektupları", İst. 2008.

⁴³ Tâhirülmevlevî, "Esad Dede Merhum Hakkında", *Mahfil Dergisi*, sy. 36, s. 184.

⁴⁴ Mahmud Erol Kılıç, "el-Fütuhât'ül-Mekkiyye", *DİA*, c. XIII, İst. 1996, s. 251-258.

⁴⁵ Hüseyin Vassaf, *Sefîne-i Evliyâ*, c. I, s. 335.

⁴⁶ Hüseyin Vassaf, *Sefîne-i Evliyâ*, c. I, s. 335.

⁴⁷ Atilla Şentürk, *a.g.e.*, s.16; Tâhirülmevlevî, *Dîvan-ı Tâhirü'l-Mevlevî*, vr. 6'a.

sarayında vekilharçlık yapmıştır.⁴⁸ Bu vazifesi sırasında Mevlevîlere has kıyafetle dolaşmış ve kendisine saraydaki herkes, Tâhir Dede diye hitap etmiştir. Bu da onun Mevlevîlik yönünün devam ettiğini göstermektedir.⁴⁹ Kasımpaşa Mevlevîhanesinde vermiş olduğu tasavvufî vaazlar, onun Mevlevîlik yönünü pekiştirmiş Meclis-i Meşâyih tarafından takdir görmüştür.⁵⁰ Tâhirülmevlevî'nin tasavvuf ağırlıklı vaazlarıyla tanınmasında, İstanbul Laleli ve Fatih Camilerinin büyük rolü vardır. Tâhirülmevlevî, kısa zamanda bu alanda kendini ispatlamış ve Konya Mevlânâ dergâhı postnişini Abdülhalim Çelebi tarafından kendisine Mesnevî-han destârı sarma icâzetnâmesi verilmiştir.⁵¹ Böylece giydiği sikke denilen başlığın üzerine sarık sarma ayrıcalığı almıştır. Söz konusu camilerde verdiği Mesnevî derslerine 1925 yılında tekke ve zaviyelerin kapatılmasıyla ara vermiştir.⁵² Daha sonra 1948 yılında vefatına kadar Süleymaniye Caminde Mesnevî okutmaya devam etmiş ve *Mesnevî Şerhi*(Mesnevinin ilk dörd cildi) adlı eserinin tamamlamıştır.⁵³

Tâhirülmevlevî, Allah rızasına ve Hz. Peygamber'e giden yolda bir mürşid-i kâmile bağlanmanın çok gerekli olduğunu düşünmektedir.⁵⁴ Tasavvufun okumakla anlaşılamayacağını belirten Tâhirülmevlevî, ancak yaşayan birinden feyz alarak öğrenilebileceğini savunmaktadır. Ömründe şeker yememiş bir insanın şekerin tatlı olduğunu bilmesi neyse, tasavvufu okuyarak anlamaya çalışanın hali odur diye düşünmektedir. Dolayısıyla tasavvufu doğru bir şekilde anlayıp, bu yolda manevî zevkler elde etmek isteyen kimse kâmil bir mürşidin terbiyesine ve yönlendirmesine tabi olmalıdır. Böylece ilmî zevke tebdil eylemelidir.⁵⁵

Mesnevî şerhinde bu konuyla ilgili pek çok açıklamada bulunan Tâhirülmevlevî, şu örneği vermiştir: “*Bıçak sapını yontamaz; diye darb-ı mesel*

⁴⁸ Vekilharç: Büyük Daire ve Konaklarda harcama işlerinden Sorumlu Kişi. (Bkz. M. Zeki Pakalın, *a.g.e.*, c. III, s. 586.).

⁴⁹ Zülfikar Güngör, *a.g.e.*, s. 59.

⁵⁰ Meclis-i Meşâyih: Tarikat usûlüne göre Tekkelerin idarelerini sağlamakla ve tekkeye şeyh olacakları en ehliyetli kişiler arasından seçmekle vazifeli kuruluştur. M. Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, c. II, s. 429

⁵¹ Zülfikar Güngör, *a.g.e.*, s. 60.

⁵² Mustafa Kara, “Din Hayat Sanat Açısından Tekke ve Zaviyeler”, *Dergâh Yayınları*, İst. 1990, s. 436-437.

⁵³ Zülfikar Güngör, *a.g.e.*, s. 62.

⁵⁴ Zülfikar Güngör, *a.g.e.*, s. 71; Şükrü Keyifli, “Yaygın Din Eğitimi Açısından Mürşit Kavramının Değerlendirilmesi”, *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, c. III, sy. 4, Şanlıurfa 1997, s. 251

⁵⁵ Tâhirülmevlevî, *Şerh-i Mesnevî*, c. I, s. 79.

vardır. Evet kılıç, bıçak gibi kesici aletler başka şeyleri kestikleri halde saplarını yontamazlar. Bunun gibi hasta ve yaralı adam da kendini iyi edemez. Öyle bir adamın doktora, bir operatöre müraceatı lazım gelir. Ahlak hastası ve manen yaralı olanların da tasfiye-i ahlak hekimi bulunan bir mürşide ilticası gerektir.'⁵⁶ Bu hususla ilgili olarak müridin bağlanacağı kişinin, sahte şeyhlerden kaçınması konusunda çok dikkatli olması gerektiğini vurgulamıştır.⁵⁷

Tâhirülmevlevî, tasavvufta aşılması gereken en önemli engelin nefis olduğunu belirtmiştir. Ona göre, insanın bu engeli aşmak için sürekli nefisle mücadele içinde olmalı, oruç tutmalı ve az yemelidir.⁵⁸ Tasavvuf yolunda ilerlerken, herşeyin Hz. Peygamber'in sünnetine uygun olması gerektiğini bu konudaki bir sapmanın insanı uçuruma yuvarlayabileceğini ifade etmiş ve asıl hedefin unutulmaması gerektiği konusunda uyarıda bulunmuştur.⁵⁹

Tâhirülmevlevî, tasavvufta çok önemli bir yeri olan halvet ve çile konusunun yanlış anlaşıldığını belirterek çile ve halvette asıl amacın iç temizliği olduğunu insanlardan uzaklaşmakla bunun başılamayacağını belirtmiştir. Hz. Peygamber'in mihrabda imamlık, gazalarda kumandanlık yaptığını, asıl marifetin kesrette vahdeti bulmak olduğunu vurgulamıştır. Bir insanın çileye giriyorum diye işini gücünü bırakıp çoluk çocuğunu ihmal etmesini tasvip etmemiş, insanların işlerini yaparken dünya hırsıyla değil de ruhani bir hazla yapması gerektiğini vurgulamıştır.⁶⁰

Tâhirülmevlevînin tasavvufî yönünü en güzel yansıtan eseri, kuşkusuz ömrünün sonuna kadar meşgul olduğu *Mesnevî-i Şerif* şerhidir. Mevlânâ'nın bu eserini daha anlaşılır bir dille tekrar okuyucuyla buluşturmak onun en önemli amacı olmuştur.⁶¹

⁵⁶ Tahriülmevlevi, *a.g.e.*, c. V, s. 1490.

⁵⁷ Tâhirülmevlevî, *a.g.e.*, c. IV, s. 1196.

⁵⁸ Tâhirülmevlevî, *a.g.e.*, c. XI, s. 893.

⁵⁹ Tâhirülmevlevî, *a.g.e.*, c. IV, s. 1196.

⁶⁰ Tâhirülmevlevî, *a.g.e.*, c. IV, s. 1044-1045.

⁶¹ Zülfikar Güngör, *a.g.e.*, s. 102.

2.1.3. Tâhirülmevlevî'nin Memuriyet ve Basım Hayatı

Tâhirümevlevî, Gülhane Askerî Rüşdiyesindeki eğitimini bitirince on beş yaşında Bâb-1 Seraskerî dairesinde memurluk hayatına başlamıştır. Burada temyiz mülazımı olarak çalışmıştır. Resmi yazıları temize çekmekle vazifelidir. Tâhirülmevlevî, kâtiplik ya da sekreterlik diyebileceğimiz bir vazife ile memurluğa adım atmıştır.⁶²

Henüz on altı yaşlarında iken Mekteb ünvanlı dergiye gönderdiği iki eseri olan naat-1 şerif ve bir de gazeliyayınlanmıştır.⁶³ Tâhirülmevlevî, Mevlevî tarikatı dervişleri arasına girdikten kısa bir süre sonra muhibliğin ötesine geçmek ve çile çıkarmak istemiştir. Bu düşünceyle Makâm-1 Seraskerî'deki piyade dairesi mülazımlığından 1313 Receb (Aralık 1895) ayı itibariyle istifa etmiştir.⁶⁴ 1898 (1316) yılı itibariyle çileyi tamamlamış ardından tekkede kalıp vakfın gönderdiği yemekten yemek içine sinmemiş; kendi emeği ile kazanıp geçimini sağlamak

⁶² Atilla Şentürk, *a.g.e.*, s. 6.

⁶³ Tâhirülmevlevî İlk yayınlanan şiirleriyle ilgili hatıralarını şu şekilde aktarmaktadır: Hicretin 1310-1311 (1892-1893) tarihlerinde idi ki ben de genç idim ve şair olduğumu tevehhüm (zann) ediyordum. Çünkü manzum lakırdılarla sayfaları kabarmış müteaddid (birçok) defterim vardı. Bunların muhteviyatını (içindekileri) toptan yahut perakende (parça parça) olarak bastırmak emelini besliyor, gazelerde benim için yazılacak “genç ve muktedir şairlerimizden!..” tavsif-i umumisine (değerlendirmesine) kendimi müstahak görüyordum. Fakat edebi bir mecmuaya göndereceğim bir yazının dercolunmaması (konmaması) şairlik onurumu (izzet-i nefis-i şairanemi) kıracağı için takdim-i esere (şiirlerimi göndermeye) pek de cür’et gösteremiyordum.

O vakitki mevkut (sürelî) mecmualar miyanında (dergiler arasında) Mekteb ünvanlı bir risale (dergi) vardı. Bidayette (başlangıçta) çocuklara mahsus olmak üzere çıkmışken sonradan ilmi ve edebi bir mecmua şekline inkişaf etmişti (dönmişti). Münderecatı (içindekiler) arasında kıymetli yazılar görülüyor ve ağırbaşlı kimseler tarafından okunuyordu. Bin türlü tereddüt ve heyecan içinde gönderdiğim iki eser bu mergup (saygın) mecmuada neşredildi ki biri naat-1 şerif (Hz. Peygamber (S.A.S) Övgüsü), diğeri de gazel idi ve her ikisi denazire olmak üzere yazılmıştı. Hangisinin önce olduğunu unuttum. İlk imzamı- ki Bab-1 Seraskerî’ye mensup Tâhir diye atılmıştı- mecmuada gördüğüm gün duyduğum tarif edecek tabir bulamıyorum. Hakikaten şair olduğuma inanıyor, inanmanı da eserlerinin Mekteb’e decedilmesiyle itminan (şüphesizlik) derecesine çıkarıyordum. (Tâhirülmevlevî, *a.g.e.*, s. 16)

⁶⁴ “Serasker Kapısı debilen bu makam, eskiden yeniçeri ağalarının ikametgâhı olarak kullanılmıştır. Seraskerlik makamı için müstakil ilk yapı Sultan Abdülaziz zamanında yaptırılmıştır. Günümüzde İstanbul Üniversitesi merkez binası olarak kullanılmaktadır. Bâb-1 Seraskerî’nin kurulup teşkilâtlandırılması ile bütün askerî işlerbu kurum tarafından idare edilmiştir. Serasker Osmanlı kara kuvvetlerinin en olarak kabul edilmiştir. 1835’ten sonra seraskerlerin aynı zamanda sadrazamlık yaptıkları büyük kumandanı da görülmüştür. (Abdülkadir Özcan, *DİA*, c. IV, İst. 1991, s. 364.)

istediğinden Mısır ve Hicaz'dan getirmiş olduğu kitaplarla bir dükkân açmayı düşünmüştür.⁶⁵

Tâhirülmevlevî, hâc farızasını da çok genç bir yaşta yapmıştır. Mevlevîliğe bağlanmasında en önemli kişi olan Mesnevîhan Es'ad Dede ile beraber çıktığı yolculukta Mekke'ye de uğramış ve Hâc vazifesini yerine getirmiştir.⁶⁶ Sırayla İskenderiye, Kâhire, Süveyş, Yanbu ve Medîne'ye gitmiştir. Oradan da Mekke'ye gidip Ramazan ayını Mekke'de geçirmiştir.⁶⁷ Devamında Süveyş-İskenderiye üzerinden İstanbul'a geri dönmüşlerdir. Bu yolculuktan manevî anlamda çok istifade eden Tâhirülmevlevî, yolculuk sırasında Kasîde-i Bür'e nâzımını İmam Busîri, Seyyid Ahmed el-Bedevî, Seyyid Abdu'l-Al gibi tasavvuf büyüklerini ve Mevlevî tekkelerini ziyaret etmiştir.⁶⁸

Tâhirülmevlevî, Beyazıt'ta dükkân tutup Tâhir Dede Kütüphanesi adıyla bir kitapçı dükkânı açmıştır.⁶⁹ Burada yeni neslin çok tanımadığı değerli bazı eserleri basmayı ve özellikle Mevlevîlikle ilgili olanları tercüme edip basımını yapmayı amaçlamıştır.⁷⁰ Bastırdığı ilk eser *Mir'at-ı Hazret-i Mevlânâ* olmuştur. İkinci olarak bastırdığı eser Galata Mevlevîhanesi şeyhlerinden Nayi Osman Dede-zade Sırrı Abdülbaki Dede'nin Miraciyesiye'sidir. Bu eseri *Manzume-i Mi'rac* namıyla bir mukaddime ekleyerek bastırmıştır. Kısa bir süre sonra ekonomik sebeplerden dolayı

⁶⁵ Atilla Şentürk, *a.g.e.*, s.16; Tâhirülmevlevî, *Mahfil Dergisi*, sy. 50, s. 26, 30; Tâhirülmevlevî, *Mirat-ı Hz. Mevlânâ*, İst. 1899, dış arka kapak ilanı.

⁶⁶ Tâhirülmevlevî "Matbuat Âlemindeki Hayatım ve İstiklâl Mahkemeleri" adlı eserinde Hocası Es'ad Dede ile çıktıkları hâc yolculuğunu ayrıntılı ve coşkulu bir şekilde anlatmıştır." Yenbu'dan Medîne-i Münevvere'ye beş günde vasil olduk. Yolculuğumuz zahmeti nisbetinde neşveli geçti beheri bir altına olmak üzere iki deve tutmuştuk. Birinde biz bulunuyorduk, biri ise eşyamızla Muhammed Efendi isminde bir Medîneliyi hamî idi. Allah razı olsun meşakk-ı sefere mütehammil (yol zorluğuna dayanıklı) olduğundan çok işimize yaramış, ezcümle yol yemeği olan pilavımızı pişirmişti. Hocanın yoldaki hali, hakikaten aşıkâne idi. Sinninin ve za'fının istirahatete olan ihtiyacına rağmen deveden müşkilat ile iniyor ve yayan gitmeye çalışıyordu. Geceleri ise uyumuyor, bülend-avaz ile zikir ederek bitaplıktan sızmak derecesine gelen beni uyandırıyor. Bazen de *Mevlânâ Cami'nin...* diye başlayan iştiyaknamesini'ni okuyordu. (Tâhir'ül-Mevlevî, *Matbuat Âlemindeki Hayatı ve İstiklâl Mahkemeleri*, s. 415-433)

⁶⁷ Atilla Şentürk, *a.g.e.*, s.12; Tâhirülmevlevî, 'Es'ad Dede Merhum Hakkında', *Mahfil Dergisi*, sy. 45, s. 164.

⁶⁸ Tâhirülmevlevî, *Matbuat Âlemindeki Hayatım*, s. 416.

⁶⁹ Tâhir'ül Mevlevî, *Mir'at-ı Hazreti Mevlânâ*, İst. 1315 (1899) Dış arka kapak ilanı.; Tâhirülmevlevî, *Matbuat Âlemindeki Hayatım.*, s. 19

⁷⁰ Tâhir'ül Mevlevî, *Dîvan-ı Tâhir'ül Mevlevî*, (1352) Hal Tercümesi Kısmı, vr. 8b.

kitapçı dükkânını Bâb-ı Âli civarına taşımak zorunda kalan Tâhirülmevlevî, burada öncelikle *Mecmua-ı Medâyah-i Hazret-i Mevlânâ*'yı basmaya başlamıştır.⁷¹

Bu dönemde haftalık bir gazete yayınlamak için müracaatta bulunmuşsa da bunda başarılı olamamış, bunun yerine kitapçı Karabet Efendi'nin Resimli Gazetesini kiralamıştır.⁷² Ancak matbaada çalışan Ermenilerin Türkçe kelimeleri doğru dizmemelerinden ve Tâhirülmevlevî'nin bu konudaki acemiliğinden dolayı önemli hatalar yapılmıştır. Özellikle padişahın adının geçtiği bir ibârede yanlışlık yapılması dikkat çekmiştir. Diğer taraftan Mevlevî muhibbi olan veliahd Mehmed Vahidettin ile Mevlevî Dedesi olan Tâhirülmevlevî arasında irtibat olabileceği endişesiyle Resimli Gazete kapatılmıştır.⁷³ Tâhirülmevlevî, bu tecrübesi sırasında maddî ve manevî zarara uğramıştır.⁷⁴

II. Meşrutiyet'in ilanı ile beraber gelen özgürlük havası içinde pek çok cemiyet kurulmuştur. Bunlardan biri de üyeleri âlimlerden oluşan Cemiyet-i İlmiye-i İslâmîye'dir. Tâhirülmevlevî, bu dergiye *Tarih-i İslâm Sahaifinden* başlıklı yazılar göndermiştir. Daha sonraki yazılar kitap haline getirilmiştir. Kısa bir süreliğine İttihad ve Terakkî Cemiyetine üye olmuş; düşüncelerine uymadığı gerekçesiyle ayrılmış ve siyasi konulardan ziyade ilmî çalışmalarına ağırlık vermiştir. Ardından İ'tisam dergisine pek çok yazı yazmıştır. Bundan sonra Medresetü'l-Vâizin'de Peygamberler tarihi hocası olarak vazifesine devam etmiştir. Dönemin en beğenilen ilmî haftalık dergilerinden Peyâm-ı Sabah gazetesinde yaklaşık on makale yayınlamış ve bu yazıları çok beğenilmiştir.⁷⁵ Cerîde-i Sûfiyye isimindeki haftalık dergiye de kısa bir müddet yazı göndermiştir. *El-Fütühat'ül-İslâmiye* adındaki Arapça eserin bir kısmını tercüme edip dergiye vermiştir. Kalan kısmını da Trabzon'da yayın hayatına giren İkbal gazetesine vermiştir. Sonrasında bazı

⁷¹ Tâhirülmevlevî, *Matbuat Âlemindeki Hayatım*, s. 21.

⁷² Tâhirülmevlevî, *a.g.e.*, s. 20.

⁷³ Tâhirülmevlevî, *a.g.e.*, s. 25.

⁷⁴ Tâhirülmevlevî, *Şeyh Celaleddin Merhum*, İst., 1326, s. 6.

⁷⁵ Vâiz yetiştiren eğitim kurumu (Zekeriya Akman, Osmanlı Son dönem Kurumlarından Daru'l Hikmeti'l İslâmiye'nin Din Eğitim ve Öğretimi Alanındaki Faaliyetleri, *İslâmi Araştırmalar Dergisi*, c. XX, sy. 1, Kış 2007, s. 86).

sözlüklerin maddelerini düzenleme ve tercüme işleriyle uğraşmıştır. Ancak Tâhirülmevlevî'nin asıl tanınmasını sağlayan Mahfil dergisi olmuştur.⁷⁶

1919 senesinde önce ayda bir daha sonra haftada bir Mahfil dergisini çıkarma hakkını kazanan Tâhirülmevlevî, aynı zamanda Tevhîd-i Mübâyeat Komisyonu tahrirat başkâtibi ve İbtidâ-yı Dâhil Medresesinde tarih ve edebiyat öğretmeni olarak vazife yapmıştır.⁷⁷ Komisyonun kısa bir süre sonra lağvedilmesiyle açığa kalmış; 17 Ekim 1920'de İktisat Heyeti ve Kalem-i Mahsus başkâtipliğine tayin edilmiş, ancak 30 Ağustos 1920 tarihi itibarıyla bu görevinden azledilmiştir. Bu durumun sebebi İstanbul Hükümetinin Teali İslam Cemiyeti adına ve Kuvâ-yi Milliye aleyhine yayınlattığı beyannamedir. Tâhirülmevlevî, bu konuda suçu olmadığını ispatlamak için uzun süre uğraşmış ve berat etmiştir.⁷⁸

Mahfil dergisi, İstanbul'un işgal altında olduğu yıllarda neşredilmeye başlanmıştır. Her sayıda yazılar sansürden geçirilmiş, ondan sonra basılmıştır. 1922 yılında Mahfil dergisi ilk sayısını Matbaa-i Osmanî'de basıp yayımlamıştır. Bu matbaada çok ciddi basım hataları olduğu halde, okuyucuları gündün güne çoğalmış bir müddet sonra dergi Askerî matbaada basılmaya başlanmıştır. Beyanname meselesi dolayısı ile memuriyetten azledilen Tâhirülmevlevî, bir iki gün sonra Nezaret Encümeninden cevaz-ı istihdam kararı almıştır.⁷⁹ Bu karar ile tekrar memuriyete dönme hakkını kazanan Tâhirülmevlevî, bu komisyonda tahrirat kaleminde çalışmıştır. Tâhirülmevlevî'nin hatıratına göre ferzend-i ruhum (manevî evladım) dediği Sadi Bey ile de burada tanışmış ve ömrünün sonuna kadar adeta baba oğul ilişkisi içinde görüşmeye devam etmişlerdir.⁸⁰ Buradaki vazifesi de çok uzun sürmemiş ve yeni memuriyet vazifesi olan tahkîk ve teslîmat memuru olarak göreve başlamıştır. Tâhirülmevlevî'nin hatıralarına göre, bu yıllarda dönemin

⁷⁶ Tâhirülmevlevî, *Matbuat Âlemindeki Hayatım*, s. 54-65.

⁷⁷ Lise seviyesinde eğitim veren medreselere İbtida medreseleri denir. Bu medreseler İbtida-i Dahil ve Hareket-i Dahil olmak üzere iki kısımdır. Dahil kısmını bitirenler imamlık ya da ilokul öğretmenliği yapabilir. Eğitimine devam etmek isterse de Fatih Külliyesinde Tetimme Medresesine devam edip oradan yüksek tahsil için hazırlık eğitimi alır. (Ekrem Buğra Ekici, 18.12.2017. *Türkiye gazetesi.*); İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti'nin İlmiye Teşkilatı*, 1988 Ankara, s. 60-63

⁷⁸ Bu komisyon 4 Haziran 1335-1919 tarihli kararname ile Maliye Nezaretine bağlı olarak kurulmuştur. Hükümetçe lazım olan her türlü eşyayı satın almakla mükelleftir. Çalışma süresi çok kısa sürmüş 26 Nisan 1336'da dağıtılmıştır. (Tâhir'ül Mevlevî, *Matbuat Âlemindeki Hayatım*, s.74.)

⁷⁹ Zülfikar Güngör, *a.g.e.*, s. 35, *Tâhirülmevlevîye Ait Vesikalar II*, F.S.T. 180/3.

⁸⁰ Tâhirülmevlevî, *a.g.e.*, s. 88.

çalkantılı siyasi hayatı, kısa süren hükümetler, savaşlar dolayısıyla üst düzey siyasi ve askeri yöneticilerin her an farklı yerlerde vazife alabilmeleri gibi durumlar yaşanmaktadır. Ayrıca yönetime hâkim kadro kendilerine yakın isimleri liyakatlerine bakmadan önemli vazifelere getirmekte ya da vazifesini güzel yapan kişilerin haksız yere vazifeden el çektirebilmekte, daha düşük kadrolu vazifelere getirilebilmektedir.

81

Tâhirülmevlevî, 16 Mart 1922 (17 Recep 1340)'ta Ticaret ve Ziraat Nezareti Sicil Mümeyyizliğine kendi isteği ile geçmiştir.⁸² Bu vazifesinde çalışırken maden mümeyyizliğine geçmiş, 5 Nisan 1922 (7 Şa'ban 1340)'de buradaki vazifesinden azledilmiştir. O sırada Ticaret Vekâletinden Keçiborlu Kükürt Fabrikası ile Isparta Maden Memurluğunu kabul edip etmeyeceği sorulmuştur. Maaşı ailesiyle geçinmesine yetmeyeceği için ve oraya gitmesinin ilmî çalışmalarını aksatacağını düşündüğü için bu vazifeyi kabul etmemiştir. Ayrıca bazı medreselerde devam eden derslerini bırakmak istememiştir. Dolayısı ile vazifeyi reddedince mazuliyet maaşı da kesilmiştir.⁸³ Tâhirülmevlevî, medreselerin kapatılması üzerine İstanbul İmam Hatip Mektebine edebiyat, hitabet ve inşad muallimi olarak tayin edilmiştir. 1925 (1340) yılındaki azline kadar da buradaki vazifesine devam etmiştir. Memuriyet hayatındaki bu değişiklikler devam ederken Tâhirülmevlevî, bir yandan da basım yayın hayatına devam etmiştir.⁸⁴

Tâhirülmevlevî, Paris'te yayımlanan *Revue du Monde Musulman* ismiyle İslâm âlemine dair bir araştırma ve görüşleri içeren tanınmış ve kabul görmüş bir dergiye Mahfil dergisinin sayılarından bir takımı göndermiştir.⁸⁵ Buna karşılık

⁸¹ Tâhirülmevlevî. *a.g.e.*, s. 61.

⁸² Atilla Şentürk, *a.g.e.*, s. 30.

⁸³ Atilla Şentürk, *a.g.e.*, s. 31.

⁸⁴ Abdullah Cevdet'in Bahailik'i yücelten yazısına karşı kaleme aldığı "Beni Kureyza mes'elesi" başlıklı makalesi ve Tedkik-i Müellefatı Osmani Heyeti ile "Resm-i Osmani" hususunda çıkan anlaşmazlığa dair yazdığı makaleler, Tâhirülmevlevî'nin ilk iki sene içinde Mahfil'de girdiği ilmî münakaşaların mevzuunu teşkil eder. (Atilla Şentürk, *a.g.e.*, s. 33; Tâhirülmevlevî, "Beni Kureyza Meselesi", *Mahfil Dergisi*, c. II, sy. 22, s. 167-172; Tâhirülmevlevî, *Matbuat Âlemindeki Hayatım ve İstiklâl Mahkemeleri*, s. 138).

⁸⁵ "Tâhirülmevlevî, bu konuyla ilgili olarak hatıralarında şunları yazmıştır:" *Revue du Monde Musulman* namıyla Paris'te intişar eden (neşredilen) ve Âlem-i İslâma dair araştırma tettebbuat ve (incelemeler), mütalaat (görüşler) ve malumatı (bilgiler) ihtiva eden ciddi bir mecmua vardır. Mahfil'in münteşir (yayınlanmış) nüshalarından bir takımı bu mecmua idarehanesine gönderilmişti. Buna karşın *Revue* idaresi katib-i umumi Mösyö Lusyen Buva tarafından bir iltifatname varid oldu

Revue idaresi başyazarı Mösyö Lusyen Buva da Türkçe ile ve nesih hattı ile yazılmış bir iltifatnameyi Tâhirülmevlevî'ye göndermiştir. Mösyö Lusyen Buva 15. sayıya kadar Mahfil dergisinin içindekileri özetleyerek Revue du Monde'ya dercettirmiştir. Bundan sonra iki dergi arasında değiş tokuş ve iki yazar arasında da yazışma başlamıştır. ⁸⁶ Diğer taraftan Mahfil mecmuası Vakit gazetesi tarafından tenkit edilmiştir. Tâhirülmevlevî, kendi dergisinde ince ve nükteli bir üslupla bu tenkitlere cevap vermiştir. ⁸⁷ Yine bu günlerde Sabah gazetesinde Cenap Şehabettin imzasıyla Tâhirülmevlevî'nin şahsı ve Mahfil mecmuasındaki yazıları hakkında övgü dolu yazılar yer almıştır. ⁸⁸

Tâhirülmevlevî, Teali İslâm Cemiyetinden fikir ayrılığı yüzünden ayrılmıştır. ⁸⁹ Çünkü siyasetin bu cemiyette fazlasıyla öne çıktığını ve cemiyetin kuruluş amacından uzaklaştığını düşünmektedir. Yeni oluşturulan idare heyetine sadece itilafçıların seçilmesi gibi gelişmeler üzerine Teali İslâm Cemiyetinden çekilmiştir. ⁹⁰ Tamamen kendisine ait olan Mahfil dergisinin Teâli İslâm Cemiyeti'nin yayın organı gibi anlaşılmasından son derece rahatsız olmuş ve bu gelişmelerin hemen akabinde Mahfil dergisinin idarehanesini Teali İslâm Cemiyeti'nin binasından farklı bir adrese taşımıştır. ⁹¹

Tâhirülmevlevî, İslâm aleyhindeki her türlü faaliyetin karşısında olmuştur. Özellikle Abdullah Cevdet isimli yazar ile dini ve fikri mücadele içerisine girmiş ve pek çok yazı kaleme almıştır. Abdullah Cevdet'in, yazılarında Bahâiliği yüceltmesi ve ısrarcı tutumu dolayısıyla mesele uzamış mahkemeye varan bir süreç yaşanmıştır.

92

(gönderildi). Türkçe ve oldukça güzel bir nesih hattı ile muharrer (yazılmış) bulunan bu mektubu müteşekkirene ve müftehirane (teşekkür ve iftiharla) okudum'' şeklindeki düşüncelerini aktarmış ve mektubu aynen yayınlamıştır. (Tâhirülmevlevî, *Matbuat Âlemindeki Hayatım*, s. 108-109.)

⁸⁶ Tâhirülmevlevî, *a.g.e.*, s. 108-109.

⁸⁷ Tâhirülmevlevî, *a.g.e.*, s. 110-113.

⁸⁸ Tâhirülmevlevî, *Mahfil Dergisi*, sy. 27, s. 50-53.

⁸⁹ Tâhirülmevlevî, *Matbuat Âlemindeki Hayatım ve İstiklâl Mahkemeleri*, s. 69-71.

⁹⁰ Tâhirülmevlevî, *a.g.e.*, s. 119.

⁹¹ Tâhirülmevlevî, *a.g.e.*, s. 120.

⁹² Bahailik: İran'da Mirza Hüseyin Ali Nûrî (ö. 1309/1892) tarafından kurulmuş bir mezheptir. İslâm kültürüne dayanıyor görünmekle beraber, İslâmi çizgiden çıkmış bulunan bir mezhep. (Muhammed Fatih Demirdağ, "Dini Hareketlerin Bir Çeşidi Bahailik", *İslâmi Araştırmalar Dergisi*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, c. XXVIII, sy. 3, s. 389-399)

Tâhirülmelevî, 1922 yılında Millî Mücadele başarıya ulaştınca, kazanılan bu zafere ebced hesabı ile bir tarih düşürmek için bir manzume yazmış ve bunu Üsküdar Mevlevîhanesi eski şeyhi Remzi Efendi ve Hattat Suud Bey'in tarihleri ile birlikte Mahfil dergisinin 28. nüshasına koymak istemiştir. Ancak henüz yabancı sansürü devam etmekte olduğundan bu manzûmeyi koyamamış ve mecmuanın ilk sayfası baştan sona karalanmıştır. Tâhirülmelevî'nin koymak istediği manzumesi şudur:

Olunca çar-yarın feyz-i tebşiri dile varid

“Hilal oldu muzaffer” fethe bir tarih-i garradır.

Tâhirülmelevî, daha sonra bu manzumeleri *Ordumuzun Zafer Kitabeleri* ismi ile yayımlanan bir kitapta ek olarak vermiştir. Tâhirülmelevî, bu eserle Millî Mücadelenin yanında olduğunu bir kere daha göstermiştir. Tâhirülmelevî, Osmanlı dönemindeki görev yeri olan Meadin Kalemünde Cumhuriyet Türkiyesinde çalışmaya devam etmiş ve 1923 Mart ayında buradaki görevinden azledilmiştir.⁹³ Bundan sonraki hayatında günlerini daha çok ilimle, medrese hocalığı ve basım yayım faaliyetleri ile geçirmiştir. Bu tarihlerde Darülhilafe Medresesinin ortaokul düzeyinde eğitim veren İbtida-yı Dâhil kısmında edebiyat; mahkemelere kadı yetiştiren Medresetü'l Kuzatta, resmi yazışma üslubunu öğreten Kitâbet-i Resmîyye; imam ve vâiz yetiştiren Medreset'ül- İrşad'da ise Siyer-i Enbiyamüderrişi olarak görev yapmıştır.⁹⁴ Sabahları medresedeki derslerini okutan Tâhirülmelevî, daha sonra Mahfil idarehanesine dönerek derslerini hazırlamış, kalan vakitlerinde ise yayıncılık gibi işler ile uğraşmıştır.⁹⁵

Tâhirülmelevî, 1923 yılında matbaasını Beyazıt'ta eski Dârülfünun karşısında bulunan Hasan Paşa Medresesine taşımıştır.⁹⁶ Kurtuluş Savaşı zaferle sonuçlandığından İstanbul ile Anadolu arasında haberleşme başlamıştır. Tâhirülmelevî, vakit kaybetmeden Mahfil dergisinden birer nüsha olarak

⁹³ Tâhirülmelevî, *a.g.e.*, s. 80.

⁹⁴ Zülfikar Güngör, *a.g.m.*, s. 33; Osman Ergin, *Türk Maarif Tarihi*, c. I, s. 164.

⁹⁵ Atilla Şentürk, *a.g.e.*, s. 31.

⁹⁶ Tâhirülmelevî, *a.g.e.*, s. 153.

Anadoludaki müftü ve hâkimlere göndererek bu kişilerden yol göstermelerini, derginin tanıtımı, yayılması ve okunması konusunda desteklerini istemiştir.⁹⁷ 1924 yılında Tevhîd-i Tedrîsat Kanunu ilan edilmiş, kısa bir müddet sonra medreseler kapatılmıştır. Dolayısıyla Tâhirülmevlevî'nin bu kurumlardaki vazifesi de sona ermiştir.⁹⁸

Medreselerin kapatılması kararından sonra Tâhirülmevlevî, Mahfil idarehanesini taşımak zorunda kalmıştır. Bunun nedeni Mahfil Dergisi için Hasan Paşa Medresesinin bir odasını kullanmaktayken medreselerin kapatılmasıyla Hasan Paşa Medresesi'nin bir kısmı Fransızlara ait olan süt damlası vakfına bir kısmı da öğrenci yurduna çevrilmesidir. Bunun üzerine Beyazıt'ta bir oda kiralamış ve dergi idarehanesini oraya taşınmıştır. Mahfil dergisinin taşınmasından bir müddet sonra Tâhirülmevlevî'ye İstanbul İmam Hatip Mektebi edebiyat, hitabet ve inşad muallimliği verilmiştir. Tâhirülmevlevî, bu okulda öğretmenliğin yanısıra idari işleri de yürütmüştür. O medreselerin kapatılması üzerine dinî ilimlerin güzel bir şekilde öğretilmesi, mevcut öğrencilerin en az zararla yeni sistem içerisinde yerleştirilip mezun edilmesi gerektiğini düşünmektedir.⁹⁹

Tâhirülmevlevî'ye İstanbul İmam Hatip mektebinde çalıştığı dönemde, İstanbul Müftülüğünün izni ile Fatih camiinde cuma günleri va'z etme görevi verilmiştir. Ancak 1925 yılı içerisinde çalıştığı İstanbul İmam ve Hatip Mektebinden azledilince bu vazife, sona ermiştir. 20 Mayıs 1926 (8 Zilkade 1344) tarihli Maarif Vekâletinden gelen kararla Maarif Vekâletine bağlı okullarda öğretmenlik yapmasının hala yasak olduğuna dair bir belge kendisine ulaşmıştır. Bu durumun sebebi daha önce bahsettiğimiz orta seviyedeki imam hatip mektebinden sonra yüksekokula hazırlık amacıyla bir de lise seviyesinde imam hatip okulu açılması hususunda yazılmış olunan tezkeredir. Tâhirülmevlevî, yazılmış olan tezkere yüzünden uzun zaman öğretmenlik görevine dönme izni alamamıştır.¹⁰⁰

⁹⁷ Tâhirülmevlevî, *a.g.e.*, s. 155.

⁹⁸ Hatıralarında bu meseleye ayrıntılı değinen Tâhirülmevlevî'nin üzüntüsü ve çaresizliği "Matbuat Âlemindeki Hayatım ve İstiklâl Mahkemeleri" isimli eserinde açıkça hissedilmektedir. (Atilla Şentürk, *a.g.e.*, s. 39; Tâhirülmevlevî, *Matbuat Âlemindeki Hayatım*, s. 179).

⁹⁹ Tâhirülmevlevî, *a.g.e.*, s. 179.

¹⁰⁰ Atilla Şentürk, *a.g.e.*, s. 39; Mahir İz, *Yılların İzi*, İst. 1975, s. 185.

Fatih Camii'nde otuz sene Mesnevî dersleri okutan Es'ad Dede'den sonra bu vazifeye Karahisarlı Ahmet Efendi gelmiştir. Ahmet Efendi de ölünce Mesnevî okutan kimse kalmamıştır. Çevresinden gördüğü ısrar üzerine bu vazifeyi Tâhirülmevlevî üstlenmiş, aşk ve şevk ile Mesnevî derslerini devam ettirmiştir.¹⁰¹ İstiklal Mahkemesine sevk edilinceye kadar haftada bir Mesnevî dersleri devam etmiştir. Onun Mesnevî dersleri gittikçe artan bir cemaat tarafından ilgiyle takip edilmiştir. Tâhirülmevlevî derslerde Mesnevî dışındaki konulara pek girmemiştir.¹⁰²

1923 (1341) yılına gelindiğinde kendisine Isparta Kükürt fabrikasında kâtiplik görevi verilse de bu görevi kabul etmemiş ve memur maaşından vazgeçmiştir.¹⁰³ Bunun üzerine Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından *Tecrid-i Sahih* tercümesinin tertib ve tashihi ile görevlendirilmiştir. 1925 (1343) yılında şapka kanunu yayınlanınca Diyanet İşleri Başkanlığından sarık sarabilmesi için bir belge talep etmiştir. Talebi kabul görünce, Mesnevî derslerinde başına Mevlevî sarığı sarmıştır. İstiklal mahkemelerinde yargılanıncaya kadar sarık takmaya devam etmiştir.¹⁰⁴

Tâhirülmevlevî, İstiklal Mahkemesinden beraat ettikten üç ay sonra Mahfil Dergisini kapatmıştır.¹⁰⁵ Nedeni ise İstiklal Mahkemesinden yeni çıkmış olması dolayısı ile yayıncılığın kendisi için oldukça zor ve riskli durumlar oluşturabileceği endişesidir.¹⁰⁶ Darüşşafaka özel okullar idaresine bağlı olduğundan, ayrıca bu okulda Mehmet Tahir ismini kullandığından burada verdiği dersleri Maarif Vekâleti tarafından farkedilmemiştir. Bu konuda Tâhirülmevlevî'yi bir arkadaş ve âlim olarak sevip takdir eden Darüşşafaka Müdürü Ali Kamil Bey'in de desteği büyüktür. Otuz beş yıl çalıştığı bu okulun onun hayatında özel bir yeri vardır. Özellikle savaşlar

¹⁰¹ Tâhirülmevlevî, *Mesnevî*, “Şerh-i Mesnevî, c. I, s. 15”.

¹⁰² Tâhirülmevlevî, *Matbuat Âlemindeki Hayatım*, s. 60.

¹⁰³ Tâhirülmevlevî, *a.g.e.*, s. 80.

¹⁰⁴ Tâhirülmevlevî, *a.g.e.*, s. 203.

¹⁰⁵ Tâhirülmevlevî, *a.g.e.*, s. 355-358.

¹⁰⁶ “Tâhirülmevlevî'nin yakın dostu Hüseyin Vassaf Bey Sefine-i evliya adlı eserinde Tâhirülmevlevî için “El-yevm hiçbir neşriyat ile meşgul olmayıp kuşe -nişin-i uzlet olmuştur” ifadesini kullanmaktadır. Bu yıllar inkılap hareketlerinin hız kazandığı yıllardır. Batı tarzı inkılaplara karşı olan yazarlardan biri olarak Tâhirülmevlevî böyle bir ortamda ruhsal açıdan olumsuz etkilenmiştir. Dîvanında bu konudaki hislerini beyitlerine yansıtmıştır.

“Vatan mı bilmiyorum diyar-ı gurbet mi

Serinde memleketin başka bir heva duyarım

Gözümde oldu benim kâinat bigâne

Bakıp bakıp ona meyl-i inziva duyarım”(Atilla Şentürk, *a.g.e.*, s. 47).

nedeniyle yetim ve öksüz kalmış çocukların eğitim gördüğü ortaokul düzeyindeki bu okulda çok sevilen bir öğretmen olmuştur.¹⁰⁷

İki sene boyunca göreve geri dönmek ve kendisine iftira atıldığını anlatmak için defalarca müracaatta bulunan Tâhirülmevlevî, en sonunda Gümüşhane Mebusu Halil Nihad Bey'in aracılığıyla öğretmenlik hayatına dönme hakkı elde etmiştir.¹⁰⁸ Maltepe Askeri Lisesinde edebiyat öğretmenliğine tayin edilmiş ve bir taraftan Darüşşafakadaki derslerine devam etmiştir.¹⁰⁹ Tâhirülmevlevî, 1931 yılında Kuleli Askerî Lisesine edebiyat öğretmeni olarak atanmıştır. Basım yayın hayatından artık tamamen çekilmiş; çalışmalarını edebiyat tarihi üzerine yoğunlaştırmıştır. Öğrencilerini çok seven Tâhirülmevlevî, on yıl boyunca öğretmenlik yaptığı bu okuldan çok güzel hatıralarla ayrılmıştır.¹¹⁰ Ölümüne kadar kendisini yalnız bırakmayacak pek çok kıymetli ve kadirşinas öğrencisini bu okuldan mezun etmiştir. Kuleli Askerî Lisesi'nin Konya'ya taşınması üzerine buradaki vazifesine son vermek zorunda kalmıştır. Aynı yıl içinde kısa bir süre sonra Beşiktaş Musiki Mektebinde çalışmaya başlamış, ardından yine aynı yıl Bakanlık tarafından Kadıköyde'ki Saint Joseph Lisesine Türkçe öğretmeni olarak atanmıştır. Saint Joseph Lisesi'ndeki öğrencilerin şımarıklığı karşısında ancak bir ay bu okulda kalabilen Tâhirülmevlevî istifa etmiştir.¹¹¹ Diğer taraftan Darüşşafaka Lisesi'ndeki okul müdürü de Tâhirülmevlevî'nin yaşının ilerlemesi ve bazı sağlık sorunları nedenleriyle artık

¹⁰⁷ Tâhir'ül Mevlevî, *Matbuat Âlemindeki Hayatım*, s. 382).

¹⁰⁸ Zülfikar Güngör, *a.g.e.*, s. 39; "Tâhirülmevlevî," *Dîvan-ı Tâhirü'l-Mevlevî*, vr. 9'a.

¹⁰⁹ Zülfikar Güngör, *a.g.s.*

¹¹⁰ Maltepe Askeri Lisesinden bir öğrencisinin mektubuna manzum olarak verdiği cevap Tâhirülmevlevî'nin hayatında Maltepe ve Kuleli Askeri Liselerinin çok özel bir yeri olduğunu göstermektedir.

“.....

Hatırlattın evladım hocana (Maltepe) yi
Orada tatlı geçen bin türlü menkıbeyi
(Maltepe) ile (Kuleli) bu iki irfan yurdu
Bana candan sevdiğim bir ilim evi olmuştu
Oralarda aczimle on iki yıl çalıştım
Her taraftan gördüğüm muhabbete alıştım
Ben onları sevmiştim, onlar da beni sevdi
Oraları cidden bana samimi evdi
İdare bu acizi iyi bir hoca bildi
Talebeye gelince şefkatli baba bildi

.....” (Tâhir olgun, “manzum mektup”, *İslâm Yolu Dergisi*, sy. 50, s. 3.).

¹¹¹ Zülfikar Güngör, *a.g.e.*, s. 40; Tâhirülmevlevî' ye Ait Vesikalar II, F.S.T. 180/8.

emekli olması gerektiğini düşünmektedir. Bu bağlamda bir yazı ile Millî Eğitim Bakanlığından Tâhirülmevlevî'nin emekliliğini istemiştir. Tâhirülmevlevî, bu sırada altmış yedi yaşındaydı ve kesinlikle emeklilik düşünmüyordu. Kendisine iletilen emeklilik kararına şiddetle karşı çıkmış; ancak bir süre sonra durumu kabullenmek zorunda kalmıştır. Bu olayı protesto ettiğinden 400 liralık ikramiye parasını almamıştır.¹¹²

1.3. Tâhirülmevlevî'nin Son Yılları ve Vefatı

Yetmiş dört yaşında vefat eden Tâhirülmevlevî, son yıllarında gönüllü olarak Mesnevî dersleri vermiştir. İlerleyen yaşına rağmen Süleymaniye Camiinde verdiği Mesnevî derslerinde kalabalık bir cemaate seslenmiş ve her seviyeden insana hitap etmiştir.¹¹³ O, özellikle Mevlânâ ve Mesnevînin onun hayatındaki istisna yeri düşünüldüğünde yapabileceği en güzel vazife ile son yıllarını geçirmiştir. Bu yıllarında yakın dostları, ilminden istifade etmek isteyen akademisyenler ve yetiştirdiği öğrencileri kendisini yalnız bırakmamıştır.¹¹⁴ Kendisi son yıllarında yaşına göre ağır bir iş olan İstanbul Kütüphaneleri yazma eserler kataloğunun düzenlenmesinde aktif olarak çalışmıştır. Tâhirülmevlevî'nin çalışmaları ve tecrübesiyle bu konuda önemli ölçüde ilerleme sağlanmıştır.¹¹⁵

Tâhirülmevlevî, 1940 yılında prostat rahatsızlığından iki defa ciddi ameliyat geçirmiştir. Diğer taraftan ülser rahatsızlığı son döneminde kendisini çok yormuş ve halsiz bırakmıştır. Yine de çalışma temposunu sürdüren Tâhirülmevlevî, 1951 yılında

¹¹² Atilla Şentürk, *a.g.e.*, s. 53.

¹¹³ Zülfikar Güngör, *a.g.m.*, s. 62; Tâhirülmevlevî, *Şerh-i Mesnevî*, c. I, s. 15

¹¹⁴ Reşit Mazhar Ayda bu sohbetleri şu şekilde anlatıyor: "(...) Orada duvarları tavana kadar kitap dolu odasında tadına doyumayan vakitler geçirdi. Üstad fıkralar anlatır, beyitler okur, dini ve edebi müşkilleri hall için gelmiş olanların dertlerine derman olur; ikram etmekten de bir an boş durmazdı. Oraya kimler gelmezdi ki; müşkülünü halledemeyen profesörler, tez hazırlarken ne yapacağını şaşırılmış üniversiteliler, İstanbul'da izninin geçiren her seviyeden memurlar, yüksek rütbede subaylar, doktorlar, öğretmenler, eski talebeleri... Hepsi de oradan manen daha zengin olarak ayrılırlardı". (Atilla Şentürk, *Tâhirülmevlevî Hayatı ve Eserleri*, s. 57).

¹¹⁵ Zülfikar Güngör, *a.g.m.*, s. 40; Tâhirülmevlevî, *Şerh-i Mesnevî*, vr, 9a.

güçten düşmüş ve 21 Haziran 1951'de vefat etmiştir.¹¹⁶ Yenikapı Mevlevîhanesi Hamuşan mezarlığında yatan annesi Emine Emsal Hanım'ın yanına defnedilmiştir.¹¹⁷

1.4. Tâhirülmevlevî'nin Kişiliği

Tâhirülmevlevî, “*Mevleviliğin esası her manasıyla edeptir*” cümlesine yakışır bir hayat sürmeye çalışmıştır. Konuşması, oturması, kalkması, ilme düşkünlüğü ve kadirşinas olması gibi pek çok özellikleri ile örnek bir Müslüman âlim olarak herkesin sevip takdir ettiği bir şahsiyet olarak tanınmıştır.¹¹⁸ Diğer taraftan edebiyat ve şiire olan düşkünlüğü, yazdığı dizelerde en zarif şekliyle ortaya çıkmaktadır. Osmanlı döneminden devam edegelen edebî birikimin, şiir anlayışı ve Mevlevîlik ahlak ve adabının, gelecek nesillere aktarılmasında kuşkusuz en önemli şahsiyetlerden birisi olmuştur. Yazdığı eserlerde ve yapmış olduğu Mesnevî derslerinde derin ilmi, etkileyici hitabeti ile okuyucu ve dinleyiciler tarafından takdir görmüştür.¹¹⁹ Diğer taraftan olabildiğince mütevazı kişiliği, ona olan saygıyı daha da arttırmıştır. Genç nesillere bir şeyler öğretmeyi en önemli vazifesi olarak görüp bütün mesaisini bu uğurda seve seve harcamıştır. Bu şekilde ancak vatan ve milletine var olan borcunu ödeyeceğini ifade ederek yaptığı çalışmaların kendisi için en önemli sorumluluk olduğunu düşünmektedir. Tâhirülmevlevî, çıkar peşinde olmayan idealist bir kişiliğe sahiptir. Dergi çıkarmak için büyük paralar harcaması, emekli ikramiyesini almaması, gönüllü olarak yaptığı Süleymaniye Camiiindeki Mesnevî

¹¹⁶ Atilla Şentürk, *a.g.e.*, s. 58.

¹¹⁷ Âlim Kahraman, *DİA*, c. XXXIX, İst. 2010, s. 407-409.

¹¹⁸ Reşid Mazhar Ayda, Tâhirülmevlevî'nin ölümünün yıldönümü münasebetiyle yazdığı bir makalede Tâhirülmevlevî'nin Süleymaniye derslerinden şu şekilde bahsetmiştir: “(...) Mesnevîyi takrir ederken söylediği bazı derin sözler “arif” olmayın bir kimsenin ağzından çıkacak sözler değildi. Mesnevî derslerine her tabaka halk geldiği için, takrir herkesin anlayacağı bir lisanla olurdu. Fakat hemen hemen her derste rahmetli üstad karşısındakileri unuttur felsefe, ilm-i kelam ve tasavvuf Âlemine geçer, tarihten, Arap, İran ve Türk edebiyatlarından misaller getirir, dinleyenleri vecd içinde mest edip bırakırdı.” (Atilla Şentürk, *a.g.e.*, s. 55) “Tâhirülmevlevî'nin tam bir vukuf ve selahiyetle Mesnevî'nin birinci cildinden itibaren devam ettirdiği dersler o yıllarda fevkalade alaka uyandırmış seçkin bir cemaat tarafından titizlikle takip edilmişti. Reşid Mazhar Ayda, Tâhirülmevlevî'nin vefatının sene-i devriyesi münasebeti ile kaleme aldığı bir yazısında üstadın türlü cephelerini anlatırken Süleymaniye camiiindeki Mesnevî dersleri hususunda şu ifadeleri kullanıyor:

“(...) Mesnevî'yi takrir ederken söylediği bazı derin sözler arif olmayan bir kimsenin ağzından çıkacak sözler değildi. (...) Mesnevî derslerine her tabaka halk geldiği için, takrir herkesin anlayacağı bir lisanla olurdu. Fakat hemen hemen her derste rahmetli üstad karşısındakileri unuttur, felsefe, ilm-i kelam ve tasavvuf âlemine geçer, tarihten, Arap, İran ve Türk edebiyatlarından misaller getirir, dinleyenleri vecd içinde mest edip bırakırdı. (Reşid Mazhar Ayda, *İslâm Yolu Dergisi*, sy. 6, s. 4).

dersleri örneklerinde olduğu gibi Tâhirülmevlevî'nin daha çok Allah rızasını gözeten bir âlim olduğu anlaşılmaktadır.¹²⁰ Memleket evladının aklını materyalist ve manevîyata uzak cereyanlardan koruma çabaları yazılarına açıkça yansımıştır. Tâhirülmevlevî, insanlarla ilişkilerinde oldukça saygılı bir kişilik olmakla beraber yanlış gördüğü bir durumda muhatabına gereken cevabı nükteli bir şekilde vermekten çekinmemiştir.¹²¹

Tâhirülmevlevî, hayatta evlenmesine bile mâni olacak bir şekilde kitaplarına tarifsiz bir aşkla bağlıdır. O kitaplarını kimseyle paylaşmamış, ödünç bile vermemiştir. Talebesi Şefik Can, Şeyh Şâmil'in Gazavatını okumak üzere bir haftalığına istese de; Tâhirülmevlevî bu talebini karşılıksız bırakmış ve kitaplarını kimseye veremeyeceğini belirtmiştir. Buna karşın kapısının her zaman açık olduğunu bu kitabı kendi evinde okuyabileceğini söylemiştir. Seneler sonra öğrencisi olan Şefik Can, Tâhirülmevlevî ile aynı okulda edebiyat öğretmeni olunca bu hatırayı kendisine anlatmıştır. Tâhirülmevlevî, bunun üzerine kitaplığının üstüne astığı çerçevesiz kartonun üzerinde Arapça yazan yazıyı göstermiştir: *"Bu dünyada benim*

¹²⁰ 1947'de Süleymaniye camiinde Mesnevîhanlık derslerinin ehline verilmesi için bir sınav düzenlenmiştir. Tâhirülmevlevî, bu sınavda mümeyyiz olarak görev alır. Sınavda aranan kişi bulunamayınca ve ilahiyat mezunu birinin bu iş için ehil olmadığı halde ısrar etmesi üzerine Tâhirülmevlevî gönüllü olarak bu işi yapacağını söyler. Tâhirülmevlevî'nin Süleymaniye Camiindeki dersleri her tabakadan halk tarafından büyük ilgi ile takip edilmiştir (Atilla Şentürk, *a.g.e.*, s.50).

¹²¹ "Kuleli Askerî Lisesi edebiyat öğretmeni Şefik Can anlatıyor: O sıralarda Kuleli Askerî Lisesi'nde soyadını hatırlımadığım Sadık Bey adında sivil bir doktor vazife görmekte idi. Birgün yaz mevsiminde, öğle paydosunda lisenin yukarı kısmında, o zaman okul reviri olarak kullanılan binanın önündeki çınar ağacının altında, aramızda Tâhirülmevlevî'nin de bulunduğu öğretmen arkadaşlarla beraber otururken, okulun doktoru Sadık Bey ile eczacısı olan bir yüzbaşı yanımıza geldiler. Dr. şakacı bir kişi idi. Tâhirülmevlevî hazretlerine takılmak istedi. "Hocam dedi, hani meşhur bir kıt'a vardır, orada köpeğin (Tâhir) olduğundan bahsedilir. O kıtanın aslını söyler misiniz? Bizim eczacı merak etmiş, yazmak istiyor" dedi. Tâhirülmevlevî, evet dedi, öyle bir kıt'a var. Vaktiyle meşhur şair (Nefî) ye, (Tahir) Efendi adında biri "Köpek" diye hakaret etmiş. Nefî altta kalır mı? Hemen şu hicvi yani "Yergi"yi söylemiş. Bize kelp demiş Tâhir Efendi iltifatı bu sözde zahirdir Maliki mezhebim benim zira İtikadımca kelp Tâhirdir. Yani (Tâhir Efendi bana köpek demiş. Onun bu sözünde hakaret yoktur. Sevginin açığa vurulması vardır. Çünkü ben Mâliki mezhebindeyim. Bu mezhebe göre köpek pis değildir, temizdir.) Nefî bu kıtada, Tâhir anlamından yararlanarak bir sanat göstermiştir. Bilindiği gibi, Tâhir'in lugat manası temiz demektir. Adamın adı Tâhir olduğu için, bir taşla da iki kuş vuruyor. Adama tarizde bulunuyor. Hakaretini iade ediyor. (Ben köpek değilim Tâhir Efendi köpektir." demek istiyor. Tâhirülmevlevî hazretleri, bu açıklamayı yaptıktan sonra "*Doktorcuğum, dedi, köpeğin Tâhir olup olmadığı hakkında mezheplerde ihtilaf vardır. Fakat köpeğin Sadık oluşunda, hiç kimsenin şüphesi yoktur.*" bu cevap karşısında Doktor Sadık Bey şaşırıldı. Kendi adını düşünmeden giriştiği şakada mat oldu, yüzü kızardı. Biz de bu hazır cevaba karşılık hayranlıkla gülüştük. (Mahir İz, *Yılların İzi*, s. 233; Ercüment E. Talu, "Merhum Tâhir Olgun", *Son Posta*, nr. 5637, 1876, 22 Haziran 1951, s. 2).

sevgilim kitaptır. İnsan sevgilisini muvakkat bir zaman için olsa bile başkasına verir mi?’’¹²²

II. Dünya Savaşı yıllarına da şahit olan Tâhirülmevlevî, herkesin büyük panik yaşadığı ve ümitsizliğe kapıldığı dönemde “*Bu millet İslâmiyet uğrunda yüzyıllarca savaşmış çok şehit vermiştir. Onların mübarek kanları hürmetine, bize birşey olmayacaktır. Müsterih olunuz.*” Şeklinde bir yorumda bulunmuştur.¹²³

Tâhirülmevlevî'nin öne çıkan özelliklerinden birisi mütevazı oluşudur. “*Ben, Fuzuli, Nef'i, Sezayi, Nedim, Naci vesaire gibi esâtiz-i edebi taklide çalıştım. Bu hareketimle zevk-i millî'den behre-dar olduğumu isbat etdim. Bundan hazzı olmayanlar varsınlar udeba-yı efrencin peyrevi olsunlar.*” şeklindeki sözleri ile mükemmel düzeyde şiirler yazmasına karşın önemli şairleri ancak taklid etmeye çalıştığını anlatmaktadır. Ayrıca sahip olduğu millî ve manevî değerleri ön plana çıkararak yine çağdaşı bazı yazarlara mesaj vermektedir.¹²⁴

1.5. Tâhirülmevlevî'nin Tarihçilik Anlayışı

Tanzimat Fermanı ile beraber yapılmaya çalışılan yenileşme hareketleri basın alanında kendini daha bariz bir şekilde hissettirmiştir. Bu dönem Osmanlı Devleti'nin yıkılma dönemi olduğundan aydınlar, devleti kurtarma adına farklı fikir akımları etrafında toplanmışlardır. Bu çerçevede ortaya çıkan Osmanlıcılık, batıcılık, Türkçülük ve âdem-i merkezîyetçilik fikirleri, aydınlar tarafından dergi ve gazetelerde savunulurken, Tâhirülmevlevî yazılarında İslâmî bir çizgi takip etmiştir.¹²⁵ İslâmî hassasiyetlere sahip bir yazar olmasına rağmen; Panislâmizm politikasını takip eden II. Abdülhamit'in uygulamalarını istibdat olarak değerlendirmiş, kitaplarının önemli bir bölümünün yandığı Fatih yangınından

¹²² Yaşayan Son Mesnevîhan Şefik Can, “Mevlânâ, Mesnevîlik ve Mevlevîlik, Mülakat. Şefik Can'la 2004 yılında yapılan Röportaj”, *Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi*, sy. 14, s. 823-863.

¹²³ Şefik Can, “Can, Şefik, Yenikapı Mevlevîhânesinin En Son Mesnevîhanı Tâhirülmevlevî, II. Milletlerarası Osmanlı Devleti'nde Mevlevîhâneler Kongresi”, 1993, s. 97-102; Kubbealtı Akademi Mecmuası, Yıl: 23, s. 2, İst.: Kubbealtı Neşr., 1994, s. 34.

¹²⁴ Mehmet Tâhir, ‘*Dîvançe-i Tâhir*’, s. 3; Tâhirülmevlevî, Şerh-i Mesnevî, c. VI. s.34-35; Tâhirülmevlevî, *Matbuat Âlemindeki Hayatım*, s.114; Cenap Şehabettin, *İslâmî Dergiler Projesi*, “Mahfil-i İrfan”, c. III, sy. 27, s. 50.

¹²⁵ Ahmed Sa'di, “Mesnevî Şarihi Tâhirülmevlevî'nin Hayatı ve Eserleri” *İslâm'ın Nuru Dergisi*, c. II, sy. 15, s. 41.

yönetimi sorumlu tutmuştur. Tâhirülmevlevî, II. Abdülhamit dönemi uygulamalarını eleştiren aydınlardan biridir.¹²⁶

Tâhirülmevlevî yararlanacağı verileri özenle seçen, olaylara tarafsız bakabilen, alanıyla ilgili yeterli bilgi birikimine sahip olan, işlediği konu hakkında gerekli kaynaklara inebilen ve eserini yazarken bilimsel bir üslup kullanabilen bir tarihçidir. Ayrıca çok yönlü kişiliği, Tâhirülmevlevî'nin eserlerini zenginleştirmiştir. Hem edebiyat hem tarihçilik alanında ciddi bir birikime sahip olmuştur. Özellikle edebi eserlerinde Farsça ve Arapça dillerine hâkim olması onun edebi çalışmalarında ve çeviri eserlerindeki başarısını arttıran önemli unsurdur.¹²⁷ Diğer taraftan yapmış olduğu tercümelelerdeki başarısı onun erken yaşlardan itibaren başladığı dil çalışmalarının bir sonucudur. Tâhirülmevlevî'nin tarihçilik anlayışı bilgi ve belge üzerinden oluşturulan bir yapıya sahiptir.¹²⁸

Tâhirülmevlevî'ye göre tarihçilikteki asıl amaç, yeni nesillerin geçmişten ders almasını sağlamaktır. Çalışmalarında Türk ve İslâm tarihindeki tanınmış şahsiyetlerin biyografilerini yazmak önemli yer tutmuştur. Yazılarında özellikle Hz. Peygamber dönemini yeni nesillere aktararak bu dönemin en doğru şekilde öğrenilmesini amaçlamıştır. Tarihle ilgili çalışmalarında eserin dilini hitap edeceği okuyucu kitlesine göre ayarlamıştır. Mesela I. Dünya Savaşında cephede mücadele eden askerlere yönelik Hz. Peygamber'in girmiş olduğu savaşları olabildiğince sade bir dille yazmıştır. Bazı yazılarında ise akademik düzeyde eserler kaleme almış ve üslubunu da ona göre ayarlamıştır. Tâhirülmevlevî'nin yazılarının genelinde ana düstur olarak benimsediği tarihten ders çıkarma ve geçmişteki hatalara düşmemek için dikkatli olma, geçmişimizdeki milletleri tanıyıp ona göre hareket etme gibi özellikler ön plana çıkmaktadır.¹²⁹

¹²⁶ Zülfikar Güngör, *a.g.e.*, s. 43; Tâhirülmevlevî, *Matbuat Âlemindeki Hayatım ve İstiklâl Mahkemeleri*, s. 20.

¹²⁷ Tâhirülmevlevî, *a.g.m.*, 'Es'ad Dede Merhum Hakkında', *Mahfil Dergisi*, sy. 36, s. 184; *Dîvan-ı Tâhirülmevlevî*, vr. 8b.

¹²⁸ Tâhirülmevlevî, *Müslümanlığın Medeniyete Hizmetleri*, c. I, İst. 1974, s. 283; Tâhirülmevlevî, *Hz. Peygamber ve Zamanı*; İst. 2017, s. 1.

¹²⁹ Tâhirülmevlevî, "*Siyer-i Enbiya Dersleri*, vr., 1'a.; Tâhirülmevlevî, *Müslümanlığın Medeniyete Hizmetleri*, İst. 1974, s. 6.

Tâhirülmevlevî, zaman zaman incelediği eserleri tarihçilik ve tarafsızlık açısından tenkide tabi tutmuştur. Dersine girdiği öğrencileri için İslâm tarihi ve medeniyeti ile ilgili bir kitap yazmaya karar vererek uzun bir araştırma sürecine girmiş ve ana kaynaklar başta olmak üzere araştırma eserlerden faydalanarak ders notları hazırlamıştır. Tâhirülmevlevî, bu çalışmasında Hz. Muhammed'in cahiliye dönemi adetlerine çok bağlı olan Araplara nasıl peygamberlik yaptığını ve bedevi bir toplumu İslâm ile birlikte medeni bir topluma dönüştürme sürecini ortaya koymuştur.¹³⁰ Burada asıl amaç İslâm dininin ve Hz. Peygamber'in yüceliğini vurgulamaktır. Tâhirülmevlevî, bu eserini ve başka çalışmalarını genellikle Mahfil dergisinde yazı dizisi halinde yayınlamıştır. Bunda sahibi olduğu Mahfil dergisinin yaşadığı mali zorluklar etkili olmuştur.¹³¹ Dergide sürekli yazacak kadrolu bir yazara ücret ödenmesi gerektiğinden; genelde hatır gönülle bazı dostlarından yazılar yazmasını istemiş bazen de kitaplarını makaleler şeklinde okuyucuyla buluşturmuştur.¹³² Bu konuyla ilgili Vakit gazetesinde 12 Eylül 1921 tarihli ve 1349 numaralı olarak çıkmış olan *Mecmualarımız* başlıklı makalede İstanbul'da çıkan süreli yayınlarında yayınlanan makalelerin isimlerini vermekte ve bu makaleleri içerik açısından incelenmektedir. Makale yazarı, Mahfil dergisi hakkında yapmış olduğu bir yorumda Mahfil dergisinin faydalı bir dergi olduğunu, dini, tarihi ve edebi yazılara yer verdiğini ancak hayatın bütün faydalarının ve bütün zevklerini içeriğinde bulundurmadığını belirtmiştir. Ayrıca bu yazıda Mahfil dergisi, “*Böyle olmakla beraber hiss olunur ki her mahfilde yeşil puşideli bir kürsü ve her kürsüde yeşil imamesiyle aynı vâiz var. Mahfil, hayatı olduğu gibi alamıyor ve onun için Mahfil ismine göre herkesin mecmuası olmak lazımken alamıyor.*” Şeklinde eleştirilmiştir.¹³³

Tâhirülmevlevî, kendisi hakkında yazılmış bir makale hakkında; bu benzeri tenkitlereasla sessiz kalmamıştır. Bu tenkit dolayısıyla kendi çizgisinin belli olduğunu, Mahfil dergisinde yaşanan mali problemlerden dolayı her şeyi kendisi yapmak zorunda olduğunu anlatmıştır. Bu sebeple yazılarının önemli bir kısmını

¹³⁰ Tâhirülmevlevî, *a.g.e.*, İst. 1974, s. 3-4

¹³¹ Tâhirülmevlevî, *Matbuat Âlemindeki Hayatım*, s. 112-113

¹³² Tâhirülmevlevî “Bir Makale Dolayısıyla”, *Mahfil Dergisi*, c. II, sy. 16, s. 75-76

¹³³ Tâhirülmevlevî, *Matbuat Âlemindeki Hayatım*, s. 110.

bizzat kendi yazmak durumunda kaldığını belirterek, ‘her kürsüde aynı vaiz’ şeklindeki eleştiriye cevap vermiştir. Tâhirülmelevî, cevabında “*İhtisas ve ihtisas*” dairesinde yazılar yazdığını, her zevke hitap etmek gibi bir amaçlarının olmadığını ifade etmiş; böylece muhatabına iğneleyici ve fakat nezaketi elden düşürmeden cevap vermiştir.¹³⁴

Tâhirülmelevî, Mahfil dergisinde yayınlanan başka yazarlara ait yazıların bile İslâma hizmet amacı gütmesi şartı ile kabul ettiğini belirterek “*Müslümanlığın nef’ine hadim makalatın maatteşekkür kabul ve derç edileceği de mecmuanın baş tarafında ve her nüshasında tekrarlanıp duruyor*” şeklinde açıklamıştır.¹³⁵

Tâhirülmelevî’nin tüm makalaları, ağırlıklı olarak Cumhuriyetin ilanından beş altı sene öncesine kadar uzanmakta ve yoğun olarak üç yıl boyunca kendi kurduğu Mahfil dergisinde devam etmektedir. Mahfil dergisi kapandıktan sonra başka dergilerde tarihle ilgili yazılar yazmaya devam etmiştir.¹³⁶ Siyasi, sosyal ve kültürel açıdan olayların en hızlı yaşandığı ve köklü değişimlerin gerçekleştiği bu dönemde Tâhirülmelevî’nin yazılarında siyasi konulara girmediği görülmektedir.¹³⁷ Onun yazılarında kendi çizgisini çok net koruyarak belli bir çizginin ötesine geçmediği görülmektedir. 1924’ten sonra Mahfil dergisinin son yedi sayısında “*ilmî, edebi, ictimai, şehri mecmuadır*” başlığındaki “*dini*” ibaresini kaldırmıştır. Ancak içerikteki dini yazılarında değişiklik yapmamıştır. Siyaset dışında hayatın hemen her alanıyla alakalı yazılar yayınlamıştır. Tâhirülmelevî, Şapka Kanuna muhalif bir kitabı sattığı gerekçesiyle İstiklal mahkemesinde yargılanmıştır. Ancak kendisi bu kitaptan çok az sayıda ve kanun yayınlanmadan önce sattığı konusunda Mahkeme heyetini ikna edip beraat etmiştir.¹³⁸ Beraat ettikten sonra bir müddet memuriyete dönememiş, ancak arkadaşlarının yardımlarıyla Darüşşafaka’da ismini gizleyip çalışabilmiştir.¹³⁹

¹³⁴ Tâhirülmelevî, *a.g.e.*, s. 110-111.

¹³⁵ Tâhirülmelevî, *a.g.e.*, s. 112.

¹³⁶ Zülfikar Güngör, *a.g.e.*, s. 40.

¹³⁷ Tâhirülmelevî, *a.g.e.*, s. 111.

¹³⁸ Tâhirülmelevî, *a.g.e.*, s. 326.

¹³⁹ Osman Ergin, “*Türk Maarif Tarihi*”, c. II, s. 487- 489; Tâhirülmelevî, *a.g.e.*, s. 390; Atilla Şentürk, *a.g.e.*, s. 50.

Tâhirülmevlevî'nin makalelerinde öne çıkan tenkid ve polemikler zaman zaman uzamıştır. Ancak kendisinin İslâmî inançlarındaki hassasiyetlerinden dolayı bu polemikleri cihad olarak algıladığını tahmin etmekteyiz. Zira bu tür yazılarındaki heyecanı ve okuyucuyu ikna etme konusundaki kararlılığıyla hiçbir noktayı gözden kaçırmadan işlemekte ve en sağlam delillerle muhatabının karşısına çıkmaktadır. Örneğin Dr. Cevdet Nasuhi Bey'in Darü'l-Muallimin-i Aliyye'de verdiği *Ma'hud Hezeyan Konferansı Hakkında* başlıklı makalesinde Dr. Cevdet Nasuhi Bey'in konferansta "*insanların sarsılmaz umdeleri esasta hezeyani bir fikirden ibaret*", "*Ruh, melek, ahiret, gaipten haber, çoğunlukla herhangi bir hezeyanın mahsulü*", "*Taabbud tezahüatı, yani fevka'l- idrak üzerinde reca ile, dua ile, atıyye ve hediye ile bir tesir husule getirmek kanaati mi? Hiç olmazsa kısmen sihirbazlıktan neşet etmiş*" gibi cümlelerinden son derece rahatsız olan Tâhirülmevlevî, cevaben bir makale yayınlamıştır.¹⁴⁰ Bunu yaparken muhatabını ve onun fikirlerini küçümsemektedir.¹⁴¹ İslâm tarihi kapsamında düşünebileceğimiz bu makalede; cahiliye döneminde Hz. Peygamber'i sihirbazlık ve büyücülükle suçlayan müşriklere konuyu getirerek aradan asırlar geçmesine rağmen hala bazı insanların batıl yolda gitmeye devam etmelerini alçaltıcı bulmuştur. Pek çok yazısında olduğu gibi bu makalesinde de din müdafaası ile yükümlü olan kişileri, İslâm dini aleyhinde yazılan yazılara karşı sessiz kalmakla suçlamaktadır. Son olarak bir diyalektikle "*Dr. Nasuhi Bey'in gözündeki bütün dindarlar hezeyan sahibi ise bu durumun hezeyan olduğuna sarsılmaz bir imanla inanan Dr. Nasuhi Bey de hezeyan sahibidir*" diyerek bir fıkra ile makaleyi sonlandırmıştır.¹⁴²

Dr. Abdullah Cevdet'in çıkarmış olduğu İctihad dergisinin 144. nüshasında *Mezheb-i Bahâullah-Din-i Ümem* başlıklı bir baş makalede Bahâîliğin "*Bir merhamet vemuhabbet dini*" olarak gösterilmesinden son derece rahatsız olarak buna

¹⁴⁰ Âlim Kahraman, "Mahfil", *DİA*, Ankara 2013, c. XXVII, s. 333-334.

¹⁴¹ "Garb dinsizlik Âleminden zaman zaman kabaran din aleyhtarlığının ölü dalgalar halinde ara sıra Şark sularına kadar sürüklendiği görülegelmektedir ki, Dr. Bey'in bu konferansı da o tesirsiz çalkantılarından biridir.(Tâhirülmevlevî, *Mahfil Dergisi*, c. II, sy. 15, s. 42-43).

¹⁴² "Akıllı geçinenlerden biri Darüşşifa'ya gidip oradaki delilerden birinin karşısına geçip kaşını çatıp gözünü oynatıp, dilini çıkarmak suretiyle zavallıyı kızdırmak istemiş. Deli, akıllı geçinen bu mecnuna uymamak için yüzünü ne tarafa çevirse akıllı karşısına dikilmiş, nihayet beriki: -Ya Rabbi! Şu kullarının haline bak. Kimini bağlamışlar, kimini salma bırakmışlar, demiş."(Tâhirülmevlevî, *Mahfil Dergisi*, c. II, sy. 15, s. 42-43).

cevaben bir makale kaleme almıştır.¹⁴³ Hıristiyanlıktaki Haçlı Seferlerini ve İslâmiyetteki gazveleri katı ve utanç verici bulan Dr. Abdullah Cevdet'in Benî Kureyza meselesini görüşlerine kanıt olarak ele alıp çarpıtarak anlatması üzerine, meseleyi çok yönlü olarak araştırmıştır. Öncelikle Benî Kureyza meselesini ana kaynaklardan yararlanıp ayrıntılı olarak izah etmiştir. Bu meseleyi anlatırken Ebü'l-Fidâ'nın *el-Muhtaşar fî aḥbâri'l-beşer* ve İbn-i Hişam'ın *Siyer*'inden yararlanmış ve Dr. Abdullah Cevdet Bey'in yazdıklarını tekzip etmiştir. Arap tarihine ve Arapçaya iyi derecede vakıf olması Tâhirülmevlevî'nin yazısını güçlendirmiştir.¹⁴⁴

Mevlevîlikle ilgili yazılarında muhataplarıyla tartışmalar yaşayan Tâhirülmevlevî, Mevleviliğin doğru anlaşılması ve anlatılması için büyük çaba göstermiştir. Mevleviliğe yönelik saldırılara sessiz kalmamıştır. Bu konuyla ilgili olarak merhum Mevlevî şeyhlerinin önde gelenlerinden Şeyh Mehmed Es'ad Galib Dede'nin ölüm yıldönümü münasebetiyle düzenlenecek anma töreninin Avrupaî usullere göre yapılmasının planlanması karşısındaki rahatsızlığını hatıralarında uzunca dile getirmiştir. Bu konuda *İhtifâl-ı Ebedî* başlıklı bir makale yazarak bu anma töreninin Mevlevî adabına göre ve Mevlevîlerce yapılması gerektiğini vurgulamıştır.¹⁴⁵ Hz. Peygamber'in sünnetine ve geleneklerimize göre vefat etmiş bir Müslümanın kabri başında nasıl anılması gerektiğini ayrıntılı olarak anlatmıştır. Törenin planlanan şeklindeki anma törenine siyah elbiselerle gidilmesini, mezar başında nutuklar atılıp şiirler söylenmesini ve mektuplar okunmasını eleştirmiştir.¹⁴⁶

Tâhirülmevlevî'nin yazılarının ortak özelliği, hepsinin Kur'an ve sünnet süzgecinden geçmesi ve İslâma hizmet amacı taşımasıdır. Onun yazdığı makalelerde hangi konu olursa olsun Kur'ana ve sünnete uygunluğu aranmış ve okuyucuya yansıtılmıştır. Ayrıca ele aldığı meseleleri çok açık bir dille yazdığından okuyucu zihin kargaşası yaşamamaktadır. Tâhirülmevlevî, eserlerinin bazılarında süslü, ağdalı ve gereksiz kelimelerden kaçınmış ve olabildiğince sade bir anlatım kullanmıştır.

¹⁴³ Tâhirülmevlevî, "Mahud Hezeyan Konferansı Hakkında", *Mahfil Dergisi*, c. II, sy. 15, s. 42-43.

¹⁴⁴ Tâhirülmevlevî, "Benî Kureyza Meselesi", *Mahfil Dergisi*, İst. 1922, c. II, sy. 22, s. 167-172.

¹⁴⁵ Tâhirülmevlevî, "İhtifal-i Edebi Hakkında Bazı Mütalaat", *Beyanülhak Dergisi*, Cemiyet-i İlmîye-i İslâmiye, İst., c. VII, sy. 165, s. 2911-2913.

¹⁴⁶ Tâhirülmevlevî, *a.g.e.*, s. 38-55.

Ancak çok ağır ve süslü bir dille yazdığı eserler de az değildir. Onun eserlerini incelendiğinde iyi bir dilbaz olduğu görülmektedir. Mahfil dergisindeki yazılarında daha sade bir dil kullanırken Beyanülhâk dergisindeki yazıları için bunu söylemek mümkün değildir.¹⁴⁷ Medrese hocalarının yazarlık yaptığı ilmî ve siyasi konuların ağırlıklı olarak işlendiği bu dergide biraz daha ağır bir dil kullanmıştır. İmtiyaz hakkını alıp daha sonra Eşref Bey'e hediye edilen Sebilürreşad dergisi'nde de pek çok yazı yazmış olan Tâhirülmevî, bu dergideki yazılarında son derece sade bir dil kullanmıştır.¹⁴⁸ Bu dergi ile ilgili olarak hatıralarında “*Sebilürreşad'daki yazılarım bir araya toplansa, Mecmuanın hâcimli cildlerinden birini teşkil eder. Bunlardan İslâm Askerine ünvanlı dizi makalelerim çok rağbet görüyordu. Çünkü okumak, yazmak bilmeyen bir neferin bile anlayacağı bir lisanla yazılıyordu. Konusu da “Gazavat-ı Nebeviye idi, ki bazı tabur imamları bunları aynen takrir etmekle askere va'z ve nasihatte bulduklarını işitmişim.”*” şeklinde yazmıştır. Bu yazı dizisini I. Dünya Savaşı yıllarında Osmanlı askerine cesaret vermek için kaleme almıştır. “*İslâm Askerine*” başlıklı yazı dizisinde Hz. Peygamber'in hayatından örnekler vermiş, vatan toprağını savunmak ve gerekirse bu uğurda şehit olmanın yüceliğini vurgulamıştır. Allah yolundaki mücadelede asla korkmamaları gerektiğini Allah'ın yardımının onlarla beraber olduğunu yazarak Bedir Savaşı gibi olaylarla konuyu desteklemiştir.¹⁴⁹

Tâhirülmevî, makalelerini yazarken kullandığı kelimelere son derece dikkat eden bir yazardır. Örneğin Sebilürreşad dergisine gönderdiği *Hz. Peygamber'in Gazve-i Bedir'deki Münacatı* isimli yazıda Türk ordusundan bahsederken,

“Bu cünud-i hamiiyeti ya Rab!

Eğer eyler isen esir-i taab

Müslümanlık heder olur Rabbim

¹⁴⁷ Tâhirülmevî, “Tarih-i İslâm Sahaifinden Şam Fütuhâtı, Feth-i Kınnesrin” *Beyanülhâk Dergisi*, sy. 169.

¹⁴⁸ Tâhirülmevî, “Eğer Tarih Tekerrürden İbarettir İse”, *Sebilürreşad Dergisi*, c. II, sy. 32, s. 213

¹⁴⁹ Tâhirülmevî, “İslâm Askerine, Bedir Muharebesi” *Sebilürreşad Dergisi*, c. XI, sy. 282'den itibaren 19 bölüm olarak yayınlanmıştır.

Günü günden beter olur Rabbim''

Dizelerinde derginin sahibi Eşref Bey, son beyti “*Günü günden beter olur ya Rabbim*” şeklinde değiştirip yayınlamıştır. Bu duruma çok sinirlenen Tâhirülmevlevî, bir daha bu dergiye yazı göndermemiştir.¹⁵⁰ Zira bu ifadeden “*Ya Rabbim sen bana ölmek için kuvvet ver*” beyitindeki gibi bir anlam çıkacağını, lisandan anlayan bir Türk’ün bu hatasının affedilmez olduğunu belirtmiştir.¹⁵¹

Tâhirülmevlevî’nin Sebilürreşad dergisinde yayımlanan önemli bir yazısı Moğol istilasıyla ilgilidir. *Cengiz ve Hülagü Mezalimi* başlıklı bu makale Şeyh Sa’dî-i Şirâzî’nin Bağdat katliamı hakkında Farsça yazdığı bir risalenin tercümesidir.¹⁵² Tâhirülmevlevî, İslâm dünyasında, özellikle Türklerin yaşadığı coğrafyalarda büyük katliamlar yapıp şehirleri ve kütüphaneleri yağmalayan bir zalimin saygıyla anılmasından rahatsızdır. Yaşadığı dönemde Cengiz Han’ı Türk gösterme çabaları ve geçmişte yaşanan zulümlerin unutulması, insanların daha da ileri giderek Cengiz Han adına yemin etmesi Tâhirülmevlevî’yi çileden çıkarmış ve tepkileri göze alarak böyle bir eser yayınlamıştır. Bu eser dolayısıyla ile bir dönem Türk düşmanı olarak algılanmıştır. Tâhirülmevlevî, Darülfünûna öğretmen olarak alınmamasında, ayrıca İstanbul İmam ve Hatip Mektebi edebiyat, hitabet ve inşa muallimliğinden azledilmesinde *Cengiz ve Hülagü Mezalimi* adlı eserinin etkisi olduğunu düşünmektedir. Ancak yaşadığı sıkıntılara rağmen yazdığı makaleden dolayı pişmanlık yaşamamıştır. Bu durum onun tarihçilik çalışmalarındaki idealist yönünü ortaya koymaktadır. Gerçekleri ortaya koyma çalışmaları ve bu risalede olduğu gibi ana kaynaklara yaptığı atıflarla tarafsız tarihçilik yönünü ortaya koymaktadır.¹⁵³

Diğer taraftan Tâhirülmevlevî’nin eserlerinde eksiklik olarak görülebilecek bir husus ise bazı çalışmalarında yararlandığı hadis-i şeriflerin tam olarak künyelerini

¹⁵⁰ Tâhirülmevlevî, a.g.e., s. 35

¹⁵¹ Tâhirülmevlevî, Sırat-ı Müstakim Dergisi, “Peygamber Efendimiz’in Gazve-i Bedirdeki Münacatı”, c. IV, sy. 124, s. 263.

¹⁵² Tâhirülmevlevî, “Şeyh Sadî’nin acıklı Bir Mersiyesi ve Onu yazdıran Fecayi 1, 2, 3”, Sırat-ı Müstakim Dergisi, c.XII, sy. 295, s. 157-160; sy. 296, s. 177-180, sy. 297, s. 198-202; Tâhirülmevlevî, “Cengiz ve Hülagü Mezâlîmi”, 2011 İst..

¹⁵³ Tâhirülmevlevî, *Matbuat Âlemindeki Hayatım ve İstiklal Mahkemeleri*, s. 37.

vermemiş olmasıdır.¹⁵⁴ Yararlandığı ana kaynaklar düşünüldüğünde birinci sırada Kur'an-ı Kerim, ikinci sırada hadis kitapları gelmektedir. Hemen her eserinde hadislerden sıkça yararlandığı görülmektedir. Ancak çoğu zaman “Hz. Peygamber buyurdu ki...” ya da “Müslim’den rivayetle...” şeklinde başlayan cümleler kurmuş ve yararlandığı kaynağı dipnot olarak da belirtmemiştir. En sık yararlandığı hadis kaynakları ise *Kütüb-ü Sittedir*.¹⁵⁵ Ayrıca Ahmed b. Hanbel’in *Müsned* ve Buhari’nin *Kitabü’l-İsabe* isimli eserlerinden de çok yararlanmışır. Tâhirülmelevî, iyi düzeyde Fransızca bildiği halde, çalışmalarında batılı kaynaklardan faydalanmamıştır. Oryantalist bakış açısıyla yazılan İslâm tarihi eserlerinin öğrencilere okutulmasının hata olduğunu ve bu konuda Müslümanların elinde pek çok kaynak olduğundan Müslüman araştırmacılara büyük görev düştüğünü özellikle belirtmiştir.¹⁵⁶ Tâhirülmelevî’nin diğer başucu kaynakları; İbn Hişam’ın *Siretü’n Nebeviyye*, Halebiyye’nin *Siretü’n Halebiyye*, Es-Senusi’nin *Er-Rihletü’l Hicaziyye*, Yakut el-Hamevî’nin *Mu’cemu’l-Büldan*, İbn Habib’in *Muhabber*, Bedreddin Eş-Şibli’nin *Ahkamü’l-Mercân Fi Ahkami’l Can*, İbn Hâcer El-Askalani’nin *El-İsabe*, İbn Dihye *El-Kelbi*’nin *Et-Tenvir Fi Mevlidi’s –Siraci’l Münir* İmam Malik’in *El-Muvatta* ve Ebü’l-Ferec el-İsfahani’nin *El-Eğani* adlı eserlerdir. Kendisiyle aynı dönemde yaşayan yazarların eserlerinden de istifade eden Tâhirülmelevî, Eyüp Sabri Paşa’nın *Miratü’l Haremeyn*, Ahmet Cevdet Paşa’nın *Kıyas-ı Enbiya*, Hâcî Zihni Efendi’nin *Münakehat-Müfarekat* adlı eserlerinden istifade etmiştir. Tâhirülmelevî’nin yararlandığı eserlere bakıldığında doğruluğu kabul gören eserlerden istifade ettiği görülmektedir.¹⁵⁷

Tâhirülmelevî’nin tarihçilik anlayışında, efsanevi anlatımların ve menkıbelerin çok tercih edilmediği ve bu tür anlatımlara karşı şüpheci ve eleştirel bir

¹⁵⁴ Tâhirülmelevî, *Müslümanlığın Medeniyete Hizmetleri*, s. 288, Sadeleştiren Abdullah Sert, Bahar Yayınları, 1974 İst.

¹⁵⁵ Kütüb-i Sitte, güvenilir hadislerden oluşan altı hadis kitabına verilen genel isimdir. altı kitap Kur'an-ı Kerim'den sonra Sünnet konusunda otorite kabul edilen bu kitaplar; Buhari ve Müslim'in Câmiu's-Sahih adlı eserleri, Ebü Davud, Tirmizi, Nesai ve İbn Mace'nin sünen türündeki eserleridir. (Harun Özçelik, Prof. Dr. İbrahim Canan Kütüb-i Sitte Muhtasarı Tercüme ve Şerhi (Tercüme ve Şerh Kısmı) Akçağ Yay., c. II-XVIII ANKARA 1988 AÜİFD., sayı: 32, Erzurum 2009, s. 224

¹⁵⁶ Tâhirülmelevî, *a.g.e.*, s. 6.

¹⁵⁷ Zülfikar Güngör, *a.g.m.*, s. 102.

bakış açısıyla yaklaştığı görülmektedir.¹⁵⁸ Çünkü bu tür bilgilerin tarih olarak kabul edilmemesi gerektiğini düşünmektedir. Okuduğu eserlerdeki bazı bilgilerin hurafe olabileceğini düşünerek bu bilginin aksini ispatlamaya çalışmış ve böyle bir şeyin mümkün olmayacağını düşünerek okuyucuyu uyarmıştır.¹⁵⁹

Tâhirülmevlevî'nin tarihi eserlerinde '*tarih tekerrürden ibarettir*' düşüncesi öne çıkmaktadır.¹⁶⁰ Bu bağlamda onun yazılarında okuyucuya öğüt verme yönü hissedilmektedir. Tarih yaşanan olaylardan ders almak için okunmalı ve dönemin aydınları tarafından ibretlik hadiseler toplumun zihninde sürekli canlı tutulmalıdır. O pek çok yazısında Müslümanları her asırda birlik olmaya çağırılmaktadır.¹⁶¹ Ayrıca Hz. Muhammed (S.A.V) dönemindeki Yahudi fitnesinin kıyamete kadar her devirde farklı suretlerde olabileceğini, haçlı zihniyetinin hala devam ettiğini vurgulamaktadır.¹⁶²

Tâhirülmevlevî'nin, yazılarında özellikle çocukların ve gençlerin eğitimini önemsemiş; onların İslâmî terbiye ile yetişmeleri, vatanlarına hizmet etmeleri, her türlü düşmana karşı uyanık olmaları gerektiğini belirtmiştir. Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde yaşanan savaşlara, ardından Kurtuluş Savaşına şahit olmuş, kalemiyle bu mücadelenin içinde yer almıştır.¹⁶³ Bu durum Kurtuluş savaşında cephede mücadele eden Türk askerine moral olmuştur. Geçmişten ve yakın tarihten kahramanlık örneklerini genelde va'az verir bir üslupla yazıya dökmüştür. Vatan için şehit olmanın önemini anlatan yazıları cephede tabur imamları tarafından askerlere okunmuştur.¹⁶⁴ Şiirlerinde de Kurtuluş Mücadelesi ile ilgili heyecanını yansıtmış, işgalci devletlere karşı aşağılayıcı bir üslupla tepkisini belli etmiştir. Tâhirülmevlevî, Milli Mücadele Döneminde orduyu tebrik ederek Kurtuluş savaşında yararlılık

¹⁵⁸ Tâhirülmevlevî, *a.g.e.*, s. 4

¹⁵⁹ Tâhirülmevlevî, *a.g.e.*, s. 28

¹⁶⁰ Tâhirülmevlevî, "Eğer Tarih Tekerrürden İbarettir İse", *Sırat-ı Müstakim Dergisi*, c. IX, sy. 214, s. 105-107

¹⁶¹ Tâhirülmevlevî, "Türk Hakanının Tahta Çıktığı Gün", *Sırat-ı Müstakim Dergisi*, c. VIII, sy. 192, s. 184

¹⁶² Tâhirülmevlevî, "Müslümanlığın Medeniyete Hizmetleri", İst. 1974, c. I, s. 72; Zülfikar Güngör, *a.g.e.*, s. 105

¹⁶³ Tâhirülmevlevî, "İslâm Askerine, İslâm Tarihinden Bazı Bahisler, Bedir Muharebesi", *Sebilürreşad dergisi*, c. XII, s. 288.

¹⁶⁴ Tâhirülmevlevî, "İslâm Askerine" başlıklı yazı dizisi Sebilürreşad dergisinde, c. XI. sy. 286, s. 420-422'ten itibaren 25 bölüm halinde yayınlanmıştır.

gösterenlere karşı sempati duymuş ve var gücüyle onları desteklemiştir. Şeyh Şamil'in Hayatı, Mus'ab b. Umeyr'in genç yaşında Hz. Peygamber'e olan bağlılığı ve İslâm için kendini feda edişi, Nesibe binti Hârise'nin din uğruna yaptığı kahramanlıklar, Abdullah b. Caş'ın mücadelesi gibi pek çok konu can alıcı bir şekilde makalelerinde işlenmiştir.¹⁶⁵ Tâhirülmevlevî'nin tarihi makaleleri incelendiğinde ahlak ve karakter eğitiminin hedeflendiği açıkça anlaşılmaktadır. Makalelerde özellikle örnek şahsiyetlerin hayatları ve kahramanlıkları anlatıldıktan sonra okuyucuya öğüt verilmektedir.¹⁶⁶

Tâhirülmevlevî, cahiliye Arap toplumunun sosyal, kültürel ve gündelik yaşamlarından pek çok makalesinde bahsetmiştir. Bu konuda ayrıntıya girmeye özen gösteren Tâhirülmevlevî, aslında İslâm dininin diğer din ve kültürler karşısındaki üstünlüğünü ortaya koymak istemiştir. İnsanlık dışı uygulamaların ne dereceye vardığını izah ederken İslâm dini ile beraber ortaya çıkan köklü değişiklikleri göz önüne sermiştir. Buradan yola çıkarak özellikle Hz. Peygambere ilk inananların dünyatarihinde eşsiz bir yere sahip olduklarını, onların her türlü işkence ve baskıya dayanıp Hz. Peygamber'e omuz vermelerini hikaye tarzında ancak belgelere dayalı olarak anlatmıştır. Sahabelerin İslâmı yayma ve korumak için en üst düzeyde sorumluluk bilincine sahip olduğunu aktarmıştır. Böylece onların insanlığa karşı yapılabilecek en büyük hizmeti ifa ettiklerini vurgulamıştır. Tâhirülmevlevî'ye göre, Müslümanlığın medeniyete en büyük hizmeti; insanlara dünya ve ahireti kazanma yolunu gösteren İslâm medeniyetinin tesis edilmiş olmasıdır. *Müslümanlığın Medeniyete Hizmetleri* isimli eseri içerik olarak bu üslupta yazılmış olan makalelerinden oluşmuş bir kitaptır.¹⁶⁷

Tâhirülmevlevî, Sebilürreşad dergisinde yayınlanan *tarih tekerrürden ibaret ise* isimli makalesine göre devlet yöneticileri tarihi çok iyi okumalı, olayları analiz etmeli ve aynı hatalara tekrar düşmemelidir.¹⁶⁸ Makalelerinde devlet yöneticisi ve ordu kumandanlarının siyaset ve idari anlamda kabiliyetli kişiler olması gerektiğini

¹⁶⁵ Tâhirülmevlevî, "Câfer b. Ebi Tâlib", *Mahfil Dergisi*, c. III, sy. 36, s. 181-183

¹⁶⁶ Tâhirülmevlevî, "İslâm Askerine (I)", *Sırat-ı Müstakim Dergisi*, c. XI, sy. 286, s. 420-422

¹⁶⁷ Tâhirülmevlevî, *Müslümanlığın Medeniyete Hizmetleri*, İst. 1974, s. 6.

¹⁶⁸ Tâhirülmevlevî, "Eğer Tarih Tekerrürden İbaret İse", *Sebilürreşad Dergisi*, c. IX, sy. 214, s. 105-107.

çok sık vurgulamıştır. Onların aldıkları kararlarla pek çok insanın sorumluluğunu üstlenmeleri sebebiyle, liderlerin önemine değinerek bu görevin son derece zor olduğunu anlatmıştır. Yöneticilerin vazifelerinin hakkını vermek için çok hassas davranmaları, adil olmaları ve Hz. Peygamber (S.A.V)'in hayatını çok iyi bilmeleri gerektiğini vurgulamıştır.¹⁶⁹

Tâhirülmevlevî'nin makalelerinde eksiklik olarak görülebilecek bir durum ise yazı içerisinde açıklama yapması ve yazının düzenini bozmasıdır. Örneğin makalenin başında Hz. Safiye'nin adı hiç geçmezken ortalara doğru yazının düzenini bozarak sanki makale tamamen Hz. Safiye üzerine kurgulanmış gibi bir akışla devam etmektedir.¹⁷⁰

Tâhirülmevlevî'nin tarih ile ilgili çalışmalarında sadece Arapça, Farsça ve Urduca yazılmış kaynaklardan faydalanması ve yaptığı çeviri faaliyetlerinde bu dillerden üretilmiş eserleri kullanması dikkat çekicidir. Hâlbuki Fransızca'yı da tercüme edecek seviyede bilmektedir. O, İslâm kültürünü ve Osmanlı geleneğini canlı tutma çabası içerisinde olmuştur. Onun makalelerinde, Arap ve Arap-İslâm tarihi ile ilgili yazılar bariz bir şekilde ağırlıktadır. Ayrıca Afgan ihtilaline, Şeyh Şâmil'e ve hocası Esad Dede'ye çok geniş yer ayırmıştır.¹⁷¹

Tâhirülmevlevî, Osmanlı ve Cumhuriyet dönemlerinde yönetime açıkça cephe almamıştır. Bu yüzden çok çalışkan ve üretken olan Tâhirülmevlevî'nin önemli liselerde öğretmenlik yapmasına ve İstanbul'da Laleli ve Süleymaniye camilerinde Mesnevî dersleri okutmasına engel olunmamıştır. İstiklal mahkemesinde tutuklu kaldığı günler, onda derin tesirler bırakmış, beraat ettikten sonra kendi çizgisinde yayın hayatına devam edemeyeceğini düşünmüş ve son bir sayı yayınlayarak

¹⁶⁹ Tâhirülmevlevî, a.g.m, s. 105-107.

¹⁷⁰ Tâhirülmevlevî, "Tarih-i İslâm Sahaifinden, Evlad-ı Abdülmüttâlib", Beyânülhak Dergisi, c. III, sy. 63, s. 1262.

¹⁷¹ Tâhirülmevlevî, "Matbuat Âlemindeki Hayatım", s. 42; "Merhum Esad Dede Efendi'ye Ait Bazı Hatırat", c. III, sy. 35, s. 171-172; Tâhirülmevlevî, "Esad Dede Efendi Hakkında Hüseyin Vassaf Bey'e Mektuptan", c. III, sy. 36, s. 184.

okuyucularına veda etmiştir. Ayrıca veda yazısında tutukluluğu sırasında kendisine iyi davranıldığını belirterek mahkeme heyeti reislerine teşekkür etmiştir.¹⁷²

Tâhirülmelevî, Cumhuriyet döneminde rahatsız olduğu bazı yenilikleri eleştirmekten geri durmamıştır. Türk Dil Kurumunun sadeleştirilmiş bir Türkçe ortaya çıkarma çalışmalarını çok yanlış bulmuş ve kendisinin ölünceye alışmış olduğu dili kullanmaya devam edeceğini belirtmiştir.¹⁷³ Tâhirülmelevî'nin tarih ile ilgili makalelerinde ele aldığı konulardan birisi de geçmişte yaşanmış önemli hadiseler ve meşhur kişilerin hayat hikâyeleridir.¹⁷⁴ Kronolojik olarak meydana gelen olayları anlatmak suretiyle okuyucuyu bilgilendirmiştir.¹⁷⁵ Yazılarında az bilinen olayların açıklanmasına önem vermiştir. Bununla ilgili olarak dipnot şeklinde yazılar yazarak okuyucuyu bilgilendirmiştir. Özellikle İslâm tarihi ile ilgili yazılarında ve kitaplarında bu durum çok sık görülmektedir.¹⁷⁶

Tâhirülmelevî'nin tarih ile ilgili makaleleri şu şekilde bölümlere ayrılmaktadır.

- a. İslâmdan önceki Arap Yarımadasının siyasi, sosyal, kültürel ve dini durumları.
- b. Asr-ı Saadet dönemi ve sahabilerin hayatı.
- c. Cahiliyeden kendi dönemine kadar meşhur tarihi şahsiyetlerin biyografileri.
- d. İslâm ve Türklük aleyhine yazılan yazılara karşı vermiş olduğu cevabi makaleler.
- e. Türk Tarihi ile ilgili makaleler.
- f. Sosyal ve kültürel içerikli makaleler.

¹⁷² Tâhirülmelevî, *Matbuat Âlemindeki Hayatım*, s. 387.

¹⁷³ Tâhir Olgun, "Garibeler Mecmuası", *İslâm Yolu*, sy. 2, s. 12.

¹⁷⁴ Örn: Tâhir Olgun, "Fil Vak'ası", *Çığır Dergisi*, sy.1, s. 3; İslâm Büyükleri: Hz. Hamza (I), sy. 3, s. 3; Alp Arslan ve Kayser Romonos", sy. 24, s. 3

¹⁷⁵ Tâhirülmelevî, "Muharrem'ül- Haram", *Mahfil Dergisi*, c. I, sy. 3, s. 45-49; Tâhirülmelevî, "Safer'ül- Hayr", *Mahfil Dergisi*, c. I, sy. 4, s. 66-68.

¹⁷⁶ Tâhirülmelevî, *Müslümanlıkta İbadet Tarihi*, Sadeleştirilen Abdullah Sert, Bahar Yayınları, İst. 1974, s. 42, 48, 50, 54.

2. BÖLÜM

2.1. TÂHİR'ÜLMEVLEVÎ'NİN TARİHİ MAKALELERİNİN TARİHÇİLİK AÇISINDAN İNCELENMESİ

Tâhirülmevlevî, Mahfil¹⁷⁷, Beyanülhak¹⁷⁸, Sebilürreşad¹⁷⁹, Cerîde-i Sufiyye¹⁸⁰, İ'tisam¹⁸¹ dergilerinde ağırlıklı olarak İslâm tarihi, önemli devlet adamlarının ve edebiyatçıların hayatları ve çalışmaları, ayrıca Mevlevîlikle ilgili

¹⁷⁷ Mahfil Dergisi, Tâhirülmevlevî'nin maddi imkanlarıyla çıkarılmış olan bir dergidir. Temmuz 1920-Mart 1926 tarihleri arasında altmış sekiz sayı yayımlanmıştır. Derginin adı konusunda ihtilaflar oluşmuş, ancak Tâhirülmevlevî, onuncu sayısında yayımlanan “*Mahfel mi Mahfil mi*” başlıklı yazıda derginin adının Mahfil olduğu belirterek meseleyi açıklığa kavuşturmuştur. Başlık altında “*dinî, ilmî, edebî, içtimâî mecmûa-i İslâmiyye*” olarak derginin mahiyeti hakkında bilgi verilmiştir. Ayrıca tarih, fen, felsefe, tasavvuf gibi konularda yasalara da yer verilmiştir. Yayın politikasını ifade eden, “*Yazarın şahsiyeti değil yazının ehemmiyeti nazarı dikkate alınır*” ibaresi her sayıda yer almıştır. (Hasan Duman, *Arap Harfli Süreli Yayınlar Toplu Kataloğu*, İst. 1986, s. 226)

¹⁷⁸ II. Meşrutiyetin ilanından sonra her alanda gerçekleşen özgürlük ortamı ile yeni kurulmuş olan pek çok dernek ve vakıf, kendi fikirleri doğrultusunda teşkilatlanarak faaliyetlerde bulunmuşlardır. İttihat ve Terakki Partisi'ne bağlı olarak kurulan Cemiyet-i İlmiyye-i İslâmiyye de bu kuruluşlardan biridir. Cemiyet, din alanında yetkin kişilerin çabalarıyla kurulmuştur. Cemiyet, Beyânülhak isimli haftalık bir dergi çıkararak fikirlerini yaymaya ve insanları farklı konularda bilgilendirmeye çalışmıştır. (Edip Bukarlı, “31 Mart Vakasına cemiyet-i ilmîye-i İslâmiyenin Bakışı” *dergi park akademik tarih ve düşünce degisi arşiv*, c. III, sy. 8, s. 91-112).

¹⁷⁹ Sebilürreşad dergisinin ilk adı Sırât-ı Müstakîm'dir. 27 Ağustos 1908'de yayın hayatına başlamıştır. Ebül 'ulâ Zeynelâbidin (Ebül 'ulâ Mardin) ve H. Eşref Edip'tir (Fergan) tarafından kurulan derginin başlık klişesinin altındaki, “Din, felsefe, edebiyat, hukuk ve ulûmdan bâhis haftalık gazetedir” ibaresi 50. sayıdan itibaren, “Siyasiyattan ve bilhassa gerek siyasî ve gerek içtimâî ve medenî ahval ve şûn-i İslâmiyye'den bahseder” şeklinde değiştirilmiştir. (Âdem Efe, “Uzun Soluklu Bir İslâmcı Dergi: Sebilürreşad (Tarihçesi ve Bazı Sosyo-Kültürel Problemlere Yaklaşımı)”, *Marife*, Yıl: 8, sy. 2, Güz 2008, Konya, s. 157-180.)

¹⁸⁰ Cerîde-i Sûfiyye, Cumhuriyetten önce yayımlanan en uzun soluklu dergilerden biridir. 19 Mart 1909'da yayın hayatına başlayan dergi tasavvufi konulara ağırlık vermiştir. Dergi 1 Eylül 1919 tarihine kadar genelde haftalık olarak 161 sayı çıkarabilmiştir. Derginin başlığında önceleri “Rehber-i şerîat-ı Muhammediyye, kefil-i hukûk-i Osmâniyye, hâdim-i millet-i İslâmiyye” yer almaktayken sonraki sayılarda bunun yerine “Tasavvufî, dinî, siyasî, ahlâkî, edebî Türk cerîde-i İslâmiyyesi'dir” ibaresi konulmuştur. Cerîde-i Sûfiyye'nin Sebilürreşad, Beyânülhak gibi dinî dergilerden en belirgin farkı tarikat meselelerine daha geniş yer vermiş olmasıdır. Tarikat ve tasavvuf dünyasında yaşanan problemleri gündeme getirip çözüm yolları aramıştır. Örneğin “beşik şeyhliği”nin eleştirmiş ve İslam dini adına ortaya çıkardığı sorunları tartışmıştır. (Mustafa Kara, “Cerîde-i Sûfiyye”, *DİA*, c. VII, İst. 1993, s. 410; Mustafa Kara, *Tekkeler ve Zaviyeler*, İst. 1980; Mustafa Kara “Cumhuriyet Öncesi Tasavvufî Yayın Organları ve Cemiyetler”, *Hareket Dergisi*, sy. 8, İst. 1979, s. 16-19.)

¹⁸¹ İtisâm, “Cumartesi Günleri Neşrolunur, Haftalık Mecmua-ı İslâmiyedir”. Kısmen Medrese İtikatları'nın devamı gibi görünen Hayrülkelam, eleştirmenlerine karşı polemikten geri durmaya çalıştıysa da ilerleyen sayılarında özellikle İctihad yazarlarına karşı yönelttiği ağır eleştiriler yüzünden tepki toplamıştır. Medrese İtikatları'nda olduğu gibi, bu dergide de İctihad yazarlarından Abdullah Cevdet ve Kılıçzâde Hakkı'ya karşı eleştirilere yer verilmiştir. (Ahmet Ali Gazel, Şaban Ortak, “İkinci Meşrutiyetten 1927 Yılına Kadar Yayın İmtiyazı Alan Gazete ve Mecmualar 1908-1927”, *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, c. VII, sy. 1, s. 223-256)

yazılar yazmıştır. Bunun dışında gelenek ve göreneklerimiz gibi farklı konularda da makaleleri bulunmaktadır.

2.1.1. Tarih-i İslâm Sehâifinden “İslâm’ın İlk Âlemi ve İlk Alemdârı”

Tâhirülmevlevî, Beyânülhak dergisinde yayımlanan bu makalesini oldukça ağır bir üslupla kaleme almıştır.¹⁸² Makale 28 Aralık 1908’de yayınlanmıştır. 24 Temmuz 1908’de ilan edilen II.Meşrutiyet ile Osmanlı padişahının yetkileri sınırlanmış ve ülkede var olan bazı kısıtlamalar kaldırılmıştır. Özellikle basın dünyası önemli ölçüde rahatlamıştır. Bu özgürlük havası içinde Müslümanlar da çok sayıda gazete ve dergi çıkarmaya başlamıştır. 28 Eylül 1908’de ilk sayısını çıkaran Beyanülhak dergisi, İstanbul’daki medrese hocaları, din adamları, muallimler ve medrese talebelerinin İslâmi çizgide yazılar kaleme aldığı bir dergi mahiyetindedir. Dergideki yazılar ilmî bir üslupla ele alınmıştır. Derginin kurucuları siyasetle ilgilenmediklerini söylese de İttihat ve Terakki Cemiyetine karşı Hürriyet ve İtilaf Partisinin kurulup güçlenmesini desteklemişlerdir. Tâhirülmevlevî, bu dergide pek çok yazı kaleme almıştır. Derginin yayın amacı İslâmın doğru anlatılması, dıştan gelebilecek yıkıcı kültürel etkilere karşı geleneğin muhafazasıdır. Bu yönüyle Tâhirülmevlevî’nin yayın felsefesine uymaktadır.¹⁸³

Tâhirülmevlevî, makalesinde İslâm devletlerinde bağımsızlığı temsil eden sancak kavramı ile ilgili bir olayı ele almıştır. Osmanlı Devleti’nin XX. yüzyılın İlk çeyreğinde yaşadığı toprak kayıpları yüzünden sürekli geri çekilen ordusuna bir mesaj gibi algılanabilir. Yazılarının önemli bir bölümünde ele aldığı İslâmda savaş kavramı bu makalede sancağın önemi ve Hz. Peygamber’e itaat olarak karşımıza çıkmıştır. Dönemin siyasi ve askeri şartları nedeniyle; yaşanan yenilgilerden ve toprak kayıplarından dolayı askerlik, cihad ve sancak gibi devletin bekası için önemli olan kavramları ele aldığı yazılarından biridir. Savaşta sancağın düşmesi İslâm askeri için en büyük utanç sebebidir. Çünkü orduyu temsil eden sancağın korunamaması savaşın kaybedildiği anlamına gelmektedir. Sonuç olarak Tâhirülmevlevî, kutsal bir

¹⁸² Tâhirülmevlevî, “Tarih-i İslâm Sahâifinden, Evlad-ı Abdülmüttâlib” *Beyanülhâk Dergisi*, c. III, sy. 63, s. 1262-1265.

¹⁸³ Ekrem Bektaş, “Beyanülhak”, *DİA*,c.VI,İst. 1992, s. 34-35.

anlam ifade eden sancak ve sancaktar kavramlarını bu şekilde ele almakla Osmanlı askerine anlamlı bir mesaj vermiş olmaktadır.¹⁸⁴

Tâhirülmevlevî makalenin girişinde Arapların cahiliye devirlerine vurgu yapmış, böylece İslâm dininin kıymetini ortaya çıkarmaya çalışmıştır. Ancak, İslâm tarihi kaynaklarında alışlageldiği üzere cahiliye adetlerini somut örneklerle ve kısaca anlatmak yerine; ayrıntılı olarak ve edebi bir üslup ile ele almış ve mesele hakkında orijinal yorumlarda bulunmuştur. Ayrıca yazılarında cahiliye Arapları hakkında kınayıcı ifadelere çok sık yer vermiştir. Hz. İsmail ve sonrası hakkında kronolojik bir anlatıma girmeden kısa bir yorum yapıp konuyu Hz. Muhammed dönemine bağlamıştır. Hz. İsmail'in vefatından sonra Arap Yarımadasında karanlık bir devrin başladığını, güçlülerin zayıfları ezdiğini ve cehaletin ileri derecede arttığını belirtilmiştir. Hz. Muhammed'in (S.A.V) doğumuyla aydınlık günlerin başladığını ifade etmiştir.¹⁸⁵

Tâhirülmevlevî, İslâm dini yayıldıkça insanların gaflet uykusundan uyanmaya ve manevî hastalıklardan kurtulmaya başladıklarını ve İslâmın güzelliğini görenlerin pervane misali bu dine koşarak geldiklerini anlatmıştır. Cahiliye adetlerinden vazgeçmek istemeyen ve İslâm dinini kendi çıkarlarına ters gören Mekkeli müşrikleri gece kuşlarına benzeterek onları “*gözleri kamaşmış ve başları dönmüş*” olarak tasvir etmiştir. Tâhirülmevlevî, müşriklerin İslâm güneşinin balçıkla sıvamak kabilinden giriştikleri teşebbüslerini ilahi çırağı aciz nefesleri ile söndürme çabalarına benzetmiştir. Tâhirülmevlevî, insanların İslâm dinine gönülden bağlandıklarını, imanı sağlam bir insanın İslâm dinini koruma ve yaymak için her türlü fedâkarlığı seve seve yapabileceğini ifade etmiştir.¹⁸⁶

Tâhirülmevlevî, Hz. Peygamber'in Hicreti sırasında yaşanan ve Hira mağarasının önünün örümcekle kapanması ve bir güvercinin yuva yapması gibi mucizevi olaylardan bahsetmemiştir.¹⁸⁷ Makale bariz bir şekilde Büreyde b. Husayb

¹⁸⁴ Mahmut Enes Soysal, “Tarihsel Süreçte Bayrak ve Sancaklarımız”, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitü Dergisi*, Erzurum 2010, sy. 42, s. 209-239.

¹⁸⁵ Tâhirülmevlevî, a.g.m., s. 1263.

¹⁸⁶ Tâhirülmevlevî, *Müslümanlığın Medeniyete Hizmetleri*, s. 167.

¹⁸⁷ Osman Nuri Topbaş, *Kur'an'ı Kerim Işığında Nebiler Silsilesi (1Mekke Devri)*, İst. 2014, Erkam Yay., s. 485.

etrafında örgülenmiş ve konu dışına çıkılmamıştır. Buna göre, Hicrete Hz. Ebû Bekir'le çıkan Hz. Peygamber'in yanlarında Hz. Ebû Bekir'in azadlısı Amir b. Führeyre ve kılavuz Abdullah b. Uraykıt bulunmaktadır. Hz. Peygamber ve yanındakiler gizlice Medine'ye giderken, Mekkeliler arkalarından Sürâka b. Mâlik'i göndermişlerdir. Tâhirülmevlevî, bu yolculuğun pek çok zorluğu beraberinde getirdiği belirtilerek, Hz. Muhammed'in Mekke'den ayrılıken hüznü olduğu kısaca aktarmıştır. Hz. Peygamber yolculuk sırasında Cuhfe mevkiinde kendisine vahyedilen ‘*Sana Kur'an'ı indirerek tebliğini emreyleyen Allah mutlaka seni Mekke'ye getirecektir. Habibim! De ki: Rabbim hidayet getiren ile apaçık dalaletle düşeni pekâlâ bilir...*' ayeti ile teselli bulduğu belirterek konuyu ayetle desteklenmiştir.¹⁸⁸ Müşriklerin amacı Hz. Muhammed'in hicretine mani olmak ve onu öldürmektir.¹⁸⁹ Hz. Muhammed'e yetişmeye çalışan Sürâka b. Mâlik, Hz. Peygamber'i görünce yakalamak için büyük bir hızla harekete geçmiş ancak atının ayağı bir çukura saplanmış. Sürâka b. Mâlik yere yuvarlanmış ve eman dilemeye mecbur kalmıştır. Hz. Peygamber tarafından affedilmiş, dönerken görmüş olduğu diğer takipçileri de ‘*ben aradım, boşuna yorulmayın, bu tarafta yok*' diyerek geri çevirmiştir.¹⁹⁰

Hz. Peygamber'i arayan diğer bir kişi ise Büreyde b. Husayb'dır. O, Hz. Muhammed'i bulup getirene büyük bir ödül verileceğini duyunca yanındaki yetmiş kişi ile Hz. Muhammed'i aramaya çıkmıştır. Büreyde b. Husayb, Hz. Peygamber'i bulmuş ancak onunla tanışıp konuşmaya başlayınca hemen İslâmı kabul etmiştir. Tâhirülmevlevî, Hz. Peygamber'in üslubunun ne kadar etkileyici ve güzel olduğunu böylece ortaya koymuştur.¹⁹¹

¹⁸⁸ Tâhirülmevlevî, *a.g.e.*, c. II, s. 275

¹⁸⁹ İrfan Yücel, *a.g.e.*, s. 83.

¹⁹⁰ İrfan Yücel, *Peygamberimizin Hayatı*, DİB Yay., Ankara 2018, s.86.

¹⁹¹ Hz. Peygamber (S.A.S) ile Büreyde'nin arasında şöyle bir konuşma geçti: Hz. Peygamber (S.A.S) Büreyde'ye ‘*Sen kimsin?*' diye sordu. Büreyde ‘*Ben Büreyde'yim*' deyince, Hz. Peygamber (S.A.S) Hz. Ebû Bekir'e dönerek, ‘*Büreyde*' kelimesi ‘*serinlik*' manası taşıdığı için ‘*Ey Ebû Bekir! İşimiz serinledi (yani kolaylaştı) ve düzeldi*' dedi. Sonra Büreyde'ye ‘*Kimlerdensin?*' diye sordu. ‘*Eslem'den*' deyince, Ebû Bekir'e ‘*Eslem*' kelimesi ‘*selamet*' anlamı taşıdığı için ‘*Selâmete erdik*' dedi. Sonra ‘*Eslem'in hangi kolundan?*' diye tekrar sordu. ‘*Sehmoğullarından*' diye cevap verince, ‘*Sen zafere ulaştın, umduğunu buldun ve isabet ettin (işimiz kolaylaştı)*' dedi. Hz. Peygamber (S.A.S)'in bu konuşmasından etkilenen ve göğsü İslâm'a açılan Büreyde, Hz. Peygamber (S.A.S)'e ‘*Peki, Sen kimsin?*' diye sordu. ‘*Ben Muhammed b. Abdullah; Allah'ın Resulüyüm*' deyince,

Hiz. Peygamber'in konuşmasından etkilenip hemen Müslüman olan Dımâd b. Sa'lebe, "Ben kâhinlerin, sihirbazların, şairlerin sözlerini dinledim fakat senin bu sözlerinin bir benzerini hiç duymadım. Andolsun bu sözler denizin derinliklerine kadar ulaşmış sözlerdir, ver elini Müslüman olmak üzere sana biatedeyim" duygularını dile getirmiştir.¹⁹² Tâhirülmevlevî, Arapların İslâmın doğuşundan birkaç asır öncesinden belagat yönünden çok üstün bir seviyeye ulaştıklarını, bu durumun ilahi kaynaklı olduğunu düşünmektedir. Ona göre Allah yakın zamanda gelecek olan son Peygamber'e vahyedilecek olan Kur'an'ı Kerim'in belagattaki üstünlüğünü ve ilahi kaynaklı olduğunu anlamaları için cahiliye Araplarını belagat ve dil açısından hazırlamıştır.¹⁹³

Yetmiş-seksen kişilik bir kabile ile Hiz. Peygamber'i bulup esir etmek isteyen Büreyde b. Husayb ile Hiz. Peygamber karşılaşınca önce tanışmışlardır. Hiz. Muhammed muhatabına ismini ve kabilesini sorunca " Büreyde bin Husayb, Eslem Kabilesinin Sehm Şubesindeyim." cevabını almıştır. Bunu duyan Hiz. Peygamber "Hiz. Ebu Bekir'e Dönerek "İşimiz kolaylaştı, selamete erdik, maksudun hasıl oldu" demiş ve Bureyde b. Husayb'ın sorması üzerine kendisini peygamber olarak tanıtmıştır. Tâhirülmevlevî, Hiz. Peygamber'in uğura inanmadığını, ancak belki muhatabına iltifat olması, kalbinin ısınması için böyle söylemiş olabileceğini düşünmektedir. Tâhirülmevlevî'ye göre ayrıca böylesine tehlikeli bir yolculukta kendisini bulmaya çalışan yetmiş-seksen kişilik bir müfreze karşısında Hiz. Peygamber'in bu soğukkanlılığını, Büreyd b. Husayb'ın Müslümanlığının kendisine malum olmasına ve peygamberlere has cesarete bağlamıştır. Tâhirülmevlevî, "Kasdı, o seyyidü'l-ahrârı esir etmek olduğu hâlde ona kul olmağı kendine maksad edindi. Âbid-i asnâm iken maiyetiyle beraber dâhil-i İslâm oldu, yolunu urmak istediğı

Allah'ın doğru yola iletmek istediğı Büreyde'nin kalbi İslâm'a açılmış ve "Allah'tan başka ilah olmadığına ve senin de O'nun kulu ve Resulü olduğuna şehadet ederim" diyerek beraberindekilerle birlikte 27 kişi Müslüman oldu. (Abdylla Orzasahedov, İslâm'ın İlk Sancaktârı Büreyde b. Husayb el-Eslemî'nin Hayatı, Bülent Ecevit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, c. IV, sy. 2, 2017, s. 213; İbnü'l-Esir, Üsdü'l-Gâbe, c. I, s. 110)

¹⁹² Zekeriya Güler, "Hicret Sırasında Hiz. Peygamber'in Üslubundan Etkilenerek Müslüman olan Büreyde b. Husayb Hâdisesi ve Günümüze Yansımaları", İslâm San'at, Tarih, Edebiyat ve Mûsikisi Dergisi, c. II, sy. 4, 2004, s. 63-72; Ahmet Önkâl, "Büreyde b. Husayb", DİA, c. VI, İst. 1992, s. 492.

hâdi-i halâikin rehberliğini der'uhde etdi.” Diyerek Büreyde b. Husayb’ın İslâma girişini edebi bir şekilde ifade etmiştir.¹⁹⁴

Hiz. Peygamber Medîne’ye hicret etmekle İslâm Devleti’nin temellerini atmıştır. Mekke’de müşriklerin baskıları yüzünden hayatlarından emin olmayan Müslümanlar, Medîne’de rahat bir nefes almış ve İslâmiyet bundan sonra büyük bir hızla yayılmıştır.¹⁹⁵ Böylesine önemli bir olaya sebep olan hicret yolculuğunda Hiz. Peygamber’i tanımakla hemen Müslüman olan Büreyde b. Husayb, devletin bağımsızlığını ve ordusunu simgeleyen sancağı taşımaya büyük bir şeref saymıştır. Hiz. Peygamber’e *“Ya Rasulullah! Yanınızda sancak olmadan Medîne’ye teşrif etmeniz uygun değildir.”* Diyerek başındaki sarığı mızrağının ucuna bağlamış ve Medîne’ye kadar Hiz. Peygamber’in önünde o sarığı sancak niyetine taşımıştır. Büreyde b. Husayb, böylece İslâmın ilk sancaktarı ünvanını almıştır. Tâhirülmevlevî, bazı yazarların Hiz. Hamza’nın İslâmın ilk sancaktarı kabul ettiklerini belirtmiş; ancak o sancağın bir harb sancağı olduğunu belirterek meseleyi izah etmiştir. Buna göre Hiz. Hamza, Hiz. Peygamber’in emri ile Benî Damre kabilesi üzerine yapılan sefer sırasında (müşrikler üzerine yapılan ilk seferdir) komutan tayin edilmiş ve sancağı taşımıştır.¹⁹⁶ Dolayısı ile Büreyde b. Husayb’in ilk sancaktar olduğunu vurgulamıştır. Hiz. Peygamber’in Medîne’ye gelmesinden sonra kendi yurduna dönen Hiz. Büreyde, Uhud savaşından sonra Medîne’ye yerleşmiş ve Hiz. Muhammed’in bütün gazalarına katılmıştır. Büreyde b. Husayb, Hiz. Muhammed’in vefatından sonra Basra’ya oradan da Horasan’a gitmiş ve H. 62 (M.681) yılında vefat etmiştir.¹⁹⁷

Tâhirülmevlevî, Hiz. Muhammed’le beraber on altı gazveye katılan, Dört Halife ve Emevîler Devirlerinde de büyük hizmetlerde bulununan Büreyde b. Husayb’ın tanıtılmasına önem vermiş, bu bağlamda Hiz. Peygamber’in hayatından da önemli bir kesit sunmuştur. Hicret hadisesi, sonuçları itibariyle İslâm tarihinde belirleyici bir yere sahiptir. Büreyde b. Husayb, Müreysî Gazvesinden önce İstihbarat alanında İslâm ordusuna büyük hizmetlerde bulunmuş, Hudeybiye’ye giden

¹⁹⁴ Tâhirülmevlevî, “Tarih-i İslâm Sahaifinden: İslâm’ın İlk Alemi ve İlk Alemdarı”, c. I, sy. 13, s. 1264.

¹⁹⁵ İrfan Yücel, *a.g.e.*, s. 90-91.

¹⁹⁶ Nuri Ünlü, *a.g.e.*, s. 48 ; Vakidi, Kitabu’l-Megazi, Beyrut, 1984, c. I, s.9-10.

¹⁹⁷ Tâhirülmevlevî, *a.g.m.*, s. 1264.

İslâmordusuna kılavuzluk yaparak onları müşriklerin takibinden kurtarmış, Hayber Kalesi'nin fethinde bulunmuş, Mekke'nin fethinde sancağı taşımıştır. Okuma yazma bilen sayılı kişilerden biri olması hasebiyle Hz. Peygamber'in kâtipliği gibi önemli bir vazifeyi de yerine getirmiştir. Hz. Peygamber'den yüz altmış dört hadis rivayet eden Büreyde b. Husayb, cesareti, istihbaratçılığı ve tevazuuyla öne çıkmıştır. Hayber Kalesinin fethine kırmızı bir elbise ile katılmış ve kalede açılan gedikten içeri girerken elbisesinin rengi yüzünden herkes tarafından farkedilmiş ve hayatı boyunca utandığı bu halinden daha büyük bir günahını hatırlamadığını ifade etmiştir. Büreyde b. Husayb, dünya hayatında kendisine en güzel gelen şeyin at üstünde düşmana saldırmak olduğunu ifade ederek karakterinin en belirgin vasıflarını ortaya koymuştur.¹⁹⁸

2.1.2. Tarih-i İslâm Sehâifinden “Ecdâd-ı Kirâm-ıPeygamberî”den Hâşim b. Abdimenâf”¹⁹⁹

Tâhirülmelevî, Hz. Peygamber'in dedesinin dedesinin babası olan Kusay b. Kilâb'ın Mekke'nin yönetimi ile ilgili vazifeleri oğulları arasında taksim etmesi ve bu taksimden kaynaklanan problemleri konu almıştır. Özellikle öne çıkan oğullarından Abdüddâr ile Abdimenâf arasında yaşanan çatışmanın zaman zaman yatışsa da bazı meseleler dolayısıyla tekrar gün yüzüne çıktığı belirtmiştir. Diğer taraftan rivayete göre Abdimenâf ile Abdişems'in vücutları tehlike arzetyecek

¹⁹⁸ Ahmet Önkâl, “ Büreyde b. Husayb ”, *DİA.*, c.VI, s.492, İst. 1992 ; *Müsned*, c. V, s. 346-361; İbn-i Hacer, *el-İşabe*, c. I, s. 146.

¹⁹⁹ Hâşim b. Abdümenâf Hz. Muhammed'in dedesi olan Adulmüttâlib'in babası'dır. Tam adı T.D.V. İslâm Ansiklopedisinde Ebû Nadle Hâşim b. Abdimenâf b. Kusayy b. Kilâb el-Kureşî olarak verilmiştir. Doğum tarihi kesin olmamakla beraber ölüm tarihi 524 olarak bilinmektedir. Mekke'de Haşimoğulları olarak bilinen Hz. Peygamber (S.A.S)'in mensup olduğu sülalenin atasıdır. Asıl adı Amr olarak bilinmektedir. Mekke'de kıtlık yaşanırken Suriyeden getirmiş olduğu ekmekleri kırıp et suyu ile çorba yaparak hâcılara dağıtmış bu sebeple “haşim” (kıran, ufaltan) lakabıyla tanınmıştır. Kureyş kablesi adına komşu devlet ve kabilelerle ticarive siyasi ilişkiler içine girmiş Bizans imparatoru I. Leon ve Gassani meliki ile karşılıklı ticaret serbestliği sağlamıştır. Kışın Yemen ve Habeşistan'a; yazın ise Suriye ve Anadolu'ya kadar gidip ticaret yapmıştır. Arap kabileleri arasında huzur ve abriş sağlama adına çalışmalar yapmıştır. Hâcılar ve yerli Araplar için su kuyuları açtırmıştır. Hâc Zamani develerle hâcılar için zenzem suyu taşıtmıştır. Ticari amaçla gittiği Medîne'de Necaroğullarından Amr b. Zeyd b. Lebid'in kızı Selam ile evlendi. Bu evlilikten Hz. Muhammed'in dedesi Abdulmüttâlib dünyaya geldi. Kısa bir süre sonra ticaret için Suriye'ye giden Hâşim B. Menâf Gazze'de öldü. Annesiyle Medîne'de 8 yıl kalan Abdulmüttâlib amcası Muttâlib tarafından Mekkeye getirildi. Hâşim'in Abdulmüttâlib'den başka üç oğlu ve beş kızı daha olduğu bilinmektedir. (İbrahim Sarıçam, *DİA*,c. XVI, İst. 1997, s. 405-406).

şekilde yapışık doğmuş, vücutları kılıçla ayrılmıştır. Bu durum o dönemde bu ayrılığın asırlarca süreceği şeklinde yorumlanmıştır. Tâhirülmevlevî, rivayet doğru olmasa bile iki kardeş ve bunların nesilleri boyunca yaşanan çatışmanın, zamanla Emevîler, Abbasîler ve Alevîler şeklinde bir ayrıma sebep olduğunu belirtmekle önemli bir tesbitte bulunmuştur.²⁰⁰

Tâhirülmevlevî, öncelikle Hz. Peygamber'in soyu ve bu soyun faziletlerinden bahsederek Hz. Peygamber'in soylu bir insan olduğuna dikkat çemiştir. Buna göre Hz. Peygamber'in soyu Hz. Âdem'e kadar uzanmakta, ancak kaynaklar bu konuda Adnan'a kadar bilgi verebilmektedir. Hz. Peygamber de kendi soyunu Adnan'a kadar sayabilmiştir.²⁰¹ Tâhirülmevlevî, Peygamberlik nurunun Hz. Âdem'den itibaren Hz. Muhammed'e kadar ulaştığını; Adnan'dan sonra sırayla Me'âdd, Nizar, Mudar, İlyas, Amr, Cüzeyme, Kinâne, Nadr, Mâlik, Fihri, Gâlib, Lüey, Ka'ab, Mürre, Kilab, Kusay, Abdimenâf, Hâşim, Şeybe (Abdülmüttâlib), Abdullah, Hz. Muhammed (S.A.S)'in alımlarında bulunduğunu ifade etmiştir. Hz. Peygamber'in dedeleri bulunan bu kişilerin yaşadıkları devirde faziletleri ile meşhur olduklarını anlatmıştır. Özellikle babası Abdullah'ın Abdülmüttâlib tarafından kurban edilme girişimi ve onun yerine yüz devenin kurban edilmesini ayrıntılı olarak işlemiştir.²⁰² Hz. Muhammed'in dedesinin dedesinin babası olan Kusay, Mekke'ye idareyi eline alınca Kureyş kabilesi için bir danışma meclisi kurmuş ve önemli vazifeleri Kureyş Kabilesinin uhdesinde toplamıştır.²⁰³ Mekke ile ilgili siyasi, idari, sosyal, dini bütün işlerin görüşüldüğü bu meclis Kureyş kabilesinin itibarını daha da arttırmıştır.²⁰⁴ Kusay b. Kilâb, ahlakça da üstünlüğüyle tanınan bir kişi olması dolayısıyla sözüne itibar edilmektedir. *"Alçağa ikram eden onun alçaklığına iştirak ve çirkin bir şeyi hoş gören onun kabahatına tenezzül etmiş olur."*²⁰⁵ *Hürmet ve ikram ile yola gelmeyi zillet salâhpender eyler. Gücünün üstünde istekte bulunan mahrumiyete müstahak olur. Hased eden gizli düşmandır"*, *"Şarap içmekten sakının;*

²⁰⁰ Tâhirülmevlevî, *Müslümanlığın Medeniyete Hizmetleri*, İst. 1974, s. 24

²⁰¹ Tâhirülmevlevî, a.g.e., s. 186.

²⁰² Tâhirülmevlevî, "Tarih-i İslâm Sehâifinden "Ecdâd-ı Kirâm Peygamberî"den Hâşim b. Abdimenâf", c. II, sy. 35, s. 820

²⁰³ M. Asım Köksal, *İslâm Tarihi* (Mekke), c. I, s. 78-80.

²⁰⁴ Adem Apak, "İslam Öncesi Dönemde Mekke İdare Sistemi ve Siyasetinin Oluşması", *UÜİFD*, c. X, sy. 1, s. 10.

²⁰⁵ Tâhirülmevlevî, a.g.e., s. 24.

zira bedenleri islah etse bile zihinleri ifsad eder'' şeklindeki sözlerin ona ait olduğu rivayet edilmektedir.²⁰⁶ Tâhirülmevlevî, alıntı yaptığı kaynakları bazen göstermiş bazen de bazı tarihçilere göre demekle yetinmiştir.²⁰⁷

Tâhirülmevlevî, Abdülmuttâlib'in üçüncü sıradaki atası olan Kusay b. Kilâb'ın meziyetlerinden bahsederek ve Hz. Peygamber'in bilinen, saygı gören bir soya sahip olduğunu belirtmiştir.²⁰⁸ Kusay b. Kilâb'ın, Abdimenâf, Abdüluzzâ, Abdüddâr ve Abd isimli oğullarından; Abdimenâf'ın cömertlik, güzellik ve siyasette Arap kabileleri arasında kendisini isbat ettiğini belirtmiştir. Kusay b. Kilâb'ın, kardeşleri gibi öne çıkan bir şahıs olmadığı halde Abdüddâr'a önemli vazifeler verdiğini böylece büyük oğlu olan Abdüddâr'ın da şerefli ve şanlı bir kişi olmasını ümid ettiğini belirtmiştir.²⁰⁹

Kusay b. Kilab'ın bütün çabasına rağmen Abdüddâr, henüz Kusay b. Kilâb hayatta iken itibarını kaybetmiş ve gözden düşmüştür. Abdüddâr'ın kardeşi olan Abdimenâf hazretleri ise yaradılıştan üstün meziyetlere sahip olduğundan çevresinde itibarlı biri olarak tanınmıştır. İki kardeş arasında çıkan ihtilaflar çözülerek iki aile barıştırılmış, o dönem için çözüm yolu bulunmuştur.²¹⁰

²⁰⁶ Tâhirülmevlevî, ''Tarih-i İslâm Sehâifinden "Ecdâd-ı Kirâm Peygamberî'den Hâşim b. Abdimenâf'', c. II, sy. 35, s. 821.

²⁰⁷ Tâhirülmevlevî, a.g.m, s. 822; Tâhirülmevlevî, Müslümanlıkta İbadet Tarihi, Neşr. Abdullah Işıklar, Bilmen Bas. 1963, İstanbul.

²⁰⁸ Hz. Peygamber (S.A.S)'in dedesi Abdülmuttâlib'in üçüncü sıradaki atası Abdimenâf b. Kusay'dır. Asıl adı Mugîre'dir. Olağanüstü bir güzelliğe sahip olduğundan kendisine kamer yani ay denilmektedir. Annesi Hubba Binti Huleyl'dir. İsa'dan sonra 430 yılında doğduğu tahmin edilmektedir. İsmi Mekke'deki büyük putlardan Menâf'a dayanmaktadır. Zira annesi oğlunu bu puta damıştır. Cömertliğiyle meşhur olmuştur. Mekke'de önemli vazifeler üstlenmiştir. (Neşet Çağatay, "Hz. Muhammed'in Soy, Çocukluğu ve Gençliği", *AÜİFD*, 1961,c. VIII, s. 25-26; Mustafa Fayda, *DİA*,c. I, İst. 1988, s. 287-288; Tâhirülmevlevî, a.g.m, s. 822.)

²⁰⁹ "-Oğlum kardeşlerin fitraten hâiz oldukları meali ve mekârim sevkiyle nâil-i izz ve itibar oldu. Uhde ki tevdi' eylediğim hidemât-ı aliyye sayesinde sen de şeref u şan sahibi olacaksın. Beyt-i Şerif'in – dahili ziyaret edilmek için -bab-ı münifi senin elinle açılacak, Kureyş'in akd edeceği liva-yı harb senin yeddinde münakıd ve esna-yı muharebede askerinin kumandası sana aid olacak fıkara-yı huccac senin (rifâde)'nden yiyecek, teşne-lebân Harem senin suyundan içecek, ömür-i hususa dair verilecek karar senin evinde müzakere edilecek bu münasebetle senin namında hürmetle yâd olunacak demişdi." Tâhirülmevlevî sanki Kusay bin Küllâb büyük oğlu Abdüddâr'a nasihat ediyormuş gibi bu şekilde bir kurgu ile o dönem Arap toplumu için önemli sayılan meziyetleri sıralamıştır. (Tâhirülmevlevî, a.g.m., s. 822.)

²¹⁰ Kusay bin Küllâb sağlığında göre Mekke yöneticiliği dâhil Kâbe muhafızlığı, hâcılara su temini, hâcıları ağırlama, sancaktarlık ve başkumandanlık gibi önemli görevleri Abdüddâr'a bırakmıştır. Ancak Kusay ölünce Kureyşliler arasında anlaşmazlık çıkmıştır. Bazı kimseler Abdümenâf'ın bu görevleri almasını istiyordu. Abdümenâf taraftarları (güzel koku sürünenler) ve Abdüddâr taraftarları

Yapılan vazife taksiminde Mekke yöneticiliği ve başkomutanlık gibi önemli vazifelerin Abdüddâr'da kalması ve Abdimenâf'ın bundan rahatsız olması ileriki yıllarda her iki kardeşin çocukları ve torunları arasında devam edecek olan bir kavgaya sebep olmuştur. Tâhirülmevlevî, Abdüddâroğullarının önemli vazifeleri bırakmak istememesi bahsinde, Siret-i İbn-i Hişam'dan yararlandığını belirtmiş bunun dışında kaynak vermemiştir. Abdimenâfoğulları asalet, yiğitlik ve fazilet isteyen bazı vazifelerin Abdüddâr ve oğulları tarafından temsil edilemeyeceğini düşünmektedir. Bu çatışma hali dolayısıyla Mekke halkının bir kısmı Abdüddâr'ı desteklerken bir kısmı da Abdümenâf'ı desteklemiştir. Dolayısıyla iki taraf arasındaki ayrılık daha da derinleşmiştir. Abdümenâfoğulları, içinde güzel kokular bulunan bir çanağı Kâbe kapısına getirerek kendilerini destekleyen kişilerin ellerini o çanağa batırmalarını istemişlerdir. Benû Zühre, Esed b. Abdüluzza, Benî Teym b. Mürre, Benû el-Hâris b. Fihri cemaatleri Abdümenâf'ın yanında yer almış ve ellerini çanağın içindeki güzel kokuya sürdüklerinden “ *Mutayyibin* ” yani tayyib edenler adını almışlardır.²¹¹

Abdüddâroğulları ise bir deve kesip kanını bir kaba doldurmuşlar ve kendilerini destekleyenlerin ellerini o kaba batırdıktan sonra yalamalarını istemişlerdir. Benî Abdüddâr, Beni Mahzûm, Benû Sehm, Benû Cemh cemaatleri Abdüddâr tafını tutmuş ve bu grup da “*kan yalayanlar anlamında “Lakate'd-dem”*” olarak anılmışlardır. İki taraf arasında savaşın çıkmasına ramak kalmışken akıllarına bir çözüm yolu gelmiş ve yeniden vazife paylaşımı yapmışlardır.²¹² Buna göre, başkumandanlık, hâcılarını ağırlama ve hâcılara su temini vazifeleri Beni Abdimenâf'a verilmiştir.²¹³ Abdüddâroğulları ise Kâbe muhafızlığı ve sancaktarlık vazifelerini almıştır. Mekke'nin idaresinin ise ortak yönetilmesi kararlaştırılmıştır.²¹⁴ İki taraf

(yeminliler) olarak ikiye ayrıldılar. Arayı bulmaya çalışanlar vazife paylaşımı yapılmasını sağladılar. (Mustafa Fayda, *DİA*, c. I, İst. 1988, s. 287-288; Tâhirülmevlevî, a.g.m., s. 822.)

²¹¹ Tâhirülmevlevî, “Müslümanlığın Medeniyete Hizmetleri”, c. II, s. 25; Tâhirülmevlevî, a.g.m., s. 822.

²¹² Kıyade (başkumandanlık), rifade (hâcılarını ağırlama) ve sikayet (hâcılara su temini), hicabet (Kâbe muhafızlığı), liva (sancaktarlık). (Tâhirülmevlevî, a.g.e, c. I, s. 111;Tâhirülmevlevî, a.g.m., s. 822.)

²¹³ Yaşar Çelikkol, *Cahiliye Döneminde Mekke (M. 400-600 Yılları Arası Mekke'nin Fiziki, Etnik, Dini ve İdari Yapısı*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2002, s. 197.

²¹⁴ Tâhirülmevlevî, a.g.e, c. II, s. 111-112; Tâhirülmevlevî, a.g.s.

arasında yapılmış olan bu antlaşma İslâmiyet'in ortaya çıkmasına kadar devam etmiştir. Arapların kendi aralarında yaptıkları antlaşmaya sadık oldukları, verilen sözden dönmenin şiddetle kınandığı, Hz. Peygamber'in hadis-i şerifi ile de teyit edilmektedir.²¹⁵

Tâhirülmevlevî, İslâm tarihinin az bilinen bu meselelerini anlatmakla Peygamberin hayatı ve atalarına dair okuyucuyu bilgilendirmiştir. İslâm öncesi Arap toplumunun yaşayışı ve Mekke'nin çok eskiden beri Kâbe dolayısıyla ziyarete açık olması, buraya gelen hâcîların ağırlanması ve sularının teminin başlı başına önemli vazifeler sayılması dikkat çekmektedir.²¹⁶ Tâhirülmevlevî, Abd-i Şems ve Abd-i Menâf arasında başlayan bu kavganın bir daha kapanmayan bir ayrılığa dönüştüğünü vurgulamakla aynı zamanda vazifenin ehil olana verilmesine dair mesaj vermiştir. Ona göre lider konumunda olan kişilerin yapmış olduğu hatalar, bu örnekte olduğu gibi asırlar boyunca devam edecek kavgalara ve ayrılıklara sebep olabilmektedir. Ona göre Kusay, büyük oğlu Abdüddâr'a önemli vazifeleri vermekle hata etmiştir.²¹⁷

2.1.3. Tarih-i İslâm Sahafinden “Hafr-i Zemzem”

Tâhirülmevlevî'nin Beyanülhak dergisinde *Tarih-i İslâm Sahafinden* adlı yazı dizisinde yayınlanan bir makalesidir. Bu makalede zemzem kuyusunun kazılması ve unutulmuş olan zemzem suyunun tekrar günyüzüne çıkarılmasının hikâyesi anlatılmıştır. Zemzem suyunun ortaya çıkmasından sonra Cürhümlüler kabilesi gelip bu bölgeye yerleşmiş, Hz. İbrahim'in getirdiği dine inanmış ancak daha sonra bozgunculuğa başlamışlardır.²¹⁸ Ardından bölgeye gelen Huzaa kabilesi

İbnül-Esîr, İzzeddin Ebu'l-Hasan Ali b. Ebi'l-Kerem Muhammed b. Muhammed b. Abdulkerim b. b. Abdulvahid eş- Şeybani el-Cezeri, el-Kâmil Fi't-Târih, thk. Ebi'l Fida' Abdullah el- Kadi, 1. Basım, Beyrut, Darü'l Kütübi'l-İlmiyye, c. I, 1987, s. 557.

²¹⁵ “Cahiliye devrinde yapılan herhangi bir antlaşmayı İslâmiyet ancak pekiştirir.” *İbn Hişam*, c. I, s. 150-151; Tâhirülmevlevî, a.g.m., s. 822.

²¹⁶ Adem Apak, “İslâm Öncesi Dönemde Mekke İdare Sistemi ve Siyasetinin Oluşumu”, *Uludağ Üni. İlahiyat Fak. Dergisi*, c. X, sy. 1, 2001, s. 186.

²¹⁷ Tâhirülmevlevî, a.g.s.

²¹⁸ Hz. İbrahim, M.Ö 2000 yıl kadar önce, Irak'ta Sümer şehirlerinden “Ur” sitesinde dünyaya gelmiştir. Peygamber olunca, halkı Allah'a imâna davet ettiği için, Bâbil Hükümdarı Nemrut tarafından ateşe atılmış, ancak Allah'ın emri ile ateş onu yakmamıştır. Hz. İbrahim davetine uyan İbrani'ler ile Filistin'e gitmiştir. Ardından Mısır'a giden Hz. İbrahim Hak dine inanan kimse olmayınca Mısır'dan çıkıp tekrar Filistin'e dönmüştür. Hz. İbrahim eşi Hacer ve çok küçük yaştaki

Cürhümlüleri yenerek onları Mekke'den atmıştır. Böylece Mekke şehrinde yaşam başlamıştır. Buna göre Mekke'deki Benû Huzaa kabilesi tarafından hakir görülen ve baskıya maruz kalan Cürhümîler, bölgeyi terk edip giderken zemzem kuyusunu kapatmışlardır.²¹⁹ Bundan sonra asırlarca kapalı kalan zemzem kuyusu Hz. İbrâhim'in getirdiği dinin unutulması gibi unutulup gitmiştir.²²⁰ Zemzem kuyusunu yâdigâr-ı İsmâil olarak isimlendiren Tâhirülmevlevî, edebi yönünü tarihi makalelerinden esirgememiştir.²²¹

Hız. İbrahim'in, eşi Hz. Hacer ve oğlu Hz. İsmail'i Mekke'ye götürmesi kutsal kitaplarda yer almakta ve tarihçiler arasında bu konuda çok farklı rivayetler bulunmaktadır. Ancak Tâhirülmevlevî, olayın bu yönüne değinmemiş, sadece Hz. Hacer ve Hz. İsmail'in Hz. İbrahim tarafından Mekke'ye yakın bir yere bırakıldığına, Hz. Hacer'in su bulmak için yaşadığı büyük endişeye ve ardından zemzem suyunun Allah'ın ihsanı olarak verildiğine dikkat çekmiştir. Aslında ona göre, bu yaşananlar o bölgede henüz olmayan Mekke şehrinin kurulması için zemin hazırlıyordu. Uzun bir aradan sonra yanlarına gelen Hz. İbrahim'e Kâbe'nin inşasının emredilmeside bu görüşünü doğrulamaktadır.²²² Tâhirülmevlevî, zemzem suyuna sadece Hz. Hacer'in ve oğlunun susuzluğunu gideren bir mucize olarak bakmamakta, zemzem suyuna çok daha kapsayıcı ve kutsal bir anlam yüklemektedir. Sonuç olarak hepsini ilahî iradeye bağlayarak mekân, kişi ve olayların değişik vesilelerle ortaya çıktıklarını ve kişilerin yaşanan olay ve mekân çerçevesinde kendilerine sunulan imtihana tabi olduklarına dikkat çekmektedir. Tâhirülmevlevî'nin Mevlevîlik yönü bu açıdan tarihle ilgili çalışmalarına yansımıştır denilebilir.²²³

Mekke'de zaten var olan su sıkıntısı zemzemin unutulmasından sonra daha da artmış, Mekkeliler uzak yerlerden su taşımaya ya da yeni su kuyuları açmaya

Hız. İsmail'i Allah'ın emri ile Filistin'den alıp Mekke'ye Kabe'nin bulunduğu mevkiye götürmüştür. (İrfan Yücel, a.g.e., s. 18; Bkz. el- Enbiyâ Süresi, 69-70.)

²¹⁹ Cürhümlüleri, asırlar önce meydana gelen bir âfet sonucunda yeryüzünden silinmişlerdir. (Ahmet Önkâl Cürhüm, *DİA*, İst. 1993, c. VIII, s. 138).

²²⁰ İbrahim Sarıçam, *Hız. Muhammed ve Evrensel Mesajı*, Ankara, Diyanet İşleri Başkanlığı Yay., 2004, s. 29.

²²¹ Tâhirülmevlevî; "Târih-i İslâm Sahâifinden, Hafr-i Zemzem", *Beyânülhak Dergisi*, c. II, sy. 57, s. 1162.

²²² Bünyamin Ateş, *Peygamberler Tarihi*, Yeni Asya Gazetesi Neşriyatı, 3. Bask. İst. 1993, s. 250-253.

²²³ Tâhirülmevlevî, a.g.s.

mecbur kalmışlardır. Özellikle hâc zamanı su probleminin had safhaya vardığı belirtmiştir. Kureyş kabilesi Mekke'nin yönetimini üstlenince en evvel su sıkıntısını çözmek için sikâyet adı verilen bir vazife oluşturarak hâcılarını bu konuda rahatlatmayı amaçlamışlardır. Önceden kırbalar ve tulumlar ile dışarıdan gelecek hâcılar için su biriktirilmesi yoluna gidilmiştir. Daha sonra Abdülmüttâlib'e geçen vazife, bu dönemde zemzem kuyusunun açılması ile rahatlamıştır.²²⁴

Tâhirülmevlevî, Mekke'de bulunan su kuyularının isimlerini vermiştir. Genelde yeni açılan kuyulara, kuyuyu açtıran kişinin adının verildiği görülmektedir. Kuyular hakkında bilgi verirken ayrıntıya girilmiş, kimler tarafından kazdırıldığı ya da satın alındığını belirtilmiştir. Makalede ayrıca Abdülmüttâlib'e zemzem kuyusunun yerinin rüyasında gösterildiği ve tahmini olarak beşyüz senedir kuyunun kapalı olduğu belirtilmiştir.²²⁵ Abdülmüttâlib'e rüyasında zemzemin bir kuyu olduğu suyunun azalmayacağı söylenmiştir. Tâhirülmevlevî, zemzem ile ilgili olarak başka yazılar yazmaya devam etmiştir.²²⁶

Tâhirülmevlevî, İslâm tarihinde çok önemli bir yeri olan zemzem suyuna dikkat çekmekle Hz. İbrahim döneminde meydana gelen bir olayı hatırlatmıştır. Hac ibadeti sırasında Safa ve Merve tepeleri arasında gidiş gelişin hangi olaya dayandığını böylece açıklamıştır. Buna göre Hz. İbrahim, İlahî emre uyarak eşi Hacer ile oğlu İsmâil'i suyun olmadığı bir yere biraz su ve hurma vererek bırakıp gitmiştir. Asırlar sonra Mekke şehrinin kurulacağı ve su kuyularının açılacağı bu mevkide oğlunun susuzluktan ölmek üzere olduğunu gören Hz. Hacer; büyük korku yaşamış, su bulmak için oğlunu bırakıp, endişeli bir halde iki tepe arasında koşup giderken bir taraftan da oğluna bir şey olur korkusuyla onu kontrol etmektedir. Oğlunun yanına geldiği sırada onun yattığı yerin altından su kaynadığını

²²⁴ Tâhirülmevlevî, a.g.s.

²²⁵ Hazret-i Ali'den menkul ve "Abdülmüttâlib demişdiki: Bir gün hücrede (dahil-i hatimedede) uyumuşdum, rüyamda biri gelib (Tibbeyi kaz) dedi. (Tibbe nedir?) diye sordum. Bırakdı gitti.

Ertesi günü yine oraya gidib yattım. Yine o, gelib (Berreyi Kaz) dedi. (Berre nedir?) diye sordum. Bırakdı gitti. Ertesi günü yine oraya gidib yattım. Rüyamda yine o, gelib (Meznuneyi kaz) dedi. (Meznune nedir?) diye sordum. Bırakdı gitti. Ertesi günü yine oraya gidib yattım. Rüyamda yine o, gelib (Zemzemi kaz) dedi. (Zemzem nedir?) diye sorunca (Zemzem bir kuyudur ki suyu bitmez ve azalmaz). Onunla huccâcı sakî edersin. İşkemye müzahrafâtı ile kan arasında, alaca bir karganın gagasıyla ve karıncaların kesretli bulunduğu mahaldedir. Cevabını verdi. (Tâhirülmevlevî, a.g.s.)

²²⁶ Tâhirülmevlevî, a.g.s.

görmüştür.²²⁷ Suyu görünce büyük sevinç yaşayan Hz. Hacer, avucu ile suyu kaba doldurmaya çalışırken bitmesinden korkup etrafını kapatmış ve küçük bir göl oluşturmuştur.²²⁸ Bu konuyla ilgili Hz. Muhammed ‘‘Allah İsmâil’in annesine rahmet eylesin; eğer suyun önünü kapatmasaydı zemzem şarıl şarıl akıp giden bir ırmak olurdu’’ demiştir.²²⁹

Hac ibadetinde Safa ve Merve tepeleri arasındaki yedi defa seri bir şekilde yürüme şeklinde yapılan ibadetde, daha sonra zemzem suyundan dua ederek içilmesinde Hz. İbrahim dönemi olaylarına karşı duyulan ilgi, Hz. İbrahim’e, Hz. Hacer’e ve Hz. İsmail’e duyulan saygı ve sevgi vardır.²³⁰ Zemzem suyunun ortaya çıkması ve Arap kabilelerinin Mekke çevresine gelmesi, Hz. İbrahim’in oğlu Hz. İsmail ile Kâbe’yi inşa etmesi ile burada İslâm Medeniyetinin en eski temelleri atılmıştır.²³¹

Tâhirülmevlevî ortaçağ tıp kitaplarında şifa kaynağı olarak bilinen, çok zengin bir içeriğe sahip olan zemzem suyunun bu yönlerinden bahsetmemiş, ancak su kıtlığının ölümlere sebep olduğu bir bölgede onun insanlar için önemini anlatmıştır. Tâhirülmevlevî, süslü ve ağır bir yazı kaleme almıştır. Beyanülhak dergisindeki yazıları daha çok medrese öğrencilerine ve ilim çevrelerine hitap ettiği için bu normal karşılanabilir. Ayrıca 1910 yılında kaleme alındığından henüz dilde sadeleştirme çabaları söz konusu değildir.²³²

2.1.4. Evlad-ı Abdülmuttâlib I (Tarih-i İslâm Sahaifinden)

Tâhirülmevlevî’nin Beyanülhak dergisinde, 30 Mayıs 1910’da yayınlamış olduğu makalenin dili Arapça ve Farsça kelimeler açısından zengindir. Tâhirülmevlevî, zemzem kuyusunun bulunması sırasında sadece tek oğlu (Hâris) olan Abdülmuttâlib’in zamanla toplamda beş evlilikten onüç erkek altı kız olmak üzere on

²²⁷ Tâhirülmevlevî, *Müslümanlığın Medeniyete Hizmetleri*, İst. 1974, c. II, s.30.

²²⁸ Tâhirülmevlevî, a.g.s.

²²⁹ Mustafa Sabri Küçükbaşçı, “Zemzem”, *DİA*, c. LIXIV İst. 2013, s. 242-246; Abdürrezzâk es-San ‘ânî. (1971-75). *El-Musannef* (nşr. Habibullah el-A ‘zamî), c. V, s. 105, Beyrut; Buhârî, *Enbiyâ*, 9.

²³⁰ Mehmet Mahfuz Ata, “Zemzem Suyu ve Özellikleri”, *EKEV Akademi Dergisi*, yıl. 1, sy. 1, yaz 2013.

²³¹ Tâhirülmevlevî, a.g.s.

²³² Zülfikar Güngör, *a.g.e.*, s. 13; Agah Sırrı Levend, *Türk Edebiyatı Tarihi*, c. I, s. 389-535.

dokuz evladı olduğunu yazarak isimlerini tek tek vermiştir.²³³ Hz.Peygamber'in dedesi Abdülmuttâlib'in asıl adı Şeybe'dir. Abdülmuttâlib'in babası Hişam, ticaret için gittiği Gazze'de vefat etmiştir.²³⁴ Babasının yokluğunda dünyaya gelen Şeybe, sekiz yaşına kadar annesiyle Medîne'de kaldıktan sonra amcası Muttâlibtarafından alınıp Mekke'ye götürülmüştür. Doğduğunda başındaki birkaç beyaz kıldan dolayı almış olduğu Şeybe ismi Mekke'ye gelişi ile beraber değişmiştir. Çünkü Mekkeliler onu ilk gördüklerinde, Muttâlib'in kölesi sanıp Muttâlib'in kölesi anlamında Abdülmuttâlib adını vermişlerdir. Muttâlib yeğeninini faziletlerini ve kabiliyetini farkedip onu çok iyi yetiştirmiştir. Hz. Peygamberin büyük dedesi Kusay b. Kilâb'dan beri devam eden hacılara su dağıtma vazifesini amcası Muttâlib'den sonra devralmış; sikaye denilen bu vazifeyi hakkıyla yerine getirmiştir.²³⁵

Bu dönemde Mekke'nin değişik yerlerinden kırbalara doldurulup develerle taşınan sular, Mekke'de havuzlarda toplanıyor ve hacılara ikram ediliyordu. Abdülmuttâlib'in bazen hacılara süt ve bal şerbeti dağıtarak onların gönüllerini hoş ettiği de bilinmektedir. Muttâlib, ölmeden önce Abdülmuttâlib'i Kureyş kabilesinin reisi ilan etti. Hâşim'den emanet aldığı vazifelerin tekrar Hâşim'in oğullarının neslinden devam etmesini istiyordu. Tâhirülmevlevî, bu noktada meseleyi Hz. Peygamber'in seceresinde bulunan bütün dedelerinin alınlarındaki nura bağlamıştır. Ona göre Muttâlib, Hâşim ve Abdülmuttâlib'in alınlarında Peygamberlik nuru vardı. Bu yüzden Hâşim'in hayatta iken yaptığı, hurma, üzüm ve hububat toplayıp ihtiyaç sahibi hacılara dağıtma işini Abdülmuttâlib'e devretmiştir.²³⁶ Abdülmuttâlib'in yaptığı en önemli işlerden biri zezem kuyusunun yerini bir rüya üzerine tespit edip insanların yararına sunmasıdır. Uykusunda el-Hicr denilen yeri kazması söylenmiş ve bunun üzerine oğlu Hâris'le oldukça derinlerde kalmış olan Zezem kuyusunu ortaya

²³³ "Tâhirülmevlevî'nin verdiği listeye göre Abdülmuttâlib'in eşlerinin ve çocuklarının isimleri: (Fatma binti Amr u bin A'iz)'den: Abdullah, Ebû Tâlib, Zübeyr, Abdülka'be ile Ümmü Hâkim, Ümeyme, Berre, Erva, Atika.

(Hâle binti Üheyb)'den: Hamza, Mukavvim, Hâcl, yahûd Cehel, Gaydâk ile Safiyye.

(Binti Nüteyle Cenâb)'dan: Abbas, Dirâr, Kusem.

(Safiyye binti Cüneydeb)'den: Hâris.

(Lübni binti Hâcir)'den: Ebû Leheb (Tâhirülmevlevî, a.g.m, s. 1242).

²³⁴ Tâhirülmevlevî, *a.g.e*, c. II, s. 25

²³⁵ Mustafa Ağırman, "Tarihi Bir Yanlışın Düzeltilmesi", AÜİFD., s. 27, Erzurum, 2007, s. 236; İbn Hişam es-Sîre, I, 150; İbn S'ad, Ebû Abdillâh Muhammed, et-Tabakâtü'l-kübrâ (nşr. İhsân Abbâs), Beyrut 1985, c. I, s. 83.

²³⁶ Tâhirülmevlevî; *a.g.e*, c. II, s. 29.

çıkarmıştır.²³⁷ Suyun hayati önem taşıdığı bir coğrafyada girişmiş olduğu bu çabasında başarılı olması onun saygınlığını daha da arttırmıştır.²³⁸

Abdülmuttâlib, tek oğlu olan Hâris'le kuyuyu açma ve sahiplenme mücadelesi verirken çaresizlik hissine kapılmış ve Allah'a dua ederek on oğlu olursa birini onun için kurban edeceğine yemin etmiştir. Kuyunun yönetimini tek başına ele alınca sikâye denilen hacılara su dağıtma vazifesini ele almıştır. On oğlu olduğunda kurban etmek için kura çekmiş, kurada Hz. Peygamber'in babası Abdullah'ın adı çıkmıştır. Abdullah'ın halaları ve yakın akrabaların girişimleriyle yüz deve karşılığında Abdullah kurban edilmekten kurtulmuştur. Abdülmuttâlib, putlara tapmamış, tevhid inancı üzerine yaşamış, içki, kumar gibi kötü alışkanlıklardan uzak durmuş, Mekke'de sözü dinlenir saygın bir kişilik olarak tanınmıştır.²³⁹ Ayrıca halkı zulümden sakındıran, iyiliği teşvik eden, birbirine haram olanların nikâhını engeleyen, hırsızların elini kestiren, fakirleri doyuran, kuşlar ve başka hayvanlar için dağ başlarına yiyecek bıraktıran örnek bir karakter sahibidir. Bu yönleriyle Mekke'de kendisine karşı oluşan saygı, Hz. Muhammed'in Peygamberliğinin ilk dönemlerinde Mekke müşriklerinin öfkelerini bir müddet dizginlemiştir.²⁴⁰

Abdülmuttâlib, Hz. Peygamber'in annesinin ölmesi üzerine ona sahip çıkmış ve çok özel bir ihtimam göstermiştir. Tâhirülmevlevî, Hz. Peygamber'in yetiştiği aile çevresinin anlatılmasına özel bir önem vermiş ve az bilinen kişilerin özelliklerini tanıtmaya çalışmıştır. Tâhirülmevlevî'ye göre, Abdülmuttâlib torunu Hz. Muhammed'in peygamber olacağını biliyordu. Bölgede yaşayan bazı Hıristiyan âlimlerin ve rahiplerin bu konuda onu uyarmaları ve Hz. Muhammed'in çocukluğundaki bazı manevî işaretler bunun göstergesiydi.²⁴¹

Abdülmuttâlib'in oğulları; Hâris, Kusem, Zübeyr, Hamza, Abbas, Ebû Talip (asıl adı Abdümenâf), Ebu Leheb (asıl adı Abdüluzza), Abdülka'be, Hacl (asıl adı Muğiyre), Dirar ve Ğeydak; kızları ise, Safiyye, Atike, Erva, Umeyme, Berre ve

²³⁷ Fuat Günel, "Hicr", *DİA*, c. XVII, s. 455.

²³⁸ İrfan Yücel, a.g.e., s. 20

²³⁹ H. Ahmet Sezikli, "Abdülmuttâlib", c. I, *DİA*, İst. 1988, s. 272-273.

²⁴⁰ Tâhirülmevlevî, a.g.e., c. II, s. 94.

²⁴¹ Tâhirülmevlevî, a.g.e., c. II, s. 90.

Ümmü Hekim el Beyda'dır. Bunlardan Hz. Hamza, Hz. Abbas ve Hz. Safiyye Müslüman olmuşlardır. Gaydak ile Hacl'in aynı kişi olma ihtimali olsa da genel olarak kabul edilen isimler bunlardır. Tâhirülmevlevî, bu liste ile ilgili İbni Keysân gibi bazı âlimlerin farklı düşünceleri olduğunu ifade etmiştir. Mesela Abdülmuttâlib'in çocuklarının sayısının genel kabulde on olarak bilindiğini, Abdülbeka ile Makumenin, Gaydak ile Hâcl'in aynı kişi olma ihtimalini ve Abdülmuttâlib'in Kusem adında bir çocuğu olma ihtimalini yazmıştır.²⁴²

Listede adı geçen çocuklardan; Hz. Muhammed zamanına erişenlerin ismi Hamza, Abbas, Ebû Tâlib ve Ebû Leheb olarak verilmiştir. Tâhirülmevlevî'ye göre ana kaynaklar incelendiğinde Kusaym çocukken vefat etmiştir. Hâcel'in adı Mağîre, Gaydak'ın adı Mus'ab, ya da Nufel olması gerekmektedir. Bu meseleye kanıt olarak Hz. Muhammed'le beraber Yemen'e ticaret için giden Abdülmuttâlib'in oğullarından Zübeyr'i göstermiştir.²⁴³

Tâhirülmevlevî, Abdülmuttâlib'i ve Abdülmuttâlib'in oğullarından Zübeyr'i övmüş ve bu konuda yaşanmış bir hadiseyi kanıt olması açısından aktarmıştır. Bu hadiseyi anlatırken Seretü'l-Halebiye'den yararlandığını da belirtmiştir. Kaynakta verilen bilgiye göre, Mekke lideri meşhur Ebû Süfyân'ın babası Harb b. Ümeyye Kureyş kabilesinde hatırı sayılır bir kişidir. Harb b. Ümeyye, dar bir yolda yürürken bir bedevinin kendisinin önüne geçmesi üzerine bu hareketi terbiyesizlik olarak algılamıştır. Harb b. Ümeyye “*belki beni tanımıyor*” diye düşünüp azametli bir eda ile “*ben Harb bin Ümeyye'yim*” diyerek seslenmiştir. Ancak bedevinin buna aldırması üzerine “*ben sana Mekke'de gösteririm*” diye arkasından bağırmıştır. Bedevî, Harb b. Ümeyye'nin intikam alacağını bildiğinden uzun müddet Mekke'ye gitmemiştir. Ancak bir gün Mekke'ye gitmek zorunda kalınca “*Beni Harb bin Ümeyye'nin yedd-i tecavüzünden (saldırısından) kim kurtarabilir?*” diye sormuş, kendisine Abdülmuttâlib ailesine gitmesi söylenmiştir. Tâhirülmevlevî, bu hikâyeyi anlatırken İslâmiyetten önce Arap toplumunda var olan sınıf farklılığını örneklendirmiş, dolayısıyla İslâm dinin toplumsal alanda meydana getirdiği değişikliğe vurgu

²⁴² Tâhirülmevlevî, a.g.m., s. 1243.

²⁴³ Mustafa Ağırman, “Tarihi Bir Yanlışın Düzeltilmesi”, *AÜİFD*, Erzurum 2007, sy. 27, s. 238.

yapılmıştır.²⁴⁴ Abdülmüttâlib'in evine giden bedevî, Zübeyr b. Abdulmuttalib tarafından misafir edilmiş ve koruma altına alınmıştır. Bu misafirlik sırasında bedevî Abdülmüttâlib'in diğer oğlu Gaydak'ı da görmüştür. Ertesi gün Harem-i Şerifte bedevîyi gören Harb b. Ümeyye, intikam almak için bedevinin yüzüne sert bir tokat indirmiştir. İkinci tokatı indireceği sırada, kılıcını kaldırmış olan Zübeyr b. Abdülmüttâlib'in üzerine doğru yürüdüğünü görmüştür. Tâhirülmelevî, bu hadise dolayısı ile Araplarda çok önemli sayılan misafire sahip çıkma ve misafiri korumak için gerekirse ölümü göze alma anlayışına dikkat çekmiştir. Zübeyr b. Avvâm'ın hareketi üzerine Harb b. Ümeyye, hemen elini indirip Abdülmüttâlib'in yanına koşmuştur. Abdülmüttâlib'ten Zübeyr b. Avvâm'a karşı koruma istemiştir. Abdülmüttâlib Harb b. Ümeyye'yi bir süre saklamış sonra geniş bir elbise ile çıkmasını sağlamıştır. Abdülmüttâlib'in Mekke'de saygınlığını gösteren bir olay olarak kendisine sığınılması Arap toplumunda önemli sayılmaktadır.²⁴⁵

Tâhirülmelevî, Abdülmüttâlib'in oğullarından Hz. Muhammed'in peygamberlik günlerine erişenlerden ikisinin İslâma dâhil olduğunu ancak birisinin küfründe inat ettiğini yazmış ve bu konuyu ayrıca bir makale ile ele aldığını belirtmiştir.²⁴⁶ Abdülmüttâlib'in kızlarına da değinen Tâhirülmelevî, onların şiirde çok iyi olduklarını ve babaları için birbirinden güzel şiirler yazdıklarını beyan etmiştir. Bu kadınların iffetlerini ve cömertliklerini öven Tâhirülmelevî, Abdülmüttâlib'in onları Ebu eş-Şairat ünvanıyla taltif ettiğini belirtmiştir. Abdülmüttâlib'in yüz yirmi seneden fazla yaşadığını ve son dönemlerde gözlerinin görmediğini belirtmiş ve kızlarından vefatında söyleyeceği güzel şiirleri henüz hayatta iken söylemelerini istemiştir. Tâhirülmelevî; babalarının isteğini seve seve yerine getiren şairelerin birbirinden güzel beyitler ile babalarının gönlünü hoş ettiklerini yazmıştır.²⁴⁷ Tâhirülmelevî, bir şair olarak bu beyitlerden çok etkilenmiş

²⁴⁴ Tâhirülmelevî, a.g.m., s. 1244.

²⁴⁵ İrfan Aycan, "Muâviye b. Süfyân", c. XXX, *DİA*, İst. 2005, s. 332-334.

²⁴⁶ Tâhirülmelevî, a.g.s.

²⁴⁷ Ümeyye binti Abdülmüttâlib'in Mersiyesi: "Ey Şeybete'l-Hamd! Sen daha çocukluk yaşlarında iken yetişmiş yiğitlerin kazanıp elde ettikleri hayır ve yücelikleri kazandın. Yücelikler kazanmada durmadın ilerledin. Her hayat sahibinin sonunun ölüm ve ayrılık olması uzak görülmesin. Ben artık baki oldukça ağlamakdayım ve elem içindeyim. Muhabbetimden dolayı benim bu elem ve ızdırabım yerindedir. Kabrinde Cenab-ı Hak seni rahmetle sulasın." (Tâhirülmelevî, a.g.e, c. II, İst. 1974, s. 94)

bu dizeleri hazin ve adeta kalbi birer enin olarak nitelendirmiştir. Hâcî Zihni Efendi hazretlerinin eseri olan *Meşâhirü'l-Nisâ*'da bu beyitlerin tercümelerini verdiğini belirtmiştir.²⁴⁸ Tâhirülmelevî, Ümmü Hekîme ve Ervâ'nın mersiyelerini vermiştir.²⁴⁹

Tâhirülmelevî, Abdülmuttâlib'in çevresinde "Şeybe" ismiyle tanındığını bunun sebebinin doğduğunda başında birkaç tane beyaz kıl görülmesi olduğunu ifade etmiştir.²⁵⁰ Yazdığı makalede bazı kelimelerin anlamını vererek okuyucuyu bilgilendirmiştir.²⁵¹ Ancak bu açıklama o kadar ağır bir dile sahiptir ki neredeyse bütün kelimeleri tek tek günümüz Türkçesine çevirmek gerekmektedir. Tâhirülmelevî, makalesinde Abdülmuttâlib'in oğlu olan Zübeyr ile Hz. Muhammed'in sahabelerinden olan Zübeyr b. Avvâm'ın karıştırılmaması gerektiğini de dipnot olarak vererek okuyucu uyarmıştır.²⁵²

Tâhirülmelevî, Abdülmuttâlib hakkında ayrıntılı bilgiler vererek Hz. Muhammed'in yetiştiği aile çevresi hakkında ayrıntılı açıklamalarla okuyucuyu bilgilendirmeye ve cahiliye döneminde Araplar arasındaki toplumsal sınıf farklılıklarının hangi boyutlara ulaştığını anlatmaya çalışmıştır. Ayrıca Abdülmuttâlib'in kızlarının da belagat yönlerini vurgulayarak şiir konusunda kadınların da öne çıkabildiğini vurgulamıştır. Ayrıca Abdülmuttâlib'in kızı olan Ervâ ile Hâris b. Abdülmuttâlib'in kızı olan Ervâ'nın karıştırılmaması için bir uyarıda bulunmuştur.²⁵³

²⁴⁸ Tâhirülmelevî, a.g.s.

²⁴⁹ "Benim gözüm hakkıyla ağladı, o semahat sahibine ki, o hayâ sahibi, nazik tabiatlı, menşei şerefli, hasleti güzel, iyi niyetli bir zattır." Tâhirülmelevî, kitabında Hacı Zihni Efendi'nin tercümesini kullandığını belirtmiştir. (Tâhirülmelevî, a.g.e., c. II, İst. 1974, s. 92)

²⁵⁰ Tâhirülmelevî, "Evlad-ı Abdülmuttalip", *Beyanülhâk Dergisi*, c. III, sy. 62, s. 1245.

²⁵¹ Tâhirülmelevî, a.g.m., s. 1242-1245.

²⁵² "Birde Zübeyr b. el-Avvam vardır ki risâletmâab Efendimizin ammisi. (Tâhirülmelevî, a.g.s.)

²⁵² Safiyye'nin oğlu olup aşere-i mübeşşereden ve havâri-i Resûlallah'dandır. Radiyallahu anh" (Tâhirülmelevî, a.g.s.)

²⁵³ "Agâh olun ki aşiretin başkan ve hamisi, Beytullah'ı haccedenlere su veren, şeref ve ululuğun muhâfızı ve himayecisi yok oldu. O zat gök gürelemediği yani kuraklık ve kıtlık olduğu vakitlerde bile (değil bildiklerini) garip misafirleri bile kendi evine alırdı. (Tâhirülmelevî, a.g.e., c. II, İst. 1974, s. 94).

Abdülmuttâlib zamanında yaşanan Fil Vak'ası hakkında bilgi verilmemiştir. Bu konu ayrıca bir makale olarak ele alınmıştır.²⁵⁴

2.1.5. Tarih-i İslâm Sehâifinden, Evlâd-ı Abdülmuttâlib II

Tâhirülmevlevî'nin Beyânülhak dergisinde 10 Haziran 1912'te Beyânülhak dergisinin 63. sayısında Hz. Peygamber (S.A.S)'in dedesi Abdülmuttâlib'in kızları ile ilgili olarak yayımlanmıştır. Bir önceki makalede Abdülmuttâlib'in kızlarının kendisine övgü amacıyla muhabbetlerini ve babalarının yüceliğini anlatmak için şiirler yazdıklarından kısaca bahsedilmiştir. Bu makalede ise bu şiirlere örnekler verilmiştir.²⁵⁵

Makale Abdülmuttâlib'in kızlarından Ümeyye'nin mersiyesi ile başlamıştır. Ümeyye yazdığı şiirde babasının cömertliğinden bahsetmiştir. Makale Berre'nin şiiriyle devam etmiştir. Berre'nin henüz hayatta olan babası için sanki vefat etmiş gibi derin bir mateme büründüğü anlaşılmaktadır.²⁵⁶ Şiir hem Abdülmuttâlib'e kızlarının muhabbetini, hem de Abdülmuttâlib'in kızlarının belagatta ne denli ileride olduklarını göstermektedir. Abdülmuttâlib'in kızları olan Safiyye ve Atike'nin babaları için yazmış oldukları beyitler aynen verilmiştir. Tâhirülmevlevî, Erva ile Âtike'nin İslâma bağlılıklarının netlik kazanmadığını, ancak Safiyye'nin imanı konusunda yazarların hemfikir olduğunu belirtmiştir.²⁵⁷

Tâhirülmevlevî, Safiyye'nin ilk evliliğini Harb b. Ümeyye'nin oğlu Hâret ile yaptığını, Hâret ölünce önce Hz. Hatîce'nin kardeşi Avvâm b. Huveylid ile evlendiğini yazmıştır. İkinci evliliğinden Zübeyr ve Saib adında iki oğlu olduğunu Avvâm b. Huveylid ölünce bir daha evlenmediğini belirtmiştir. Safiye'nin edebiyatta

²⁵⁴ Tâhirülmevlevî, "Vak'a-yı Fil", *Beyânülhak Dergisi*, c. IV, sy.79, s. 1520-1522.

²⁵⁵ Tâhirülmevlevî, "Tarih-i İslâm Sahaifinden, Evlâd-ı Abdülmuttâlib", *Beyânülhak Dergisi*, sy. 63., s.1245.

²⁵⁶ "Ey gözlerim! Temiz yaradılışlı, güzel görünüşlü, Kadri celil olan Şeybe için gözyaşı akıt. O Ululuk ve şeref, izzet ve mefharet sahibi olup bela ve şiddet vaktinde hilm ve fazileti, birçok mekarim ve mafahiri olması hasebiyle kavmi üzerine apaçık üstün bir şeref ve meziyete sahiptir. Hayfa ki kendisine zamanın devri, takdirin emri ile ölüm gelip çattı. Onu geçmeyip yakaladı..." (Tâhirülmevlevî, *Müslümanlığın Medeniyete Hizmetleri*, c. II, s. 94).

²⁵⁷ Tâhirülmevlevî, *a.g.s.*

ve savaşçılıktaki yeteneğinden bahsetmiştir.²⁵⁸ Gazvetü'l-Iztrab olarak da bilinen Hendek savaşında Safiye'nin kalenin dibinde dolaşan bir yahudiyi korkusuzca öldürmesini edebi bir dille anlatarak örnek bir Müslüman kadın portresi çizmiştir.²⁵⁹

Tâhirülmevlevî, Safiyye'nin Hz. Muhammed'in vefatında söylediği mersiyelerin "Meşâhirü'l-Nisâ" adlı eserde tercümeleriyle beraber yer aldığını belirtmiştir. Tâhirülmevlevî Hz. Peygamber'in amcaları ve halaları arasında üstün kabiliyetlere sahip kişiler olduğunu, Hz. Muhammed'in böyle bir ortamda yetiştiğini vurgulamıştır. Çünkü ticaret, kabile üstünlüğü, puta tapıcılık gibi kavramların öne çıktığı Mekke'de faziletleri, siyasi ve idari güçleri ile öne çıkmış Abdülmüttâlib oğulları, son dini tebliğ edecek olan Hz. Muhammed için bir moral kaynağı ve dayanak noktasıydı. Tâhirülmevlevî, Allah'ın yardımının tartışılmaz olduğu gerçeği bir yana, dünya hayatında sebeplerin vazgeçilmez gerçekliğinden yola çıkarak böyle bir ailenin varlığını İslâm dini için önemli temellerden biri olarak görmektedir. Zira Mekke'nin acımasız toplumsal hayat anlayışı zayıfların söz söylemesine izin vermemektedir.²⁶⁰

Yüz yirmi yaşını geçmiş, ancak halk üzerindeki nüfuzundan bir şey kaybetmemiş olan Abdülmüttâlib, yedi-sekiz yaşlarında olan torunu Hz. Muhammed'e olan sevgisini her vesile ile vurgulamış ve onun büyüyünce yüce bir zat olacağını açıkça söylemiştir. Yemek yerken önce onun tabağına yemek koymuş, yemek az olsa da herkesin doyarak kalktığını, kıtlık zamanlarında onu kucağına alıp ellerini açarak yağmur duası yapmış ve yağmurun yağdığını müşahade etmiştir. Kendisine, Yahudi ve Hristiyan rahipler tarafından da torunun beklenen son peygamber olacağı ve onu çok iyi muhafaza etmesi gerektiği konusunda uyarı

²⁵⁸ Zekeriya Akman, Hz. Muhammed Döneminde Savaşlarda Kadın, *İlahiyat Fak. Dergisi*, c. I, Sy. 20, s. 10; İbn Hişam, *es-Siretü'n-Nebeviyye*, c. III, s. 228, İbnül Esir, *Üsdul Ğabe fi Marifeti's-Sahabe*-c. VIII, s. 171.

²⁵⁸ Aynur Uraler, "Safiyye binti Abdülmüttâlib", *DİA*, c. XXXV, İst. 2008, s. 475-476.

²⁵⁸ Tâhirülmevlevî, *a.g.s.*

yapılmıştır. Denilebilir ki Abdülmüttâlib bu konudaki tavır ve davranışlarıyla insanları son Peygamber'in gelişine hazırlamıştır.²⁶¹

2.1.6. Mu'te ve Girid

Osmanlı Devleti, Girit Adasını 1669'da fethetmiş ve yüz elli sene bu adadaki Müslüman ve gayrimüslim halk huzur içinde yaşatmıştır.²⁶² Ancak Fransız İhtilalinin yaydığı milliyetçilik akımı, Rus Çarı Petro'nun başlattığı sıcak denizlere inme politikası, Osmanlı Devleti'nin XVII. yüzyıldan itibaren zayıflamaya başlaması ve idaresi altındaki toprakların yönetiminde başlayan sıkıntılar, Girid'teki Rumların bu sebeplerle Osmanlı Devleti'nden ayrılma istekleri Girit sorununda etkili olmuştur.²⁶³ Yunanistan'da kurulmuş olan ayrılıkçı Etnik-i Eterya Cemiyeti, Girit Hristiyanları arasında kışkırtıcı bir role sahip olmuştur.²⁶⁴ Bu durum adadaki Hristiyanların Müslümanlara karşı insanlık dışı eylemlerde bulunmalarına sebep olmuştur.²⁶⁵ Can, mal ve namus güvenlikleri tehlikede olan Girit Müslümanları Osmanlı Devleti'nden yardım talep etmişlerdir.²⁶⁶

Tâhirülmevlevî, Meclis-i Meb'usanda 28 Mayıs 1910 tarihinde yapılmış olan 98. toplantısında Girit meselesi ile ilgili olarak Medîne'den gönderilmiş olan bir telgrafnamenin okunduğunu yazarak başlamıştır. Gazetelerde de yayınlanmış olan bu telgrafname ile Medîne halkı, yirmi bin kişi toplanarak ortak bir karar alıp Girit'in Osmanlı Devleti'nden ayrılmasına yönelik bir teşebbüse karşı, bütün Müslümanların canlarını feda etme pahasına mukâbele etmeleri gerektiğini; bunun için Rasûlullah'ın huzurunda yemin edildiğini yazmaktadırlar.²⁶⁷

Tâhirülmevlevî, ağlayarak okuduğu bu telgarafnameden dolayı Asr-ı saadette yaşanmış olan bir hadiseyi hatırlamış; Girid'te yaşanan olaylarla asırlar önce Mute Savaşında yaşananlar arasında bağlantı kurmuştur. Tâhirülmevlevî, iki olayın

²⁶¹ Tahîrülmevlevî, *a.g.e.*, c. II, s.93.

²⁶² Tufan Gündüz, *Osmanlı Tarihi El Kitabı*, Grafiker Yay. 3. Bask., Ankara 2013, s. 304-305

²⁶³ Tufan Gündüz, *a.g.e.*, s. 543.

²⁶⁴ Tufan Gündüz, *a.g.e.*, s. 461-468.

²⁶⁵ Cemal Tukin, "*Girit*", *DİA*, c. XIV, İst. 1996, s. 85-93

²⁶⁶ Tâhirülmevlevî, "Mute ve Girid", *Sırat-ı Müstakim Dergisi*, c. IV, sy. 92, s. 239.

²⁶⁷ Zekeriya Türkmen, "Girid Adasını Osmanlıdan Ayırma Çabaları: Yunan İsyanını Takip Eden Dönemdeki Gelişmeler (1821-1869)", *dergiler.ankara.edu.tr*.

aslında aynı olduğunu sadece mekânların, zamanın ve insanların değiştiğini düşünmektedir. Bu mesele dolayısı ile ictima’-i ahir ve ictima’-i kadim kavramlarını açıklamıştır. Buna göre ictima’-i ahir, devam eden birtakım haksızlıklara karşı artık bir son verilmesi ve yapılan haksızlıklardan dolayı meydana gelebilecek kötü bir olayın önüne geçmek için yapılan toplanma ve karar alma anlamına gelmektedir. İctima’-i kadim ise yaşanmış bir haksızlığın intikamını almak ve zulmedenlere ceza vermek için yapılan bir toplanma ve karar alma anlamına gelmektedir.²⁶⁸

Tâhirülmevlevî, Hz. Peygamber’in İslâma davet için gönderdiği elçisinin Rum Kayseri Şurahbil b. Amru’l-Gassani tarafından şehit edilmesi dolayısı ile Hz. Peygamber’in bu olayı savaş sebebi saydığını belirtmiştir.²⁶⁹ Tâhirülmevlevî, vatanına sadık Rumları hedef almadığını vurgulayarak yazısının bazı kesimler tarafından yanlış anlaşılmasını önlemek istemiştir. Elçi olarak gönderilen Hâris b. Umeyr’in katledilmesi Medîne’de duyulunca Müslümanlar arasında büyük üzüntüyle karşılanmıştır. Hz. Peygamber, bu olayın intikamını almak için Zeyd b. Hârise komutasında bir orduyu Gassanî ülkesine doğru sefere çıkarmıştır. Hz. Peygamber (S.A.S) Zeyd b. Hârise’nin şehit olması durumunda Cafer b. Ebû Tâlib’in, onun da şehit olması durumunda Abdullah b. Revâha’nın orduya komuta etmesini emretmiştir. Tâhirülmevlevî, Hz. Peygamber’in böylesine önemli bir meselede ne kadar tedbirli davrandığını belirterek Müslüman komutanlara mesaj vermiştir.²⁷⁰

Hz. Peygamber (S.A.S), hazırlanan ordu ile Gassanî emirine elçi olarak giden Hâris b. Umeyr’in şehit edildiği yere kadar gitmiştir. Orduyu savaşa uğurlarken, öncelikle düşmanı İslâma çağırmalarını eğer tabii olmazlarsa savaşa başlamalarını emretmiştir. Bu sefer dolayısıyla bir İslâm ordusunun savaşta nasıl davranması gerektiği Hz. Peygamber tarafından askerlere anlatılmıştır. Kâfirlerle savaşmaları ancak gaddarca ve haddi aşacak şekilde işkencevari davranmamaları, çocuk, kadın ve ihtiyarlara dokunmamaları, ayrıca inzivaya çekilmiş rahiplere zarar vermemeleri istenmiştir. Hurmalıklara zarar vermemeleri, ağaçları kesmemeleri ve

²⁶⁸ Tâhirülmevlevî, *a.g.s.*

²⁶⁹ Dr. Nuri Ünlü, *İslam Tarihi I(Başlangıçtan Osmanlılara Kadar)*, Marmara Üni. İlahiyat Fak. Yay., İst. 1992, s. 66-67

²⁷⁰ Tâhirülmevlevî, *a.g.m.*, s. 240.

binaları yıkmamaları istenmiştir.²⁷¹ Tâhirülmevlevî, İslâmın barışa ve insan hayatına verdiği önemi böylece ifade etmiştir.²⁷²

İslâm ordusunun geldiğini haber alan Gassanî emiri Şurahbil b. Amr, topladığı askerlerin başına kardeşi Sedus b. Amr'ı kumandan tayin edip İslâm ordusunu karşılamaya gönderirken; kendisi de Kayser ünvanını kullanan Bizans İmparatorundan yardım istemiştir. Vâdilkurâ denilen yerde karşılaşan iki ordunun çarpışması İslâm ordusunun zaferi ile sonuçlanmış, çarpışma sırasında Sedus b. Amr ölmüştür.²⁷³ Sedus b. Amr öldürülünce Şurahbil b. Amr bir kaleye sığınmış ve Bizans'tan gelecek yardımı beklemiştir. Tâhirülmevlevî, bu zafer üzerine bir dörtlülle yazısını zenginleştirmiştir.²⁷⁴

İslam kaynakları Mute savaşını anlatırken İslâm ordusunun durumundan ve savaşa nasıl hazırlandığı hakkında ayrıntılı bilgi verirken; Bizans ordusu hakkında sınırlı aktarımlarda bulunmuştur. Tâhirülmevlevî de böyle bir yaklaşım sergilemiştir.²⁷⁵ İstanbul'da olması gereken Bizans İmparatorunun Şurahbil b. Amr'ın yardım isteğine hemen cevap vermesi ve ordusuyla kuzey Suriye'ye gelmesi çok zaman alacağı meselesine değinilmemiştir. Bizans tarihçilerine göre İmparator Herakleios, bu sırada Sasanilere karşı Ninova Zaferini kazanmış(Aralık 627), İstanbul'a dönmüştür. Ardından, vakit kaybetmeden Ninova Savaşında Sasaniler'den ele geçirmiş olduğu kutsal haçı Kudüs'te yerine koymak üzere Filistin'e gitmiştir. Dolayısıyla Şurahbil b. Amr'ın yardım istediği sırada Filistin'de bulunduğundan, kısa zamanda yardıma gelebilmiştir.²⁷⁶

²⁷¹ Yunus Macit, "Savaş Kuralları Açısından Hz. Peygamber'in Sünnetinde Doğal ve Fiziki Yapının Masuniyeti",c. V, *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 2004, sy. 4.

²⁷² Mehmet Aykaç, "Hâris b. Umeyr",c. XVI, *DİA*, İst. 1997, sy. 202.

²⁷³ Dr. Nuri Ünlü, a.g.e., s. 68.

²⁷⁴ Bak bak gidiyor şân ile bir cünd-i ilahî.(Tâhirülmevlevî, a.g.s.)

Olmazmı bu askerlerin Allah penâhı

Şirân-ı cihân müttefikan bir yere üşmüş

Feth u zafer etmiş de teccüm yola düşmüş.

Şair Safiye'ye ait olan bu dörtlülükler, söz konusu zafer üzerine kaleme alınmıştır. (Tâhirülmevlevî, a.g.s.)

²⁷⁵ Tâhirülmevlevî, a.g.s.

²⁷⁶ Hüseyin Algül, a.g.m.; Vasiliev, s. 252; Ostrogorsky, s. 96

İslâm ordusu Maan mevkiinde iki gece dinlenmiş ve bu arada Şurahbîl b. Amr ve Kayserin yaklaşık ikiyüzbin kişilik ordu ile üzerlerine gelmekte olduğu haberini almışlardır. Bu durum üzerine yapılan istişarede Müslümanların bir kısmında endişe belirince, Medîne'ye haber verip yardım istenmesi gibi görüşler ortaya atılmıştır. Ancak Abdullah b. Revâha coşkulu bir tavırla kılıcına dayanmış ve “*Ey Nas! Biz kuvvet ve kesretle değil, Allah'ın mahz-ı keremi olan din-i mübine itimad sayesinde harb ederiz. Ya zafer, ya şehadet emeliyle seyrimize devam eyleyelim*” sözleri ile orduya cesaret vermiştir. Allah'a güvenip Mute'ye gelen İslâm ordusu, Rumlar ve Şurahbil b. Amr'ın kalabalık ordusuna karşı büyük bir mücadele sergilemiştir. Savaş başladıktan bir süre sonra komutan olarak tayin edilen Zeyd b. Hârise, Ca'fer b. Ebû Tâlip, Abdullah b. Revâha ve Sâbit b. Akram'ın sırayla şehit olduğunu edebi bir dille anlatmıştır. Özellikle Cafer b. Ebû Tâlib'in sancağı düşürmemek için gösterdiği olağanüstü gayreti destansı bir üslupla dile getirmiştir.²⁷⁷

Tâhirülmelevî, İslâm ordusunda dört komutanın ard arda şehit olmasıyla, Müslümanların düşman karşısında çok kritik bir duruma düştüklerini, bunu gören Hâlid b. Velîd'in hemen sancağı eline alıp orduyu komuta etmeye başladığını yazmıştır.²⁷⁸ Günün bitmesiyle savaş ertesi güne kalmış, Hâlid b. Velîd'in sabahın erken saatlerinde düşmanı şaşırtmak için yaptığı, Müslümanların savaştaki saflarını değiştirme taktiği işe yaramıştır.²⁷⁹ Düşman ordusu şaşkınlık yaşamış ve Müslümanların ani bir hücumla geçmesiyle, Rum ve Şurahbil'in askerleri kaçmaya başlamıştır. Tâhirülmelevî, İslâm ordusunun kendinden yaklaşık yüz kat daha kalabalık bir orduya karşı başarılı olduğunu, kaçanları kovalamaya bile tenezzül etmediklerini ve Medîne'ye döndüklerini aktarmıştır. Tâhirülmelevî, bu zaferi bir

²⁷⁷ Tâhirülmelevî, *a.g.m.*, s. 241.

²⁷⁸ Tâhirülmelevî, *a.g.s.*

²⁷⁹ İrfan Yücel, *a.g.e.*, s.175; El-Buhârî, 5/87; Tecrid Tercemesi, 4/394 ve 10/315.

ayetle desteklemiştir.²⁸⁰ Söz konusu zaferin kazanılmasında Müslümanların üç komutan şehit verdikleri halde meydanı terk etmediklerine ve kendilerinden kat be kat kalabalık bir orduya karşı casaretle savaşmalarına dikkat çekmiştir. ‘*Böyle olunca Allah’ın dini için yapılan bu savaşta Allah savaşı Müslümanlar lehine neticelendirmiştir*’ şeklinde konuyu sonuca bağlayarak Osmanlı askerine pek çok mesaj vermiştir. Ayrıca orduya komuta eden kişinin zeki ve ileri görüşlü olmasının savaşın seyri üzerinde en belirleyici unsurlardan biri olduğuna dikkat çekmiştir. Hâlid b. Velîd’in katkat üstün düşman ordusu karşısında başarılı olmasını, uyguladığı taktiklere bağlayarak komuta kademesinde bulunan kişilere önemli mesajlar vermiştir.²⁸¹

Hz. Peygamber (S.A.S) döneminde yaşanan bu hadiseden sonra tekrar Girid meselesine gelerek, buranın Osmanlı Devleti için öneminden ve burada yapılan zulümlere bir an önce engel olunması gerektiğini vurgulamıştır. Avrupanın ihtirasını çeken bu adanın son dönemde haydutlar yüzünden yaşanmaz bir hale geldiğini Girid’de bulunan küçük bir hükümetin burada asayişini sağlamakta yetersiz kaldığını ve bu adada Müslümanların soykırım tehlikesi yaşadığını yazmıştır. Vasus adındaki bir Hıristiyan liderliğinde yapılan zulümlerin katlanılmaz boyutta olduğunu ayrıntılı olarak anlatmakla meselenin ciddiyetini ve vehametini gözler önüne sermiştir.²⁸²

Tâhirülmelevî, Girit’te yaşananları Hz. Peygamber dönemi ile kıyaslamış Hz. Peygamber (S.A.S)’in kadınlara, çocuklara, ihtiyarlara ve inzivaya çelişmiş rahiplere dokunulmamasını emretmesine mukabil Hristiyan Vasus’un hamile kadınların karınlarını yarıp doğmamış bebekleri bile doğradığını, Girit’teki Müslümanların ve mevcut hükümetin bu zalimlere savaş açtığını ifade etmiştir. Osmanlı Devleti buradaki isyanları bastırarsa da Girit’teki iki yüz bin Müslümandan geriye otuz üç bin Müslüman kalmış ve adadaki problemler bitmemiştir. Avrupalı

²⁸⁰ Kamer Suresi 45.ayet “Se yuhzemul cem’u yuvelîned dubur”(O topluluk yakında (Bedir’de) bozguna uğrayacak ve arkalarını dönüp kaçacaklardır). Diyanet İşleri Meali (Yeni).

²⁸¹ Mustafa Fayda, “Abdurrahman b. Hâlid b. Velîd”,c. XV, *DİA*, İst. 1997, s. 189-192.

²⁸² Bu çete, bu sürü yakıp yıkıyor, ısırib paralıyordu. Fakat kimi? Sekene-i müslimeyi, a’dâsına bile rıfk ile muameleye sevk ettiği askere tavsiye buyuran Peygamberin ümmetini. O Peygamber-i zi-şân, Rumlar’ın çocuklarının, kadınlarının, ihtiyarlarının öldürülmemesini emrettiği halde, bu mütecevizler, bu şakiler Müslüman çocuklarının beşikde yataarken başını kesiyorlar, Müslüman kadınlarının karnını yarıp meşimede çocuğunu doğruyorlar, Müslüman ihtiyarlarını istirahatgâhında iken katl ediyorlardı (Tâhirülmelevî, *a.g.s.*)

Devletler Yunanistan'ın büyüme planları çerçevesinde Girit'in Yunanistan'a bağlanması için destek olmuşlar ve sonuçta amaçlarına ulaşmışlardır. Avrupanın desteğinden şımaran adadaki Rumlar Osmanlı Devleti'nin protestolarına rağmen posta pullarına Yunan kralı Corc'un resmini yaptırmış, meclislerinde Yunan hükümdarı adına yemin etmeye başlamışlardır. Adada kalan Müslümanlara baskı uygulaması devam etmiştir.²⁸³

Tâhirülmelevî, Hz. Peygamber (S.A.S)'in sadece bir kişi için harb ettiğini; şimdi ise yüzbinlerce Müslümanın Girit'te hunharca katledilirken Müslümanların neden sessiz kaldığını sormuştur. '*Ölen Müslümanların kanlarını Allah'a havale edip oturacak mıyız?* Diyerek Müslümanları tepki göstermeye, harekete geçmeye çağırmıştır. Tâhirülmelevî, Müslümanların ümmet bilincinin zayıfladığını, bu yüzden harekete geçmekte pasif kaldıklarını düşünmektedir. Bunu da İslâm dinine ve Hz. Peygamber'e olan bağlılığın azalmasıyla ilişkilendirmektedir. Vatanın mühim bir parçası olan Girit'in Yunanlılara bırakılmasının asla kabul edilemeyeceğini, bu meselenin Osmanlı Devleti'nin ve bütün Müslümanların ırz, namus ve din meselesi olduğunu beyan etmiştir. İslâm âleminde bu konuyla alakalı cevap bekleyen Tâhirülmelevî, İslâm ümmetine güvendiğini yazıp bir şiir eklemiştir. Bu şiirde vatanın her karış toprağının kutsal olduğunu asla düşmana terk edilemeyeceğini ifade etmiştir. Medîne'den gelen telgrafnamenin de sözlerini teyid ettiğini ekleyerek makaleyi sonlandırmıştır.²⁸⁴

Tâhirülmelevî, yazdıklarıyla Girit meselesinde halkı harekete geçirmeye çalışmıştır. Bunu yaparken Hz. Peygamber döneminde Kayser'e elçi olarak giden Hâris b. Umeyr'in öldürülmesi olayını örnek olarak vermiştir. Hz. Peygamber'in sayıca az bir kuvveti olduğu halde, elçisinin intikam almak için İslâm ordusunu hazırlayıp yola çıktığını vurgulamıştır. Tâhirülmelevî'ye göre düşmandan sayıca az olmak önemli değildir. Çünkü imanı tam olan askerlerden oluşan bir ordu korkmadan düşmanın üstüne yürümelidir. Bedir Savaşı bu konuda önemli bir misaldir.²⁸⁵

²⁸³ Tâhirülmelevî, *a.g.s.*

²⁸⁴ Tâhirülmelevî, *a.g.s.*

²⁸⁵ Tâhirülmelevî, "*Vak'ayı Fil*", *Beyanülhak Dergisi*, c. III, sy. 71, s. 1386

2.1.7. Vak'a-i Fil "Mâba'dı"

Tâhirülmevlevî'ye göre, Hz. Peygamber (S.A.S)'in doğumundan önce meydana geldiği belirtilen Fil Vak'ası İslâm tarihinin en önemli olaylarından birisidir.²⁸⁶ Fil Vak'asında adı geçen Ebrehe'nin kim olduğu, neden Kâbe'ye alternatif gösterişli bir mabed yaptırmak istediği, Hz.Peygamber'den önce Yemen'de yaşanan siyasi ve dini çatışmalar hakkında yeterli kaynak yoktur.²⁸⁷ Tâhirülmevlevî, mevcut İslâm kaynaklarının Hz. Muhammed'den önceki Arap yarımadasıyla ilgili tarihi olayları yüzeysel anlattığını düşündüğünden, bu konuda ayrıntılı araştırmalar yapmış ve yazdıklarını Müslümanlığın Medeniyete hizmetleri kitabında ve Beyanülhak dergisinde yayınlamıştır.²⁸⁸ İslâmdan önce bu bölgede yaşayan peygamberlerin, Musevilik, Hıristiyanlık ve İslâm dinlerinin bir bütün olarak ele alınıp incelenmesi gerektiğini düşünmektedir. Ona göre İslâmın doğru bir şekilde anlaşılması için İslâm dini gelmeden önce Arap Yarımadasında yaşanan olayların iyi okunması gerekmektedir. Örneğin Fil Vak'ası ona göre Hz. Muhammed'in doğumundan elli gün öne meydana gelmekle insanları Hz. Muhammed'i peygamberliğine hazırlamaktadır. Zira yaşanan olayda insanların Allah'ın emriyle yapılmış olan Kâbe'nin mucizevi bir şekilde korunduğu görülmüştür.²⁸⁹

Tâhirülmevlevî Yemen'de, Kahtân b. Âbir "Hûd Aleyhisselâm" b. Erfahşed b. Sâm b. Nûh Aleyhisselâm'ın hicret senesinden 3060 sene evvel burada bir hükümet kurulduğunu ifade etmiştir. Kahtânîyye, Hamriyye, Teba isimlerinde devletlerin tarih kitaplarında yer aldığını ve bu coğrafyada meşhur kişilerin yetiştiğini anlatmıştır. Ya'rub b. Kahtân ve Hasan b. Sâbit Radıyallahu anh hazretleri bunlardandır. Bu kişiler Arapçanın ıslah ve gelişmesi için çalışmışlardır. Yemen'de Abdişems Seba

²⁸⁶ Mustafa Fayda, "Fil Vak'ası", *DİA*, İst. 1996, c. XIII., s. 70-71; İbn Hişâm, *es-Sîre*, c. I, s. 41-62; Süheylî, *er-Ravzû'l-ünüf*, c. I, s. 241-293; Fahreddin er-Râzî, *Mefâtîhu'l-ğayb*, c. XXXII, s. 96-102; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, c. I, s. 442-453; Elmalılı, *Hak Dini*, VIII, 6097-6146; Seyyid Kutub, *Fî Zılâli'l-Kur'an* (trc. M. Emin Saraç v. dğr.), İst., ts. (Hikmet Yayınları), c. XVI, s. 367-385.

²⁸⁷ Tâhirülmevlevî, Resulü A'zam Hz. Muhammed (S.S.)'in Hal Tercemesi, Neşr. Abdullah Işıklar, İst. 1964, s. 6.

²⁸⁸ Tâhirülmevlevî, *Müslümanlığın Medeniyete Hizmetleri*, İst. 1974, s. 69-72.

²⁸⁹ Tâhirülmevlevî, a.g.m., s. 242.

adındaki kişi, Mısır'a saldırıp pek çok esir almış ve Mısır'da Ayn-ı Şems beldesini kurdurmuş ve Seba şehrini yaptırıp “*Sedd-i Ma'rib*” adıyla büyük bir sed inşa ettirmiştir.²⁹⁰ Yemen'de kurulduğu bilinen başka bir devlet Himyer Devleti'dir. Hükümdarının altın tac giydiği ve Yemen'in bayındır bir ülke olması için çok fazla çaba harcadığı bilinmektedir. Zülkarneyn de bu bölgede yaşadığı bilinen önemli kişilerdendir. İskender-i Zülkarneyn olarak bilinir.²⁹¹

Tâhirülmelevî'nin bahsettiği isim ve olaylar arasında asırlar vardır ve aradaki zaman diliminde sayısız olay gerçekleşmiştir. Kur'an-ı Kerim'de (Sebe Suresi/15) çok eski bir tarihe sahip olan Yemen'den bahsedilmektedir. İslâm tarihçileri, Yemen'in ilk sakinleri olarak Hz. Nuh'un oğullarından biri olan Sam ve neslini göstermektedir. Yemen, Arap Yarımadasının diğer bölgelerine nazaran tarım ve ticaret açısından çok verimli bir bölge olduğundan pek çok devlete ev sahipliği yapmıştır. Yemen'de kurulduğu bilinen en eski devletler Main, Katabân, Sebe ve Himyerî Devletleridir. Bu devletler zamanında Yemen'de refah seviyesi çok artmıştır. Tarımın gelişmesi yapılan bentler ticaretin gelişmesi için yapılan konaklama merkezleri ve devletlerin tüccarın güvenliğini sağlamak için yaptığı uygulamalar bunda etkili olmuştur. Yemende kurulmuş en güçlü devlet olan Sebe Devleti'nden ilk defa M.Ö VIII. asra ait Asur kitabelerinde bahsedilmiştir. Maddi açıdan refah içindeki Sebeliler, kendilerine Peygamber olarak gönderilen Hz. Süleyman'ı dinlememişler ve sahip oldukları nimetlere karşı alaycı bir tavır takınmaya başlamışlardır. Sebe Devleti Asur Krallığına vergi ödemektedir. Ülkelerinde tarımda kullanmak için akarsu suyunu toplamak amacıyla Sedd-i Ma'rib isimli yapıyı inşa etmişlerdir. Bunun yanında pek çok saray, köşk, mabed, kale inşa eden Sebeliler Kur'an'ı Kerim'de geçen ayet-i kerimelerde belirtildiği üzere büyük bir sel felaketi ile ilahi bir cezaya uğramışlardır. Yemen elverişli hayat şartlarından dolayı çok farklı kavimler tarafından istilaya uğramış; bu yüzden burada Hristiyanlık, Yahudilik, ateşe, yıldızlara, güneşe, putlara tapma gibi pek çok inanış ortaya çıkmıştır. Bölgede istikrarın bozulmasından sonra Roma, Sasani ve İslâm Devletleri

²⁹⁰ Mustafa Fayda, “Kâhtan”, c. XXIV, *DİA*, İst. 2001, s. 201-202.

²⁹¹ Khalid Emam Abushanp “*Yemen Tarihi Dünü ve Bugünü*”, Mesbam.org/Yemen. 17.08.2019 09.46; Mustafa Kara, *DİA*, c. LIXIV, İst. 2013, s. 564-567.

hâkimiyeti başlamıştır. Bu süreçle beraber buradaki devletler eski gücünü kaybetmiştir.²⁹²

Çok yoğun bir siyasi tarihe sahip olan Yemen’de, M.Ö1400-650 yılları arasında Mainliler, MÖ 750-115 yılları arasında Sebe Krallığı, M.Ö 115 – M.S 525 tarihleri arasında ise Himyeriler Devletleri hüküm sürmüştür. Tâhirülmelevî’nin ayrıntılı olarak ele aldığı Fil Vak’ası, Himyeri Devleti zamanında meydana gelmiştir. Miladi V. asırda Yemen’de Hristiyanlık dini yayılmaya başlamıştır. Bu sırada Himyerî hükümdarı olan Zünuvas b. Zera Medîne’ye gittiğinde Yahudilik dinine girmiş ve Yahudilik dininin üstünlüğünü kabul ettirmek amacıyla on binlerce Hristiyanı ateş dolu hendeklerde yaktırmıştır. Bunun üzerine, Yemen’deki Hristiyan Neccar kabilesi Bizans imparatorundan ve Habeş kralından yardım istemiştir. Hristiyanlara yardıma gelen Necaşi’nin saldırısı üzerine Zünuvas b. Zera, atını denize sürüp intihar etmiştir.²⁹³ Necaşi, yeğeni Eryata’yı kendine bağlı olarak Yemen’e yönetici ilan etmiştir. Ancak beceriksiz bir kişi olan Eryata ile yardımcısı Ebrehe anlaşmazlığa düşmüş ve aralarında çıkan çarpışmada Eryata ölmüştür. İdareyi eline alan Ebrehe, Arap Yarımadasındaki gücünü arttırmak amacıyla askeri seferler yapmak yerine, insanların maneviyatına hizmet edecek bir şey yapmak istemiştir. Hindistan’dan ve İran’dan mühendisler ve usta mimarlar getirterek gösterişli bir mabed yaptırmış ve mabedin içine her dinden insana hitap edecek nesnelere koydurmuştur. Böylece bütün Arapların buraya geleceğini, Mekke’deki ticaretin buraya kayacağını düşünmüştür. Mabedin güzelliğini anlatmak ve insanları ibadete davet etmek için Arap yarımadasının her yerine elçiler göndermiştir. Ancak Araplar puta tapıcılıkta ve cahiliye adetlerinde ileri gitmelerine rağmen, Hz. İbrahim ve Hz. İsmail’in yadigârı olan Kâbe’yi bırakmamış aksine Ebrehe’nin davetine tepki göstermişlerdir. Ebrehe’nin elçilerinden birinin boğazına ok saplanmış, ayrıca daveti alan Araplardan biri Yemen’e gidip mabed’in bazı yerlerini kirletmiştir. Ebrehe, bunun üzerine intikam almak için büyük bir ordu ile Mekke’ye

²⁹² Cengiz Tomar, *DİA*, “Yemen”, c. LIXIII, İst. 2013, s. 401-406.

²⁹³ Tâhirülmelevî, *a.g.e*, c. II, s. 69

doğru yola çıkmıştır. Tâhirülmevlevî, Fil Vak'ası ile ilgili olayları diğer bölümlerde anlatmaya devam etmiştir.²⁹⁴

Tâhirülmevlevî, Fil Vak'ası başlığı ile başladığı yazısında cahiliye dönemi Arap tarihi hakkında önemli bilgilere de yer vermiştir. Tâhirülmevlevî “*Türkçe’de müstamil kelimât ve terâkib-i Farsiyye*” adında bir kitap yazmak için çalışmalara başladığını “İskender” kelimesi hakkında bazı şeyler yazmış olduğunu beyan etmiş ve makalenin devamında o yazdığı kısmı aktarmıştır.²⁹⁵ Buna göre İskender’in Makedonya Kralı II. Filip’in oğlu olduğunu, İran Padişahı Dara’yı mağlup ettiğini, Mısır ve Hind’i istila ettiğini, çağdaşı hükümdarların gözlerini korkuttuğunu ve M.Ö. 323 sene önce otuz üç yaşında vefat ettiğini yazmıştır. Verilen bilgilere göre, İran’da İskender’in babasının İran Padişahı Dara’nın babası olan Daraben olduğuna inanılmaktadır. Bu inanışa göre Daraben, Filip’in kızı Nahid ile evlenmiş, ancak ağzı kokuyor gerekçesiyle Nahid babasına geri gönderilmiştir. Babası giderken hamile olan Nahid, Makedonya’da İskender’i doğurmuştur. İlerleyen yıllarda İskender İran’ı ele geçirip babasının tahtını ele geçirmiştir.²⁹⁶

Bir de İskender Zülkarneyn olarak bilinen kişi hakkında peygamberlik söylentileri olduğunu ifade etmektedir. Buna göre İskender Zülkarneyn’in doğumu hakkında bir netlik yoktur. İsmi Kur’an-ı Kerîm’de geçmektedir. Yemen’de hükûmet sahibi Haramîlere mensuptur. Diğer ismi Sağb’dır. İskender lakabıdır. İbrâhim Peygamberle aynı asırda yaşadığına ve Hz. İbrâhim’le Mekke’de görüştüklerine dair İbn-i Abbas’tan rivayet edilen bir hadis-i şerif vardır.²⁹⁷ Tâhirülmevlevî’ye göre, Kamusu’l-Allam sahibi de dâhil pek çok yazarın iki İskender’i birbirine karıştırdığı ancak ikisinin tamamen farklı coğrafyalarda ve farklı zamanlarda yaşadığı vurgulanmıştır.²⁹⁸

²⁹⁴ Tâhirülmevlevî, Fil Vak'ası, Çığır Dergisi, sy.I, s. 3; sy.2, s.3-4.

²⁹⁵ Tâhirülmevlevî, “Vak’a-i Fil”, *Beyânülhak Dergisi*, c. III, sy. 71, c. III, s. 1387.

²⁹⁶ Halil İbrahim Aksu, 2007 Aydın, *İskender’in Hayatı*, Yüksek Lisans Tezi, Adnan Menderes Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fak., s. 23.

²⁹⁷ Mustafa Öztürk, *DİA*, c. LIXIV, s. 565-567; Makdisî, c.III, s. 80; Sa ‘lebi, *‘Arâ’isü’l-mecâlis*, s. 323-325; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, c. II, s. 547-551; İbn Hacer, c. I, s. 117-118.

²⁹⁸ Tâhirülmevlevî, a.g.s.

Hazreti Hızır ile hayat suyu arayışına giren İskender, Hz. Zülkarneyn'dir. Dolayısıyla İskender kelimesi sedd, hızır, zulümat ve ab-ı hayat kelimeleriyle zikredildiğinde İskender Zülkarneyn anlaşılmalıdır. Ancak cihangirlik, ayine ve debdebe gibi kelimelerle beraber kullanılıyorsa Makedonyalı İskender anlaşılmalıdır. Son olarak İskender kelimesinin farklı çağırışları ile ilgili şairlerden örnek beyitler sunulmuştur. Tâhirülmevlevî, maba'di var (devamı var) diyerek bu makalenin devamınıolduğunu belirtmiştir.²⁹⁹

Tâhirülmevlevî, yaptığı araştırmalar sonucu Arap yarımadasının eski devirleri hakkında ayrıntılı bilgiler vererek okuyucuyu bilgilendirmiş; ayrıca tarihte ismi geçen ve isim benzerliği olan iki önemli kişi hakkında okuyucuyu aydınlatmıştır. Tâhirülmevlevî, Hz. Peygamber'in doğumundan elli gün önce yaşandığı bilinen Fil Vak'asını anlatmadan önce Arap Yarımadasının siyasi ve kültürel durumunu anlatarak okuyucunun meseleye daha geniş bir açıdan bakmasını sağlamıştır.³⁰⁰

2.1.8. Türk Hakanının Tahta Çıktığı Gün

Sebilürreşâd dergisinde yayınlanan bu makale, Tâhirülmevlevî'nin okumuş olduğu "*Türk Yurdu*" adlı makale dolayısıyla oluşan düşüncelerini içermektedir. Söz konusu makaleyi okuduğunda, önce anlamakta zorlanmış ancak Nisanın 14. günü ibaresini görünce bu yazının manasını tahmin etmiştir. Tâhirülmevlevî Türk Dil Kurumunun Türkçenin sadeleştirilmesi ile ilgili çalışmalarından rahatsız olduğunu faklı kitap ve makalesinde yayınladığı gibi burada da tekrarlamıştır. Kalem ehli ve doğma büyüme İstanbullu biri olarak "*Türk Yurdu*" adlı makaleyi anlayamamasını eleştirerek dilde sadeleştirme çalışmalarına tepkigöstermiştir.³⁰¹ Okuduğu makalede gördüğü hakan kelimesinden esinlenerek, Vefik Paşa'nın *Lehçe-i Osmani*'sini açıp "*hakan*" kelimesine bakmak istemiştir. Tâhirülmevlevî, bu şekilde makalenin asıl

²⁹⁹ Tâhirülmevlevî, a.g.s..

³⁰⁰ Tâhirülmevlevî, a.g.s; İrfan Yücel, a.g.e., s. 20.

³⁰¹ "Yazılarımızın sırf Türkçe olacak diye böyle anlaşılabilir ve çetrefil bir şive olup gitmesine teessüf edip dururken (Vefik Paşa) merhumun (Lehçe-i Osmani)'sini açıp (hakan) kelimesine bakmak hatırıma geldi. "Tâhirülmevlevî makalede geçen bu ifadesiyle Türkçenin gereğinden fazla sadeleştirilmeye çalışıldığını bu durumun yazılanları anlamayı dahi güçleştirdiğini belirtmiştir (Tâhirülmevlevî, "Türk Hakanının Tahta Çıktığı Gün", *Sebilürreşad Dergisi*, c. VIII, sy. 10, s. 184).

konusuna geçmiştir. Kelimenin anlamı Lehçe-iOsmani'de "*hakan is: Çince de hev Hank. Padişah ve şahinşah manasına olmağla Türk ve Tatar ve Moğol hanları Çin İmparatorlarına galebe edib müstakil oldukça bu ünvanı kullanmış ve hakan diye tahrif etmişlerdi. Kema sarrahu Abdullahi Beyzâvi. (Kaan) bunun tahrifiyle taribidir.*" şeklinde bir açıklama görmüştür.³⁰²

Tâhirülmevlevî'nin yaptığı araştırmalara göre, Türk ve Tatar uluslarından isyan edip ayaklanarak idareyi ele geçirmiş olan liderlerine "*hakan*" ünvanı verilmektedir. "*Defter-i Hakani, Dîvan-ı Hakani, Nişan-ı Hakani, Hakan-ı Çin.*" vb. Burhan-ı Kat'i Tercemesine göre Kaan kelimesinin, hemze ile yazıldığında Çin hükümdarlarına mahsus bir unvan olduğunu belirtmiştir. Buna örnek olarak Kayser-i Rûm ve Şâh-ı İran ünvanlarını vermiştir. Hakan kelimesinden başka "*han*" kelimesini de araştıran Tâhirülmevlevî, Lehçe-i Osmani'de "*Hân is. Çin'de hang, vang, ung: melik manasına olmağa Tatar'dan evvel Çin'e müstevli olan etrak müluku o ünvanı takınmış ve her ulus büyüğüne han denmiştir*" şeklinde bir açıklama yapmıştır. Bu ünvanın aslında Çin'de kullanılmakta olduğunu ve Tatarlardan önce Çin topraklarını istila eden bütün milletlerin liderleri için kullanıldığını belirtmiştir. Osmanlı Devleti'nden de "*Türk Hakani*" şeklinde bir unvan kullanıldığını tespit etmiştir.³⁰³

Osmanlı Devleti'nin kurucusu olan Osman Gazi'nin önce bey ünvanını, bağımsızlığını ilan ettikten sonra Han ünvanı kullandığını, Yıldırım Bayezid'e Mısır'daki Abbasi halifesi tarafından "*Sultan-ı İklim-i Rum*" ünvanı verildiğini, I. Selim'in hilafeti almakla "*Halife*" ünvanını kullanmaya başladığını aktarmıştır. Yavuz Sultan Selim'den sonra gelen Osmanlı padişahlarının dinen Halife, siyasi unvan olarak da sultan ve padişah ünvanlarını kullandıklarını, ayrıca "*Sultanü'l-Berreyn ve Hakanü'l-Bahreyn*" gibi ünvanlar da kullandıklarını ancak "*Türk Hakani*" ünvanını kullanan bir Osmanlı Padişahını hatırlamadığını belirtmiştir. Dolayısıyla "*Türk Yurdu*" isimli makalede bu ibarenin kullanılmasını eleştirmiştir. Tâhirülmevlevî, "*Bu terkib Osmanlı Türkleri için mi yoksa bütün Türkler için mi kullanılmıştır?*" sorusunu sorarak, iki tane evin olduğu köyde bile Padişah kelimesi Osmanlı padişahı olarak anlaşıldığını yazmıştır. "*Aslen Çince olan "Türk Hakani*"

³⁰² Tâhirülmevlevî, a.g.s.

³⁰³ Tâhirülmevlevî, a.g.s..

ibaresi kullanılmakla ne amaçlanmıştır?” şeklinde bir soru ile okuyucunun dikkatini çekmiştir.³⁰⁴

Tâhirülmevlevî'ye göre, akla gelen başka bir mesele de Padişah acaba Osmanlı sınırları içinde yaşayan Türk olmayan Müslim ve gayr-i Müslimlerin hakanı değildir ki “*Türk*” Hakanı ibaresi kullanılmıştır. Bu ibarenin her şekilde yanlış ve siyasi açıdan zararları olabilecek, hem devlet içinde rahatsızlık uyandırabilecek hem de Osmanlı içindeki azınlıkları kızdırmak için uğraşan Avrupalı devletlerin aleyhte kullanacakları bir ibare olduğunu ifade etmiştir. Rusya’yı kastederek “*ezcümle şimali dostumuzu huylandırmaz ve homurdandırmaz mı?*” derken yine düşmanı hakir gören ifadeleri dikkati çekmektedir. Tâhirülmevlevî, bu meseleye dini açıdan bakılması gerektiğini, Osmanlı halifesinin bütün Türk ve Arapların emîri ve imamı olduğunu belirtmiştir.³⁰⁵

Tâhirülmevlevî'ye göre söz konusu makale, milliyetçilik meselesinin hassas olduğu bir dönemde biraz daha dikkat edilerek yazılmalıdır. “*Türk Hakanı*” denileceğine “*Peygamberimizin vekili bulunan padişahımızın*” denilmelidir. Böylece ibarenin çok daha kapsayıcı olacağını ve dört yüz milyon Müslümanın kalblerine hitap edeceğini vurgulamıştır. Tâhirülmevlevî meseleye Osmanlılık açısından bakarak, dil konusundaki bilgi birikiminin ve bu konudaki hassasiyetin de etkisiyle kendi düşünce ekseninde bir yorum getirmiştir. Ona göre Osmanlı ümmetinin kurtuluşu; Müslüman olanların ümmetçilik, gayrimüslim olanların da Osmanlılık düşüncesi etrafında birleşmesindedir.³⁰⁶ Tâhirülmevlevî'nin 1910 yılında kaleme aldığı bu yazısında dikkat çeken dil konusundaki hassasiyeti, daha sonraki yıllarda

³⁰⁴ “Şikk-1 evvele göre iki evli bir köyde bile malum ve mütearif olan padişah lafz-ı muhteremine nisbeten – aslen Çince olub halis Türkçe olmayan- hakan kelimesinin garabetinden sarf-ı nazar eylediği halde (Türk hakanı) olan cenâb-ı şevketmeâb, Türk olmayan müslim ve gayr-i müslim tabi-i Osmaniyenin de hakanı değil mi?” Bu hususla ilgili olarak Tâhirülmevlevî'nin kendi cümlelerini aynen dipnot olarak verilerek dili kullanmadaki ustalığı ortaya konmuştur. (Tâhirülmevlevî, a.g.s.)

³⁰⁵ Kürşat Yıldırım, *İslâm Öncesi Türk Devletlerinde Hükümdar Unvanları ve Alametleri*, İst. 2018, Afyonkarahisar I. Türk Tarihi Sempozyumu, Türklerde Devlet, Bildiriler, 19-21 Ekim 2017., s. 491-493.

³⁰⁶ Tâhirülmevlevî, a.g.s.

özellikle Latin alfabesinin kabulü ve Türk Dil Kurumunun başlatmış olduğu dilde sadeleştirme çalışmaları döneminde daha da artmıştır.³⁰⁷

2.1.9. Tarih-i İslâm Sehâifinden Şam Fütûhâtı “Feth-i Kinnesrîn”

Tâhirülmevlevî'nin Hz. Ömer dönemiyle ilgili bir makalesidir. O bu dönemde yaşanmış orijinal bir olayı okuyucusuyla paylaşmıştır. Günümüzde harabe bir köy olarak varlığını devam ettiren Kuzey Suriye'deki Kinnesrin şehrinin fethi ile ilgili olarak okuyuyucu bilgilendirmiştir. Buna göre Hz. Peygamber (S.A.S)'in sahabelerinden olan Ebû Ubeyde b. Cerrâh'ın Hristiyan bölgelere seferler yaptığını duyan Kinnesrin halkı bir elçilik heyeti gönderip aman dilemeye karar vermişlerdir.³⁰⁸ Şehrin hâkimi olan Luka Bizans İmparatoru Herakl'in haberi olmadan barış antlaşması yapmak istediklerini, bunun alameti olması açısından memleketlerinin sınırına bir nişane olarak Bizans İmparatoru Herakl'in suretinin olduğu bir direk dizeceklerini, yağma sırasında Arapların kendi memleketlerine yanlışlıkla saldırmamalarını istemişlerdir.³⁰⁹ Aslında Luka'nın amacı barış sürecinde Bizans İmparatorluğundan askeri yardım temin etmek ve ardından İslâm Devleti'ne saldırmaktır.³¹⁰

Kinnesrin şehrinin hâkimlerinden papaz Esther, Ebû Ubeyde b. Cerrâh'tan bir sene saldırmayacağına dair antlaşma istenmiştir. Papaz Esther sınırda meydana gelebilecek yağmalardan korunmak için sınırı belli eden bir şey yapılmasını istemiş, Ebû Ubeyde b. Cerrâh hazretleri de büyük kemikler kullanarak hududu oluşturacağını söylemiştir. Ancak Esther direk üstüne İmparator Herakl'in resmini tasvir ederek sınırı belli etmek istediklerini belirtmiştir. Bu isteği kabul eden Ebû Ubeyde b. Cerrâh, ordusuna seslenerek askerini bu konuda bilgilendirmiş ve sınıra

³⁰⁷Zülfikar Güngör, a.g.e., s.14; Tâhirülmevlevî, Edebiyat Tarihindeki Uydurma Tabirler, Ragıp Paşa Ktp. 4112, vr. 1a.

³⁰⁸ Tâhirülmevlevî, “Tarih-i İslâm Sahaifinden, Şam Fütuhâtı, Feth-i Kinnesrîn”, *Beyânülhak Dergisi*, sy. 169, s. 2982.

³⁰⁹ İsmail Yiğit, “Kinnesrîn”, *DİA*, c. XXV, 2002 Ankara, s. 419-420.; Dr. Nuri Ünlü, a.g.e., s. 110-111.

³¹⁰ Tâhirülmevlevî, a.g.s.

dikkat etmelerini istemiştir. Ayrıca yapılan antlaşma ile Kınnesrin şehrinin İslâm Devletine yıllık vergi vermesi kararlaştırılmıştır.³¹¹

Yapılan antlaşmadan bir süre sonra Halep sınırı içinde dolaşan bir İslâm müfreze birliği talim yaparken, yanlışlıkla sınırdaki direğin üstünde asılı duran Bizans İmparatoru Herakl resmindeki göz kısmını çıkarmıştır. Müslümanların bu hareketinde kasıt arayan Hristiyanlar, Bizans İmparatorunun tasvirindeki göze karşılık Müslümanların emrinin gözünün çıkarılmasını istemişlerdir.³¹² Sonuçta papaz Ester'in araya girmesiyle Ebû Ubeyde b. Cerrâh hazretlerinin tasviri yapılmış ve Rum askerlerinden biri tasvir üstündeki cam gözlerden birini mızrağı ile vurmuş ve kırmıştır. Sakinleşen Rumlar geri dönmüş ve Kınnesrîn hâkimi Herakl'in intikamını aldım diye sevinç gösterilerinde bulunmuşlardır. Yapılan antlaşma bir sene sürmüştür.³¹³

Tâhirülmevlevî, İslâm tarihinin ilk devirlerine dair az bilinen bir olayı ortaya çıkarmıştır. Hristiyanların saldırgan ve ölçsüz isteklerine karşı İslâm kumandanı olan Ebu Ubeyde b. Cerrah'ın makul ve ideal çözüm önerilerinde bulunduğunu belirtmekle onun tutum ve davranışlarını övmüştür.³¹⁴ Helenistik dönemde Halep'in 28 km güneybatısında kurulan Kınnesrin şehri Suriye ile Arabistan arasında bulunan savunma hattı üzerinde bulunmaktaydı. Ayrıca verimli topraklara sahipti ve ticaret yollarının kesiştiği bir noktada bulunuyordu. Hz. Ömer zamanında İslâm topraklarına katılmış, Abbasiler zamanında ve X. yüzyılda savaş alanı olmasından dolayı boşaltılmış harabe haline gelerek önemini yitirmiştir.³¹⁵

2.1.10. Eğer Tarih Tekerrürden İbaret İse

Tâhirülmevlevî, makaleyi I. Balkan Savaşının başladığı günlerde kaleme almıştır. Osmanlı Devleti'ne saldıran Balkanlı devletlere ve onları destekleyen Avrupalı güçlere bir tehdit, işgalci güçlere karşı mücadele eden Osmanlı askerine ve ise moral vermek için yazıldığı izlenimi oluşturmaktadır. Kullandığı üslup ile işgalci

³¹¹ Tâhirülmevlevî, *a.g.m.*, s. 2983.

³¹² Tâhirülmevlevî, *a.g.m.*, s. 2984.

³¹³ Ahmet Önkal, "Ebû Ubeyde b. Cerrâh", *DİA*, c. X, İst. 1994, s. 249-250.

³¹⁴ Tâhirülmevlevî, *a.g.m.*, s. 2985.

³¹⁵ İsmal Yiğit "Kınnesrîn", *DİA*, c. XXV, Ankara 2012, s. 419-420.

kuvvetleri küçümseyen Tâhirülmevlevî, onların hangi cesaretle gelip Anadolu'yu işgal edebildiğini sormaktadır.³¹⁶ Önce Osmanlı Devleti'ne karşı birleşip saldıran Avrupalı devletlerini eleştirmiş ve onlarla alay etmiştir.³¹⁷ “Eğer tarih, tekerrürden ibaret ise, lütf-i ilahî ile bu seferin de bizim için şanlı bir muzafferiyet, onlar içinde kanlı bir hezimet olacağında şüphe etmesinler.” Diyerek I. Balkan Savaşının Türkler açısından şanlı bir zaferle neticeleneğinden emin olduğunu ifade etmiştir.³¹⁸

Tâhirülmevlevî, Orhan Gazi'nin büyük kahramanlıklar göstererek Bizans'tan aldığı yerleri yazmış, daha sonra Murad Hüdâvendigâr döneminde Rumeli fetihlerinin devam ettiğini belirtmiştir. Osmanlı Devleti'nin yaptığı fetihler sayesinde Rumeli topraklarının karanlıktan aydınlığa çıktığını yazmıştır. Bulgarların ve Sırp'ların Osmanlı karşısındaki durumlarını “*yarasalar gibi huylanıyordu*” diye tasvir eden Tâhirülmevlevî, yazının genelinde Müslüman askeri ve yapılan fetihleri yüceltici bir üslup kullanmıştır. Tâhirülmevlevî, Hristiyan askerleri Osmanlı Devleti'ne karşı kışkırtan Papa V. Urban'a değinmiştir. Buna göre Papa V. Urban, Müslümanları öldürmeleri karşılığında Hristiyanlara cenneti ve günahlarının bağışlanacağını vaad etmiştir.³¹⁹

Tâhirülmevlevî, Papa'nın yoğun teşvikleri üzerine Macar Kralı (Loi Danjou), Sırpya Prensleri (Vukaşin), (Ugliyesa) Bosna Kralı (Tivretko), Bulgar Çarı (Şişman) ve Evlah Voyvodası (Mirçe)'nin ittifak ettiğini, 60.000 kişilik bir kuvvetle Osmanlı ordusuna saldırdığını yazmıştır.³²⁰ Bunun üzerine Rumeli muhafızı Lala Şahin Paşa'nın 4000 kişi ile karşılık verdiğini anlatırken, düşmanı karga derneği, kurt

³¹⁶ “İskanbil kâğıtlarından yapılmış oyuncak binalar gibi yekdiğerine dayanmak suretiyle durabilen ve mevcudiyetlerini sivrisinekler misilli vızılıtlarıyla sumâh-ı medeniyyete haber veren bazı hükümetcikler, nasılsa başlarından büyük bir harekete cüret göstermişler. (Tâhirülmevlevî, “Eğer Tarih Tekerrürden İbaret İse”, *Sebilürreşâd Dergisi*, c. IX, sy. 214, s. 105).

³¹⁷ “Farelerin toplanıpda kedinin boynuna çingirak takmasını kararlaştırdıkları gibi bu dağ sıçanları, bu tarla köstebekleri, bu ada tavşanlarıda Osmanlı arslanlarıyla uğraşmak için beyinlerinde – hayır, beyinlerinde demeyelim, belki bunlarda beyin varmış gibi anlaşılır! aralarında bir ittifak akid etmişler. Avaveleriyle bütün Avrupa'yı bizar etdikleri halde hudud başlarında barınacak bir in, sığınacak bir kovuk taharrisinden geri durmayan bu Balkan mahlukâtı, azıcık akilane davransalarda şu mecnunâne teşebbüsde bulunmazdan evvel bir kere olsun tarihlerini okusalar ve tercüme-i hâl makhûriyyetlerini mümkün meritebe öğrenseler olmaz mıydı? (Tâhirülmevlevî, *a.g.m*, s. 105).

³¹⁸ Tâhirülmevlevî, *a.g.m*, s. 105.

³¹⁹ Tâhirülmevlevî, *a.g.s*.

³²⁰ “Bu teşvik-i mukaddes!” Tâhirülmevlevînin yazılarında sıkça gördüğümüz alaya alma ya da kinaye diyebileceğimiz üslub için bir örnek olarak verilebilir. (Tâhirülmevlevî, *a.g.m*, s. 106).

sürüsü ve Balkan çetesi olarak adlandırmıştır. Osmanlı ordusunun kendinden on beş kat fazla olan kuvvetlere karşı Hâcî İlbey komutasında geceyi beklediğini, bu ordunun uykudan ziyade şarap içmekten sersemlemiş olan düşmana hiç beklemedikleri bir anda hücum ettiğini ve büyük bir zafer kazandığını coşkulu bir dille anlatmıştır. Tâhirülmevlevî'nin hislerini yazıya aktarma yönü tarihi zaferlerin anlatıldığı bu makalede daha fazla açığa çıktığı görünmektedir.³²¹

Birkaç saat içinde düşman tarafında leşlerden ve çadırlardan başka bir şey kalmadığını anlatan Tâhirülmevlevî, Kosova Savaşından da bahsetmiştir. Osmanlı aleyhinde kurulan ittifak karşısında, Allah'ın yardımı, I. Murad ve oğlu Yıldırım Beyazıt'ın büyük gayretleriyle büyük bir zafer kazanıldığını anlatmıştır.³²² Şehzâde Yâkup Çelebi'nin kahramanlıklarına da yazıda yer vermiştir. Osmanlı askerlerinin hücumları karşısında düşman askerinin zaman zaman korkudan ellerini uzatıp teslim olduklarını ifade ederek savaşın şiddetini gözler önüne sermiştir. Tâhirülmevlevî, Sırp Kral Lazari'nin öldürülenler arasında olduğunu söylemiştir.³²³

Tâhirülmevlevî'ye göre Niğbolu Savaşı öncesinde, Macar Kralı şiddetli bir hülya hastalığına tutulup Osmanlı İmparatorluğu'nu Balkanlardan atmak için ittifak arayışına girmiştir. Macar Kralı Sigismund'un çabasıyla oluşan ittifakta; Evlah Voyvodası (Mirçe) ile Fransa, Almanya, Belçika, Felemenk, Lüksemburg, İsviçre, Venedik, Rodos şövalyeleri bir araya gelmiştir. Tuna Nehrini geçip Niğbolu Kalesi'ni saran Haçlı ordusuna karşı Doğan Bey'in aslan gibi kaleyi muhafaza ettiğini ve Beyazıt'ın Yıldırım misali yardıma geldiğini yazmıştır. Makale okuyucuda kahramanlık hikâyesi okuyormuş hissi uyandırmaktadır.³²⁴

Tâhirülmevlevî'nin anlatımıyla kalenin girişinde sarhoş gibi dolaşan müttefikler, karşılarında tozu dumana katan bir fırtına görmüş, gözler kamaştıran

³²¹“Yalnız yirmi bin kadarı zırhlı şövalyelerden müteşekkil olan bu düşmanın bir kısmı, saikalar yağdıran Yıldırım'ın dehşetli gürzüyle tepelenmiş, bir kısımda yine Şehzade Yakub Çelebi'nin hârâ-şikâf olan mızrağı ucunda can vermişti.”1. Kosova savaşı ile ilgili olarak makaleden alıntıdır. (Tâhirülmevlevî, *a.g.s*).

³²² Tâhirülmevlevî 1. Kosova savaşı için 791 senesi “Şabanın on beşinci Salı günü kazanılmıştı.” Şeklinde bir tarih düşmüştür. Ancak Sırpsındığı savaşı için bir tarih verilmemiştir. (Tâhirülmevlevî, *a.g.m*, s. 107)

³²³ Haldun Eroğlu, “Osmanlı-Sırp İlişkileri (1347-1521)”, *OTAM*, 41 /Bahar 2017, s. 79-106.

³²⁴ Feridun M. Emecen, “İhtirasın Gölgesinde Bir Sultan: Yıldırım Bayezid”, 2014, *Osmanlı Araştırmaları Dergisi*, c. XLIII, s. 67-92.

şimşekler çakmış kulaklar patlatan gürültüler meydana gelmiştir. Tarihi gerçeklik ve tarafsızlık açısından bakıldığında, muhakkak abartılı bulunulacak bu ifadeler pragmatik tarihçilik olarak kabul edilebilir. Yardıma gelen Osmanlı askeri karşısında Macar Kralı Sigismund, Tâhirülmevlevî'nin ifadesiyle “*kayığa binip seyahata!*” çıkmıştır. Osmanlının zaferi ile neticelenen savaş sonunda Korkusuz Jan, şövalyeleriyle padişahın huzuruna çıkmıştır. Bir daha Osmanlı aleyhine kılıç kullanmayacaklarına dair yemin edip affedilmişlerdir. Bu konuyla ilgili anekdot veren Tâhirülmevlevî, yazıyı ilgi çekici hale getirmiştir.³²⁵

Niğbolu Savaşından sonra Varna Savaşına değinen Tâhirülmevlevî, bu seferi de abartılı bir şekilde anlatmıştır. Osmanlı tahtında bu sefer II. Murad vardır. Düşman ise Macaristan ve Lehistan'dır. Osmanlı Devleti ile Macar Krallığı arasında On yıllığına Edirne-Segedin Antlaşması imzalanmış, iki taraf antlaşmayı bozmayacaklarına dair Kur'an ve İncil üzerine yemin etmiştir. Ancak antlaşma henüz ondokuzuncu günündeyken Macar Kralı Ladislas tarafından bozulmuştur. Tâhirülmevlevî, bu durumun sebebini Papa IV. Ojen'in Macaristan vekili Culyanus Çezarini'nin kışkırtıcı faaliyetlerine bağlamıştır.³²⁶

Papa Ojen'in "Müslümanlara karşı edilen yeminin Hristiyanlık şeriatında hükmü yoktur" şeklinde yaptığı ifsat çalışmaları sonucu Almanlar, Lehler, Çehler ve bunun gibi başka Avrupalı kavimler ile bir Haçlı ittifakı oluşturmuş olan Jan Hunyad'ın komutasında Osmanlı Devleti'ne karşı birleşmişlerdir. Varna Ovasında düşmanla karşı karşıya gelen II. Murad, imzalanmış olan antlaşma belgesini bir mızrağın ucuna saplamış ve çarpışmaya başlamıştır. Osmanlı ordusu Karaca Paşa gibi kahramanlarından bazılarını şehid verdiyse de Koca Hızır adındaki bir Osmanlı askeri Macar Kralı Ladislas'ın başını kesmiştir. Krallarının öldüğünü gören Haçlı

³²⁵ Bir daha Osmanlıya karşı savaşmayacaklarına dair söz veren hristiyan şövalyelerden korkusuz jan istisna tutulmuş ve kendisine “-Sana yemin ettirmek istemiyorum. Memleketine gidince yine benimle çarpışmak fikrine düşersen bilâ-tereddüd gel. Beni memnun edersin çünkü ben, harb ve fetih için doğmuş bir adamım.” denmiştir. (Tâhirülmevlevî, a.g.m., s.107).

³²⁶ Tâhirülmevlevî, a.g.s.

ordusu kaçmaya başlamış, Jan Hunyad'ın çabaları işe yaramamıştır. Jan Hunyad Beylerbeyi Davud Paşa'nın elinden zor kurtulmuştur.³²⁷

Tâhirülmevlevî, savaşa sebep olan Kardinalin de Papadan satın aldığı cennete çekildiğini belirtilerek Hristiyanlıkta o dönemde devam eden bir uygulama ile alay etmiştir. Jan Hunyad'ın Varna Savaşının intikamını almak için dört sene sonra daha hazırlıklı bir şekilde II. Kosova Meydan Savaşında Osmalı ordusu ile karşı karşıya geldiğini belirtmiştir. 3 Ekim 1448'de meydana gelen II. Kosova Savaşında Jan Hunyad'ın 17.000 bin ölü bırakarak kaçtığını anlatmıştır.³²⁸

Verilen bu örneklerden sonra Osmanlı İmparatorluğu'nun zaman zaman Avrupalı büyük devletlerin saldırısına uğradığını ancak her defasında bu saldırıları birlik ve beraberlik duygusu ile bertaraf ettiğini ve büyük zaferler kazandığını ifade etmiştir. Bu zaferlerin Türk milletine, Kur'an-ı Kerim'e sadık inanmış bir millet olduğu için Allah tarafından bahşedildiğini vurgulamıştır.³²⁹

Tâhirülmevlevî, bahsedilen zaferleri kazananların bizim atalarımız olduğu gibi Kurtuluş Savaşında Anadolu'yu işgal edenlerin de geçmişteki Haçlıların torunları olduğunu ifade etmiştir. Türk milletinin ecdadından cesareti miras olarak aldığını, düşmanın ise korkularının yüreklerinde donup kaldığını, dolayısıyla Allah'ın yardımı ile tekrar şanlı zaferin Türk milletine nasip olacağını ifade ve dua ile makaleyi sonlandırmıştır.³³⁰

11 Ekim 1912'de kaleme alınan makale 8 Ekim 1912 'de başlayan I. Balkan Savaşına karşı bir tepki niteliğindedir. Tâhirülmevlevî, Avrupalı devletlerin teşvik ve yardımlarıyla Osmanlı Devleti'ne saldıran Balkanlı Devletlere karşı oluşan hissiyatını yazısında duygulu bir üslupla açığa çıkarmıştır. Üstelik asırlarca Osmanlı himayesinde huzur içinde yaşamışken şimdi birleşip saldırmaları onda infiale sebep olmuştur. Bu yüzden makalede pek çok hakaret ve alay içeren cümleler bulunmaktadır. Tâhirülmevlevî, birlik ve beraberlik duygusunun bu tür zamanlarda

³²⁷ Feridun M. Emecen, "Varna Savaşı", *DİA*, c. XLII, İst. 2012, s. 527-530.

³²⁸ Zeynel Levent, "Tarihi Süreçte Kosova", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, Güz 2013, sy. 52, s. 853-874.

³²⁹ Tâhirülmevlevî, a.g.s.

³³⁰ Tâhirülmevlevî, a.g.s.

her şeyden önemli olduğunu belirterek inanç ve azimle bu saldırıların püskürtüleceğine inanmaktadır.³³¹ Ancak Osmanlı ordusunda yaşanan aksaklıklar, terfilerde ordu içindeki bazı gruplara yapılan kayırmalar, siyasi görüş farklılıkları, orduya verilen eğitimin yetersiz olması, tecrübeli askerlerin emekli edilmiş olması, istihbarat zaafı, erzak ve mühimmat konusundaki sıkıntılar yüzünden devlet seferberlik ilan edecek durumda değildi. Ancak asırlarca Osmanlı himayesinde yaşamış Balkan uluslarının giriştikleri saldırılar, Osmanlı kamuoyunda büyük bir tepkiye sebep olmuştur. Bu tepkide Makedonya ve diğer Balkan topraklarında Müslümanlara karşı yapılan zulümlerin de etkisi vardır. Sonuçta Osmanlı Devleti, Bulgaristan, Sırbistan, Karadağ ve Yunanistan ittifakına karşı hazır olmayan bir ordu ile savaşa girmiş ve ağır bir yenilgi almıştır.³³²

Osmanlı Devleti'nin yıkılma sürecindeki en kritik gelişmelerden biri olarak kabul edilen I. Balkan Savaşı, sonuçları açısından kalıcı izler bırakmıştır. I. Balkan Savaşı, Osmanlı Devleti'nin askeri ve siyasi zaafını açıkça ortaya çıkarmıştır. Bu da yıkılışı hızlandırmıştır. Bütün Balkan topraklarını kaybeden Osmanlı Devleti kaybettiği topraklardan kopup gelen soydaşları ve dindaşlarına ev sahipliği yapmak durumunda kalmıştır. Beraberinde pek çok sıkıntıyı getiren yenilgi, Avrupa devletlerinin Osmanlı Devleti üzerindeki iktisatlarını daha da kabartmıştır.³³³

Balkan uluslarının XX. yüzyılda başlatmış oldukları ayrılıkçı çalışmalar Osmanlı Devleti'nin sosyal ve idari yapısının temellerinden olan millet sistemini sarsmıştır. 93 Harbinden ve Balkan Savaşlarının ardından Müslüman Türk ailelerin Anadoluya yaptıkları büyük kitleler halindeki göç hareketleri milliyetçilik duygusunu daha da güçlendirmiştir. Bu duygu Kurtuluş Savaşının kazanılmasında etkili olmuş ve Türkiye Cumhuriyetinde ulus devlet kimliği öne çıkmıştır.³³⁴

³³¹ Tâhirülmevlevî, a.g.m., s. 108.

³³² Hamiyet Sezer Feyzioğlu, "Hatıraların Işığında Balkan Savaşları", Ankara DTCF Dergisi 56.2 (2016): 200-213, s. 200.

³³³ Edi. Tufan Gündüz, a.g.e, 6. Bölüm "İmparatorluğun Çöküşü", yazar: İbrahim Yılmazçelik, s. 556.

³³⁴ Yakup Ahabab, Kuzey Makedonya 1912 : "Savaş, Katliam ve Soykırım", Tarih Dergisi, sy. 62 (2015 / 2), İst. 2016, s. 91-126, s. 92.

Balkan Savaşları, Tâhirülmevlevî'nin düşündüğü gibi Osmanlı açısından zaferle sonuçlanmamıştır. Ancak o bundan sonraki yazılarında da İslâm ve Türk tarihinden örnekler vererek askere ve halka ümit vermeye devam etmiş her vesile ile birlik ve beraberliğin önemini vurgulamıştır.

2.1.11. İslâm Askerine “İslâm Tarihinden Bazı Bahisler”

İslâm Askerine isimli yazı dizisi, Tâhirülmevlevî tarafından öğrencilerine ders olarak okutulmak amacıyla hazırlanmıştır. Ayrıca Harbiye Nezareti bir yarışma düzenlemiş ve en güzel eserin yazarının ödüllendirileceğini ilan etmiştir. Tâhirülmevlevî orduya, dine ve millete hizmet olacağını düşünerek bu yarışmaya katılmıştır. Ancak maddi bir ödül olmadan sadece Allah rızası için böyle bir eser yazabileceğini hatıralarında ifade etmiş ve bu düşünceyle eseri yazmaya başlamıştır. Tâhirülmevlevî bu doğrultuda yazmış olduğu makalelerini daha sonra yirmi beş bölüm halinde *Sebilürreşâd* dergisinde yayınlamıştır.³³⁵

İslâm Askerine başlıklı yazı dizisi okuma yazma bilmeyen bir askerin bile okunduğu zaman anlayabileceği sadelikte bir dile sahiptir. Bu eserde amaç hem öğrencilere İslâm savaş tarihi hakkında bilgi vermek hem de cephedeki askere moral ve cesaret vermektir. 24 Nisan 1910 tarihinde yazılan bu makalede amaç; son yıllarını sürekli savaşta geçiren Osmanlı Devleti'nin askerine ümidvar olmak, karamsarlığa kapılmamak, azim ve sabırla azların çoklara galebe çalabileceğini anlatmaktır. “*Vema zalike alellahi bi aziz.*” ayeti ile Allah için zorluk diye bir şeyin olmayacağını vurgulanmıştır.³³⁶ Çünkü Tâhirülmevlevî'ye göre, Allah isterse çok kalabalık ordular çok az sayıdaki kuvvetlere mağlup olabilir. Tâhirülmevlevî yazılarında, sanki karşısında askerler onu dinliyormuş gibi doğrudan onlara seslenmiştir. Kur'an-ı Kerîm'den Enfal Suresi 45. ayetle başlayan bu sesleniş samimi duygularla yapılmış bir nasihat gibi algılanabilir.³³⁷

³³⁵ Tâhirülmevlevî, “İslâm Askerine, İslâm Tarihinden Bazı Bahisler”, *Sebilürreşâd Dergisi*, c. XI, sy. 286, s. 420.

³³⁶ Tâhirülmevlevî, a.g.m, s. 420; Diyanet İşleri Başkanlığı, Kur'an'ı Kerim Meali, Fatır Sûresi 17.ayet.

³³⁷ Tâhirülmevlevî, a.g.s.

“*Asker!*” diye hitap ederek, Osmanlı askerine bu Ayeti kerîmeyi okumasını ezberlemesini ve manasını öğrenmesini öğütlemiştir. Tâhirülmevlevî’ye göre bu ayet Müslüman bir askerin savaşta ne yapması gerektiğini özetlemektedir. Tâhirülmevlevî, savaşta asla düşmandan kaçılmaması gerektiğini Allah’a dayanarak sebat edilmesi ve mücadele edilmesi gerektiğini vurgulamıştır. Bütün Müslümanlar savaşa gidemeyeğine göre asker zümresinin Müslümanların vatanını, dinini, ırzını, namusunu korumakla yükümlü kılındığını ifade ile askerin bu sorumluluğu hissetmesi istenmiştir. Makaleye göre bu vazife önce askerin sonra bütün Müslümanlarıdır. Askere ‘*sen*’ diliyle hitap edilerek vazifesi tekrar tekrar öğütlenmiştir.³³⁸

“Bilmiş ol ki:

Bir düşmana rast geldin mi? Benden kuvvetli, yahud bizden kalabalık! Diye mevkini bırakıp savuşmayacaksın.

Kurşunun bitinceye kadar, süngün kırılıp, kılıcın eğrilinceye kadar onunla dövüşeceksin. Savaşırken de Allah’ı hatırlından çıkarmayacaksın. Seni ona galip getirmesini ulu Tanrı’ndan dileyeceksin. İşte o vakit Hak Teâlâ Hazretleri de sana felâh verecek, yani seni karşındakine galip getirecek. Sen, düşmanı yakacak, dinini, yurdunu kurtaracak ve (Gazi) ünvanını kazanacaksın, ne mutlusun! Biliyormusun ki ahiretde peygamberlikden sonra şehidlikden yüce bir bir rütbe yok.” Şeklinde makalenin sonuna kadar İslâm askerine hitaben yazılmıştır. Şehidlik mertebesi yüceltilmiş ve zahmetle geçen birkaç yıllık cephe hayatına mukabil pek çok askerin Peygamberlikten sonraki makam olan şehidlik mertebesine erişmekle ne kadar kârlı olduklarını hatırlatmıştır. Sırası gelen bütün askerlerin vazifesini hakkıyla yapması gerektiğini, cephede şehid düşse de yerini başka askerlerin dolduracağını böylelikle vatanın sahipsiz kalmayacağını anlatmıştır. Kendisi ölse bile arkadaşlarının onun intikamını alacağını ve memleketin kurtulacağını ifade ederek askeri her şekliyle psikolojik ve manevi olarak cephedeki şartlara hazırlamaya çalışmıştır.³³⁹

³³⁸ Tâhirülmevlevî, a.g.s.

³³⁹ Tâhirülmevlevî, a.g.s.

Bu şekilde davranmanın Allah ve Peygamber'in emri olduğunu söyleyerek askeri düşünmeye davet etmiştir. Cepheye gelinceye kadar geçtiği bütün yerlerin nasıl alındığını, oralarda İslâmı yaymak ve korumak için asırlarca çok kan döküldüğünü ancak bu davadan vazgeçilmediğini duyugulu bir dille anlatmıştır. Vatanı koruma vazifesinin şu anda cephedeki askere ait olduğunu belirterek meseleyi sonuca bağlamıştır.³⁴⁰

Tâhirülmevlevî makalenin devamında meselenin tarihi boyutuna değinmiştir. Geçmişte milletimizin kazandığı bütün zaferlerin temelinde düşmandan korkmamak olduğunu yazmıştır. Tarihin asla masal olarak algılanmaması gerektiğini, gerçekleşmiş ve ders alınması gereken olaylardan oluştuğunu ifade etmiştir. Tâhirülmevlevî, bir zamanlar dünyanın dörtte birinin Osmanlı İmparatorluğu'na ait olduğunu, ancak zamanla eldeki toprakların azaldığını ve sonuçta Osmanlı İmparatorluğu'nun zayıflayıp yıkıldığını belirtmiştir. Ona göre Osmanlı tarihi çok iyi idrak edilmeli ve Türk milleti ecdadımızın geçmişte yapmış olduğu hatalardan ders çıkarmalıdır.³⁴¹

Tâhirülmevlevî Asr-ı Saadetten örneklerle askerinin manevîyatını güçlendirmeye çalışmıştır. İslâm dininin Arabistan'da Hicaz bölgesinde ve Mekke'de ortaya çıktığını anlatırken muhatabının seviyesini düşünerek ayrıca "*Kâbe'nin bulunduğu yerde*" diyerek konuyu daha net hale getirmiştir. Hz. Peygamber (S.A.S)'in orada doğup büyüdüğünü ve orada kendisine Peygamberlik geldiğini anlatmıştır. O zamanlar Arapların ağaçtan taştan yapılmış putlara taptıklarını, bu putların Allah'ın eşi ya da ortağı olarak algılandığını, neye nasıl ibadet edileceğinin bilinmediğini, güya Kâbeyi tavaf için çıplak halde Kâbe'nin etrafında tavaf edildiğini, öz kızlarını yanlış düşüncelerle diri diri toprağa gömdükleri aktarmış ve komşu devletlerin durumuna geçmiştir. İran halkının yaktıkları ateşe taptıklarını, Bizans'ta ise Peygamber İsa'nın Allah'ın oğlu olup olmadığının tartışıldığını ve hem Rumların hem İranlıların ahlaksızlıkta Arapları geçtikleri belirttikten sonra; insanlığın

³⁴⁰ Tâhirülmevlevî, a.g.s.

³⁴¹ Tâhirülmevlevî, a.g.m., s. 422.

tükendiği böyle bir zamanda Hz. Muhammed'e peygamberlik geldiğini anlatmıştır.³⁴²

Tâhirülmelevî, Hz. Muhammed'in öncelikle kendi yakınlarını "*Lailahe İllallah*" yani "*Allah'dan başka İlah yoktur*" demeye davet ettiğini, ancak 360 puta tapan Mekke halkını tek bir Alah'a inandırmanın kolay olmadığını vurgulamıştır. Hz. Muhammed'e ve Müslümanlara yapılan baskı ve işkenceleri anlatmıştır. Hz. Muhammed'in sabır ve sebat ile İslâm dinini tebliğ etmeye devam ettiğini ve gizli gizli Müslüman olanların sayısının artmaya başladığını, ardından Medîne'de İslâmın yayılmaya başladığını hikâye tarzında aktarmıştır. On üç sene bu şekilde geçtikten sonra Medinelilerin daveti üzerine Mekke'deki Müslümanların ve Hz. Muhammed'in gizlice Medîne'ye hicret ettiğini anlatmıştır.³⁴³

Tâhirülmelevî, muhâcir ve ensâr kavramlarını açıklamış ve aralarındaki kardeşlikten bahsetmiştir. Bu yazının yazıldığı tarih itibariyle dünyadaki Müslümanların sayısının 400 milyon olduğu söylenmiştir. Müslümanlar Mekke'de bulunurken Müslümanların müşriklere karşı savaşıma isteğini reddeden Hz. Muhammed, Medîne'ye hicretten sonra bu isteğe olumlu cevap vermiştir. Çünkü Müslümanlar Medîne'de güçlenmişler ve sayıları artmıştır.³⁴⁴ Hz. Muhammed'e inen ayetlerde tedrici olarak savaş konusunun işlendiğini, böylece Müslümanların psikolojik olarak savaşa hazırlandıklarını vurgulamıştır. Medîne'ye gitmelerine rağmen müşrikler müslümanlara saldırmaya devam etmişlerdir. H.1. yılda Müslümanlara "*Saldırıya uğrayanlara zulme mâruz kaldıkları için savaş izni verildi*" Hac sûresi (22/39) ayeti ile savaşmaları için izin çıkmıştır. "*Size savaş açanlarla Allah uğrunda siz de savaşın, fakat aşırılığa sapmayın*" (el-Bakara 2/190)

³⁴² Tâhirülmelevî, *Müslümanlığın Medeniyete Hizmetleri*, c. I, İst. 1974, s. 10-13.

³⁴³ Tâhirülmelevî, *a.g.e.*, s. 264-288.

³⁴⁴ Fatih Açıık, "Hicret Sonrası İlk İslâm Medeniyetinin İnşa Sürecinde Toplumsal Kurumların Yapısı", 2015, *Akademik Bakış Dergisi*, sy. 52, s. 289; Cem Tüysüz, Zehra Hira, "Hz. Muhammed Döneminde Medîne'de İktisadi Hayat", *Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, sy. 63, s. 471; Semhûdî, Vefâü'l-Vefâ, c. I, s. 539-540, s. 547-549; İbnü'l-Esîr, el-Kâmil, c. I, s. 659; Michael Lecker, "İslâm Öncesi ve İslâm'ın İlk Döneminde Medîne (Yesrib) Pazarları Üzerine", çev. Ahmet Turan Yüksel, İstem, yıl:2, sy. 4, 2004, s. 247 – 256; Kallek, "Pazar", DİA, c. XXXIV, s. 195.

ayeti ise saldırıya uğramaları halinde Müslümanlar için savaş yükümlülüğü getirmiştir.³⁴⁵

Hız. Muhammed'e inen ayetleri ashabına tebliğ ettikten sonra orduya bir kumandan tayin edip savaşları başlatmıştır. Hız. Peygamber'in (S.A.S) ilk savaşa çıkışı safer ayında altmış süvari ile olmuştur. Yalnız bu birlik savaşmamış, Benî Damre adındaki Arap kabilesini barış yapmaya davet etmişlerdir. Ancak Hız. Muhammed'in gelişi sırasında kendilerinde az bir süvari birliği bulunduğundan Benî Damre kabilesinin korkup barış yaptıkları belirtilmiş ve makale burada sonlandırılmıştır. Tâhirülmelevî'i, makalenin sonuna "*mabadi var*" ibaresini ekleyerek bu konunun yazı dizisi şeklinde devamının olduğu belirtilmiştir.³⁴⁶

Tâhirülmelevî İslâm tarihinden örnekler vermekle Osmanlı askeri için kutsal sayılan cihad, şehidlik, vatanın bağımsızlığı, esarete karşı çıkma, sancanın yere düşmemesi gibi kavramları öne çıkarmıştır. Böyle kutsal değerler için ölmenin hak olduğunu, Allah ve Rasulünün de rızasının bu yönde olduğunu vurgulamıştır. Tâhirülmelevî, bunu yaparken tarihi olayları kronolojik sıraya göre anlatma ya da ilmî açıdan iyi bir çalışma ortaya çıkarma kaygısından çok savaşların yoğun olduğu bir dönemde askere moral verme amacı taşımıştır. Özellikle dünya hayatının geçiciliği, insanın her şekilde öleceği, ancak insanın vatanı için ölmesi halinde neslinin bağımsız ve onurlu yaşaması uğrunda çok büyük bir hizmet yapmış olacağı ve ahireti için de kurtuluş vesikasını elde edeceği şeklinde şekilde farkındalık oluşturmaya çalışmıştır.³⁴⁷

Osmanlı Devleti'nin son yıllarında yaşanan savaşlarda zorunluktan dolayı çocuk denebilecek yaşta askerler savaşa alınmıştır. Cephe ortamında savaşın acımasız yüzü, maddi ve manevî pek çok sıkıntıyı beraberinde getirmiştir.³⁴⁸ Dolayısıyla her an ölümü yaşamamanın verdiği gerginlik, beslenme, barınma ve sağlık konularında yaşanabilecek pek çok sıkıntının verdiği zahmetlerin askeri etkilememesi mümkün değildir. Kaldı ki Osmanlı Devleti'nin pek çok

³⁴⁵ Ahmet Yaman, "Savaş", DİA, c. XXXVI, İst. 2009, s. 189-194.

³⁴⁶ Tâhirülmelevî, a.g.s.

³⁴⁷ Tâhirülmelevî, a.g.s.

³⁴⁸ Ercüment Kuran. "Birinci Dünya Savaşı", İst. 1992, c. VI, s. 196-200.

cephesinde askerler çok zor şartlarda mücadele etmiştir.³⁴⁹ Tâhirülmevlevî, savaşın gidişatında son derece etkili olan askerin psikolojisini olumlu anlamda etkileyecek bir çalışmada bulunmuştur. Düşman devletlerin propagandalarına karşı orduda nifak hususunu ele almış; askerlerin komutanlarına itaatinin hayati önem taşıdığını sık sık vurgulamıştır. Ele aldığı konuları Hz. Muhammed döneminden seçmiş ve meseleri ayet, hadis ve sünnete uygunlukları açısından değerlendirmiştir. Birlik ve beraberlikle ilgili verdiği mesajlarda, Yahudilerin sebep olduğu fitnelere dikkat çekmiş; her devirde bu tür fitnelerin olacağına dikkat çekmiştir. Ayrıca ordu komutanlığının büyük mesuliyet istediğini, kabiliyetli ve zeki bir komutanın devleti büyük felaketlerin eşiğinden çevirebildiğini örnekendirerek anlatmıştır. Bu mesele dolayısı ile işi ehline vermenin her konuda önemli olduğunu; ancak savaşta bu meselenin suistimali halinde çok vahim neticeler doğurabileceğini vurgulamıştır. Ayrıca İslâm savaş hukuku ile Hristiyan ve Yahudilerin savaştaki tutum ve davranışlarını karşılaştırmıştır. Savaşta bile İslâmın barışa ve insan onuruna verdiği ayrıntılı olarak anlatmış; buna karşın düşmanın çıkarları için savaşta hiçbir kural tanımadığını anlatmış ve onları aşağılayıcı ifadelerle kınamıştır. Bu yönüyle Tâhirülmevlevî, İslâm dinin üstünlüğünü ortaya koymuştur.³⁵⁰

Türk ve İslâm tarihi sözlü ya da fiili olarak yapılmış psikolojik savaş taktikleri yönünden oldukça zengindir.³⁵¹ Tâhirülmevlevî'nin yazılarının komutanlar tarafından cephedeki askere okunması, sözlü olarak yapılmış psikolojik bir taktik ya da askere psikolojik destek olarak algılanabilir. Alp Arslan'ın savaş öncesinde beyaz bir elbise ile askerin karşısına çıkıp coşkulu bir konuşma yapması, şehid olması halinde üzerindeki elbise ile gömülmek istediğini askerine vasiyet etmesi bu konuda verilebilecek örneklerden biridir.³⁵² Diğer taraftan Atatürk'ün Çanakkale Savaşlarında göğsüne kurşun isabet ettiği sırada, yanındaki askerler panik yaşayıp “*vuruldunuz komutanım*” derken o eliyle “*sus*” işaret yapmış, böylece yaşanabilecek bir

³⁴⁹ Serdar Cem Sediroğlu, Tarih Çalışmaları (13094688). Feb2018, c. X, sy. 1, s. 223-246.

³⁵⁰ Tâhirülmevlevî a.g.s.

³⁵¹ Yunus Macit, “Savaş Kuralları Açısından Hz. Peygamber'in Sünnetinde Doğal ve Fiziki Yapının Masuniyeti”, Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi, 2005, c. V, sy. 4, s. 98.

³⁵² Ali Sevim, “Malazgirt Savaşı”, Ankara 2003, c. XXVII, s. 481-483.

dağılmanın önüne geçmiştir.³⁵³ Anadolu Selçuklu Devleti'nde yaşanan Baba İshak isyanında devlet, Baba İshak isyanını bastırmak için frenk askerler kullanmak zorunda kalmıştır. Çünkü askerler Baba İshak'a silah işlemeyeceğine inamışlardır. Propagandanın gücünü gösteren başka bir olay da Moğol istilasıyla ilgilidir. Moğol istilası nedeniyle Anadolu'da bazı insanlar Moğollardan aşırı derece korkmuş ve bazı yerlerde ellerindeki kılıçları atıp Moğollara başlarını uzatmışlardır.³⁵⁴

Sonuç olarak Tâhirülmevlevî, İslâm savaş hukuku ile ayrıntılı bilgi vermekle ve cephedeki askere moral vermekle İslâm tarihçiliğine katkıda bulunmuş, Osmanlı Devleti'nin düşman karşısındaki mücadelesine destek olmuştur.³⁵⁵

2.1.12. İslâm Askerine, İslâm Tarihinden Bazı Bahisler, Bedir Muharebesi

Tâhirülmevlevî'nin İslâm tarihi çalışmalarında en çok önem verdiği konular Hz. Muhammed'in hayatı ve Hz. Muhammed döneminde yaşanan olaylardır. Tâhirülmevlevî'nin yayınlamış olduğu '*İslâm Askerine*' isimli kitabı '*İslâm Askerine*' başlığı ile Sırat-ı Müstakimdergisinde çıkan yazılarının bir araya getirilmesiyle oluşmuştur. '*Bedir Muharebesi*' isimli makale bu yazı dizisinden bir örnek olması açısından alınıp incelenmiştir.³⁵⁶

Tâhirülmevlevî derginin bir önceki sayısında Uhud ve Bedir Gazveleri adını verdiği bu muharebelerin, her Müslüman asker tarafından iyice öğrenilmesi gerektiğini belirtmiştir. Tâhirülmevlevî bu savaşların İslâm savaş tarihi açısından pek çok mesaj içerdiğini, Müslümanların Bedir ve Uhud Savaşlarını iyi anlamaları gerektiğini düşünmektedir. Bedir Savaşında Müslümanların Allah'a dayanarak sayıca çok olan düşmana saldırmaları ve Uhud savaşında Hz. Peygamber'e itaatteki

³⁵³ Bayram Akça, "Musrafa Kemal Atatürk'in Askerlik Hayatında Çanakkale Savaşlarının Yeri", *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Atatürk'ün Doğumunun 125. Yılı ve Cumhuriyetimizin 83. Yılı Özel Sayısı, s. 112.

³⁵⁴ Ahmet Özdemir, "Moğol İstilasından Bazı Öğrenilmiş Çaresizlik Örnekleri", *Selçuk Üni. İlahiyat Fak. Dergisi*, sy. 29, s. 26; Sübkî, c. I, s. 335.

³⁵⁵ Tâhirülmevlevî, İslâm Askerine, İslâm Tarihinden Bazı Bahisler, *Sebilürreşâd Dergisi*, c. XI, sy. 286, s. 420-422.

³⁵⁶ Tâhirülmevlevî, "İslâm Askerine, İslâm Tarihinden Bazı Bahisler, Bedir Muharebesi", *Sebilürreşâd Dergisi*, c. XII, sy. 288, s. 24.

kusurun nelere yol açabileceğinin, Hz. Peygamber'in istişareye verdiği önemin her aşırda Müslümanlarca örnek alınması gerektiğini vurgulamıştır.³⁵⁷

Tâhirülmelevî, her iki tarafın orduları hakkında bilgi vermiştir. Müslüman ordusunun üç yüz elli kişi olduğunu dolayısıyla bugünkü taburların yarısından bile az olduğunu, bu ordunun başında Hz. Muhammed'in komutan olarak bulunduğunu belirtmiştir. Müşriklerin ise bin askere yakın olduğunu, Ebû Cehil kumandasında bulduklarını belirterek Müslümanların kendilerinden üç kat daha kalabalık bir ordu karşısında bulduklarını ifade etmiştir.³⁵⁸ I. Dünya savaşında Osmanlıya saldıran düşmanın da sayıca fazla olduğu düşünülürse bu ifadelerle askere moral verme düşüncesi vardır Osmanlı Devleti 29 Ekim 1914'te Rus limanlarını bombalayarak fiilen savaşa girmiştir. Tâhirülmelevî, yaklaşık yedi ay savaşın içinde olan Osmanlı Devleti'nin birlik ve beraberlik duygusu ile bu savaştan galip çıkabileceğine inanmış; bu hususta Osmanlı askerine Bedir Savaşını örnek vermiştir.³⁵⁹

Tâhirülmelevî, Bedir Savaşındaki iki ordunun teçhizatlarını karşılaştırmıştır. Müslümanlarda üç at ve yetmiş deve varken müşriklerin ordusunda yüz at ve yediyüz deve olduğunu müşrik askerlerinin çoğunun zırhlı bulunduğunu ve ordunun yiyeceği konusunda müşriklerin geniş imkânlarla sahip olduğunu belirtmiştir. Müslümanların ise bir iki hurma ile idare ettiğini ifade etmiştir. Tâhirülmelevî, bu makalede kıssa tekniğini kullanmıştır. Makale, ilmi bir çalışmadan ziyade sanki halka hitap eden bir sohbet ya da camide vaaz eden imamın tuttuğu notları anımsatmaktadır.³⁶⁰

Tâhirülmelevî, Bedir Savaşı konusunu işlerken ayrıntıya girmeye özen göstermiştir. Müşriklerin zırhlı olmasıyla ok, kargı ve kılıç darbelerine karşı

³⁵⁷ Tâhirülmelevî, *Hz. Peygamber ve Zamani*, İst. 2017, s. 38-40.

³⁵⁸ Yazının bu kısmında Ebu Cehilden "melun" diye bahsetmesi makalede bir vaaz ya da dini bir sohbet yazısı hissi uyandırmakla beraber Tâhirülmelevînin pek çok yazısında bu husus göze çarpmaktadır. Kendi hissiyatını da yazıya aksettirmekte belki okuyucuda İslâmdüşmalarına karşı böyle bir uyandırmayı hedeflemektedir. (Tâhirülmelevî, *a.g.m*, s. 24).

³⁵⁹ Tâhirülmelevî, *Müslümanlığın Medeniyete Hizmetleri*, c. II, İst. 1974, s. 365.

³⁶⁰ "Müşrikler in ordusunda türkü söyleyerek, def çalarak efradı hem eğlendirmek, hemde muharebe olurken gayretlendirmek için birtakım karılarda vardı. Halbuki: İslâm ordusunda tek bir kadın bile yoktu. Çünkü: kadınlara muharebede bulunmak lazım gelmediği gibi Müslümanların kadın sesiyle gayrete gelmelerine hâcetde yoktu. Onlar, zaten şevk ile harbe gelib fevkalade gayretle muharebe ediyorlardı." Makaleden alıntıdır. (Tâhirülmelevî, *a.g.m*, s. 25).

vücutlarının daha korunaklı olduğunu yine müşriklerin ordusunda develerin kesilip kebablar, külbastılar pişirilip yendiğini söylemekle maddi olanakların ne kadar iyi olduğu ayrıntılı olarak anlatmıştır. Tâhirülmevlevî'ye göre tüm bunların savaşı kazanmak için yeterli olması mümkün değildir.³⁶¹

Tâhirülmevlevî, müşriklerin yanlarında kadın getirdiklerini bu kadınların müşrik ordusunu eğlendirmek ve gayrete getirmek için def çalmak amacıyla geldiklerini aktarmıştır. Müslümanların ise böyle bir şeye ihtiyaçlarının olmadığını onların zaten büyük bir şevk ile savaşmaya geldiklerini, gayretli bir şekilde savaştıklarını anlatmıştır. İslâm ordusunda kadınlardan sadece Nevfel kızı Ümmi Varaka'nın olduğunu, onun da gönüllü olarak yaralılara bakmak için Hz. Muhammed'den izin istediğini ve belki bu vesile ile şehit olmak isteğini iletince Hz. Peygamber (S.A.S)'in buna dahi izin vermediğini ifade etmiştir. Bu kadın sahabe dolayısıyla Müslüman kadınlar için şevk verici bir yorumda bulunmuştur.³⁶²

Tâhirülmevlevî, "*Müslümanlar azdı, fakat kalplerinde din muhabbeti vardı*" diyerek müşriklerin maddi imkânlarına karşın Müslümanların Allah yolunda ve Peygamber uğrunda ölmeyi her şeyden çok istediklerini ve bunda çok samimi olduklarını ifade ederken nüktedan bir üslup kullanmıştır.³⁶³

Tâhirülmevlevî, "*Hazret-i Peygamber, müşrik yardımcı istemedi*" başlığı altında, Hubeyb b. Yesâf adında bir müşrikin Hz. Peygamber (S.A.S)'in yanına gelip, yurdu olan Medîne için Müslümanların safında savaşmak istediğini; ancak Hz. Peygamber'in "*Biz, müşriklerden yardım dilemeyiz*" diyerek bu isteği geri çevirdiğini, bu kişinin Müslüman olup Bedir Savaşında büyük bir gayretle savaştığını belirtmiştir. "*Müşriklerin muharebeden kaçışmaları*" başlığı ile müşriklerin büyük kısmının savaşa başkalarından utandığı için zorla geldiğini, mesela Ümmiye b. Halef

³⁶¹ Tâhirülmevlevî, *a.g.m.*, s. 25.

³⁶² "Bak, şu ilk Müslümanların Müslümanların büyüklüğüne ki: erkeklerinden başka kadınlar da şehid olmak arzusunda bulunuyorlar ve din uğrunda kadın, erkek çalışıp icabında can veriyorlarda Müslümanlığı dünyanın her tarafına yaymaya muvaffak oluyorlar." Makalenin çevirinden alınan bu kısım ile şehidlik makamını yüceltmıştır. (Tâhirülmevlevî, *a.g.m.*, s. 25).

³⁶³ Hiçbiri (Dostlar şehid, biz gazi!) demiyor, yahud (Dostlar cennete, biz memlekete!) temennisinde bulunmuyordu. Çünkü: hepside göğsü imanlı ve dini bütün Müslüman idiler içlerinde Müslüman olmayan değil, Müslümanlığı gevşek bulunan tek bir nefer yokdu. (Tâhirülmevlevî, *a.g.m.*, s. 26).

isimli kişinin memleketinden kalıp keyfetmek fikrinde olduğunu anlatmış ve olayı hikâyeleştirmiştir.³⁶⁴

Tâhirülmevlevî, “*Muharebe başlıyor*” başlığı altında Bedir Savaşının hicretin ikinci yılında Ramazan-ı şerifin on yedinci günü (Cuma) Bedir denilen mevkiide Müslüman ve müşrik ordularının karşılaştığını anlatmıştır. Abdullah b. Cahş liderliğindeki birliğin, Nahle’de öldürdüğü Hadramî’nin kardeşi Âmir b. Hadramî’nin attığı okla çarpışma başlamıştır. Tâhirülmevlevî, “*O zamanki muharebelerde kullanılan silahlar*” başlığında savaşta kullanılan silahlar hakkında bilgi vermiştir. Tâhirülmevlevî, savaş silahlarının ok yay, kargı, kılıç gibi yakın mesafe ve göğüs göğüse çarpışmaya uygun olduğunu ve eskiden savaşlarda çok kan aktığını ifade ile karşılaştırma yapmış ve okuyucuyu müzelere gitmesi ve eski silahları görmesi konusunda teşvik etmiştir.³⁶⁵

“*Müslümanların ilk şehidleri*” başlığı ile müşriklerin attığı ilk okun Hz. Ömer’in kölesi olan Mihcâ hazretlerine isabet edip bu kişinin şehid olduğunu belirtmiş ve “*Müslümanların ilk muharebe şehidi olan bu zât-ı şerifi unutma. Daima hayır ile ve hürmetle hatırlayıp onun ve sâir şehidlerin ruhlarına Fatih-i Şerîfe okuyuver ki sen geçmişlere hürmet edersen gelecekler de sana hürmet edecek*” diyerek okuyucuya nasihat etmiştir.³⁶⁶

Tâhirülmevlevî, Hârise b. Sürâka isimli sahabenin şehid olduğu bilgisini verirken bu genç sahabenin arka saflarda ok muharebesini seyretmekte olduğunu ifade ederek, Müslümanların savaşta en önde aktif bir şekilde savaşmalarının önemini anlatmıştır. Ecelin kişinin yaptıklarından bağımsız ve yalnız Allah’ın iradesiyle olduğu mesajını vermiştir. “*Eceli gelmeden kimse ölmez*” başlığı ile Hârise b. Sürâka’nın şehîd olmasının Müslümanları gayrete getirdiğini ve daha sağlam bir

³⁶⁴ “Lakin (Ebu Cehil) ile (Ukbe) namındaki müşrikler, bir sırma kutusu ile bir (Buhurdanlık) alıb (Ümmiye)’nin evine geldiler. Mademki muharebeye gitmek istemiyorsun oturma karılar gibi sırma çek ve tütsülen” diye eğlendiler. Oda bu hakarete katlanamadığı için orduya katıldı. (Tâhirülmevlevî, a.g.m., s. 26).

³⁶⁵ “Pek yakından ve adeta yüzyüze döğüşüldüğü cihetle o zamanki muharebeler şimdikiyelerinden fazla tehlikeli ve kanlı olurdu. Askeri müzesinde bu eski silahların hepsinden var. Bir gün izin alıb gitde onları seyret ve şimdiye kadar ne türlü silahlar kullanılmış olduğunu öğren.” (Tâhirülmevlevî, a.g.m., s. 26).

³⁶⁶ Tâhirülmevlevî, a.g.m., s. 26.

itikadla düşmana saldırdıklarını aktarmıştır. Bu konu sebebiyle “*Şu vaka, hakikaten düşünülecek ve ibret alınacak bir şeydir. Açıkta duranlar kurtuluyor da geride, yani siper arkasında bulunan bir nefer, ok isabetiyle şehid oluyor. Neden acaba?*” diye sorarak “*bunun ömrü, o kadarmış. Öbürlerinin ise yaşayacakları müddet henüz bitmemiş, yani hiç birisinin daha eceli gelmemiş.*” Şeklinde cevaplamıştır. Mamafih Hâlid b. Velîd adlı sahabeden bahsederek, sayısız savaşa girdiği halde ileri yaşlarında yatağında öldüğünü aktararak anlatımını zenginleştirmiş ve muhatabı açısından daha ikna edici olmuştur.³⁶⁷

Tâhirülmevlevî, savaşta ölmek konusunu “*Demek ki: ölüm, tehlikeye düşmekle değil, ömür bitmek ve ecel yetmekle insana geliyor. Burasını unutmayalım da bahsimize gelelim*” diyerek Bedir Savaşı anlatmaya devam etmiştir. “*Saff-ı harb teşkili, kumandanın emrine itâat lüzumu*” başlığı ile askerlikte kumandana itaatin ne kadar önemli bir husus olduğunu sohbet havası içinde anlatmıştır. Hz. Peygamber (S.A.S)’in orduyu elindeki asa ile yavaşça eliyle dokunarak düzgün bir sıra haline getirdiğini böylece savaşta keyfi hareket edilemeyeceğini gösterdiğini belirtilmiştir. Buna da insan vücudunda baş ve gövde ilişkisine benzetmiştir.³⁶⁸

“*İki taraf erlerinin çarpışmaları*” başlığı altında çarpışmaların başladığı zaman dilimini ayrıntıya girerek anlatmıştır. Eskiden yapılan savaşlarda iki ordu arasında savaş başlamadan önce iki taraftan birer kişinin iki ordu arasındaki meydana savaştığı ve yenen tarafa moral üstünlüğü sağladığını aktararak ortaçağdaki savaş düzeni hakkında bilgi vermiştir.³⁶⁹

Bedir Savaşında bu uygulamanın gerçekleşmediğini savaşın ok atışı ile başladığını ve ilk atışta birkaç kişinin öldüğünü belirtmiştir. Ardından müşriklerin

³⁶⁷ “Hazret-i Peygamber’in eshabından (Halid bin Velid) adlı bir zât-ı şerif vardı ki: yiğitliğinden dolayı Resulallah Hazretleri, buna (Seyfullah) yani (Allah’ın Kılıcı) lakabını (Lakab) vermişti. İşte bu (Seyfullah) hazretleri, ölüm döşeğinde yatarken “şimdiye kadar yüzden ziyade muharebeye girdim, vücudumda ok, kargı, kılıç dokunmayan bir karışık yer kalmadı. O derece tehlikeleri atlatmışken şehid olmadımda kadınlar gibi yatağımda ölüyorum” diye hayıflanmıştı. (Tâhirülmevlevî, a.g.m., s. 26.)

³⁶⁸ “Bilirsinki: gövde, başın düşüncesine göre hareket eder. Baş, yürümek istediği halde ayak durur, yahud baş, durmasını isterken kol, bacak titrese o vücud, hastalanmış demektir. Hasta bir vücud ise daima kavgada mağlun olur. Binaenaleyh sağlam bir gövde, nasıl ki başın düşüncesine uyarsa bir ordu efrâdıda o suretle kumandanın emrine muti’ olmalıdır.” Cümleleri ile kumandana itaatin önemi anlatılmıştır. (Tâhirülmevlevî, a.g.m., s. 27).

³⁶⁹ Tâhirülmevlevî, *Müslümanlığın Medeniyete Hizmetleri*, c. I, İst. 1974, s. 138.

önde gelenlerinden Utbe b. Rebia, Şeybe b. Rebia ve Velîd isminde üç kişinin meydana çıkıp karşılıklarına çıkması için mübariz istediklerini, Müslümanlar arasından Hamza, Ubeyde b. Hâris ve Ali'nin çıktığını belirtmiştir.³⁷⁰

Tâhîrülmevlevî, okucuya “Unutmadın ya? Müslüman mübârizlerinden ikisi, Resûlullah'ın amcası ile amcasının oğlu idi. Üçüncüsü de yine Peygamber'in amcasının oğlu ve sonra damadı olup Esedullah yani ‘Allah'ın Arslanı’ lakabını almışdı. Hamza, yetişmiş bir yiğit, Ali de henüz genç bir kahraman olduğundan ikisi de mübârizlerini birer kılıcda doğradılar.” diyerek bu meselenin zaten her Müslümanın zihninde her zaman canlı olarak kalması gereken bir olay olduğunu belirtmektedir.³⁷¹

Genç yaşlı herkesin mübarezeeye katıldığını, bunlardan Ubeyde'nin karşısında kendisi gibi yaşlı olan düşmanına vurduğu kılıç darbesiyle düşmanını yaraladığını ancak müşrik Utbe b. Rebia'nın, Ubeyde b. Hâris'in ayağını kesip attığını anlatmıştır. Yaralı haldeki Ubeyde Hz. Peygamber (S.A.S)'in huzuruna getirdiklerinde Hz. Peygamber kendisini cennetle müjdelemiştir.³⁷²

“Müşriklerin yılması, Müslümanların hücumu” başlığı ile müşriklerin savaşın henüz başında üç önemli kişiyi kaybetmiş olmalarının morallerini çok bozduğunu belirtmiştir. Hz. Muhammed'in “her kim bugün düşmandan yüz çevirmez de sebât eder ve şehidan vefat eylerse Cenab-ı Hakk, onu mutlaka cennete koyacaktır”³⁷³ diyerek askerlerini cesaretlendirip şevke getirdiğini ve ardından “hücum!” emriyle müşriklere saldırdıklarını coşkulu bir anlatımla aktarmıştır.³⁷⁴

Müslümanların büyük bir kahramanlık gösterip ellerinde kılıçlarla korkusuzca ileri atıldığını ve adeta şehâdeti istercesine sonuna kadar çarpıştıkları ifade etmiş; özellikle Ömer b. Hammam ve Avf b. Afrâ gibi sahabelerin bu şekilde çarpışıp şehit olduklarını belirtmiştir. Sağ kalanların da aynı şekilde eşsiz bir

³⁷⁰ Tâhîrülmevlevî, a.g.m., s. 27.

³⁷¹ Tâhîrülmevlevî, a.g.m., s. 27.

³⁷² İsrail Balcı, “Bedir Savaşıyla İlgili Mucizevi Rivayetlerin Kur'an, Hadis ve Tarih Verilerine Göre Kritiği”, 2009, *İstem*, Yıl:7, sy. 13, s. 99; Vâkıdî, c. I, s. 68-69, s. 82-85; İbn Sa'd, c. II, s. 17.

³⁷³ Tâhîrülmevlevî, a.g.m., s. 27.

³⁷⁴ Ebûbekir Sifir, “Ebû Ubeyde b. Cerrâh”, *DİA*, c. XLII, İst. 2012, s. 17.

savaşçılık örneği gösterdiğini Ebû Bekir'in müşrik tarafında bulunan oğlunun üstüne hücum ettiğini, Ebû Ubeyde b. Cerrâh hazretlerinin ise müşrik olan kendi babasını öldürdüğü yazılmıştır.³⁷⁵

“Böyle Müslümanların önüne kim durabilir!” başlığı altında şehid olmanın faziletlerinden, Müslümanların Bedir Savaşındaki fedakârlıklarından bahsedip dini korumak uğruna babasını ve ya oğlunu öldüren yiğidler oldukça İslâmın karşısında hiç kimsenin duramayacağı şeklinde bir yorumla Allah rızasının ve İslâmı koruma gayretinin her şeyin üzerinde bir kutsallığa sahip olduğunu vurgulamıştır.³⁷⁶

Tâhirülmevlevî, Bedir savaşında Müslüman ve müşriklerin kayıplarını ve müşriklerden esir edilenlerin durumlarını anlatmıştır. Buna göre müşrikler yetmiş ölü ve yetmiş esir vermişler, savaşta Müşrik kumandanı Ebû Cehîl'in kafası kesilip Hz. Peygamber (S.A.S)'in önüne atılmış, kaçabilen müşrikler ölümden ve esaretten kurtulabilmiştir. İslâm ordusu ise bu savaşta sadece on dört şehit vermiştir. Tâhirülmevlevî, yazısının bu kısmında” *Radiyallahu anhum ve erzahum*” diyerek şehidler için dua etmiştir. Ölen müşrikler bir kuyuya doldurulup kalanlardan zengin olanlar fidye ile kurtulurken fakir olanlar Medîne'de çocuklara okuma yazma öğretmeleri şartıyla serbest bırakılmışlardır. Tâhirülmevlevî, böylece Müslümanların her açıdan kazançlı çıktıklarını, Medîne'de okuma yazma bilenlerin çoğaldığını ganimetin de Müslümanları ekonomik açıdan rahatlattığını ifade etmiştir.³⁷⁷

Tâhirülmevlevî, Müslümanların kazandığı zaferi, ölümden korkmamaya ve düşmana karşı cesurca savaşmaya bağlamıştır. Tâhirülmevlevî, savaş esnasında Müslümanların ibadetlerini nasıl yerine getirebilecekleri hakkında ayrıntılı malumat vermiştir. Örneğin Hz. Peygamber (S.A.S)'in; ordu Medîne'den hareket ettikten sonra askerlerine oruçlarını bozmalarını emrettiğini, aynı şekilde Mekke'nin fethinde bu emri tekrarladığını aktarmıştır. Savaşta oruç tutmanın, savaşın gidişatını etkileyebileceğini ve savaşın kazanılmasının oruç tutmaktan çok daha önemli olduğunu belirtmiştir. Makalenin yazıldığı dönem, Osmanlı Devleti'nin son yılları olduğundan senelerce cephede kalıp evine dönmeyen askerler bulunmaktadır.

³⁷⁵ Tâhirülmevlevî, a.g.m., s. 26.

³⁷⁶ Tâhirülmevlevî, a.g.m., s. 27.

³⁷⁷ Mehmet Ali Kapar, “Ebû Cehil”, *DİA*, c. 1X, İst. 1994, s. 117-118.

Tâhirülmevlevî, savaşmak durumunda olanlara yönelik fihri bilgiler vererek onları psikolojik açıdan rahatlatmıştır. Oruç konusunda savaş durumlarına ait bu esneklik oruç tutmak isteyip de cepheye bulunan asker için önemli bir kolaylıktır.³⁷⁸ Ancak dipnotta da aktarıldığı gibi namazın hiçbir şekilde terk edilmemesi gerektiğini Hz. Peygamber (S.A.S)’in işaretlerle de olsa savaşta namazını kıldığını özellikle vurgulamıştır.³⁷⁹

Tâhirülmevlevî, Bedir Savaşını Hz. Peygamber döneminin en önemli olaylarından bir olarak görmektedir. Çünkü bu savaş ona göre Müslümanlar ile müşriklerin ilk çarpışması olması ve savaşın Müslümanların lehine neticelenmesi nedeniyle Medîne’deki Müslümanlara moral anlamda büyük katkı sağlamış, Müslümanların imanları kuvvetlenmiştir. Ayrıca Müslümanların Hz. Muhammed’e olan bağlılıkları daha da artmıştır. Zaferden emin olan müşrikler ise beklemedikleri bir sonuç elde ederek psikolojik açıdan olumsuz etkilenmişlerdir. Tâhirülmevlevî, Bedir Savaşını anlatırken Enfal suresinden yararlanmış ve karşılarında üç kat kalabalık müşrik ordusunu gören Müslümanlardan bir kısmının tereddüt yaşadığını, ancak Allah’ın iradesinin hep inananlardan yana olduğunu ve bu tereddüdün ne kadar yersiz olduğunu vurgulamıştır.³⁸⁰

Tâhirülmevlevî’nin Bedir savaşı ile ilgili olarak yazdıkları genel olarak İslam tarihi kaynaklarıyla örtüşmektedir. Savaş sırasında gerçekleştiği rivayet edilen mucizevi hallere çok az yer vermiştir. Savaşın sebebi konusunda İslâm tarihçisi Taberî’nin belirttiği hususu teyid etmektedir. Buna göre Hz. Peygamber’in asılniyeti kervanı vurmaktır değildir. Kervanın Mekke’ye dönmesine rağmen Hz. Muhammed’in ashabını orduya çağırması, hazırlanmakta olan Müşrik ordusu ile savaşmak içindir. Bu savaşta sadece kervanı vurmaktır isteyen Müslümanlar bir imtihandan geçmiştir.

³⁷⁸ “Çünkü: Müslümanlar, mubarebe ederken oruçlu bulunsalardı kuvvetden düşmeleri ihtimali vardır. Onun için muharebe günlerinde orucu yediler, sonrada gününe gün tutmak suretiyle kaza etdiler. İşte şuna binaen Ramazan’a tesâdüf eden muharebelerde bir Müslüman askeri, orucunu yeyip sonra kaza eder. Fakat namaz için bu müsaade yoktur. Zirâ Resulallah Efendimiz, hiçbir zaman namazı terk etmemiştir. Hatta muharebe sırasında bile işaretlerle kılmıştır.” (Tâhirülmevlevî, a.g.m., s. 27)

³⁷⁹ Münir Hasan 2008, *Kur’an’da Savaş Olgusu*, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Ankara., s. 167-170.

³⁸⁰ İsrail Balcı, “Bedir Savaşıyla İlgili Mucizevi Rivayetlerin Kur’an, Hadis ve Tarih Verilerine Göre Kritiği”, 2009, *İstem*, Yıl:7, sy. 13, s. 85- 124; Taberî, Târih, c. II, s. 267.

Sahabeler de bu durumu idrak etmiş kervanı vurmak isteyenler hareketlerinde ağır davranırken, gerçekten İslâm için savaşmak isteyen Müslümanlar samimane bir şevkle orduya katılmışlardır. Tâhirülmelevî, bu durumun Enfal suresinde ayrıntılı olarak anlatıldığını belirtmiştir. Savaş sonuna müşriklerin on Müslümana okuma yazma öğretmesi şartıyla serbest bırakılması maddesi İslâm dininin eğitim öğretime verdiği değeri göstermesi açısından son derece önemlidir.³⁸¹

2.1.13. Tarih-i İslâm Sahâifinden “Mısır’ın Fethi”

Tâhirülmelevî’nin ele aldığı Mısır’ın Amr b. Âs tarafından fethi, Hz. Ömer döneminin önemli olaylarından biridir. İslâm ordusu bir taraftan Suriyelilere, bir taraftan da İranlılara karşı büyük zaferler kazanmakta Dimeşk, Kudüs, Suriye, Filistin gibi çok önemli şehirleri ele geçirmektedir. Tâhirülmelevî, Hz. Ömer’in Mısır’ın fethine aradaki mesafeden dolayı sıcak bakmadığını; ancak Amr b. As’ın sürekli tekrarlayan Mısır’ı fethetme arzusu üzerine izin verdiğini belirtmiştir.³⁸² Dört bin kişilik İslâm ordusu ile Mısır’a giden Amr b. Âs’ın askerlikten ziyade siyasi yönünün güçlü olduğunu özellikle belirtmiştir. İslâma girmeden önce Mısır’a yaptığı seyahatta Mısır halkının savaş sanatında zayıf olduklarını ve zorla tabi olundukları Rumları sevmediklerini anlayan Amr b. Âs, Mısır’ın muhakkak alınması gerektiği fikrindeydi. Amr b. As’ın Mısır seyahati hakkında, İmam Süyûtî’nin *Hüsni’l-Muhadara fi Ahbâri Mısır ve’l-Kahire* isimli kitabından yararlanan Tâhirülmelevî seyahat hakkında bilgiler aktarmıştır.³⁸³

Bu seyahatin hikâyesi Kudüs’te başlamıştır. Amr b. Âs, ticaret için gittiği Kudüs’te bayılıp yere düşen Mısırlı papaza su içirmiş ve onu ayıltmış, bir müddet sonra aynı papazı uyumakta olduğu sırada bir yılan tehlikesinden kurtarmıştır. Papaz uyanınca kendisine iki adam diyeti ödemek istediğini söylemiştir. Ancak o kadar

³⁸¹ Mustafa Fayda, Bedir Gazvesi, *DİA*, İst. 1992, c.V, s.325-327.

³⁸² Tâhirülmelevî, “İslâm Askerine”, *Sırat-ı Müstakîm Dergisi*, c. XIII, sy. 321, s. 68-69.

³⁸³ Ahmet Önkal, “Amr b. Âs”, *DİA*, İst. 1991, c. III, s. 79-81.

parayı ancak ülkesi olan Mısır'a gidince tedarik edip verebileceğini söyleyerek, Amr b. Âs'ı Mısır'a davet etmiştir.³⁸⁴

Papazın teklifini kabul eden Amr b. Âs, bir yol arkadaşı ile Mısır'a yola çıkmış ve Mısırda papaz tarafından ağırlandı. Mısır'ın güzelliğinden, bereketinden, genişliğinden son derece etkilenmişlerdir. Meydanda oynanan top oyununu seyrettikleri esnada top kaçıp Amr b. Âs'ın elbisesinin altına girmiştir. Bu durum Mısırlılarca şaşkınlıkla karşılanmıştır.³⁸⁵ Mısır halkının inancına göre top oynanırken top kimin elbisesine girerse o kişinin hükümdarları olacağına inanmaktadırlar. Papaz meydandaki halka Amr b. Âs'ın kendisine yaptığı iyilikleri anlatmış ve söz verdiği iki bin altını toplamış ve misafirlerini Kudüs'e göndermiştir.³⁸⁶

Mısır seyahatinden etkilenen Amr b. Âs, Mısır'ı düşünmeye devam etmiş ve top meselesi dolayısı ile Mısır halkının inandığı şeyin doğru olmasını ümid etmiştir. Tâhirülmevlevî, bu konuyla ilgili olarak Hz. Peygamber (S.A.S)'in hadîs-i şerifini örnek vermiştir.³⁸⁷ Tâhirülmevlevî, Amr b. Âs'ın Hz. Ömer'den izin alarak Mısır'ı fethetmek üzere yola çıktığı belirterek bu sayıda Mısır'ın fethi konusunu bitirmiştir. "mabadı var " şeklinde not düşerek yazının devamının geleceğini belirtmiştir.³⁸⁸

Tâhirülmevlevî, bereketli toprakları ile İslâm ülkelerine büyük katkıları olan Mısır'ın fethi ile ilgili az bilinen ayrıntıları aktarmıştır. Yazının devamında Mısır'ın Hz. Ömer'in izni ve emri ile alınmasını anektodlarla anlatmıştır. Amr b. Âs, Mekke'nin fethinden önce Müslüman olmuştur. Mekke'de ticareti elinde tutan kişilerden biridir. Ticaret için gittiği Habeşistan'da, Kral Necaşi ile dost olmuştur. Onun Necaşi'nin etkisiyle Müslüman olduğu rivayet edildiği gibi; Müslümanların gücünden etkilenip Müslüman olduğunu ileri süren tarihçiler de olmuştur. Bedir

³⁸⁴ Âdem Apak, "Mısır'ın Müslümanlar Tarafından Fethi ve Fetih Sonrası Ülkede Sosyal ve Dini Alanda Meydana Gelen Değişimler Üzerine Değerlendirmeler", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2010, c. X, sy. 2, s. 145-159.

³⁸⁵ Tâhirülmevlevî, a.g.m., s. 68.

³⁸⁶ Suna Doğaner, "Mısır", *DİA*, c. XXIX, 2004 Ankara, s. 553-555.

³⁸⁷ "Lefeth aleyküm badî Mısır fastuseva bakbetha hayran fan lekem münhem sahran vezme?" yani "Benden sonra size Mısır kıtası meftûh olacaktır. Oraya girdiğiniz vakit ahalisine hüsn-i muamelede bulununuz. Zira onlara karşı hem karâbetiniz hem zimmetiniz vardır" (Tâhirülmevî, a.g.m., s. 69).

³⁸⁸ Tâhirülmevlevî, a.g.m., s. 69.

savaşında adı geçen ticaret kafilesinin başında da o vardır. Amr b. Âs, sonradan Müslüman olmasına rağmen, askeri ve siyasi dehasından dolayı Zâtüselâsil seriyesinde Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer gibi ilk Müslümanların başına kumandan tayin etmiştir. Ardından Umman'a İslâmı tebliğ vazifesiyle gönderilen Amr b. Âs, Hz. Muhammed'in vefatıyla Medîne'ye geri gelmiştir. Kudüs'ün fethinde, Amvas bölgesinde çıkan veba salgının önlenmesinde etkili olmuştur. Hz. Ömer'e Mısır'ın fethi konusunda ikna etmiş ve Mısır'ı almak için Bizans ordusuyla başarılı bir savaş yapmıştır.³⁸⁹

Amr b. As, Mısır'a tamamen hâkim olarak ‘*Mısır fâtihi*’ ünvanını almıştır. Amr b. Âs, fethettiği yerlerde yaptırdığı bayındırlık çalışmaları, ekonomik kalkınma çabaları ile idari ve siyasi alanda da çok başarılı olduğunu ispatlamıştır. Mısır'da firavunlar döneminden kalma su kanalı açtırmış ve Nil Nehri ile Süveyş Limanını birbirine bağlamıştır. Bu su yolu ile Medîne'ye gemilerle erzaklar göndermiştir. Hz. Ömer'in vefatı ile yerine halife seçilen Hz. Osman döneminde, Hz. Osman'ın sütkardeşi olan Abdullah b. Sa'd b. Ebû Serh ile anlaşmazlık yaşamıştır. Bunun üzerine Mısır valiliğinden azledilmesi onda derin tesirler bırakmıştır. Ancak bu onda Hz. Osman'a karşı bir nefret oluşturmamıştır. Hatta Hz. Osman'ın öldürülmesi üzerine intikam almak için Muaviye ile beraber aynı safta savaşmıştır. Hz. Ali döneminde yaşanan siyasi kargaşa ortamında etkili bir isim olmuştur. Sıffin Savaşında Hz. Ali'nin karşısında yer almıştır. Askerlerinden Kur'an sayfalarını mızraklarının ucuna takmalarını isteyerek, İslâm tarihinin çok kritik bir olayında belirleyici rol oynamış, yaşanan karışıklığın Kur'an hükümlerine göre çözülmesini istemiştir. Ancak mesele daha da karışık bir hal almıştır. Sonuçta seçilen hakemlerin verdiği hükümler her iki taraf tarafından kabul edilmemiştir. Çok zeki bir insan olan Amr b. Âs'ın bu meselede belagat ustalığı ile Hz. Muaviye'yi halife seçtiği görüşü yaygındır. Bu olayda kilit rol oynayan Amr b. Âs; Muaviye'nin halife olması üzerine, Mısır'a giderek Hz. Ali'nin atadığı valiyi öldürmüştü ve Mısır'da idareyi eline almıştır.³⁹⁰ Ölene kadar Mısır'ı idare etmeye devam eden Amr b. Âs, böylece haksız bir şekilde çıkarıldığını düşündüğü Mısır'a tekrar idareci olarak dönmüştür. Hz. Ömer, “*Amr dünyada*

³⁸⁹ Dr. Nuri Ünlü, a.g.e, s.112-113.

³⁹⁰ Dr. Nuri Ünlü, a.g.e, s. 153.

kaldıkça hep idareci olmalıdır” şeklindeki sözü, Amr b. Âs’ın idareciliğini kanıtlamaktadır.³⁹¹

2.1.14. Büyüklerimizden 2 “Musab bin Umeyr Radyallahu anh”³⁹²

Tâhirülmevlevî, Sebilürreşâd dergisinde yayınlanan makalesinde İslâm dininin yayılmasında büyük fedakârlıkları ve gayretleri olan Mus’ab b. Umeyr’i tanıtmakla örnek bir Müslüman portresi çizmiştir.³⁹³ Genç yaşta İslâmı kabul edip ailesinden ve sahip olduğu maddi imkânlarından vazgeçen Mus’ab b. Umeyr, Tâhirülmevlevî’ye göre gençler için tanınması gereken bir sahabedir.³⁹⁴

Mus’ab b. Umeyr, Mekkeli olup Hz. Peygamber (S.A.S)’in büyük dedelerinden Kusay b. Kilâb’ın oğullarından Abdüddâr’ın soyundan gelmektedir. Soyu baba tarafından beş kuşak, anne tarafından da on kuşak yukarıda Hz. Peygamber’in soyu ile birleşmektedir.³⁹⁵ Tâhirülmevlevî, onun tam olarak künyesini Kitabü’l Asabe adlı kaynak kitaptan “*Ebû Zerâre Mus’ab b. Umeyr b. Haşim b. Abdimenâf b. Abdüddâr b. Kusây b. Kilab el-Abderî*” şeklinde vermiştir. Mus’ab b. Umeyr gizlice Müslüman olmuş; ancak bu durum Osman b. Talhâ tarafından hissedilmiş ve Abdüddâroğullarına haber verilmiştir. Bunun üzerine Hz. Mus’ab, zincire vurulmuş ve pek çok Müslüman da Musab b. Umeyr gibi işkencelere maruz kalmaya başlamıştır.³⁹⁶

Mus’ab b. Umeyr’in Müslüman olması sebebiyle ailesinden baskı görmesinde, eskiden beri Hz. Peygamber’in mensup olduğu Abdimenâfoğulları ile Abdüddâroğulları arasında var olan düşmanlık etkili olmuştur. Cahiliye devrinde etkili bir statüye sahip olan Abdüddâroğulları, Hz. Muhammed’in Peygamberliğine şiddetle karşı çıkıyor; Müslümanlara karşı yapılan savaşlarda ön saflarda yer

³⁹¹ Ahmet Önkal, “Amr b. As”, DİA, c. III, İst. 1991, sy. 79-81.

³⁹² Büyüklerimizden serisinin birinci cildinde Habbab Bin Eret konu edilmiştir. (Tâhirülmevlevî, “Habbab b. Eret”, *Çığır Dergisi*, sy. 41, s. 4.

³⁹³ Büyüklerimizden serisinin birinci cildinde Habbab Bin Eret konu edilmiştir. (Tâhirülmevlevî, “Habbab b. Eret”, *Çığır Dergisi*, sy. 41, s. 4.

³⁹⁴ Tâhirülmevlevî, “Büyüklerimizden 2, Mus’ab b. Umeyr Radyallahu Anhu”, *Mahfil Dergisi*, c. XIII, sy. 1, s. 7.

³⁹⁵ Mehmet Salih Gündüz, “Mus’ab B. Umeyr’in Hayatı, Kişiliği ve İslâm Tarihindeki Yeri”, *Siirt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, c. IV, sy. 1, s. 107-142; İbn Sa ‘d, c. III, s. 108.

³⁹⁶ Mehmet Salih Gündüz, *a.g.m.*, s. 107-142.

alıyorlardı. Abdüddâroğullarına mensup zengin bir ailenin oğlu olarak yetişen Mus'ab b. Umeyr, özellikle çok varlıklı olan annesi tarafından büyük bir ihtimamla yetiştirilmiştir.³⁹⁷ Mekke'de akrabaları arasında seçkin bir yere sahipken İslâm dinini kabul etmesi, müşrikler arasında büyük öfkeye sebep olmuştur.³⁹⁸

Hicrî beşinci yılda Hz. Peygamber Mekke'de eziyete maruz kalan Müslümanlara Habeşistan'a gitme izni vermiş; böylece otuz üç erkek ve yedi kadın ilk İslâm hicret kafilesi farklı yerlerde buluşup gizlice Habeşistan'a gitmiştir. Mus'ab b. Umeyr ve eşi de giden kabile içinde yer almaktadır.³⁹⁹

Kabile Habeşistan'a vardıktan sonra Vel Necm sûresi nazil olmuş ve Allah tarafından Hz. Peygamber (S.A.S)'den bu sûrenin Harem-i Şerifte açıktan ilan etmesi istenmiştir. Hz. Peygamber (S.A.S)'in Vel Necm sûresini okuması üzerine Müslümanlar secdeye varmış; orada bulunan müşrikler de ayetin belagatinden etkilenip bilinçsizce secdeye varmışlardır. Bu durum yanlış anlaşılacak Mekke'deki müşriklerin Müslüman olduğuna dair yalan bir haber her tarafta duyulmaya başlamış ve hadise Habeşistan'a bu şekilde bu şekilde ulaşmıştır. Bunun üzerine Habeşistan'da bulunan Müslümanların bir kısmı Mekke'de tehlike kalmadığını zan edip Mekke'ye geri dönmüştür. Ancak haberin asılsız olduğunu anlayan Müslümanların bir kısmı tekrar Habeşistan'a giderken, bir kısmı ise bazı Mekkelilerin himayesinde Mekke'de yaşamaya davet etmiştir. Müslümanlara yapılan baskı artarak devam edince, seksen üç erkek ve on sekiz kadından oluşan bir Müslüman kabile daha Habeşistan'a hicret etmiştir.⁴⁰⁰

Tâhirülmevlevî, İbn-i Hişam'ın Siyer adlı eserinde Mus'ab b. Umeyr'in ikinci kabile ile tekrar gittiğine dair bilgi bulunduğunu belirtse de kendisi bunun doğru olmadığını düşünmektedir. Ona göre, Hz. Peygamber'in Medîne'ye hicretinden evvel Mus'ab b. Umeyr Mekke'de bulunmaktadır. Bu düşüncesine kanıt

³⁹⁷ Mehmet Salih Gündüz, *a.g.m.*, s.113; İbn Sa 'd, c. III, s. 108; İbn Abdilber, s.699; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, c. V, s. 176; Süheylî, c. II, s. 252.

³⁹⁸ Mehmet Salih Gündüz, *a.g.m.*, s.116; Belazurî, c. I, s. 53-54-55; Kazancı, c. I, s. 177.; Nedvî-Ensârî, c. II, s. 374.

³⁹⁹ Tâhirülmevlevî, *Müslümanlığın Medeniyete Hizmetleri*, c. II, İst. 1974, s. 173

⁴⁰⁰ Tâhirülmevlevî, *a.g.m.*, s. 8; İbn İshak, Muhammed b. İshak b. Yesâr, Siretü İbn İshak, thk. Ahmed Ferid el-Müzeydiyyi, 1. basım, Beyrut, Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2004, s. 214; İbn Hişam, c. I, s. 349; İbnü'l-Esir, *elKamil*, c. I, s. 596.

olmak üzere Hz. Muhammed (S.A.V)'in Peygamberliğinin 12. senesinde Medînelilerden on Hazreçli ve iki Evsli olmak üzere on iki kişinin Mina'da Hz. Peygamber'e biat ettiğini ve Hz. Peygamber (S.A.S)'den kendilerine İslâmı öğretmek üzere bir muallim göndermesini rica ettiklerini ve Hz. Peygamber (S.A.S)'in Mus'ab bin Umeyr'i Medîne'ye muallim olarak gönderdiğini anlatmıştır. Bu durumun sahih kaynaklarca teyit edildiğini vurgulamıştır.⁴⁰¹ Medîne'de Evs ve Hazrec kabileleri arasında geçmişten gelen düşmanlık nedeniyle birbirlerinin imamlıklarını istemedikleri namaz kıldırmak ve Kur'an öğretmek için Mus'ab b. Umeyr'i istediklerini belirtmiştir. Medîneli Müslümanlar ona Kur'an okuyan manasında Kâri ve Kur'an okutan manasında mukri ismini vermişlerdir.⁴⁰² Tâhirülmevlevî, Medîne'ye muallim olarak giden kişinin Abdullah b. Ümmü Mektûm hazretleri olabileceğine dair rivayetler olduğunu belirtmiş ancak bununla ilgili olarak bir kaynak belirtmemiştir.⁴⁰³

Tâhirülmevlevî, Mus'ab b. Umeyr'in Medîne'ye gittiğini varsayarak devam etmiş; Musab b. Umeyr'in Esad b. Zûrâre'nin evine misafir olduğunu ve kırk kadar yeni Müslüman olmuş Medîneli'ye namaz kıldırmayı ve Kur'an öğrettiğini anlatmıştır. Bu gayretlerin neticesi olarak Sa'd b. Muâz ve Üseyd b. Hudayr gibi Medîne'nin önde gelen bazı kişileri Müslüman olmuştur.⁴⁰⁴ Ardından Mus'ab b. Umeyr'in yetmiş üç erkek ve iki kadını Mekke'ye hâc vazifesini ifa için götürmeye muvaffak olmuştur.⁴⁰⁵

Mus'ab b. Umeyr, Abdüddâroğullarından olması dolayısı ile Bedir ve Uhud Savaşlarında İslâm sancağını taşımıştır.⁴⁰⁶ Sancağı taşıyacak kişi orduyu ve devleti temsil edeceğinden; şeref, haysiyet, şecaat ve yiğitlikte üstün vasıflara sahip

⁴⁰¹ Salih Kesgin "Asr-ı Saadetten Bir Genç Portresi: Mus'ab b. Umeyr", Cami ve Gençlik, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 10/2014 [Ulusal], s. 75;İbn Sa'd, et-Tabakâtü'l-kübrâ, c. III, s. 118.

⁴⁰² Mehmet Salih Gündüz, a.g.m., s. 140

⁴⁰³ Abdullah Aydınli, *DİA*, c. XXXI, s. 226-227;c. XX İst. 1999, s. 434-435.

⁴⁰⁴ Hüseyin Algül, *DİA*, İst. 2006, İbn-i Hişam, c. II, s. 84;Taberi, c. II, s. 358-359.

⁴⁰⁵ İsmail hakkı Ünal, "Es'ad b. Zûrâre", *DİA*,c. XI, İst. 1995, s. 352.

⁴⁰⁶ Tâhirülmevlevî, a.g.m., s. 8;Tâhirülmevlevî, *Müslümanlığın Medeniyete Hizmetleri*, c. II, s.367.

olmalıdır. Bu konu ile ilgili bir anektod vererek konuyu biraz daha açığa kavuşturmuştur.⁴⁰⁷

Mekke'nin fethi ile ilgili verilen anektoda göre, Hazrec kabilesinin sancağını elinde bulunduran Sa'd b. Ubâde 'nin ' 'Kâbe'ye bile iltica edenlerin katl olunacağı gündür'' demesi üzerine Sa'd b. Ub'ade Hz. Peygamber (S.A.S)'e şikâyet edilmiştir. Bunun üzerine Hz. Peygamber "Bugün şefkat ve merhamet günüdür" buyurmuş; Hazrec sancağının Sa'd b. Ubâde'den aldırılıp, Sa'd b. Ubâde'nin oğlu Kays'a verilmesi için Hz. Ali'yi vazifelendirmiştir. Bu duruma çok canı sıkılan Sa'd b. Ubâde insanların arasında zelil bir duruma düşmemek için sancağın Hz. Peygamber (S.A.S)'in emri ile kendisinden alındığına dair bir nişan istemiştir. Tâhirülmevlevî, Araplarda sancaktarlık vazifesinin önemini anlatmak için ayrıntılı ifadeler yer vermiştir. Sancağı taşıyan kişinin ait olduğu toplumu temsil kabiliyeti olması gerektiğini anlatmıştır.⁴⁰⁸

Tâhirülmevlevî, Mus'ab b. Umeyr'in Bedir Savaşında sol eliyle İslâm sancağını göğsünün üstünde kahramanca taşıırken, sağ eliyle de müşriklere kılıç salladığını coşkulu bir dille anlatmıştır. Hz. Muhammed'e çok benzeyen Mus'ab b. Umeyr'in zırhını giyince Hz. Muhammed'den bir farkı kalmadığını ve müşrikler tarafından daha fazla saldırıya maruz kaldığını ifade etmiştir.⁴⁰⁹ Abdullah b. Kamia adlı müşriğin iki zırhı üst üste giyerek savaşa katıldığını, Nesîbe Hatun'un üç kılıç darbesine rağmen sağ kaldığını ve daha sonra Abdullah b. Kamia'nın Mus'ab b. Umeyr'e ansızın saldırarak şehid ettiğini yazmıştır. Mus'ab b. Umeyr'in elindeki sancak yere düşeceği esnada Hz. Ali koşup yetişmiş ve sancağı tutup kaldırmıştır. Tâhirülmevlevî, Müslümanların morallerinin bozulmaması açısından sancağın yere düşmemesinin son derece önemli olduğunu vurgulamıştır. Sancağın bütün bir devleti, milleti ve orduyu temsil ettiğinden hareketle Osmanlı askerine mesaj vermiştir.⁴¹⁰

⁴⁰⁷ Tâhirülmevlevî, a.g.m., s. 9; Tâhirülmevlevî, a.g.e., c. II, s. 134.

⁴⁰⁸ Tâhirülmevlevî, *Hazreti Peygamber ve Zamanı*, İst. 2017, s. 93.

⁴⁰⁹ Mehmet Salih Gündüz, "Mus'ab b. Umeyr'in Hayatı, Kişiliği ve İslâm Tarihindeki Yeri", Siirt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, c. IV, sy. I, s. 134; Zehebi, c. I, s. 148; Âl-i İmrân 3/144.; Belazurî, c. I, s. 53; İbn Sa'd, c. III, s. 176; İbn 'Abdilber, s. 699; İbnül-Esir, Üsdü'l Gabe, c. V, s. 176.

⁴¹⁰ Tâhirülmevlevî, a.g.e, c. II, s. 365.

Tâhirülmelevî, Mus'ab b. Umeyr'in şehadetini aktardıktan sonra onun hakkında bilgi vermiştir. Güzel giyinen, saçlarını her zaman tarayıp güzel kokular süren Mus'ab b. Umeyr; Mekkeli gençlerin en şık ve en yakışıklı delikanlısı olarak kabul edilmektedir. Ancak Mus'ab b. Umeyr şehid düştüğünde, vücudunu kefenlemek için yeterli bir bez bile bulunamamış ve mahrem yerleri örtülerek Uhud dağı yakınlarındaki şehidler mezarlığına defnedildiğini eklemiştir.⁴¹¹

Mus'ab b. Umeyr'i şehid eden İbn Kâmia, Hz. Peygamber (S.A.S)'in yüzüne kılıçla vurmuş ve darbenin etkisiyle Hz. Peygamber'in siperliğinin halkaları yüzüne batmıştır. Tâhirülmelevî, İbn Kamia'nın dağda bulunduğu esnada bir yaban keçisi tarafından boynuzlanarak yardan aşağı düştüğünü ve cehenneme gittiğini ifade ile okuyucu için ayrıntılı bir bilgi sunmuştur. Tâhirülmelevî, müşriklerin sonunun kötü olacağını, ancak Müslümanların yaşasalar dünyada, ölseler ahirette hep kazanç içerisinde olacaklarına vurgu yaparak Osmanlı askerini cesaretlendirmiştir. Tâhirülmelevî, Mus'ab b. Umeyr'in diğer kardeşleri hakkında da bilgi vermiştir. Tuleb b. Umeyr, Hz. Peygamber hakkında olur olmaz konuşan Amr b. Sabre'nin başını deve kemiği ile yarmış; diğer kardeşi olan Ebû er-Rum hazretleri ise Uhud Savaşında Mus'ab b. Umeyr'in şehadeti üzerine düşmekte olan sancağı tutmuştur.⁴¹²

Tâhirülmelevî, bütün dünya nimetlerine sahip bir gencin Müslüman olması ve bu uğurda çektiği sıkıntıları edebî bir dille anlatmıştır. Oldukça zengin bir kadın olan Mus'ab b. Umeyr'in annesi; onu İslâm dininden vazgeçirmek için aç ve susuz bırakmış, kölelerine kırbaçlatmış; ancak Mus'ab b. Umeyr İslâm dini üzere sabit kalmıştır. Tâhirülmelevî'ye göre, bir gencin dinini yaşamak için gösterdiği bu irade örnek alınmalıdır. O; her türlü imkâna sahipken ve inancından dolayı baskı yaşamazken İslam dinini yaşama konusunda hassasiyet göstermeyen Müslümanların, Mus'ab b. Umeyr ve diğer sahabeleri yakından tanınması gerektiğini açıkça ifade etmektedir. Ayrıca güler yüzlü, tatlı dilli ve üstün ahlaklı olan Mus'ab b. Umeyr Medîne'ye İslâm dinini öğretmek için gönderilmiş, böylece İslâmın ilk muallimi ünvanını almıştır. Hal diliyle de örnek bir Müslüman portresi çizen Mus'ab b. Umeyr; Medîne'de İslâmın daha hızlı yayılmasında etkili olmuştur. Bu işten vazgeçmesi için

⁴¹¹ Tâhirülmelevî, a.g.m., s. 9.

⁴¹² Tâhirülmelevî, a.g.s.

büyük bir öfke ile kendisi ile konuşmaya gelen gelen kişileri bile ikna edici tavrı ve etkileyici üslubu ile etkileyebilmiştir. Tâhirülmevlevî'ye göre, İslâm dininin kurallarını ve uygulamalarını bilmekten çok onları yaşayarak örnek olmak, insanlara İslâmiyeti tebliğ etmekte daha tesirli bir yoldur.⁴¹³

2.1.15. Büyüklerimizden Ebû Zer el-Gıfârî Radiyallahu Anh

Tâhirülmevlevî, makaleye mukaddime kısmıyla başlamıştır.⁴¹⁴ Bu mukaddimedede, ülkede yaşayan bazı kesimlerin bilip bilmeden yeni çıkan bazı fikirleri alkışladıklarını, bu fikirleri makul göstermek için ellerinden geleni yaptıklarını ifade edip bu durumu eleştirmiştir. Osmanlı Devleti'ne ait uygulamalar kaldırılmaya başladığından geleneğe bağlı bir kişiliğe sahip olan Tâhirülmevlevî, özellikle dilin sadeleştirilmesi meselesinde tepkisini ilmi ve edebi bir seviyede yazdığı yazılarıyla açığa vurmuştur.⁴¹⁵ Tâhirülmevlevî, bu konunun çok önemli olduğunu bu konu hakkında kitaplar toplansa kütüphaneler meydana geleceğini belirtmiştir. Çehar-ı Yar dediği dört halifenin isimlerinin indirilip yerlerine, Talat ve Enver isimlerinin olduğu levhaların önemli yerlere asılması fikrini teklif edenleri ağır bir dille kınamıştır.⁴¹⁶

Tâhirülmevlevî, Bolşevikliğin İslâmla bağdaştığına ve Ebû Zer el-Gıfârî hazretlerinin meslekten Bolşevik olduğuna dair yerli yersiz söylentileri eleştirmiştir. Bu şekilde güncel ve siyasi meseleler ile Ebû Zer el-Gıfârî arasında bağlantı kurduktan sonra; Hz. Peygamber'in çok değer verdiği sahabelerden biri olan Ebû Zer Gıfârî hakkında söylenenlere cevap mahiyetinde ana kaynaklara dayalı, ayrıntılı ve ikna edici cümlelerden oluşan bir derleme ortaya koymuş, duygularını yazısına açıkça yansıtmıştır. Tâhrülmevlevî, makaleyi Ağustos 1920'de yazmıştır. Bu yıllarda Türkiye Cumhuriyeti'nde pek çok alanda önemli değişiklikler olmakta ve bir taraftan Kurtuluş Savaşı devam etmektedir. Osmanlı Devleti fiilen sona ermiş, saltanatın kaldırılmasına iki yıl gibi kısa bir süre kalmıştır. Türkiye'nin kuzey komşusu bulunan S.S.C.B'de ise Bolşevikler diye bilinen bir grubun Çarlık yönetimini yıkıp

⁴¹³ Mehmet Salih Gündüz, a.g.m., s.137; Tâhirülmevlevî, a.g.m., s. 10.

⁴¹⁴ Tâhirülmevlevî, *Mahfil Dergisi*, sy.14,1339 Zilhicce ayına özel nüsha., s. 30.

⁴¹⁵ Zülfikar Güngör, a.g.e., s. 45; Tâhirülmevlevî, "Büyüklerimizden Ebû Zer Gıfârî Radiyallahu anh", *Mahfil Dergisi*, c. I, sy. 14, s. 30.

⁴¹⁶ Tâhirülmevlevî, a.g.m., s. 31.

komünist sistemini kurmuşlardır. 1917 Bolşevik ihtilali ile köklü bir değişim yaşayan Rusya, yeni rejimini diğer dünya devletlerine tanıtmak ve bu yönde kabul görmek istemektedir. Bununla da kalmayan S.S.C.B, komünizmi başka devletlere de yaymak ve bu yolla gücünü arttırmak istemektedir. Dolayısıyla güneyinde bulunan ve saltanat rejimini yıkıp yeni bir rejim ilan etmesi muhakkak bulunan yeni Türkiye Devleti ile ilişkilerine büyük önem vermektedir.⁴¹⁷

1923'te Cumhuriyet rejimi kabul edilmiştir. Bu dönemde Medrese uleması arasında henüz yeterince bilinmeyen Bolşeviklik hakkında olumlu ya da olumsuz bir görüş ortaya çıkmamıştır. Ancak Ankara'da yayınlanan Sebilürreşâd dergisinde, İslâm dini ile Bolşevikliğin kesinlikle bağdaştırılamayacağı yönünde yazılar yayınlanmıştır. Bu arada savaşın getirdiği bazı zaruretler dolayısıyla müttefik arayışında bulunan Türkiye Cumhuriyeti Devleti, S.S.C.B. ile çıkarları gereği siyasi ilişkilerde bulunmak durumunda kalmıştır. Tâhirülmevlî, Kominizmi bir tehlike olarak görmüş ve ancak dini değerlere sahip çıkmakla bu tehlikenin bertaraf edileceğine inanmıştır. Ancak din olgusunun kamuoyunda yanlış algılandığını ve insanları dinden uzaklaştırmak için bazı kişi ve kurumlarca özel bir çaba sarfedildiğini düşünmektedir. *‘Senelerden beri mekteplerde din tedrisatı men edilmeseydi ve bazılarınca din umacı vehmedilip, ‘Bir zehirden şifa mı umuyorsunuz!’ denilmeseydi, bugün zabıtayı ve mahkemeleri meşgul eden kominizm propagandacıları ortaya çıkmazdı. Hekimlikte kullanılan bazı ilaçlar vardır. Farzı Mahal olarak din zehir olsa bile hekim bir müdavi elinde şifa te'siri gösterir’* diyerek *‘durum böyle olduğu halde neden hala bazı insanlar komünizmi güzel ve kabul edilebilir göstermeye çalışmaktadır?’* Kominizm rejiminin insanlara huzur getirmediğini, insanların dinlerini tanımlarından dolayı yanlış yollara saptıklarını uzun uzun anlatmıştır. Bazı insanların kominizmi güzel gösterme çabalarını çok anlamsız bulmaktadır. Ayrıca, bu kişilerin kendileriyle beraber kitleleri de harekete geçirmelerine karşı okuyucularını uyanık olmaya çağırmaktadır. Tâhirülmevlî'ye göre İslâm dini bütün güzelliği ve açıklığı ile güneş gibi parlarken, Bolşevikliği güzel gösterme adına yapılan çabalar bulanık zihinlerin eseridir. Komünizm, henüz

⁴¹⁷ Çağatay Benhur, “1920’li Yıllarda Türk-Sovyet İlişkileri: Kronolojik Bir Çalışma”, *Türkiyat Araştırmaları Dergisi.*, s.279; Erol Kaymak, *Sultan Galiyev ve Sömürgeler Enternasy.onali*, s. 78.

memlekette tam olarak bilinen bir rejim olmasa da bazı yönlerinin sezilmekte olduğunu açıklamıştır.⁴¹⁸

Gazetelerin ve Rus muhâcirlerinin anlattıkları doğrultusunda bu yeni Rus rejiminde insan öldürmenin ve gasp etmenin doğal karşılandığını, ancak bu rejimin İslâmîyetle bağdaşmadığını vurgulamıştır. Kominizmin Türkiye için ‘*melek ile şeytanın birlikte hareket etmesi gibi*’ olduğunu düşünmüş Türk halk için uygun bir rejim olamayacağını ifade etmiştir.⁴¹⁹ Ebû Zer el-Gıfârî'nin eline geçen bin altını bir gece içinde ihtiyaç sahiplerine dağıttığını, kendine hiç bir şey bırakmadığını yazan Tâhirülmevlevî; bolşeviklerin ise tam tersini yaparak insanların elinde var olanı da aldıklarını ifade ederek bolşeviklerin tutumlarını kınamıştır. Ayrıca Ebû Zer el-Gıfârî'nin, insanların zaruri ihtiyaçları dışındaki paraların fakirlere dağıtılması yönünde düşünceleri olduğunu belirtmiştir. İşte bu düşüncesinin kominizmle yanlış bir şekilde bağdaştırılmasının yanlışlığını ortaya koymak için ikna edici açıklamalarda bulunmuştur. Ebû Zer el-Gıfârî İslâmî hükümlerin bozulmadan uygulanması konusunda çok hassas davranmış, İslâm dininin Hz. Muhammed dönemindeki şekliyle yaşanması hususunda ölene kadar mücadele etmiştir. Özellikle Müslümanların mal biriktirmek yerine bu malların fakir insanlar için ya da İslâm dini için harcanması gerektiğini savunmuştur.⁴²⁰ Tâhirülmevlevî, Mehmed Akif'in bir manzumesi ile konuyu destekleyerek Hz. Peygamber (S.A.S)'in hakkında pek çok iltifat ettiği bir sahabenin hayatının; komünizmi güzel göstermek adına kullanılmasını utanç verici olarak değerlendirmiştir.⁴²¹

Ebû Zer el-Gıfârî'nin özü söz doğru bir kimse olduğunu ilme çok düşkün bir sahabe olduğunu ve Hz. Peygamber (S.A.S)'in vefatından sonra kendisindeki hadis

⁴¹⁸Tâhirülmevlevî, a.g.m, s. 32.

⁴¹⁹ Tâhirülmevlevî, a.g.m, s. 33.

⁴²⁰ Tâhirülmevlevî, a.g.s., s. 33; Abdullah Aydın, “*Ebû Zer el-Gıfârî*”, *DİA*, İst. 1994, c. X, s. 266-269.

⁴²¹ Ebû Zer Rebeze'de yalnız olarak vefat etmiştir. Bunun üzerine Abdullah ibn Mes'ud, Rasûlullah'ın (S.A.S)'in hayatta iken Ebu Zer hakkında söylediği şu sözü hatırlamış ve tekrar etmiştir. “Allah, Ebû Zer'e rahmet etsin. Yalnız yürür, yalnız ölür, yalnız haşrolur.” (İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, c. II, s. 151.)

“Gökkubbenin altında Ebû Zer'den daha doğru sözlü kimse yoktur.” buyurmuştu. (Tirmizî, “Menâkıb”, 35; İbn Mâce, *Mukaddime*, 11; İbnSa'd, *et-Tabakât*, c. IV, s. 214-216).

“Ebû Zer, İsa b. Meryem gibidir. İsa b. Meryem'in tevazuuna bakmak isteyen Ebû Zer'e baksın. Zühdü ve ibadeti İsa b. Meryem'e en çok benzeyen Ebû Zer'dir. Ebû Zer yeryüzünde İsa b. Meryem'in zühdüyle yürür.” buyurduğu nakledilmektedir. (Tirmizî, *Menâkıb*, 35;İbnSa'd, *et-Tabakât*, c. IV, s. 214.

bilgileri doğrultusunda içtihat edildiğini belirtmiştir.⁴²² Tâhirülmevlevî, onun asıl isminin Cündüp b. Cünâde olabileceğini ifade etmiştir. Ebû Zer el-Gıfârî, uzun boylu cüsseli bir kişi olduğundan Cündüp isminin ona Hz. Peygamber (S.A.S) tarafından iltifat amaçlı verildiği de rivayetler arasında olduğu belirtilmiştir.⁴²³

Tâhirülmevlevî, Ebû Zer Gıfari'nin adı ve seceresi ile ilgili ayrıntı sayılabilecek bilgilere yer vermiştir. Ebû Zer Gıfari'nin “İslâma girmeden önce “*ebu Nemle*” olan künyesinin Hz. Peygamber (S.A.S) tarafından “*ebû Zer*” olarak değiştirildiğini belirten Tâhirülmevlevî, Hz. Peygamber (S.A.S)'in gözünde Ebû Zer Gıfari'nin değerini de ortaya koymaktadır. Karınca anlamına gelen Nemle kelimesi yerine, altın anlamına gelen Zer ismi; Ebu Zer el- Gıfârî'nin sahabeler arasında müstesna bir yere sahip olduğunu göstermektedir. Böylece Tâhirülmevlevî, Hz. Peygamber'in sahabelere karşı sevgisine dair önemli bir ipucu vermiştir. Hz. Peygamber dini ve siyasi bir lider olarak kendisine inananları güzel vasıflarla seslenmekle onlara verdiği değeri göstermektedir. Ebu Zer'in annesi olan Remle binti el-Vakıa 'nın da bu süreçte Müslüman olduğunu belirtmiştir.⁴²⁴

Tâhirülmevlevî Ebû Zer el-Gıfârî'nin nasıl Müslüman olduğunu anlatmaya özel bir önem vermiştir. Buna göre Ebû Zer Gıfârî, Hz. Muhammed'e İslâmîyet tebliğ edilmeden önceki yıllarında dahi putlara tapmayan ve hakikati arayan bir kişiydi.⁴²⁵ Hz. Muhammed'in Peygamberliğini haber aldığı anda hiç vakit kaybetmeden olayın doğruluğunu araştırmak için kardeşi Enis'i Mekke'ye göndermiş ve kardeşinin haber getirmesiyle Hak Peygamber'in geldiğini öğrenip hemen Mekke'ye gitmiştir. İslâm dinini anlatma uğrunda kimseden çekinmeyeceğine ve asla yalan söylemeyeceğine dair Hz. Peygamber (S.A.S)'e taahhütte bulunmuş ve Müslüman olmuştur.⁴²⁶ Ebû Zer Gıfârî'nin İslâmîyeti kabul etmeden önce bu dini araştırması ve bunun sonucunda hak din olduğuna inandığı İslâmîyet için her türlü zorluğa

⁴²² Ahmet Güzel, “Muaviye ve Hz. Osman’a Muhalefeti Ekseninde Ebû Zerr el- Gıfârî” *Marife*, K1ş 2012, s. 43-68

⁴²³ Tâhirülmevlevî, a.g.m., s. 33.

⁴²⁴ Tâhirülmevlevî, a.g.s., s. 33.

⁴²⁵ Âdem Sarıtaş, *Ebû Zer el-Gıfârî*, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Konya 1997, s. 6.

⁴²⁶ İsrail Balcı, Bir Yalnız Sahabi Ebû Zer Gıfârî, *On Dokuz Mayıs Üni. İlahiyat Fak. Dergisi*, 1998, c. X, sy. 10, S.354; Hamidullah, I, 93-94. Ayrıca bak., Müslim, Fedail, 28/133, N, 1919 vd., (No: 2473); İbn Kesir, Sire, IV, 447-49.

katlanması bir Müslümanın örnek alması gereken önemli bir husus olmalıdır. Tâhirülmevlevî, bunu insanın aklıyla doğruyu bulma çabasına dair bir örnek sunmuştur.⁴²⁷ İslâm dininin gizli yayıldığı günlerde bile korkmadan İslâmî hakikatleri haykıran Ebû Zer el-Gıfarî, ölene kadar aynı çizgide bir hayat sürmüştür. Genel kabul olarak beşinci Müslüman olan Ebû Zer el-Gıfarî, bu yönüyle de öne çıkmaktadır. Ebû Zer el-Gıfarî, Mekke’de yaşamadığı halde pek çok kişiden önce İslâm dinini kabul etmiş ve yaşadığı heyecanın etkisiyle sesli olarak bunu Mekke’de ilan etmiştir. Bunun üzerine Mekkeli müşriklerin saldırısına uğramış, ağır bir şekilde yaralanmıştır. Tâhirülmevlevî, İslâm dininin ne kadar zor şartlarda savunulduğunu ve ilk sahabelerin bu uğurda yaşadığı sıkıntıları anlatmakla İslâm dininin hangi şartlarda yayıldığını vurgulamıştır.⁴²⁸ Hz. Peygamber (S.A.S)’in amcası Hz. Abbas b. Abdülmuttalip; Mekkeli müşrikleri Ebû Zer Gıfari’ye yaptıklarından dolayı, Gıfar kabilesinin Mekke ticaretine zarar verebileceği konusunda uyarmış ve Ebû Zer el-Gıfariyi ellerinden alabilmiştir. Bu olay, Mekkelilerin hayatında ticaretin ne kadar önemli olduğunu göstermektedir. Ancak diğer günlerde de aynı şeyi tekrarlayan Ebû Zer el-Gıfarî’nin tekrar tekrar saldırıya maruz kalması; ticari endişelerine rağmen Mekkeli Müşrieklerin Müslümanlardan ne denli nefret ettiklerini göstermektedir. Nihayet kabilesine dönen Ebû Zer el-Gıfari ailesi ve akrabalarının da Müslüman olmasına vesile olmuş, Hendek Savaşından sonra ailesiyle Medîne’ye gitmiştir.⁴²⁹

Medîne’ye gelince Ebû Zer el-Gıfarî’nin ısrarı üzerine Hz. Peygamber (S.A.S)’in develerine çobanlık yapan Ebu Zer el-Gıfarî, bir gün otuz kırk kadar süvari tarafından saldırıya uğramış, bu saldırıda oğlunu kaybetmiş ve eşi de kaçırılmıştır. Ebû Zer el-Gıfari, Medîne’deki müslümanlardan aldığı yardımla müşrikleri takip edip develeri geri alıp müşriklerden dördünü öldürmüştür. Ardından Hz. Peygamber (S.A.S)’in beş yüz kişilik birlikle yola çıkıp, önden de bazı sahabeleri göndermesi üzerine kalan müşrikler kaçmıştır. Tâhirülmevlevî, bu hadise ile bir Müslümanın saldırı ve gasp durumlarında nasıl davranması gerektiğini

⁴²⁷ Âdem Sarıtaş, a.g.e,s.9; İsrail Balcı, a.g.m,s.354.

⁴²⁸ Âdem Sarıtaş, a.g.m, Tâhirülmevlevî, a.g.m, s. 33;Abdullah Aydınlu, “*Ebû Zer el-Gıfarî*”, DİA, İst. 1994, c. X, s. 266-269.

⁴²⁹ Âdem Sarıtaş, a.g.m, s. 357; İbn Rişam, es-Sirelli’n-Nebeviyye, Mısır, 1936, c. III, s. 214,302; Vakıdî, Meğazi, c. II, s. 637; Tâhirülmevlevî, a.g.s., s. 33.

örneklendirmiştir. Böylece insanın malı için de mücadele etmesi gerektiğini göstermiştir.⁴³⁰

Tâhirülmelevî, bu takip sırasında özellikle Seleme adlı sahabenin kahramanlıklarından övgüyle bahsetmiş, Selemenin müşriklerin hepsini takip edip esir alma teklifine karşı, Hz. Peygamber (S.A.S)’in “-*Yâ Seleme! Gâlib geldin ileri varma buyuruldu. Zirâ düşman savuşmuş idi. Mücâhidler; gâlib ve muğtenim olarak döndüler.*” diyerek bu teklifi kabul etmediğini belirtmiştir. Tâhirülmelevî, böylece Hz. Peygamber’in savaşa ilgili tavır ve tutumlarıyla ilgili bir meseleyi anlatmıştır.⁴³¹

Tâhirülmelevî, Ebû Zer el-Gıfârî’nin eşiyle ilgili bir olayı anlatarak meseleyi Hz. Peygamber’in sünnetine bağlamıştır. Buna göre Ümmü Zer, çok iyi bir şair olmakla beraber biraz saf bir karaktere sahiptir. Zikard ya da Gabe olayı olarak bilinen develerin çalınma hadisesinde, develerle beraber Ümmü Zer de kaçırılmış ancak Ümmü Zer saldırganların uydukları sırada hızla develerden birini harekete geçirip ellerinden kurtulmuştur. Ümmü Zer bu kaçış sırasında müşriklerin kendisine yetişmesinden çok endişelenmiş ve eğer kurtulursa Hz. Peygamber’in develerinden hangisini beğenirse onu keseceğine yemin etmiştir. Ümmü Zer’in bu yemini duyan Hz. Peygamber “*Ne fenâ bir nezirde bulunmuşsun. Masiyet hususunda ve kendinin olmayan bir şey hakkında nezir olamaz. Deve benim hayvanımdır. Hâdi, zevcenin nezdine git.*” Tâhirülmelevî’ye göre Hz. Peygamber, insanların kendilerine ait olmayan bir şey üzerinden yemin etmelerinin yanlışlığını ve mülkiyet kavramının önemini ortaya koymuştur. Hudeybiye antlaşmasından yirmi gün sonra gerçekleşen bu hadise Müslümanların cesaretini ve kararlılığını göstermesi açısından son derece önemlidir. Çünkü Hudeybiye Antlaşması ile Mekke’ye girişlerine izin verilmeyen Müslümanlar Mekke’ye girememiş olsalar da karşı bir saldırıda neler yapabileceklerine dair küçük bir gösteride bulunmuşlardır.⁴³²

⁴³⁰Tâhirülmelevî, a.g.m., s. 34.

⁴³¹ Hasan Cirit, “Seleme b. Akva”, *DİA*, İst. 2009, c. XXXVI, sy. 406; Müsned, c. IV, s. 45-55; İbn Sa ‘d, et-Tabakât, c. IV, s. 305-308; Halife b. Hayyât, et-Târîh (nşr. Ekrem Ziyâ el-Ömerî), Riyad 1405/1985, s. 271; Buhârî, et-Târîhu’l-kebir, c. IV, s. 69; İbn Kuteybe, el-Ma‘ârif (Ukkâşe), s. 323.

⁴³² “Medine’ye avdet eyledikten sonra Ebû Zer’in haremide Resûl-i Ekrem’in –(Adsebâi?) denilen ve bu defa gâsbilerin eline geçen –devesine binmiş olduğu halde- vürûd eyledi. Kendisini esir edenlerin

Tâhirülmevlevî, Ümmü Zer'in iyi bir şair olduğunu örneklendirmiş bu konuyla ilgili yaşanan orijinal bir hadiseyi nakletmiştir. Buna göre Ebû Zer, İslâmdan önce müşrik Arapların çok sevdiği Nuhem adındaki putun üstüne süt dökmüş ve daha sonra aç bir köpeğin bu sütü yaladığını ve bacağına kaldırıp putun üstünü ıslattığını görünce ona ibadetten vazgeçmiştir. Bunu öğrenen Ümmü Ümâre bu konuyla ilgili bir şiir yazmış ve edebi yönünün ne kadar güçlü olduğunu ispatlamıştır.⁴³³ Tâhirülmevlevî, bu şiirin Hz. Peygamber (S.A.S)'in huzurunda da söylediğini ve ‘*Hakir bir kelbin telvisini iki eliyle men edemeyen, bize mabûd olamaz.*’ Şeklindeki beytinin Hz. Peygamber (S.A.S) tarafından çok beğenildiğini yazmıştır.⁴³⁴ Bu vesileyle Arapların kültürel hayatlarında çok önemli bir yeri olan şiire değinen Tâhirülmevlevî, Ebû Zer el-Gıfârî'nin aklını kullanarak putlardan uzaklaşmasını ebedi bir dille anlatmıştır.⁴³⁵

Tâhirülmevlevî, Ebû Zer el-Gıfârî'nin Hendek Savaşından sonraki bütün gazvelere katıldığını; özellikle Tebük Gazvesindeki gayretlerinin çok önemli olduğunu belirtmiştir. Tebük Savaşından önce kısaca Mûte savaşına değinmiştir. Mûte'nin intikamını almak isteyen Rumların, Hristiyan Araplarla beraber Müslümanlar üzerine harekete geçtiğine dair duyulan haber üzerine; Müslümanların otuz bin kişilik bir ordu hazırladığını anlatmıştır. Tebük mevkiinde bekleyen İslâm ordusu, karşısında bir düşman ordusu bulamamış ancak bu sefer sonucunda Kuzey Arabistandaki Hristiyanlar Müslüman olmuştur. Tâhirülmevlevî'ye göre ortada savaş yoktur, fakat bu sefer içerisinde pek çok imtihan barındırmaktadır. Havanın çok sıcak olduğu bir zamanda, Müslümanlar kendilerinden kat kat üstün bir orduyla savaşacağını düşünse de büyük bir cesaretle yollarına devam etmişlerdir. Tâhirülmevlevî, Hz. Peygamber'e ya da savaş durumlarında komutana itaatin son

uyuduğu sırada udbânın sırtına binib kaçtığını, takibine çıkanların yetişemeyib geri kaldığını söyledi. Ba'de kurtulacak olursa beğendiği deveyi kesmek için nezr etdiğini de ifâde eyledi. Aleyhisselat Vesellem Hazretleri; kadının şu saf-dillğine karşı: Ne fenâ bir nezirde bulunmuşsun. Masiyet hususunda ve kendinin olmayan bir şey hakkında nezir olamaz. Deve benim hayvanımdır. Hâdi, zevcenin nezdine git. Yürüdü. (Tâhirülmevlevî, a.g.s.).

⁴³³ Tâhirülmevlevî, bu şiirin “Kitabü'l-Asabe” de kayıtlı olduğu bilgisini vermiştir. (Tâhirülmevlevî, a.g.s.).

⁴³⁴ Tâhirülmevlevî Arapça olan bu beyitleri şu şekilde tercüme etmiştir: “Ey İbni Vehb! Artık bize kerim, cevâd, sahib-i fezâil bir rab bulmaya bak. Hakir bir kelbin telvisini iki eliyle men edemeyen, bize mabûd olamaz. Zâten taşlara tapınan; sapık, akılsız, beyinsiz bir mahlûkdur” (Tâhirülmevlevî, a.g.s.).

⁴³⁵ Tâhirülmevlevî, a.g.s.

derece önemli olduğunu vurgulamıştır. Nitekim Tebük'te olduğu gibi sefer, gayet güzel neticelenmiş bir savaş olmadan bitmiş üstelik İslâmiyet daha geniş sahalara yayılmıştır.⁴³⁶

Tâhirülmelevî, havanın çok sıcak olması, düşmanın çok kalabalık olacağı endişesi, mesafenin uzak olması gibi sebeplerden dolayı bazı müslümanların ordu yola çıkarken Medîne'de kaldıklarını veya yoldan geri döndüklerini belirtmiştir. Ebû Zer el-Gıfarî'nin devesi ise zayıf olduğundan yavaş gitmekte bu da “*Ebu Zer geri döndü*” dedikodusuna sebep olmuştur. Ancak bir süre sonra Ebû Zer el-Gıfarî'nin yürüyemeyen deveyi bırakıp eşyasını da kendi sırtına alıp kızgın kumda yürüyüp giden orduya yaklaşmakta olduğu görünmüş, bunun üzerine Hz. Peygamber (S.A.S) kendisi hakkında “*Allah Ebû Zer'e rahmet etsin ki yalnız yürür, yalnız ölür ve yalnız ba's olunur*” şeklinde iltifat etmiştir.⁴³⁷

Tâhirülmelevî, İslâm dininin yerine getirilebilecek hiçbir ideolojinin halkın iç dünyasına hitap etmeyeceğini dolayısıyla sonu izm'le biten ve başka kültürlerden gelen fikir akımlarının benimsenemeyeceğini dile getirerek meseleyi sonuca bağlamıştır. Ebû Zer el-Gıfarî'nin hayatından ve Hz. Peygamber'in ona olan sevgisinden örnekler sunarak onun bolşeviklikle alakasının olamayacağını göstermiştir. Türkiye'ye bolşevizm gibi dışarıdan ve öz kültüre yabancı ideolojileri getirmeye çalışanların amaçlarına ulaşamayacaklarını ifade etmiştir.⁴³⁸

1917'de Çarlık Rusyasını yıkıp yerine komünizm sistemini getiren bolşevikler, insanlara eşitlik, adalet, refah vaad etmişler ancak yönetimi ellerine aldıktan sonra sözlerinde durmamışlardır. Eskisinden daha kötü bir yönetim altına giren Rus halkının malına el konması ve hepsinin devletin birer çalışanı durumuna düşmesi ile insanlar adeta köleleşmiştir. Avrupada Sanayi İnkılabından sonra ortaya çıkan kapitalizme karşı Rusya'da komünizm ortaya çıkmış, birbirine zıt iki ekonomik akım da halkları için zenginlik ve mutluluk vaad etmiştir. Tâhirülmelevî insanları mutlu

⁴³⁶ Tâhirülmelevî, *Hz. Peygamber ve Zamanı*, haz: Abid Yaşaroğlu, Beyan Yayınları, İst. 2007, s. 97.

⁴³⁷ Abdullah Aydınli, “Ebû Zer el-Gıfarî”, *DİA*, c. X, İst. 1994, s. 266-269

⁴³⁸ Tâhirülmelevî, *a.g.s.*

edecek, onların yaradılışlarına hitap edecek ekonomik sistemin sadece İslâmiyette olduğunu, bunun dışında yol aramanın boşuna olduğunu vurgulamıştır.⁴³⁹

2.1.16. Tarihi Bir Mukayese

Tâhirülmevlevî'nin Mahfil dergisinde 1921 yılı eylül ayında yayınladığı makalesinde insanların yaptıkları bütün işlerin bir amaca matuf olduğunu ve bunun gayet insani olduğunu; ancak amaca ulaşırken ihtirasa varan davranışların ve başkalarının haklarını gasb edip bunu tabii bir hak olarak göstermenin kabul edilemeyeceğini ifade etmiştir.⁴⁴⁰ Üstelik haksız olarak yapılan tecavüzlerin din ve insaniyet namına yapılıyor gösterilmesi, Tâhirülmevlevî tarafından şiddetle kınanmıştır.⁴⁴¹

Tâhirülmevlevî, pek çok liderin kendisini hak yolda göstererek şahsi ihtiraslarını gerçekleştirmeye çalıştığını milletini de buna inandırdığını belirtmiştir. Tâhirülmevlevî, böyle davaranan liderleri riyakârlıkla suçlamıştır. Bu meseleyi bir deyimle desteklemiş ve liderlerin bu tarz tutumlarını “*saksağanın mandayı bitlemesi karnını doyurmak içindir*” şeklinde tasvir etmiştir. Savunduğu bu görüş için pek çok örnek verebileceğini ve değişik kavimlerden pek çok şahid bulacağını iddia etmiştir. Tâhirülmevlevî konuyla ilgili olarak cahiliye Arap toplumundan örnek vermiştir. Kureyş kabilesi Mekke'nin kontrolünden sorumlu bir kabile olması dolayısı ile itibarlı ve nüfuzlu bir durumda olduğundan, Kureyş kabilesinden bazıları bu nüfuzunu kullanarak çıkar elde etmeye çalışmışlar, kendilerine kutsallık atfeden bu adamların maddi menfaat elde etmek için, Mekke dışından gelecek hâcılarını yiyecek ve giyeceklerini dışardan getirmelerini yasaklamışlardır. Hâc ibadetlerinin kabul olması için bu ihtiyaçlarının mutlaka Mekke'den karşılanması gerektiğini din ve medeniyet adına ilan etmişlerdir. Onlara göre insanların günah işledikleri kıyafetlerle hâc yapmaları dinen uygun olmadığından, hâcdan hemen önce Kâbe'yi tavaf etmek için yeni elbise almaları gerekmektedir. Tâhirülmevlevî din istismarına örnek

⁴³⁹ Hilal Görgün, *DİA*, “Komünizm”, c. XXXVI, İst. 2009, s.382-388.

⁴⁴⁰ Tâhirülmevlevî, “Tarihi Bir Mukayese”, *Mahfil Dergisi*, c. II, sy. 15, s.44.

⁴⁴¹ Tâhirülmevlevî, a.g.s.

vererek, bazı insanların her devirde benzer şekilde kandırılacağı yönünde uyarıda bulunmuştur.⁴⁴²

Tâhirülmelevî bu şekilde ticaretten daha fazla kâr yapmayı amaçlayan Mekke esnafının yaldızlı bir maske altında kazançlarını arttırdıklarını; işin içyüzünü görmeyen bedevîlerin ise bu durumu dinin gereği sandıklarını belirtmiştir. Her türlü ihtiyaçlarını Mekke esnafından almakla ibadet ettiklerini ve medeni bir davranışta bulunduğunu zanneden hacılar, Mekke esnafından yeni elbise almışlardır. Elbise almaya parası yetmeyenler ise çok müşkül bir duruma düşerek günahın bulaştığını zannettikleri eski elbiseleriyle en kutsal mekân olan Kâbe’de yeni ve büyük bir günaha girmemek için çırılçıplak dolaşmışlar, elbise alamayan kadınlar ise sadece ön taraflarını elleriyle kapatarak tavaf etmişler ve kalan yerlerini mecburen göstermişlerdir. Tâhirülmelevî, bu konuda ayrıntıya girerek cahiliye dönemindeki toplum hayatının ne denli yozlaştığını örneklendirmiştir.⁴⁴³

Tâhirülmelevî, Kâbe’yi tavaf esnasında giyilmiş olan kıyafetlerin sonradan giyilmesinin dinen caiz görülmediğini, dolayısı ile ibadetini tamamlayan hâcıların yeni elbiseyi çıkarıp atarak tekrar eski elbiselerini giydiğini ve Mekke’den gittiğini, bu elbiseleri toplayan Mekkeli esnafın tekrar satarak kazancını arttırdığını aktarmıştır. Tâhirülmelevî’ye göre, Kureyşlilerin bu şekilde para kazanmak için fakir hâcıları çırılçıplak tavaf etmelerine göz yummaları, ihtiraslarının ne dereceye vardığını göstermesi bakımından dikkat çekmektedir.⁴⁴⁴

2.1.17. Abdullah bin Cahş

Tâhirülmelevî, makalede Hz. Muhammed döneminde yaşanan Batn-ı Nahle seriyyesini ele almıştır. Seriyyede emir olarak görevlendirilen Abdullah b. Cahş, Hz. Peygamber’in seçkin sahabelerinden biri olarak tanıtılmıştır. Hz. Muhammed, Abdullah b. Cahş’ı görevlendirerek Medîne’nin doğusuna doğru Necid yolunda ilerlemesini ve iki gece sonra kendisine verdiği mektubu açmasını istemiştir. Arkadaşları ile yola çıkan Abdullah b. Cahş ise iki gün sonra mektubu açmış ve Hz.

⁴⁴² Tâhirülmelevî, *Müslümanlıkta İbadet Tarihi*, İst. 1963, s.179.

⁴⁴³ Tâhirülmelevî, *a.g.m.*, s. 45.

⁴⁴⁴ Tâhirülmelevî, *a.g.s.*

Muhammed'in emrini okumuştur. Bu mektupta “İçinizden açlığa ve susuzluğa en dayanıklı olanınızı emir olarak tayin ediyorum.” Diyerek Abdullah'ı işaret etmiş ve onu emir seçmiştir. Mektupta “Bu mektubumu okuduğunda Mekke ile Taif arasındaki Nahle Vadisi'ne ininceye kadar yürü. Orada Kureyşlileri ve Kureyş kervanını gözetle. Bize onlar hakkında bilgi getir. Arkadaşlarından hiçbirini seninle birlikte gitmeye zorlama” Şeklinde yazmaktadır.⁴⁴⁵

Hız. Muhammed müşrik kervanının gözetlenmesi ve bilgi toplanmasını istemiştir. Ancak Müşrikler Müslümanları görmüştür. Paniğe kapılan Müslümanlar recep ayının bitip bitmediğinden emin olamamıştır. Recep haram aydır ve bu ayda savaşmak Araplarda kesinlikle yasaktır. Ancak açığa çıktıklarının anlaşılmasını istemeyen ve kervanın Mekke'ye gideceğini bilen Müslümanlar müşrikleri öldürmeye karar verir. Müşriklere atılan ilk ok, Vâkıd b. Abdullah (r.a)'ın attığı oktur. Ve müşrik kervanının yöneticisi Amr b. Hadramî'nin ölümüne sebep olmuştur. Diğer müşrikleri esir alıp ganimetle beraber Medîne'ye dönen Müslümanlar yaptıkları yüzünden bütün Arap Yarımadasında Müslümanlar aleyhine büyük bir fitne çıkmasına sebep olmuşlardır.⁴⁴⁶

Tâhirülmevlevî, İslâm tarihinin ilk seriyyesi kabul edilen bu harekâta önem vermiş ve seriyyeyi ayrıntılı bir şekilde ele almıştır. Arap Yarımadasında Müslümanlar ile müşrikler arasında başlayacak olan savaşların başlangıcı bu olay olmuştur.⁴⁴⁷ Bu seriyye dolayısıyla Medîne'ye dönen mücahitlerin Müslümanları ne kadar zor bir duruma düşürdüğünü anlatan Tâhirülmevlevî, seriyyeye katılan Müslümanların büyük bir pişmanlık yaşadıklarını; Hız. Muhammed'e ve ashaba karşı utanç içinde kaldıklarını aktarmıştır.⁴⁴⁸

Mücahitlerin bu saldırısı Arap yarımadasında büyük tepkiyle karşılanmış; Araplarca kesin olarak yasak olan bir ayda savaşılması, Müslümanların itibarını zedelemiştir. Dolayısıyla Mekke'de kalmış olan

⁴⁴⁵ İsmail L. Çakan, Abdullah B. Cahş, *DİA*, c. I, s. 88-89.

⁴⁴⁶ Mustafa Fayda, “Batn-ı Nahle Seriyyesi”, *DİA*, c. V, s. 202-203.

⁴⁴⁷ Bilgi Canpolat, *Kur'an-ı Kerim'de Hz. Peygamber'in Savaşları*, İst. 1990, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.; s. 9.

⁴⁴⁸ Tâhirülmevlevî, “Abdullah b. Cahş”, *Mahfil Dergisi*, c.II, sy. 24, s. 224.

Müslümanlara yapılan baskı artmıştır. Mücahidler böyle bir duruma sebep oldukları için büyük pişmanlık yaşamışlardır. Ancak kısa bir süre sonra Hz. Muhammed (S.A.S.)'e indirilen vahiy mücahidlere derin bir nefes aldırılmış ve Müslümanların müşriklere karşı tavırlarını ayarlamalarında önemli bir ölçü olmuştur.⁴⁴⁹ Tâhirülmevlevî, konuyla ilgili olarak “*habibim sana haramda mukatele edilip edilemeyeceğini soruyorlar*” ayetini verdikten sonra “*Şehr-i Haram'da savaşmak büyük bir şeydir. Ancak insanları Müslümanlıktan men etmek, Allah'a eş ortak koşturmak, Müslümanların Kâbe'yi ziyaretini yasaklamak, Mekkeli Müslümanları memleketlerinden çıkarmak Allah katında şehri haramdaki mukateleden daha büyük bir suçtur.*” Şeklinde ayeti aktarmıştır.⁴⁵⁰

İnen ayetlerle Abdullah Cahş ve arkadaşlarının hatakar olmadıklarını belirten Tâhirülmevlevî, müşriklere karşı savaşla ilgili olarak tavırlarının nasıl olması gerektiği konusunda yorumlarda bulunmuştur. Buna göre müşriklere karşı yapılan mücadelede, hiçbir meselenin Allah ve Rasulü'nün rızasının ötesine geçemeyeceğini ifade etmiştir. Hz. Muhammed'e inen ayetlerle mesele Müslümanlar açısından biraz daha netlik kazanmıştır. Müslümanların her durumda ve her mekânda saldırıya karşı saldırıyla cevap vermeleri gerektiğini anlayıp rahatlamışlardır. Önce mücahidlerin seriyyeden getirdikleri ganimetlerin yüzüne bile bakmayan Hz. Muhammed (S.A.S.); Bakara sûresindeki ayetlerle mesele açığa kavuşunca bu ganimetleri Bedir ganimetleri ile birleştirip Müslümanlar

⁴⁴⁹ “Sizinle mukateleye kalkışanlarla siz de fi Sebilillah mukatele edin. Lakin tecavüzde bulunmayın ki Allah, mütecaviz olanları sevmez. Müşrikleri ne vakit ve nerede bulursanız öldürün ve siz memleketinizden çıkardıkları gibi siz de onları çıkarın ki fitne katlden eşeddir. Fakat onlar size taarruz eyleyinceye kadar müşriklerle Mescid-i Harâm civarında harb etmeyin. Taarruz edecek olurlarsa siz de onları öldürün ki kâfirlerin cezası budur. Harb, yahud şirkden vaz geçerlerse Allah Teala Gafur-ı Rahîmdir. Fakat onlar size taarruz eyleyinceye kadar müşriklerle Mescid-i haram civarında harb etmeyin. Taarruz edecek olurlarsa sizde onları öldürün ki kâfirlerin cezası budur. Harb, yahûd şirkden vâz geçerlerse Allah Teala Gafur-ı Rahîmdir”. (Bakara Suresi, 190-1195. Ayetler. (Tâhirülmevlevî, a.g.s.)

⁴⁵⁰ “Sana haram ayda savaşmanın hükmünü soruyorlar. De ki: O ayda savaşmak büyük bir günahdır. Fakat Allah'ın yolundan insanları alıkoymak, Onu inkâr etmek, Mescid-i Haram'ın ziyaretine engel olmak ve halkını oradan sürüp çıkarmak Allah katında daha büyük bir günahdır. Fitne, adam öldürmekten daha kötüdür. Eğer düşmanlarınızın gücü yeterse, dininizden döndürünceye kadar sizinle savaşmaya devam ederler. Sizden kim dininden döner de kâfir olarak ölürse, öylelerin bütün yapıp ettikleri dünyada da ahirette de boşa gitmiştir. Bunlar cehennemliklerdir, orada sürekli kalacaklardır.” (Bakara Suresi 2/217; İbn Hişâm, *es-Sîre*, II, 254-255; Vâkıdî, *Meğâzî*, c.I, s. 18; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, c. V, s. 39.)

arasında taksim etmiştir. Esirler de Müslümanlardan seriyye sırasında esir alınmış olan Sa'd bin Atebe'nin dönmesi ile beraber fidye karşılığında bırakılmıştır.⁴⁵¹

Abdullah b. Cahş'ın kılıcı kadar dilinin de çok keskin olduğunu yazan Tâhirülmevlî, Abdullah b. Cahş'a ait bir beyti ve tercümesini vermiştir.⁴⁵² Abdullah b. Cahş'ın manzuma benzeyen ifadelerini çok beğenmiş ve makalesinde kendisine iltifat etmiştir. O, sahabe arasında edebiyatta çok sayıda kabiliyetli kişiler olduğunu, İslâmın edebiyatı geliştirdiğini düşünmektedir.⁴⁵³

Abdullah b. Cahş, Bedir ve Uhud Savaşlarında fedakarane büyük hizmetler görmüş, savaştığı sırada elindeki kılıç kırılmış, Hz. Peygamber (S.A.S) kendisine bir kılıç hediye etmiştir. Uhud Savaşında Hz. Hamza'nın şehit olduğu sırada Abdullah Ebu'l Hakem b. Ahnes b. Şerik tarafından şehid edilmiştir. Tâhirülmevlî, Abdullah'ı katleden kişinin de Müslümanlar tarafından öldürüldüğünü edebî bir üslupla anlatmıştır. Savaş bitince, müşrik kadınları savaş alanına gelip şehid olmuş Müslümanlara müsle yapmışlar; Abdullah b. Cahş'ın da burnunu ve kulaklarını kesip ipe geçirmişlerdir. Tâhirülmevlî, Müsle kavramını ‘*Burnunu ve kulağını ve sâir bazı azâsını kesmek ve gözünü oymak gibi. Kâmus Tercümesi*’ şeklinde açıklamıştır. Ayrıca kelimenin gramer yapısı hakkında ayrıntılı bilgilendirme yapmıştır.⁴⁵⁴

Son olarak Abdullah b. Cahş'ın ve Sa'd b. Ebi Vakkas'ın Uhud Savaşının olacağı günün sabahında ettikleri duayı aktarmıştır. Sa'd b. Ebû Vakkâs, duasında büyük bir düşmana denk gelip ona galip gelmeyi istemiş; Abdullah b. Cahş ise büyük bir düşmana rast gelip onu yenmeyi, şehid olmayı burnunun ve kulaklarının kesilmesini istemiştir. Ahirette, Allah kendisine ‘*burnun ve kulakların nerede kesildi? Deyince Yâ Rab senin ve Resûlunun yolunda kesildi diyeyim*’ diye duâ

⁴⁵¹ Mustafa Fayda, ‘‘Batn-ı Nahle Seriyyesi’’, *DİA*, İst. 1992, c. V, s. 202-203.

⁴⁵² ‘‘Siz; Şehr-i haram dâhilinde katli azim-i günâh sayıyorsunuz. Lakin aklı başında biri; hakikatı görecektir sizin erbâb-ı istidâdı Muhammed'in söylediklerinden münakis ve onları tezkibiniz, kezâ Beyt-i Mükerremde Allah için secde eyleyen bulunmasın diye Mescid-i Haram'dan ahâlisini çıkarmanız, Allah bilir ki ondan daha büyüktür. Bizi Amr bin el-Hadrami'nin katli ile ta'yib ediyorsanız, İslâm'ın zaferi ile bağı ve hâsîd olanlarda titriyorsa evet. Nahle mevkiinde Vakid bin Abdullah ateş-i harbî ikâd edince mızraklarımızı onun kanyıyla suladık. (Tâhirülmevlî, Abdullah bin Cahş, *Mahfil Dergisi*, c. II, sy. 24., s. 225).

⁴⁵³ Nesrin Aydın Satar, ‘‘İslâm ve Edebiyat: Kavramsal Tartışmalar Bağlamında Yeni Bir Çerçeve Denemesi’’, IV. Türkiye Lisanüstü Çalışmaları Kongresi-Bildirimleri Kitabı III.

⁴⁵⁴Tâhirülmevlî, a.g.m., s. 226.

ettiğini ve bu duanın aynen gerçekleştiğini anlatmıştır. Tâhirülmevlevî, Kurtuluş Savaşının son aylarının yaşandığı dönemde şehidlik kavramının kutsallığını vurgulayarak askere cesaret ve ümit vermiştir. Onlara çok kutsal bir yolda mücadele ettikleri ve ölmeleri halinde şehitlik mertebesine erişecekleri mesajını vermiştir. Yazısında *Kıyas-ı Enbiyâdan* yararlandığını da ifade etmiştir. Tâhirülmevlevî, kırk yaşlarında vefat eden Abdullah b. Cahş'ın Hz. Hamza ile aynı kabre konulduğunu yazarak bu makalesini bitirmiştir.⁴⁵⁵

2.1.18. Ca'fer b. Ebi Tâlib

Tâhirülmevlevî Mahfil dergisinde 1923 yılında Haziran ayında yayınlanan olan makalesinde ehl-i Beyti anlatmaya özel bir önem vermiştir. Buna göre Peygamber'in amcası Ebû Tâlib, yaşadığı maddi zorluk sebebiyle Hz. Ali'yi Hz. Muhammed'e, Hz. Cafer'i ise Abbas b. Abdülmüttâlib'e vermiştir. Bu sırada Hz. Ali'nin beş, Cafer'in de onbeş yaşında olduğu tahmin edilmektedir. Tâhirülmevlevî, bu konuyla ilgili olarak İbn-i İshak'ın *Kitabü'l-Asabe* isimli eserinden yararlanmıştır.⁴⁵⁶ Ayrıca, Hz. Cafer'e kadar olan Müslümanların isimlerini sırasıyla yazmış olup İbn-i Hişam'ı kaynak olarak göstermiştir. Tâhirülmevlevî'ye göre ilk Müslümanlar sırasıyla şu kimselerdir.⁴⁵⁷

1. Hadice binti Hüveylid, 2. Ali b. Ebi Tâlib, 3. Zeyd b. Hârise, 4. Ebu Bekir b. Ebi Kuhâfe, 5. Osman b. Affân, 6. Zübeyir b. el-Avvâm, 7. Abdurrahman b. Avf, 8. Sa'd b. Ebi Vakkâs, 9. Talha b. Ubeydullah, 10. Ebû Ubeyde Amir b. Abdullah b. el-Cerrâh, 11. Ebû Seleme b. Abdullah b. Abdulesed, 12. Erkam b. Ebi el-Erkam, 13. Osman b. Mazun, 14. Kudame b. Mazun, 15. Abdullah b. Mazun, 16. Ubeyd b. el-Haris, 17. Said b. Zeyd, 18. Said'in haremi Fatma binti el-Hattâb, 19. Esmâ b. Ebi Bekr, 20. Aişe binti Ebi Bekr, 21. Habâb b. Eret, 22. Umeyr b. Ebi Vakkâs, 23. Abdullah b. Mesûd, 24. Mesud b. el-Kariyy, 25. Selit b. Amr, 26. Ayaş b. Ebi Rabia,

⁴⁵⁵Tâhirülmevlevî, a.g.m, s. 227.

⁴⁵⁶Tâhirülmevlevî, "Ca'fer B. Ebi Tâlib Mâbad", *Mahfil Dergisi*, c. III, sy. 36, s. 167.

⁴⁵⁷ Tâhirülmevlevî, a.g.s.

27. Ayâş'ın haremi Esmâ binti Seleme, 28. Huneys b. Huzâfe, 29. Abdullah b. Cahş, 30. Ebu Ahmed b. Cahş, 31. Ca'fer b. Ebi Tâlib, 32. Haremi Esmâ binti Umeys.⁴⁵⁸

Tâhirülmelevî, Cafer b. Ebi Talip Müslüman olduğu sırada henüz açıktan namaz kılınmadığını, bazen Hz. Muhammed'in Hz. Ali'yi yanına alıp Mekke dışına çıktığını, dağ araları gibi yerlere gidip akşam namazını kıldığını, karanlık basınca eve döndüklerini anlatmıştır. Bir defasında Hz. Peygamber (S.A.S)'in Hz. Ali ile namaz kıldığını gören Ebû Talip, diğer oğlu Cafer'e "*Sen de amcazadenin cenahına sığın*" diyerek, onu Hz. Peygamber (S.A.S)'in sol tarafına geçirmiş, böylece İslâma girmesine sebep olmuştur. Tâhirülmelevî, bu meseleyi *İbâdât-ı İslâmîye Tarihçesi* adlı eserinde de anlatmıştır.⁴⁵⁹

Tâhirülmelevî, müslümanların hicreti ile ilgili önemli bilgiler vermektedir. Buna göre Müslümanlığı gizleyen Mus'ab b. Umeyr'in açığa çıkmasıyla Mekke'de Müslümanlara yapılan baskıların dayanılmaz boyutlara ulaştığını, Hz. Peygamber (S.A.S)'in isteyenlerin Habeşistan'a gitmeleri için izin verdiği belirtilmiştir.⁴⁶⁰ Hz. Osman liderliğinde Müslüman bir cemaat Mekke'den sahile inip iki kayıkla karşıya Habeşistan'a inip Kral Necâşî'ye sığınmışlar, recep, şaban ve ramazan aylarını Habeşistan'da geçirmişlerdir.⁴⁶¹ Bu sırada Mekke'de yaşanan ve yanlış anlaşılan bir hadisenin haberi Habeşistan'a kadar gitmiş ve oradaki Müslümanların Mekke'ye geri dönmesine sebep olmuştur. Bu olay kısaca şöyledir: Hz. Muhammed, Kâbe'de yüksek sesle Ve'l-Necm suresini okumuş ve ardından secdeye kapanmıştır. Okunan ayetin belagatinden etkilenen Müslümanlar ve orada bulunan müşrikler de secdeye kapanmıştır. Bu sebeple Mekke'deki müşriklerin Müslüman olduğu şeklindeki haber Habeşistan'a kadar ulaşmıştır. Tâhirülmelevî, bu olayı aktarmakla Kur'an'ı Kerim'in belagatindeki üstünlüğe örnek vermiştir. O, söz sanatının çok önemli olduğu bir toplumda, müşriklerin Hz. Muhammed'e inanmadığı halde Ku'ran'ı Kerim'den etkilenip secdeye kapanmalarını oldukça dikkat çekici bir gelişme olarak

⁴⁵⁸ Tâhirülmelevî, a.g.m., s. 168.

⁴⁵⁹ Tâhirülmelevî, *Müslümanlıkta İbadet Tarihçesi*, neşreden Abdullah Işıklar, Bilmen Bas., 1963, s. 27.

⁴⁶⁰ Tâhirülmelevî, "İslâm Askerine (22)", *Mahfil Dergisi*, c. XIII, sy. 321, s. 68-69.

⁴⁶¹ Tâhirülmelevî, a.g.e., s. 173-177.

anlatmıştır.⁴⁶² Mekke'ye dönen Müslümanlar haberin doğru olmadığını görünce, Habeşistan'a geri dönüp orada rahat bir şekilde yaşamışlardır. Tâhirülmevlevî, bu meseleyi anlatırken bazı yerlerde ayrıntılara da girmiştir. Örneğin, Yemen'deki Eş'ari soyundan olan Ebû Mûsâ ile yakınlarının Hz. Peygamber (S.A.S)'e bağlılıklarını bildirmek için Mekke'ye doğru kayıkla yola çıktıklarını, ancak fırtınanın onları Habeş sahiline attığını, böylece onların da Habeşistan muhâcirleri arasına katıldığını belirtmiştir.⁴⁶³

Tâhirülmevlevî, Habeşistan'dan ve bu bölgeye İslâmın yayılmasından bahsetmiştir. Bu konuyu anlatırken Kamüsül-allâm adlı eserden yararlanan Tâhirülmevlevî, asırlar önce buraya rahipler tarafından Hıristiyanlık dininin, daha öncesinde de Museviliğin yayıldığını ve böylece burada yaşayan insanların her iki dinden birşeyler öğrendiğini vurgulamıştır. Örneğin, Hz. Musa'dan öğrendikleri çocuklarını sünnet ettirme geleneğini aktarmakla aslında ilahi dinlerin kökeninde aynı uygulamaların olduğuna dikkat çekmiştir. Habeşlilerin Hz. İsa'ya inandıklarını, ancak uygulamada geleneksel alışkanlıklarından vazgeçmediklerini ve bu bölgede çok eşliliğin yaygın olduğunu belirtmiştir.⁴⁶⁴

Tâhirülmevlevî, Mekkeli müşriklerin Habeşistan'a yapılan hicret olayını büyük bir öfke ile karşıladıklarını ve hicret edenleri asi olarak gördüklerini anlatmıştır. Hicret edenlerin ceza alması amacıyla Mekkeli müşriklerden oluşan kabile, Habeş Kralı ile görüşmek için yola çıkmışlardır. Arap atı ve çok değerli eşyalarla Necaşi'nin huzuruna çıkan müşrikler Necaşi tarafından kabul edilmişler, ancak ilahi bir dine inanan Habeş Kralı hicret eden Müslümanları haklı bularak müşrikleri hediyeleri ile geri çevirmiştir. Müşriklerin başında, zekası ve belagatıyla tanınan Amr b. Âs sözcü olarak gitmiştir. Tâhirülmevlevî, heyette bulunan kişiler hakkında farklı rivayetler olduğunu kaynak göstererek aktarmıştır. Ve kaynakları

⁴⁶² Tâhirülmevlevî, *Müslümanlığın Medeniyete Hizmetleri*, Bahar Yayınları, İst. 1974. Sadeleştiren: Abdullah Sert, c. II, s. 175-177.

⁴⁶³ Sabri Hizmetli, "Garanik Meselesi Üzerine", 1989, *İslâmi Araştırmalar Dergisi*, c. III, sy. 2, s. 42.

⁴⁶⁴ Levent Öztürk, "İslâmiyet'in Yayılmasında Hicret'in Önemi: Habeşistan Hicretleri örneği", 2001, *SÜİFD*, sy. 4, s. 10

değerlendirip kendisi bir sonuca varmıştır. Tâhirülmevlevî, bu konu ile ilgili olarak derginin diğer sayılarında yazmaya devam etmiştir.⁴⁶⁵

Son olarak Hz. Aîşe'nin yirminci Müslüman olarak gösterilmesi konusuna değinen Tâhirülmevlevî, buna kanıt olarak Hz. Aîşe'nin hicretin beşinci senesinde doğduğunu belirtmiş ve kaynak olarak, İbrâhim el-Halebi'nin *Sır-ı Manzume* adlı eserini göstermiştir.⁴⁶⁶

2.1.19. Mîmâr Sinan'a Dair

Tâhirülmevlevî'nin Mahfil dergisinde 1924 yılının Ocak ayında yayınladığı bir makalesidir.⁴⁶⁷ Tâhirülmevlevî, Mîmâr Sinan'ın ölüm yıldönümü münâsebetiyle Mahfil idarehanesine adına bir tezkire gönderildiğini anlatmaktadır. Mîmâr Sinan'ın türbesinde bir anma töreni yapılacağını, akşamında Mîmâr Sinan adına mevlid okutulacağını öğrenen Tâhirülmevlevî, Mîmâr Sinan'la ilgili bir yazı kaleme alma gereği duymuştur. Mîmâr Sinan gibi mîmâride deha bir şahsı anlatmanın kendisini aştığını; ancak böylesine seçkin bir tarihi şahsiyetin unutulmaması adına mutlaka bir şeyler yazabileceğini ifade etmiştir.⁴⁶⁸

Tâhirülmevlevî, Mîmâr Sinan'ın ölüm yıldönümü dolayısı ile Kamus'ul-Alam'da Mîmâr Sinan'la ilgili bölümü aynen aktarmıştır.⁴⁶⁹ Tâhirülmevlevî vermek istediği mesajı Yenişehirli Avnî Bey'e ait olan aşağıdaki beyitle vermiştir.

“Kader sahn-ı şairi şair bilir ancak

Ruhu'l-Kudüs'ün Sur-i Serafil'e a'yandır”

⁴⁶⁵ Tâhirülmevlevî, a.g.s.

⁴⁶⁶ Mustafa Fayda, “Hz. Âîşe”, *DİA*, 1989, c. II, s. 201-205; Tâhirülmevlevî, a.g.m., s. 169.

⁴⁶⁷ Tâhirülmevlevî, “Mîmâr Sinan'a Dair”, *Mahfil Dergisi*, c. IV, sy. 44, s. 148.

⁴⁶⁸ Tâhirülmevlevî, a.g.s.

⁴⁶⁹ Tâhirülmevlevî'nin bildirdiğine göre Kamusu'l-Alam'da Mîmâr Sinan'la ilgili olarak şu şekilde bir bilgi mevcuttur: “Devlet-i Osmaniye'de yetişen memurların en meşhur ve mahiri olup el-yeym-i hayret-efza-yı ukul olan Süleymaniye Cami-i Şerifi fenn-i Mîmârideki iktidar ve maharetine bir delil-i kâfidir. Kanuni Sultan Süleyman Han devrinde sermîmâr bulunmakla cami-i şerif-i mezkûrdan maada dört yüz kadar cevami-i şerife ve suyollarını ve sair nice ebniyye-i cesime ve masnua vücuda getirmiştir. Ağakapısı (Mülga meşihat Dairesi) kurbunda kendi namına bir cami ve mektep ve sebil yaptırıp mahallesi dahi namıyla ma'ruftur. Yüz yaşını müteceviz olduğu 997'de vefat edip cami-i hazırasında türbe-i mahsusasında medfundur.” (Tâhirülmevlevî, a.g.m., s. 149)

Bu beyitleri vererek, mimari ve hendese gibi alanlarda uzmanlığı olan bir kişinin Mîmâr Sinan'ı yazması gerektiğini belirtmiştir. Ona göre, Mîmâri üstadlarımızın Mîmâr Sinan'ı yazmaları boyunlarının borcudur. Osmanlı topraklarında eşi benzeri olmayan eserleriyle şehir ve kasabaları süsleyen, özellikle İstanbul'daki Süleymaniye ve Edirne'deki Selimiye Camileri ile sanatını zirveye taşıyan ve II. Selim devrinde de şaheserler vermeye devam eden bir mîmâri ustasını anlatmak Tâhirülmevlevî açısından hayret duygularını ifade etmekten ibaret kalacaktır. O, Hz. Muhammed'i inkâr edip, Müslümanların zihnini bulandırmaya çalışanlara karşı, minarelerden yükselen ezan seslerinin en anlamlı cevap olduğunu düşünmektedir. Kendisinin ilmî dâhilinde ancak bunları yazabileceğini, fenden ve mühendislikten anlayan uzman kişilerin Mîmâr Sinan'ı anlatma konusunda vebal sahibi olduklarını ifade etmiştir. Mîmâr Sinan'ın ruhuna dua ederek makaleyi sonlandırmıştır.⁴⁷⁰

Osmanlı mimarisini doruğa ulaştıran Mimar Sinan, XVI. yüzyılının kısıtlı imkânlarıyla şaheserler meydana getirmiştir. Osmanlı hizmetine yeniçeri olarak başlayan Mimar Sinan, seferler dolayısıyla gezdiği ülkelerin mimari yapılarını incelemiş ve kendi mimari üslubunu ortaya çıkarmıştır. Yaptığı eserlerde yapıyı süslemekten çok, oran ve orantıya, şehrin içinde yer alacağı konuma ve kullanışlılığa önem vermiştir. İstanbul'da Boğaziçi ve Haliç'i gören Süleymaniye Camii ve Edirne'nin her yerine hâkim Selimiye Camii buna örnektir. İstanbul'da ve Anadolu'nun pek çok yerinde yaptığı yüzlerce eserinin yanında, Ayasofya'nın ayakta kalması için çok ince hesaplarla oluşturduğu destek payandaları ve minareler onun ustalığına kanıttır.⁴⁷¹ Tâhirülmevlevî, geçmişte yaşamış dünya çapında takdir gören bir mimarı tanıtmakla, okuyucuya Türk-İslâm kültürünü aktarma adına önemli bir katkıda bulunmuştur.⁴⁷² Tâhirülmevlevî, camilerin minarelerinden beş vakit duyulan ezan seslerini, İslâm dinini ülkeden silmeye çalışan din düşmanlarına karşı verilen en güzel cevap olarak yorumlamıştır. Mimar Sinan'ın, İstanbul'un en güzel konumlarına

⁴⁷⁰ Selçuk Mülayim, "Sinan", *DİA*, İst. 2009, c. XXXVII, s. 224-227.

⁴⁷¹ Selçuk Mülayim, *Sinan ve Çağı*, Marmara Üni. Fen Edebiyat Fak., İst. 1989, s. 76-89.

⁴⁷² Tâhirülmevlevî, a.g.s.

birbirinden güzel camiler inşa etmekle ezan sesinin Müslüman olsun olmasın herkese duyurulmasında kutsal bir vazife ifa ettiğini ifade etmiştir.⁴⁷³

2.1.20. Ümmü Umâre

Tâhirülmevlevî, Mahfil Dergisinde yayınlanan bu makalesinde Ümmü Umâre ismiyle de tanınan Nesibe Hatun'un hayatı ve İslâm dini için yaptığı kahramanlıkları anlatmıştır. Bu makale Nesibe Hatun'la ilgili daha önce yazılan bir makalenin devamı olarak kaleme alınmıştır.⁴⁷⁴

Uhud Savaşında müşriklerin Hz. Peygamber (S.A.S)'i öldürmek için var güçleriyle hücum ettikleri sırada sahabelerin kahramanca bedenlerini siper edip savaştıkları ve Hz. Peygamber (S.A.S)'in etrafında etten bir duvar ördükleri anlatılmıştır. Nesibe Hatun da savaşanlar arasındadır. Macir b. Neccar soyundan gelen Nesibe Hatun, Ka'b'ın kızı ve Zeyd b. Âsım'ın zevcesidir.⁴⁷⁵ Hicretten önce Mekke'ye gitmiş ve Akâbe biatlarında bulunmuştur. Uhud Savaşına eşi ve iki oğlu olan Habîb ve Abdullah ile katılarak Hz. Peygamber (S.A.S)'e hücum eden bir müşriğin ayağını kılıç darbesiyle ayırmış, arkasından attan düşürüp öldürmüştür. Yaralanıp vücudundan kanlar aktığı halde, kocasını ve oğullarını düşmanın üzerine sevk etmiştir. Bu yüzden Hz. Peygamber (S.A.S)'in “*Yâ Rabb bunları bana cennet de refik eyle*” şeklindeki duasına mazhar olmuştur.⁴⁷⁶

Uhud Savaşının en şiddetli anlarında İbn-i Kamia, Hz. Muhammed'i öldürmek için hücumla geçmiş, ancak karşına çıkan Nesibe Hatunla, ardından Mus'ab b. Umeyr ile savaşmak zorunda kalmıştır. İbn-i Kamia iki zırhı üst üste giydiğinden zarar görmemiş, ancak Nesibe Hatun'u omzundan yaralamış, ardından Hz. Peygamber (S.A.S)'e çok benzeyen Mus'ab b. Umeyr'i şehid etmiştir.

⁴⁷³ Tâhirülmevlevî, a.g.s.

⁴⁷⁴ Tâhirülmevlevî, “Ümmü Umâre”, *Mahfil Dergisi*, c. III, sy. 27, s. 60.

⁴⁷⁵ Halit Özkan, “Ümmü Umâre”, *DİA*, c. XLII, İst. 2012, s. 332.

⁴⁷⁶ Ali Toksarı, “Hz. Peygamber Devrinde Kadın”, *Diyanet İlmî Dergi*, Ekim-Kasım-Aralık 1993, c. XXIX, sy. 4, s. 79.

Tâhirülmevlevî, *Kısas-ı Enbiyadan* yararlanarak yazdığını belirttiği bu makalesinde, örnek bir mücahidenin hayatını ve mücadelesini gözler önüne sermiştir.⁴⁷⁷

Tâhirülmevlevî, Ümmü Ümâre'nin Uhud Savaşına Hz. Muhammed'i korumak için geldiğini ve kahramanca savaştığını anlatmıştır.⁴⁷⁸ Nesibe Hatunla ilgili bilgilere, '*Kitabü'l-Asabe*', '*Siretü'l-Halebiyye*' isimli eserlerden ulaştığını belirtmiştir. Omzundaki yaranın dışında on bir yara daha alan Nesibe Hatun'un Hz. Peygamber (S.A.S)'in duasına ve "*ne tarafıma döndümse onu orada harb eder gördüm*" iltifatına mazhar olduğunu beyan etmiştir.⁴⁷⁹ Ayrıca bu mücahide kadının Hudeybiye barışında, Hayber ve Mekke'nin fethinde, Yemâme Savaşlarında bulunduğunu bildirmiştir. Tâhirülmevlevî, savaş zamanlarında kadınların da çok önemli bir role sahip olduklarını, savaş dâhil hiçbir konuda erkeklerden geride durmamaları konusunda örnek bir sahabe hanımı tanıtmıştır. Ağustos 1922'de Kurtuluş Savaşının en kritik günleri yaşanmaktadır. Tâhirülmevlevî'nin bu makaleyi; Anadolunun işgalci devletler tarafından istila edildiği bir zamanda kadın erkek herkesin bağımsızlık için savaşması ve mücadeleye sahip çıkması amacıyla yazdığı düşünülebilir.⁴⁸⁰

Tâhirülmevlevî, Yemâme savaşı ile ilgili bilgi vermiştir. Hicrî onuncu yılda Esved Ansî adıyla tanınmış olan Abhele b. Ka'b, Yemame'den Mesleme Hârun b. Habîb, Benî Esed kabilesinden Tuleyha b. Huveylid Medîne'ye gelerek Hz. Peygamber (S.A.S)'in huzurunda İslâm dinini kabul etmişlerdir. Ancak üçü de kendi yurduna dönünce İslâm dininden dönmüşler ve Peygamberlik iddiasında bulunmuşlardır. Bunlardan Esved Ansi, Fîruz Deylemi tarafından Hz. Peygamber'in vefatından önce şehid edilmiştir. Tuleyha, Hâlid b. Velîd ile savaşırken mağlup olup

⁴⁷⁷ Halit Özkan, a.g.m., s. 332.

⁴⁷⁸ "Uhud Savaşında şehid düşen ve Ensardan olan Sad Bin er-Rabi Hazretlerinin kızkardeşi olan Ümmü Sa'd'ın rivayetiyle Ümmü Ümâre'nin Uhud Savaşına niçin geldiğini aktarılmıştır. "Ümmü Umâre'nin yanına girdim ve Uhud Muharebesi'nde ki hâlini sordum. -Yanıma su dolu bir kırba alıp Uhud'a ve nezd-i Resulallah'a girdim. O vakit İslâm'ın galebe ve ganimet devresi idi. Sonra Müslümanlar bozuldu. Bende Nebi-i Ekrem'in yanında ok atmak ve kılıç sallamakla müdafaaya başladım, nihâyet yaralandım dedi. Omuzunda bir kılıç darbesi gördüm. O cerihayı kimin açdığını suâl etdim, İbni Kamia olduğunu haber verdi" (Tâhirülmevlevî, a.g.s.).

⁴⁷⁹ Halit Özkan, a.g.m; s. 79; Vâkîdî, c. I, s. 271-273; İbn Hacer. İsabe, c. IV, s. 479.

⁴⁸⁰ "İbni Kamia; bana Muhammed'i gösterin. O sağ kalırsa ben kalmam diye koşub geliyordu. Musa'b bin Umayr 'la beraber herife karşı çıktık. Habise birkaç darbe indirdim. Fakat Allah düşmanı, iki zırh giymiş olduğundan kesdiremedim. O beni cerihadâr etdi." (Tâhirülmevlevî, a.g.s.)

kaçmış ve Hz. Ömer devrinde tekrar Müslüman olmuş, Nihâvend Savaşında Müslüman olarak şehid olmuştur.⁴⁸¹

Asıl adı Hârun b. Habîb olan Müseyleme, Yemâme’de Benî Hanîfe kabilesi resislerinden olup çok çirkin ve kurnaz bir kişidir. Çok gezip değişik memleketler görmüş ve İranlılardan hokkabazlık öğrenmiştir. Öğrendiği hilelerle meşhur olduktan sonra Peygamberliğini ilan edip bütün Arap Yarımadasına hâkim olma hayaline düşmüştür. Bu amaçla Medîne’ye gitmiş, Hz. Peygamber (S.A.S)’le görüşerek kendisinin Hz. Peygamber (S.A.S)’in veliahdı olarak görülmesini istemiştir. Bu sırada Hz. Peygamber (S.A.S)’in elinde bir hurma çubuğu bulunmaktadır. Hz. Peygamber (S.A.S) Müseyleme’nin bu isteğine karşılık “*şu çubuğu bile istesen vermem*” deyince hayal kırıklığı ile kabilesine geri dönse de hile ve hokkabazlık ile halkını Peygamber olduğuna inandırmıştır. Tâhirülmelevî, Müseyleme konusuna derginin diğer sayılarında devam etmiştir.⁴⁸²

Tâhirülmelevî, Yemâme denilen bölgenin Cezîretü’l-Arabın Necd ile Bahreyn arasındaki coğrafya olduğunu ve Müseyleme’nin burada Peygamberliğini ilan ettiği belirtilmiştir. Son olarak Hâlid b. Velîd’in Müseyleme ile yaptığı savaşın Yemâme Savaşı olduğunu açıklamıştır.⁴⁸³

Tâhirülmelevî, Ümmü Umâre hakkında bilgiler verdikten sonra kronolojik sıra takip ederek Yemame Savaşı’na geçmiş ve bu konuyu kısmen işlemiştir. Ümmü Umâre; Uhud, Benî Kurayza Gazvesi, Hayber’in Fethi, Umretü’l Kazâ, Mekke’nin Fethi, Huneyn ve Yemame savaşlarında etkin bir role sahiptir. Uhud savaşında eşi ve oğullarıyla Hz. Peygamber’i korumuştur. Bey’atürrıdvân’â katılan kadınlardan biridir.⁴⁸⁴ Hz. Osman’ın esir alındığı haberi üzerine Ümmü Umâre, Müslümanlara yapılacak muhtemel bir saldırıya karşı beline bir bıçak bağladığını söyleyerek cesaretini göstermiştir. Huneyn savaşında bazı müşrikleri öldürmüştür. Hz. Peygamber’in mektubunu yalancı Peygamber Müseyleme’ye götüren oğlu Habib’in

⁴⁸¹ Tâhirülmelevî, a.g.s.

⁴⁸² Bahriye Üçok, *İslâmdan Dönerler ve Yalancı Peygamberler Hicrî VII-XI. Yıllar*, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları c. LXXI, s. 80-104.

⁴⁸³ Tâhirülmelevî, a.g.m, s. 61.

⁴⁸⁴ Mustafa Fayda, *Bey’atürrıdvân*, DİA.

işkenceyle öldürülmesi, cesaretini ve savaşma azmini daha da arttırmış ve Yemame Savaşında kahramanca savaşmıştır.⁴⁸⁵ Ümmü Umâre, Hz. Peygamber'e inen ayetleri büyük bir dikkatle takip eden bir sahabidir. Ümmü Umâre, rivayete göre Hz. Peygamber'e gelerek ‘‘Bakıyorum da Kur'an'daki her şey erkekler adına, kadınlardan hiç bahsedilmiyor’’ şeklinde sitem etmiştir.⁴⁸⁶ Bunun üzerine Ahzâb suresi 33-35. ayetlerin Hz. Peygamber'e vahyedildiği rivayet edilmiştir.⁴⁸⁷ Ümmü Umâre Hz. Ömer'in halifelığının ilk yıllarında vefat etmiştir.⁴⁸⁸

Hz. Muhammed döneminin en seçkin şahsiyetlerine yazılarında yer veren Tâhirülmevlevî, korkusuzca düşmana saldıran ve İslâm dinini hakkıyla öğrenip yaşamaya çalışan en önemli kadın sahabelerden Ümmü Umâre'yi destansı bir üslupla tanıtmaya çalışmıştır.⁴⁸⁹

⁴⁸⁵ Halit Özkan, a.g.m, s. 79; İbn-i Hacer, c. VIII, s.334;İbn Hacer. *İsabe*, c. IV, s. 479.

⁴⁸⁶ Halit Özkan, ‘‘Ümmü Umâre’’, *DİA*, İst. 2012, c. LIXII, s. 332;Tirmizî, *Tefsir*, 33; İbn-i Abdülber, c. IV, s. 1949;Tirmizî, ‘‘Tefsir’’, 33; İbn Abdülber, c. IV, s. 1949;Vâkıdî, el-Meğâzî, c. I, s. 268-273; c. II, s. 574, 603; c. III, s. 902-903; İbn Sa ‘d, eṭ-Tabakât, c. VIII, s. 412, 415; İbn Abdülber, el-İstî‘âb (Bicâvî), c.IV, s. 1948-1949; İbnü'l-Esîr, Üsdü'l-gâbe (nşr. Halîl Me'mûn Şihâ), Beyrut 1997, c.V, s. 407; Mizzî, Tuḥfetü'l-eşrâf bi-ma'rifeti'l-etrâf (nşr. Abdüssamed Şerefeddin), Haydarâbâd 1402/1982, c. XIII, s. 92-93.

⁴⁸⁷ ‘‘Müslüman erkekler ve kadınlar, mümin erkek ve kadınlar, ibadet ve itaat eden erkekler ve kadınlar, özü sözü doğru erkekler ve kadınlar, sabreden erkekler ve kadınlar, gönlünü ibadete vermiş erkekler ve kadınlar, yardım yapan erkekler ve kadınlar, oruç tutan erkekler ve kadınlar, iffetlerini koruyan erkekler ve kadınlar, Allah'ı çokça anan erkekler ve kadınlar, işte bunlar için Allah büyük bir ödül hazırlamıştır.’’ (El-Ahzâb/33-35, *DİA*,c. XLII, İst. 2012, s. 332).

⁴⁸⁸ Rıza Savaş, ‘‘Hz. Muhammed Devrinde (S.A.V) Devrinde Kadın, s. 236-247; Tâhirülmevlevî, a.g.s.

⁴⁸⁹ Hüseyin Algül, *Ashâb-ı Kiram'da Hz. Muhammed (S.A.S) Algısı*, Bilecik Üniversitesi Yayınları, Bilecik 2011, Siret Sempozyumu II, 30 Nisan-01 Mayıs 2010, s. 19.

SONUÇ

Mevleviliğin ve divan edebiyatının son büyük temsilcisi olan Tâhirülmelevî, İslam tarihi alanında yaptığı çalışmalarla hatırı sayılır bir kıymete haizdir. Çok yönlü kişiliği içerisinde ilgilendiği her alanda önemli eserler ortaya koymuş ve özellikle Osmanlı Devleti'nin son dönemleri itibariyle oluşmuş olan kültürel birikimin yeni nesillere aktarılması adına büyük gayret sarfetmiştir. Edebiyat, İslam tarihi, İslam dinine ait inanç esasları alanlarında çok sayıda eser ve yüzlerce makale yayınlamıştır. Bu yönüyle Cumhuriyet döneminin İslamcı aydın zümresi içinde seçkin bir yere sahip olmuştur. Özellikle günümüzde en çok tercih edilen Mesnevi şerhini yazmış olması, onun mutasavvıf kişiliği adına da önemli bir ölçüttür.

Osmanlı dönemindeki edebi zevki ve İslâmî kültürü gelecek nesilere aktarma gayreti temelinde yaşarken; Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî'nin eserleri onun en has yoldaşı olmuştur. Tâhirülmelevî'nin mutasavvıf kişiliği, sahip olduğu islami hassasiyet ve özellikle yaşadığı dönemde meydana gelen savaşlar, yazılarında hissiyatına açıkça yansımıştır. Tâhirülmelevî, dönemin siyasi şartları gereği orduya ve halka destek olmak için savaş ve mücadele kavramlarını çok yoğun bir şekilde işlemiştir. Bu tür yazılarında düşmana duyduğu öfke ve Müslüman askere vermek istediği cesaret ve şefkat hissi dolu cümleleriyle; okuyucunun hissiyatına tercüman olmuştur.

Tâhirülmelevî, çalıştığı okullarda İslam tarihi derslerine girmeye başladığında bu konudaki kaynakların yetersiz ve taraflı olduğunu düşünmüştür. Bunun üzerine derste anlatacağı notları tutmaya başlamış ve çok ayrıntılı bir araştırma sürecine girmiştir. Zamanla bu konudaki çalışmalarını kitaplaştırmış hem öğrenciler hem de gelecek nesil adına çok değerli eserler bırakmıştır. Tâhirülmelevî, İslam öncesi Arap Tarihi, Hz. Muhammed'in ecdadı, Hz. Muhammed dönemi, Dört Halife Dönemleri ile ilgili az bilinen konuları ana kaynaklardan bulup ortaya çıkarmıştır. Yararlandığı kaynakları çok zengin tutmuş, herkesin bildiği konuları çok kısa geçmiş ya da hiç anlatmamıştır. Yapmış olduğu başarılı terkip çalışmaları ile insanlık tarihinin 14 asırlık bir zaman dilimine ait belirleyici hadiselerin ve kişilerinin doğru ve tarafsız bir bakış açısıyla öğrenilmesine katkı sağlamıştır. Ayrıca Arapça ve Farsça dillerine

çok iyi düzeyde vakıf olduğundan bazı kaynaklar arasındaki tutarsızlıkların ortaya konmasında ve günümüzde bilinmeyen bazı kelime, kavram ve isimlerin tarihi açıdan ve gramer açısından incelenip aktarılmasında son derece mühim bir şahsiyet olarak kabul edilebilir.

Tâhirülmevlevî'nin az tanınmasında yazılarında kullandığı dilin genel olarak ağır olması etkili olabilir. Ancak iyi bir sadeleştirme çalışması ile eserlerinde orjinal bilgilere ulaşmak mümkün olacaktır. Tâhirülmevlevî, yazılarında 1928'e Osmanlı Türkçesi kullanmıştır. Latin Alfabesinin kabulünden sonra Arap alfabesini bıraksa da eserlerinde Arapça ve Farsça kelimeler ağırlığını korumuştur. Tâhirülmevlevî, dil konusundaki tavrında kararlı davranmış ve Türk dilini sadeleştirme çabaları kapsamındaki Arapça ve Farsça kelimelerin atılması yönündeki adımları eleştirmiştir. O, bu durumun Türkçeye zarar vereceğini, yerleşmiş olan Arapça ve Farsça kelimelerin Türkçeyi zenginleştirdiğini savunmuştur.

Tâhirülmevlevî, tarihi makalelerinin büyük kısmında kıyas yoluyla çıkarımlarda bulunmuş ve okuyucuya öğüt vermiştir. Özellikle Hz. Peygamber devrinden olaylarla güncel olaylar arasında bağlantı kurarak, yaşanan problemlerde Asr-ı Saadet'in örnek alınması yönünde sonuca ulaşmıştır. Mevlana Celaleddîn-i Rumî'nin, Mesnevî adlı eserinde yeralan hikayelerde kıyas metodunun çok kullanıldığı görülmektedir. Mevlana Celaleddin-i Rumi'nin eserlerinin tasavvuf yolunda kendisi için birinci sıradaki rehber olduğu düşünüldüğünde; Tâhirülmevlevî'nin yazılarında kullandığı kıyas metodunda, Mesneviden etkilendiği düşünülebilir. Ona göre kıyamete kadar yaşanabilecek bütün olaylarda Kur'an-ı Kerim'de ve Hz. Peygamber'in hayatından çözümler sunulmuştur. Bu noktada İslam alimlerine çok önemli sorumluluk düştüğünü vurgulamıştır. Tâhirülmevlevî, faydacı bir tarihçilik anlayışına sahiptir. Tâhirülmevlevî, yazıları ile çok farklı kesimlere hitap etmiştir. Çalıştığı okullardaki öğrenciler, cephede savaşan askerler, küçük yaştaki çocuklar ve her yaştan halk onun İslam tarihi ile ilgili farklı tarzda yazılmış eserlerinden istifade etmiştir. Üretken bir kişiliğe sahip olan Tâhirülmevlevî, bu konuda oldukça idealist bir hayat yaşamış, bütün hayatını ilim öğrenme ve öğretme ekseninde geçirmiştir. Asıl amacı Osmanlı'nın son zamanlarında başlayan

batılılaşma çabalarına karşı İslami ve milli kimliği korumaktır. Bu konuda başarılı olduğu düşünülebilir.

Tâhirülmevlevî, Hz. Peygamber'in döneminde yaşanan mucizevi olayların doğruluğunu kabul etmekle beraber bunları arka plana atmaya çalışmış, dikkatleri Hz. Muhammed'in örnek şahsiyetine çekmeye çalışmıştır. Mucizeleri, tarihten ziyade tasavvufun konusunu olarak görmüştür. XX. Asrın maddeci anlayışının hakim olmasına mukabil, İslam dininin anlatılmasında akla hitap etmesinin daha önemli olduğunu vurgulamıştır. Zira bu asırda, dini menkıbelerden etkilenen insanların yerine; her konuda akıl, deney ve gözlemi esas alan pozitif yaklaşıma sahip, İslami değerleri sorgulayan bir düşünce yapısı ortaya çıkarmıştır.

Tâhirülmevlevî, seçmeci bir anlayışla tarihi olaylara yaklaşmış herkesin bildiği bazı olayları sırası geldiği halde anlatmamıştır. Bunda özellikle seçtiği konuya vurgu yapıp, onun dışında okuyucunun zihnini dağıtmama düşüncesi olabileceği gibi, az bilinen olaylara dikkati çekme isteği de olabilir. Ancak diğer taraftan makalelerinde bazı kelimeleri gramer açısından incelerken konunun dışına çıktığı da olmuştur. Edebiyat alanındaki birikimin ve dil konusunda hassasiyetinin bu konuda etkisi olmalıdır.

Tâhirülmevlevî'nin yazılarında sadece insanların ve mekânların değiştiğine, insanların fani dünya hayatında kendine düşen vazifeyi yapıp yapmama noktasında imtihana tabi olduğuna vurgu yapmıştır. Bunda tasavvufî yönünün etkisi olmalıdır. Tâhirülmevlevî'nin tarihle ilgili yazılarında belirleyici kelimeler, Allah inancı, Hz. Muhammed, İbadet, ümmet bilinci gibi kavramlardır. Yazılarında aktarmaya çalıştığı "Örnek bir Müslüman" bazen Mus'âb b. Umeyr, bazen Abdullah b. Cahş olarak çıksa da bu yazılarla ortak hedefi insanları İslâmı doğru anlamaya ve yaşamaya davettir. Tâhirülmevlevî'ye göre, bir Müslüman silahıyla, kalemiyle, maddi desteğiyle ve en azından duasıyla cihadın bir yerinde vazife almalıdır. Ümmetçilik yönü güçlü olan Tâhirülmevlevî yazılarında Osmanlı Devleti'ndeki gayrimüslim tebayı incitmemeye dikkat etmiştir. Osmanlının kurtuluşunu Müslümanlar açısından Ümmetçilik, gayr-i müslimler açısından bakılınca da Osmanlılık olarak görmüştür. "*Türk hakanının Tahta Çıktığı Gün*" isimli makalesinde çok farklı milletlere sahip

gayr-i müslim unsurlarla Müslümanları beraber yöneten Osmanlı Padişahı hakkında bu ünvanın kullanılmasını son derece yanlış bulmuş ve sebeplerini açıklamıştır. Bundan da anlaşılacağı üzere birleştirici bir düşünce yapısına sahiptir. Türklüğüyle gurur duymakla beraber, millî kimliğini bariz bir şekilde yazılarına yansıtmemiştir. Ancak I. Dünya Savaşı ve Kurtuluş savaşı dolayısıyla Türk milletinin şanlı bir geçmişe sahip olduğunu örneklendirmiş, milletin faziletlerini ve bağımsızlığa verdiği önemi bu bağlamda değerlendirmiştir. Bu tür yazılarında, yurt içinde millete ve orduya millî birlik beraberlik duygusunu canlı tutma amacı bulunmaktadır. Ayrıca yazılarıyla işgalci devletlere karşı dik bir duruş sergilemiştir. Zamam zaman işgalci devletler hakkında ağır ve aşağılayıcı ifadeler kullanmaktan geri durmamıştır. Osmanlı Devleti'nin içindeki azınlık unsurlara karşı ise bozgunculuk yapmadıkları sürece kuşatıcı bir tavır sergilemiştir. Osmanlı Devleti'ne karşı büyük devletlerle işbirliği yapan ve yıkıcı faaliyetlerde bulunan azınlıklarla, Osmanlı Devleti'ne gönülden bağlı olan azınlıkların aynı kefeye konmaması gerektiğini yazılarında vurgulamıştır. Bu açıdan Tâhirülmevlevî'nin kalemiyle mücadeleye aktif olarak destek verdiğini ve önemli bir katkıda bulunduğu söylenebilir.

Sonuç olarak Tâhirülmevlevî, İslam tarihi alanında derinlemesine yaptığı araştırmaları sonucu yazmış olduğu İslam tarihi ve siyer alanındaki eserleri, yapmış olduğu Mesnevi şerhi ve uzun yıllar yapmış olduğu öğretmenlik hayatı ile eğitim dünyasına katkılarından dolayı tanınmayı fazlasıyla hak etmektedir. Tâhirülmevlevî sadece yazmakla kalmayıp, Mevlevî dervişi olması yönüyle İslamı yaşayan alim bir kişilik ve idealist bir öğretmen olarak da ömrünün sonuna kadar çevresine örnek olmuştur.

KAYNAKÇA

Açık, Fatih.(2015). ‘‘Hicret Sonrası İlk İslâm Medeniyetinin İnşa Sürecinde Toplumsal Kurumların Yapısı’’, *Akademik Bakış Dergisi*, sy.52, s.285-309

Adivar, Halide Edip. (2007), ‘‘*Türkün Ateşle İmtihanı*’’ .Can Yayınları

Ağırman, Mustafa. (2007). ‘‘Tarihi Bir Yanlışın Düzeltilmesi’’, Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, s.233-244. Erzurum.

Ahbab, Yakup.(2016).Kuzey Makedonya 1912: Savaş, Katliam ve Soykırım’’, Tarih Dergisi, Sayı 62 (2015 / 2), İstanbul, s. 91-126.

Ahmed Sa’di. ‘‘Mesnevî Şarihi Tâhirülmevlevî’nin Hayatı ve Eserleri ‘‘*İslâm’ın Nuru Dergisi*, c.II, sy.15, s.37-41

Ahmet Ali Gazel, Şaban Ortak. (2006).‘‘İkinci Meşrutiyetten 1927 Yılına Kadar Yayın İmtiyazı Alan Gazete ve Mecmualar 1908-1927’’, *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, c.VII, sy.1,s.223-256

Ahmet Güzel. ‘‘Muaviye ve Hz. Osman’a Muhalefeti Ekseninde Ebû Zerr el- Gıfârî’’ *Marife*, Kış 2012, s. 43-68

Akbaş, Mehmet.‘‘Hz.Peygamber’in İslâm Düşmanlığını Yapan Müşrik ve Yahudi Elebaşlarının Öldürülmesi İçin Görevlendirdiği Sahabeler’’, *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sy.37, s.1177-1331

Akça, Bayram. ‘‘Musrafa Kemal Atatürk’in Askerlik Hayatında Çanakkale Savaşlarının Yeri’’, Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi(ĐLKE) Atatürk’ün Doğumunun 125. Yılı ve Cumhuriyetimizin 3. Yılı Özel Sayısı, s.251-257

Akman, Zekeriya. Hz. Muhammed Döneminde Savaşlarda Kadın,*İlahiyat Fak. Dergisi*, c.I, sy.20, s.255-267.

Akman, Zekeriya. (2007). Osmanlı Son dönem Kurumlarından Daru'l Hikmeti'l İslâmiye'nin Din Eğitim ve Öğretimi Alanındaki Faaliyetleri, *İslâmi Araştırmalar Dergisi*, c.20, sayı 1,Kış, s. 85-94.

Aksu, Halil İbrahim. (2007). *İskender'in Hayatı*, Lisans Tezi, Adnan Menderes Üniversitesi, Fen-EdEbiyat Fak, Aydın.

Akşin, Sina.(1994). "Fransız İhtilalinin II. Meşrutiyet Öncesi Osmanlı Devleti Üzerindeki Etkileri", *SBF Dergisi*, c.LIXIX, sy.3, s.24-26

Aktaş, Cihan.(1991). *Kılık Kıyafet ve İktidar*, İstanbul, s.155-156

Albayrak, Sadık. (2000). "İskilipli Mehmet Atıf Efendi", *DİA*, İstanbul, c. XXII, s.583-584.

Algül, Hüseyin.(2006), "Mua'ab b. Umeyr", *DİA*, İstanbul, s.226-227

Algül, Hüseyin. (2010).*Ashâb-ı Kiram'da Hz. Muhammed (S.A.S) Algısı*, Bilecik Üniversitesi Yayınları, Bilecik 2011, Sîret Sempozyumu II, 30 Nisan-01 Mayıs.

Apak, Adem. (2001). "İslâm Öncesi Dönemde Mekke İdare Sistemi ve Siyasetinin Oluşumu", *Uludağ Üni. İlahiyat Fak. Dergisi*, c. X, sy.1, s.177-194

Apak, Adem. (2010). "Mısır'ın Müslümanlar Tarafından Fethi ve Fetih Sonrası Ülkede Sosyal ve Dini Alanda Meydana Gelen Değişimler Üzerine Değerlendirmeler", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, , c. X, sy.2, s.145-159.

Armaoğlu, Fahir.(1994).*20. Yüzyıl Siyasi Tarihi*, c.I, 10. Bsk, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara.

Arslan, Seyfettin;Tâhir Dünder. (2014). " Cumhuriyet Döneminde İstiklâl Mahkemeleri", *Mukaddime Dergisi*, Yıl, c.5, sy.1, s.27-44.

Ata, Mehmet Mahfuz. (2013). "Zemzem Suyu ve Özellikleri", *EKEV Akademi Dergisi*, yıl.1, sy.1, s.375-379

Aycan, İrfan.(2005). ‘‘Muâviye b. bin Süfyân’’, *DİA*, İstanbul, c.XXX, s.332-334; Ayda, Reşid Mazhar.(1948).*İslâmYolu Dergisi*, sy.6, s.4.

Aydınlı, Abdullah. (1994). ‘‘Ebû Zer el-Gıfârî’’, *DİA*, İstanbul, c.X, s.266-269.

Aydınlı, Abdullah. (1999). ‘‘İbn Ümmü Mektum’’, *DİA*, c. XXXI, s.226-227

Aykaç, Mehmet.(1997). ‘‘Hâris b. Umeyr’’, *DİA*, İstanbul c. XVI, sy.202

Aysal, Necdet.(2005). Anadolu Aydınlanma Hareketinin Doğuşu: Köy Enstirüleri, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, sy.35-36, Mayıs –Kasım s. 267-282.

Balcı, İsrâfil.(1998). Bir Yalnız Sahabi Ebû Zer Gıfârî, *On Dokuz Mayıs Üni. İlahiyat Fak. Dergisi*, , c.X, sy.10, S.351-389.

Balcı, İsrâfil.(2009).‘‘Bedir Savaşıyla İlgili Mucizevi Rivayetlerin Kur’an, Hadis ve Tarih Verilerine Göre Kritiği’’, *İstem*, Yıl:7, sy.13, s.85- 124;

Balcı, İsrâfil. (2009).‘‘Bedir Savaşıyla İlgili Mucizevi Rivayetlerin Kur’an, Hadis ve Tarih Verilerine Göre Kritiği’’, *İstem*, Yıl:7, sy.13, s.81-135

Bayram Kodaman. (1999).*Abdülhamit Devri Eğitim Sistemi*, TTK, İstanbul

Bektaş, Ekrem. (1992). ‘‘Beyanülhak’’,*DİA*, İstanbul, c.VI, s.34-35

Benhur, Çağatay.(2008).‘‘1920’li Yıllarda Türk-Sovyet İlişkileri: Kronolojik Bir Çalışma’’, *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, s.277-231.

Berkes, Niyazi.(1978).*Türkiyede Çağdaşlaşma*, İstanbul

Bukarlı, Edip. (2016).‘‘31 Mart Vakasına Cemiyet-i İlmiye-i İslâmiyenin Bakışı’’ *dergi park akademik tarih ve düşünce degisi arşiv*, c.3, sy.8, s.91-112.

Can, Şefik. ‘‘Can, Şefik, Yenikapı Mevlevîhânesinin En Son Mesnevîhanı Tâhirü’l-Mevlevî, II.

Canpolat, Bilgi. (1990).*Kur'an-ı Kerim'de Hz. Peygamber'in Savaşları*, İstanbul, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Cem Tüysüz, Zehra Hira.(2018). “Hz. Muhammed Döneminde Medîne’de İktisadi Hayat”,*Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, sy.63, s.447-484

Cemiyet-i Müderrisin Nizamname-i Esasisi, s.3-6.

Cirit, Hasan.(2009).“Seleme b. Akva’ ‘, *DİA*, İstanbul c. XXXVI, sy.406.

Cumhuriyet, 29 Mayıs 1935.

Çağatay, Neşet.(1961). “Hz. Muhammed’in Soyu, Çocukluğu ve Gençliği”, *AÜİFD*, c.VIII, s.19-37.

Çakan, L.İsmail.(1988).Abdullah B. Cahş, *DİA*, İstanbul, c.I, s.88-89

Çelikkol, Yaşar. (2002). *Cahiliye Döneminde Mekke (M. 400-600 Yılları Arası Mekke'nin Fiziki, Etnik, Dini ve İdari Yapısı)*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Demirdağ, Muhammed Fatih. (2017).“Dini Hareketlerin Bir Çeşidi Bahailik”, *İslâmi Araştırmalar Dergisi*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, c. XXVIII, sy.3, s.389-399.

Diyanet İşleri Kur'an'ı Kerim Meali, Âl-i İmrân 3/144; Bakara Sûresi 2/217;El-Ahzâb/33-35, Kamer Suresi 45.ayet.

Doğan, Recai. (1997). “ Osmanlı Eğitim Kurumları ve Eğitimde İlk Yenileşme Hareketlerinin Batılılaşma Açısından Tahlili ‘, , *Ankara Üni. İlahiyat Fak. Dergisi*, c.XXXVII, sy.1, s.425

Doğaner, Suna.(2004). “Mısır”, *DİA*, Ankara, c.XXIX, s.553-555.

Doğaner, Yasemin.(2007).*Atatürk Dönemi Türkiye'sinde Sosyo-Kültürel Değişim*, Basılmamış Doktora Tezi, Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi (ICANAS 38) 10-15 Eylül, Ankara, 2012, s.235-260

Durmuş, İsmail. (1995). ‘‘el-Emsile’’, *DİA*, İstanbul. c.XI, s.166-167

Efe, Adem. (2008). Uzun Soluklu Bir İslâmcı Dergi: SEbilürreşad (Tarihçesi ve Bazı Sosyo-Kültürel Problemlere Yaklaşımı)", *Marife*, Yıl: 8, sy.2, , Konya, s.157-180.

Ekici, Ekrem Buğra.(1988). 18.12.2017. *Türkiye gazetesi*.

Emecen, Feridun M. (2014). ‘‘İhtirasın Gölgesinde Bir Sultan: Yıldırım Bayezid’’, *Osmanlı Araştırmaları Dergisi*, c.XLIII, s.67-92Emecen, Feridun M. ‘‘Varna Savaşı’’, *DİA*, İstanbul 2012, c.LIX, s.527-530

Ergin, Osman.(1977). *Türk Maarif Tarihi*, c. I. İstanbul.

Eroğlu, Haldun.(2017). ‘‘Osmanlı-Sırp İlişkileri(1347-1521)’’, *OTAM*, 41 /Bahar s.79-106

Ertem, Barış. (2013).Türkiye Büyük Millet Meclisi’nin İlk On Yılında Parlamento İçerisinde Muhalefet ve Bir Örnek: Serbest Cumhuriyet Fırkası, *TSA / 17*, sy.2, Ağustos, s.345-362.

Fayda, Mustafa.(1988). *DİA*, İstanbul, c.I, s.287-288

Fayda, Mustafa.(1989). ‘‘Hz. Âişe’’, *DİA*, , c.II, s.201-205

Fayda, Mustafa.(1992). ‘‘Batn-ı Nahle Seriyyesi’’, *DİA*, İstanbul, c.V, s. 202-203.

Fayda, Mustafa.(2001).‘‘Kâhtan’’, *DİA, İstanbul*, c.24, s.201-202

Fayda, Mustafa.(1996). ‘‘Fil Vak’ası’’, *DİA*, İstanbul, c. XIII., s.70-71;

Fayda, Mustafa.(1997). ‘‘Abdurrahman b. Hâlid b.Velîd’’, *DİA*, İstanbul, c.15, s.189-192

Feyzioğlu, Hamiyet Sezer.(2016). ‘‘Hatıraların Işığında Balkan Savaşları’’, Ankara DTCF Dergisi.LVI, sy.2, 200-213, s.200

Feyzioğlu, Hamiyet Sezer. ‘‘Hatıraların Işığında Balkan Savaşları’’, Ankara DTCF Dergisi 56.2 (2016): 200-213.

Gök, Hacı Veli.(2011).*Atatürk ve İnönü Dönemi Kültür Politikaları*, Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi.

Görgün, Hilal.(2009).*DİA* , ‘‘Komünizm’’, İstanbul, c. XXXVII, s.382-388

Göyür, Ç.Nejat.(1981).Anadolu’da Millî Mücadele, İstanbul, *Atatürkün 100. Doğum Yılında Atatürk'e Armağan*, İstanbul,

Gurulkan, Kemal.(1996).*Teâlî-i İslâm Cemiyeti: Cemiyet-i Müderrisîn*, Basılmamış yüksek lisans tezi, İÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü; SR, XVIII/453 (1338/1919).

Gurulkan, Kemal. ‘‘İslâmın Siyasallaşma Sürecinde Cemiyet-i Müderrisinden Teali-i İslâma’’ *Köprü Dergisi*.

Gül, Osman Kubilay. Atatürk’ün Kültür Siyasetinde Batılaşma ve Ahmed Hamdi Başar’a Göre Yeni Dünya Düzeni Olarak Atatürk İnkıpları, *Siyaset ve Kültür Dergisi*, sy.10, s. 65-74

Güler, Zekeriya. ‘‘Hicret Sırasında Hz. Peygamber’in Üslubundan Etkilenerek Müslüman olan Büreyde b. Husayb Hâdisesi ve Günümüze Yansımaları’’, *İslâm San’at, Tarih, EdEbiyat ve Mûsikîsi Dergisi*, c.II, sy.4, 2004, s.63-72.

Gündüz, Mehmet Salih. ‘‘Mus’ab B. Umeyr’in Hayatı, Kişiliği ve İslâm Tarihindeki Yeri’’, *Siirt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, c.IV, sy.1, s.107-142;

Günel, Fuat .(1998). ‘‘Hicr’’, *DİA*, c.XVII, İstanbul, s.455-456

Güner, Zekai; Orhan Kabataş. Millî Mücadele Dönemi Beyannameleri ve Basını, Ankara 1990, s.218-227

Güngör, Zülfikar.(1994). *Tâhir’ül-Mevlevî(Olgun)Hayatı, Eserleri ve Dini EdEbiyatla İlgili Şiirleri*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üni. Sosyal Bilimler Ens., Ankara

Hanioğlu, M. Şükrü. (1998). ‘‘ Abdullah Cevdet’’, *DİA*, c.I., İstanbul

Hasan, Münir.(2008).*Kur'an'da Savaş Olgusu*, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Ankara. Hizmetli, Sabri (1989) ‘’ Garanik Meselesi Üzerine’’ , *İslâmi Araştırmalar Dergisi*, c.III, sy.2, s.40-58.

Hüseyin Vassaf, *Sefine-i Evliya*, c.I.

İbn'ül Emin, (1931).*Son Asır Türk Şairleri*, İstanbul

İnal, E. M. (1955). *Son Hattatlar*. İstanbul.

İnal, İbnül Emin Mahmud Kemal.(1940).*Son Asır Türk Şairleri*, İstanbul,

İnal, İbnül Emin Mahmut Kemal.(1955). *Son Hattatlar*, İstanbul

İnal, İbnülemin Mahmut Kemal.(1970). *Son Hattatlar*, İstanbul

İz, Mahir.(1975). *Yılların İzi*, İstanbul.

Jevakhoff, A. (1998). *Kemal Atatürk Batının Yolu*. İnkilap.

Kahraman, Âlim. (2010). ‘’Tâhirülmevlevî’’ , *DİA*, İstanbul, c. XXXIX, s.407-409

Kahraman, Âlim. (2013). ‘’Mahfil’’ , *DİA*, Ankara, c. XXVII, s.333-334

Kansu, Ceyhun Atuf. (1976).Ulusal Kurtuluş Savaşı Üzerine, *Türk Dili Özel Sayısı*, sy. 298.Ankara.

Kapar, Mehmet Ali.(1994). ‘’Ebû Cehil’’ , *DİA*, İstanbul c.1X, s.117-118.

Kara Mustafa.(1979).”Cumhuriyet Öncesi Tasavvufî Yayın Organları ve Cemiyetler”, *Hareket*, sy.8, İstanbul, s. 16-19

Kara, Mustafa.(1990).”Din Hayat Sanat Açısından Tekke ve Zaviyeler’’, *Dergâh Yayınları*, İstanbul, s. 436-437.

Kara, Mustafa.(1993). ‘’Cerîde-i Sûfiyye’’ , *DİA*, İstanbul, c.7, s.410.

Karabıyık, F. (1995). *Modernleşme Sürecinde Moda ve Zihniyet*. İstanbul: İz

Karabulut, Mustafa.(2016).Osmanlı İmparatorluğunda 19. Yüzyılda Değişim Süreci, Sosyal ve Kültürel Durum *Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi, Güz, Yıl 1, sy 2, s.49-65.*

Karagöz, Mehmet.Osmanlı Devleti'ndenki İslahat Hareketleri ve Batı Medeniyetine GirişGayretleri (1700-1839), *Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi, c.VI, sy.6, s.173-194*

Keyifli, Şükrü.(1997). "Yaygın Din Eğitimi Açısından Mürşit Kavramının Değerlendirilmesi", *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Şanlıurfa, c.III, sy.4, s.249-261.*

Khalid Emam Abushanp,'*Yemen Tarihi Dünü ve Bugünü*', Mesbam.org/Yemen. 17.08.2019 09.46;

Kılıç, Mahmud Erol.(1996). "el-Fütühât'ül-Mekkiyye", *DİA, İstanbul, c.13, s.251-258*

Kinross, Lord.(2014). *.Atatürk Bir Milleti Yeniden Doğuşu, İstanbul*

Kubbealtı Akademi Mecmuası.(1994).Kubbealtı Neşr., Yıl: 23, sy. 2, İstanbul.

Kundakçioğlu, Sibel; Hamsioğlu, Oğuz.(2018). "Modern Afgan Devleti'nin Doğuşu", *Alinteri Sosyal Bilimler Dergisi (ASOBİD), c. II, sy.3, , s.119-143*

Kuran, Ercüment.(1992). "Birinci Dünya Savaşı", İstanbul, c.VI, s.196-200

Küçükbaşçı, Mustafa Sabri.(2013). "Zemzem", *DİA, İstanbul, c. LIXIV, s.242-246.*

Küçükcan, Talip.(2005). "Modernleşme ve Sekülerleşme Kuramları Bağlamında Din, Toplumsal Değişme ve İslâm Dünyası", *İslâm Araştırmaları Dergisi, , sy. 13, s.109-128*

Lecker, Michael.(2004). "İslâm Öncesi ve İslâm'ın İlk Döneminde Medîne (Yerrib) Pazarları Üzerine", çev.Ahmet Turan Yüksel, İstem, yıl:2, sy:4. s. 247 – 256

Levent, Zeynel.(2013). "Tarihi Süreçte Kosova", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi, Güz sy.52, s.853-874.*

- Lewis, Bernard.(1997).*Modern Türkiye'nin Doğuşu*, Türk Tarih Kurumu, İstanbul.
- Lewis, Bernard.(1996).*Modern Türkiye'nin Doğuşu*, Çev. M. Kırallı, Ankara: TTK Yayınları, Ankara.
- Macit, Yunus. "Savaş Kuralları Açısından Hz. Peygamber'in Sünnetinde Doğal ve Fiziki Yapının Masuniyeti", *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi* V (2005), Sayı: 4, s.95-110.
- Mehmet Emin Bars. (2015). *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Şubat, c.VIII, sy.36, s.1307-9581
- Mevlevi, T. (1899). *Mirata Hazreti Mevlânâ*. İstanbul
- Mevlevi, T. (1932). *Dîvan-ı Tâhir'ül Mevlevi*.
- Mevlevi, T. (1932). Hal Tercümesi. *Dîvanı Tâhirül Mevlevi*. içindeMevlevi, T. (1990). *Matbuat Âlemindeki Hayatım ve İstiklal Mahkemeleri*. Nehir Yayınları
- Milletlerarası Osmanlı Devleti'nde Mevlevîhâneler Kongresi, 1993, s. 97-102
- Muammer, Ödemişli M. "9 Eylül Münasebetiyle Güzel İzmir'e ", *Mahfil Dergisi*, c.6, sy.65, s.79
- Mülayim, Selçuk. (1989). *Sinan ve Çağı*, Marmara Üni. Fen EdEbiyat Fak., İstanbul, s.76-89
- Mülayim, Selçuk. (2009). "Sinan", *DİA*, İstanbul, c.XXXVII. s.224-227.
- Nal,Sabahattin.(2005). "Demokrat Parti'nin 1950-54 Dönemi Din Siyaseti", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, sy.60, s.137-171
- Nur, R. (1991). *Hayatım ve Hatıratım*, Altındağ Yayınevi.İstanbul
- Olgun, Tâhir. "Garibeler Mecmuası", *İslâm Yolu*, sy.2, s.12
- Olgun, Tâhir. "Manzum Mektup", *İslâm Yolu Dergisi*, sy.50, s.3

Olgun, Tâhir. ‘‘Fil Vak’ası’’, *Çığır Dergisi*, sy.1.

Orazsahedov, Abdylla. (2017). ‘‘İslâm’ın İlk Sancaktârı Büreyde b. Husayb el-Eslemî’nin Hayatı’’, *Bülent Ecevit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, c.4, sy.2, , s.117-132.

Ozankaya, Özer.(1989). ‘‘Ulusal Bayramların Toplumsal İşlevleri Açısından 30 Ağustos Zafer Bayramı’’, *Atatürk Yolu Dergisi*, Kasım, Yıl.2, sy.4, s.541-547

Önkal, Ahmet. (1991).‘‘Amr b. As’’, *DİA*, İstanbul, c.III, sy.79-81

Önkal, Ahmet. (1992). ‘‘Büreyde b. Husayb’’, *DİA*, İstanbul, c.VI, s.492.

Önkal, Ahmet. (1993). ‘‘Cürhüm’’, *DİA*, İstanbul, c.VIII, s.138

Önkal, Ahmet. (1994). ‘‘Ebû Ubeyde b. Cerrâh’’, *DİA*, İstanbul, c.10, s.249-250

Önkal, Ahmet. (2012). ‘‘ Ebû Ubeyde b. Cerrâh’’, *DİA*, İstanbul, c. XLII, s.249-250

Özcan, Abdülkadir. (1991). ‘‘Bab-ı Seraskerî’’, *DİA*, İstanbul, c.IV, s.364

Özdemir, Ahmet.’‘Moğol İstilasından Bazı Öğrenilmiş Çaresizlik Örnekleri’’, Selçuk Üni. İlahiyat Fak. Dergisi, sy.29, s.21-40

Özkan, Halit. ‘‘Ümmü Umâre’’, *DİA*, İstanbul 2012, c.LIXII, s.332.

Özkaya, Yücel.(1910).‘‘Ulusal Bağımsızlık Savaşında Anadolunun ve Kamuoyunun Durumu’’, *Atatürk Yolu Dergisi*, Mayıs, c.II, s.151-165.

Öztürk, Levent.(2001). ‘‘İslâmiyet’in Yayılmasında Hicret’in Önemi: Habeşistan Hicretleri örneği’’, *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sy.4, s.1

Öztürk, Mustafa.(2013). ‘‘Zülkarneyn’’, *DİA*, İstanbul. c. LIXIV, s.565-567.

Öztürk, Zehra.(2007).Osmanlı Döneminde Kıraat Meclislerinde Okunan Halk Kitapları, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, 5(9), , s.401-445.

Pakalın, Mehmet Zeki.(1993).*Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, c.III. İstanbul.

Rıza Savaş. (1991). ‘Hz. Muhammed Devrinde (S.A.V) Devrinde Kadın’, İzmir., s.236-247.

Sağ, Vahap. ‘Tarihsel Süreç İçerisinde Türk Kadını ve Atatürk’, *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, c. II, sy. 1, s.18-22

Keşgin,Salih.(2014). ‘Asr-ı Saadetten Bir Genç Portresi: Mus’ab b. Umeyr’, Cami ve Gençlik, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 10 [Ulusal],s.71-79.

Sarıçam, İbrahim.(2004).*Hız. Muhammed ve Evrensel Mesajı*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yay.Ankara.

Sarıçam, İbrahim. (1997). *DİA*, İstanbul c. XVI., s.405-406.

Sarıtaş, Adem. (1997).*Ebû Zer el-Gıfârî*, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Konya s.6.

Satar, Nesrin Aydın. ‘İslâm ve Edebiyat: Kavramsal Tartışmalar Bağlamında Yeni Bir Çerçeve Denemesi’, IV. Türkiye Lisanüstü Çalışmaları Kongresi-Bildirimleri Kitabı III. S. 31-43.

Serdar Cem Sediroğlu. (2018). *Tarih Çalışmaları* (13094688). Feb., Cilt. 10 Sayı 1, s.223-246. 24p.

Sevim, Ali. (2003).‘Malazgirt Savaşı’, Ankara, c.XXVII, S.481-483

Sezikli, H. Ahmet.(1988). ‘AbdülmütTâlib’, *DİA*, İstanbul,c.I, s. 272-273

Soysal, Mahmut Enes.(2010). ‘Tarihsel Süreçte Bayrak ve Sancaklarımız’, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitü Dergisi*, Erzurum, sy.42, s.209-239

Süreyya, Mehmet *Sicilli Osmanî*, İstanbul 1317, c.III.

Şentürk, Atilla. (1991). *Tâhir'ül Mevlevi Hayatı ve Eserleri*. Nehir Yayınları.

Olgun, Tâhir. ‘‘ Garibeler Mecmuası’’, *İslâm Yolu Dergisi*, sy.2, s.12.

Olgun,Tâhir.Haz. Cemal Kurnaz, Yazıcı, (2008),’’ *Çilehane Mektupları*’’, İstanbul.

Tâhir, Mehmed.*Osmanlı Müellifleri*, c. II.

Tâhirü’lmevlevî.(1326).‘*Şeyh Celaleddîn Merhum*, İstanbul.

Tâhirülmevlevî. (1964).Hz. Muhammed’in Hal Tercemesi, Neşr. Abdullah Işıklar, İstanbul.

Tâhirülmevlevî. (1974). *Müslümanlığın Medeniyete Hizmetleri*, Bahar Yayınları, İstanbul. Sadeleştiren: Abdullah Sert, c.II, s.175-177.

Tâhirülmevlevî. (2007). *Hz. Peygamber ve Zamanı*, haz: Abid Yaşaroğlu, Beyan Yayınları, İstanbul.

Tâhirülmevlevî.(2011).’’Cengiz ve Hülagü Mezâlîmi’’ , Kardelen Yayınları. İstanbul.

Tâhirülmevlevî. (1963)*Müslümanlıkta İbadet Tarihçesi*, neşreden Abdullah Işıklar, Bilmen Bas., İstanbul.

Tâhirülmevlevî. ‘‘ Zat-ı Akdes-i Hz. Hilafet Penahi’nin Tarih ve Tebrik-i Hilafeti’’, *Mahfil Dergisi*, c.III, sy.31, s.127-129.

Tâhirülmevlevî. ‘‘Abdullah b. Cahş’’, *Mahfil Dergisi*, c.II, sy.24, s.224

Tâhirülmevlevî. ‘‘Abdurrahman Han’’, *Sırât-ı Müstakim Dergisi*, c.7, sy.163, s.104

Tâhirülmevlevî. ‘‘Akif’i Nasıl tanıdım, Nasıl Görüşüm ve Nasıl Gördüm’’, *Bilgi Yurdu*, Yıl.2, sy.6, s.568

Tâhirülmevlevî. ‘‘Beni Kureyza Meselesi’’, *Mahfil Dergisi*, c.II, sy.22, s.167-172

Tâhirülmevlevî. ‘‘Büyüklerimizden 2, Mus’ab b. Umeyr Radiyallahu Anhu’’, *Mahfil Dergisi*, c.XIII, sy.13, s.7-10.

Tâhirülmevlevî. "Büyüklerimizden 3: Ebu Zer Gıfari". *Mahfil Dergisi*, sy.14, 1339 Zilhicce ayına özel nüsha., s.30-34.

Tâhirülmevlevî. "Büyüklerimizden, "Ebû Zer el- Gıfârî Radıyallahu Anh Mukaddime", *Mahfil Dergisi*, c.I, sy.14, s.30-34.

Tâhirülmevlevî. "Câfer b. EbiTâlib", *Mahfil Dergisi*, c.III, sy.36, s.181-183

Tâhirülmevlevî. "Eğer Tarih Tekerrürden İbaret İse", *Sebilürreşad Dergisi*, c.IX, sy.214, s.105-107.

Tâhirülmevlevî. "Es'ad Dede Merhum Hakkında", *Mahfil Dergisi*, sy.36, s.184.

Tâhirülmevlevî. "Esad Dede Efendi Hakkında Hüseyin Vassaf Bey'e Mektuptan", c.III, sy.36, s.184

Tâhirülmevlevî. "Esad Dede Efendi Merhum Hakkında", *Mahfil Dergisi*, sy.41, s.89-90.

Tâhirülmevlevî. "Esad Dede Merhum Hakkında", *Mahfil Dergisi*, sy. 36, s.184.

Tâhirülmevlevî. "Evlad-ı Abdülmuttalip", *Beyanülhâk Dergisi*, c.III, sy. 62, s. 1242-1245.

Tâhirülmevlevî. "Habbab b.Eret", *Çığır Dergisi*, sy.41, s.4

Tâhirülmevlevî. "İslâm Askerine (22)", *Mahfil Dergisi*, c.XIII, sy.321, s. 68-69.

Tâhirülmevlevî. "İslâm Askerine, İslâm Tarihinden Bazı Bahisler, Bedir Muharebesi", *SEbilürreşad Dergisi*, c.XII, sy.288, s.24-27.

Tâhirülmevlevî. "İslâm Askerine, İslâm Tarihinden Bazı Bahisler", *Sebilürreşâd Dergisi*, c.XI, sy. 286, s.420-422

Tâhirülmevlevî. "İslâm Askerine", *Sırat-ı Müstakîm Dergisi*, c.XIII, sy. 321, s.68-69

Tâhirülmevlevî. "İstanbul'un İşgali Sırasında Bir Bayram Hatırası", *Çığır Dergisi*, sy.44, s.4.

Tâhirülmevlevî. ‘‘Mahud Hezeyan Konferansı Hakkında’’, *Mahfil Dergisi*, sy.15, s.42-44.

Tâhirülmevlevî. ‘‘Mahud Hezeyan Konferansı Hakkında’’, *Mahfil Dergisi*, c. II, sy.15, s.42-43

Tâhirülmevlevî. ‘‘Mahud Hezeyan Konferansı Hakkında’’, *Mahfil Dergisi*, c. II, sy.15, s.42-44.

Tâhirülmevlevî. ‘‘Mîmâr Sinan’a Dair’’, *Mahfil Dergisi*, c.IV, sy:44, s.148-149.

Tâhirülmevlevî. ‘‘Muharrem’ül- Haram’’, *Mahfil Dergisi*, c.I, sy.3, s.45-49

Tâhirülmevlevî. ‘‘Safer’ül- Hayr’’, *Mahfil Dergisi*, c.I, sy.4, s. 66-68.

Tâhirülmevlevî. ‘‘Şeyh Sadi’nin acıklı Bir Mersiyesi ve Onu yazdıran Fecayi 1, 2, 3’’, *Sırat-ı Müstakim Dergisi*, c.XII, sy.295, s.157-160; sy.296, s.177-180, sy.297, s.198-202

Tâhirülmevlevî. ‘‘Tarihi Bir Mukayese’’, *Mahfil Dergisi*, c. II, sy.15, s.44-45.

Tâhirülmevlevî. ‘‘Tarih-i İslâm Sahaifinden, Evlad-ı AbdülmütTâlib’’, *Beyânülhak Dergisi*, c.III, sy.63, s.1261-1262.

Tâhirülmevlevî. ‘‘Tarih-i İslâm Sahaifinden, Şam Fütuhâtı, Feth-i Kınnesrîn’’, *Beyânülhak Dergisi*, sy.169, s.2982-2984.

Tâhirülmevlevî. ‘‘Tarih-i İslâm Sahaifinden: İslâm’ın İlk Alemi ve İlk Alemdarı’’, c.I, sy.13, s.278-280

Tâhirülmevlevî. ‘‘Tarih-i İslâmSahaifinden: Ecdad-ı Kirâm Peygamberî’den Haşim b. Abd-i Menâf’’, *Beyânülhak Dergisi*, c.II, sy.35. s.820-822.

Tâhirülmevlevî. ‘‘Tayyarelerimiz Uçarken Manzum’’, *Mahfil Dergisi*, c.VI, sy.62, s.40

Tâhirülmevlevî. ‘‘Tayyarelerimiz Uçarken’’, *Mahfil Dergisi*, c.VI, sy.6. s.17-18.

Tâhirülmevlevî. ‘‘Türk Hakanının Tahta Çıktığı Gün’’, Sırat-ı Müstakim Dergisi, c.VIII, sy.192, s.184

Tâhirülmevlevî. ‘‘Ümmü Umâre’’, *Mahfil Dergisi*, c.III, sy.27, s.60-62.

Tâhirülmevlevî. ‘‘Vak’a-i Fil’’, *Beyânülhak Dergisi*, c.III, sy. 71, c. III, s.1386-1388.

Tâhirülmevlevî. ‘‘İhtifal-i Edebi Hakkında Bazı Mütalaat’’, *Beyânülhak Dergisi*, Cemiyet-i İlmiye-i İslâmiye, İstanbul, c.VII, sy.165, s.2911-2913.

Tâhirülmevlevî. 1963 ‘‘Müslümanlıkta İbadet Tarihçesi’’, neşreden Abdullah Işıklar, Bilmen Bas..

Tâhirülmevlevî.Dîvan-ı Tâhirü’l-Mevlevî, vr. 6a.

Tâhirülmevlevî. Sırat-ı Müstakim Dergisi, ‘‘ Şeyh Sadi’nin Acıklı Bir Mersiyesi ve Onu Yazdıran Fecayi (II)’’ , c. XII, s.296, s.177-180

Tâhirülmevlevî. Sırat-ı Müstakim Dergisi, ‘‘Şeyh Sadi’nin Acıklı Bir Mersiyesi ve Onu Yazdıran Fecayi(III)’’ c.XII, sy.297, s.198-202

Tâhirülmevlevî. Sırat-ı Müstakim Dergisi, ‘‘Şeyh Sadi’nin Acıklı Bir Mersiyesi ve Onu yazdıran Fecayi(I)’’, c.XII, sy.295, s.157-160.

Tâhirülmevlevî.*Şerh-i Mesnevî*, c.I.

Tâhirülmevlevî. ‘‘Merhum Esad Dede Efendi’ye Ait Bazı Hatırat’’, c.III, sy.35, s.171-172.

Tâhirülmevlevî. ‘‘ İslâm Askerine (I)’’,*Sırat-ı Müstakim Dergisi*, c.XI, sy.286, s. 420-422

Tâhirülmevlevî. ‘‘Bir Makale Dolayısıyla’’ *Mahfil Dergisi*, c. II, sy:16, s.75-76

Tâhirülmevlevî. ‘‘Târih-i İslâm Sahâifinden, Hafr-i Zemzem’’, *Beyânülhak Dergisi*, c.II, sy.57, s.1162-1163.

Talu, Ercüment E. (1951). "Merhum Tâhir Olgun", *Son Posta*, nr.5637, 1876, 22 Haziran 1951.

Toksarı, Ali. (1939). "Hz. Peygamber Devrinde Kadın", *Diyanet İlmi Dergi*, Ekim-Kasım-Aralık, c.XXIX, sy.4, s.79

Tomar, Cengiz.(2013).*DİA*, "Yemen", c.LIXIII,İstanbul, s. 401-40

Tukin, Cemal.(1996). "Girit", *DİA*, İstanbul, c.XIV, s.85-93

Tunaya, Tarık Zafer.(1986). *Türkiye'de Siyasal Partiler*, c.II, s.387-392.,Hürriyet Vakfı yayınları.

Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi, (1990)Dergâh Yayınları, c.VII.,İstanbul

Türkmen, Zekeriya. "Girid Adasını Osmanlıdan Ayırma Çabaları:Yunan İsyanını Takip Eden Dönemdeki Gelişmeler (1821-1869)", *dergiler.ankara.edu.tr*

Uraler, Aynur.(2008). "Safiyye bint AbdülmütTâlib", *DİA*, İstanbul, c. XXXV, s.475-476

Uzun, Mustafa.(1995). "Envarü'l- Aşikiyn"*DİA*, c.XI, s.258-260

Uzun, Mustafa. (2005). "Muhammediye". *DİA*, İstanbul, c.XXX, s.586-587

Ünal,İsmail Hakkı.(1995). "Es'ad b. Zürâre", *DİA*, İstanbul, c.XI, s. 352.

Yaman, Ahmet. (2009). "Savaş", *DİA*, İstanbul, c. XXXVI, s.189-194

Yaşayan Son Mesnevîhan Şefik Can, "Mevlânâ, Mesnevîlik ve Mevlevîlik, Mülakat. Şefik Can'la 2004 yılında yapılan Röportaj", *Tasavvuf İlmi ve Akademik Araştırma Dergisi*, sy.14, s.823-863.

Yavuz, Yusuf Şevki.(2006). "Mustafa Sabri Efendi", *DİA*, İstanbul, c. XXXI, s.350-353.

Yazıcı, Tahsin .(1996).*DİA*, Ankara, c.XV, s.103-106

Yıldırım, Kürşat.(2018).*İslâm Öncesi Türk Devletlerinde Hükümdar Unvanları ve Alametleri*, İstanbul, Afyonkarahisar I. Türk Tarihi Sempozyumu, Türklerde Devlet, Bildiriler, s.491-493, 19-21 Ekim 2017.

Yiğit İsmail.(2012).’’ Kinnesrîn’’, *DİA*, Ankara, c.XXV, s.419-420

Ağırman, Mustafa. (2007). ‘’Tarihi Bir Yanlışın Düzeltilmesi’’, *Atatürk üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Erzurum, sy.27, s.233-244.

B. Kodaman. (1999). *Abdülhamit Devri Eğitim Sistemi*. İstanbul: TTK.

Duman, Hasan.*Arap Harfli Süreli Yayınlar Toplu Kataloğu*, İstanbul 1986.

Elmalılı, *Hak Dini*, VIII.

Ergun, Saadeddîn Nüzhet. (1943). İstanbul, *Türk Musiki Antolojisi*, c. II, s. 672.

Güner, Zekai; Kabataş, Orhan.(1990). Millî Mücadele Dönemi Beyannameleri ve Basını, Ankara, s.218-227

İhsanoğlu, Ekmeleddin.(1987). ‘’ 19. Asrın Başlarında –Tanzimat Öncesi-Kültür ve EğitimHayatı ve Beşiktaş Cemiyet-i İlmiyesi Olarak Bilinen Ulema Grubunun Buradaki Yeri’’, ‘’Osmanlı İlmi ve Mesleki Cemiyetleri, I.Millî Türk Bilim Tarihi Sempozyumu, EdEbiyat Fakültesi Bas., İstanbul.

İhsanoğlu, Ekmeleddin.(2011).DİA,‘’Teâlî-i İslâm Cemiyeti’’, c. LIX, s.207-208

İnal, E. M. (1955). *Son Hattatlar*. İstanbul.

İnal, İbn’ül- Emin Mahmud Kemal. (1988).*Son Asır Türk Şairleri*, c.III,Dergah Yayınları.

İstanbul Kütüphaneleri Tarih Coğrafya Yazmaları Kataloğu, MEB. İstanbul 1943, Biyografiye Dair Diğer eserler, cüz.8, s.715-717.

Jevakhoff, A. (1998). *Kemal Atatürk Batının Yolu*. İnkilap.

Kallek, Cengiz.(2007). ‘’Pazar’’, DİA, c.XXXIV, s.194-203.İstanbul.

- Karabiyik, F. (1995). *Modernleşme İnal*, E. M. (1955). *Son Hattatlar*. İstanbul.
- Kaymak, Erol.(1993).*Sultan Galiyev ve Sömürgeler Enternasyonalı*, İrfan Yayıncılık, İstanbul.
- Kodaman, B. (1999). *Abdülhamit Devri Eğitim Sistemi*. İstanbul: TTK.
- Mevlevi, T. (1352). *Dîvan-ı Tâhir'ül Mevlevî*.
- Mevlevi, T. (1352). Hal Tercümesi. *Dîvanı Tâhirül Mevlevi*
- Mevlevi, T. (1899). *Mirata Hazreti Mevlânâ*. İstanbul.
- Mustafa Fayda. (1988). ‘ ‘ Abd-i Menâf b. Kusay’’, *DİA*, İstanbul c. I, s.287-288.
- Mustafa Kara. (1980).*Tekkeler ve Zaviyeler*, İstanbul
- Niyazi Berkes.(1978).‘ ‘Türkiye’de Çağdaşlaşma’’, İstanbul.
- Nur, R. (1991). *Hayatım ve Hatıratım*. İstanbul: Altındağ Yayınevi.
- Olgun, T. (tarih yok). *Çilehane Mektupları*. İstanbul: Akçağ Yayınları.
- Saray, Mehmet .(1988). ‘ ‘Abdurrahman Han’’, İstanbul, *DİA*, c.I, s.163
- Şehabettin, Cenap.*İslâmcı Dergiler Projesi*, ‘ ‘Mahfil-i İrfan’’, c. III, sy.27
- Şentürk, A. (1991). *Tâhir'ül Mevlevi Hayatı ve Eserleri*. Nehir Yayınları.
- Şentürk, A. (tarih yok). *Tâhir'ül Mevlevinin Hayatı ve Eserleri*.
- Tâhirülmevlevî, ‘ ‘Eğer Tarih Tekerrürden İbarettir İse’’, *Mahfil Dergisi*, c.IX, sy.32, s.105-107.
- Tâhirülmevlevî. ‘ ‘Münacat’’, *Mahfil Dergisi*, c.I, sy.2, s.29-30.
- Tâhirülmevlevî. *Şerh-i Mesnevî*, c.VI. Selam Yayınları, İstanbul.

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı. (1988).*Osmanlı Devleti'nin İlimiye Teşkilatı*. TTK Bas., Ankara.

Ünlü, Nuri. (1992). *İslam Tarihi I (Başlangıçtan Osmanlılara Kadar)*, Marmara Üni. İlahiyat Fak. Yay., İstanbul

Üçok, Bahriye.(1967).*İslâmdan Dönerler ve Yalancı Peygamberler Hicrî VII-XI. Yıllar*, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları c.LXXI, s. 80-104. Ankara.

Yazıcıoğlu, M. (1996). *Muhammediye (Cilt 2)*. İstanbul.